

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy.pdf\Hesse_Hermann-Podivuhodne_posolstvo_z_inej_hviezdy.pdb

PDB Name: Hesse_Hermann_Podivuhodne_posol

Creator ID: REAd

PDB Type: TEXt

Version: 0

Unique ID Seed: 0

Creation Date: 19.5.2004

Modification Date: 19.5.2004

Last Backup Date: 1.1.1970

Modification Number: 0

Scaned by NzPerX
non© 2004
version 1.0

HERMANN HESSE

Podivuhodné posolstvo z inej hviezdy

NAKLADATELSTVO PRAVDA

Preložila Hana Ferkova

Copyright © Hermann Hesse: Die Märchen, Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 1955 Translation ©
Hana Ferkova 1983

TRPASLÍK

Takto začal rozprávať starý rozprávkar raz večer na brehu mora:

Ak vám to bude po vôli, drahé panie a páni, rozpoviem vám dnes prastarý príbeh o krásnej dáme, trpaslíkovi a nápoji lásky, o vernosti a nevere, láske a smrti, o čom napokon hovoria všetky staré i nové dobrodružstvá a príbehy.

Slečna Margaréta Cadorinová, dcéra šľachtica Batistu Cadorina, bola svojho času spomedzi krásnych benátskych dám najkrajšia a verše i piesne, ktoré ju ospevovali, boli početnejšie ako obločné oblúky na palácoch pri veľkom prieplave a ako gondoly, ktoré sa v jarný podvečer plavia medzi Ponte del Viň a Doganou. Na stá mladých i starých šľachticov z Benátok či z Murana, ale aj šľachtici z Padovy, nikdy večer neprivreli oči, aby pritom o nej nesnívali, ba ani ráno neprecitli zo sna, aby pritom nezatúžili po jej pohľade. Iba neveľa mladých šľachtícien na Margarétu Cadorinovú ešte nežiarilo. Netrúfam si ju opísať, uspokojím sa s tým, ak poviem, že bola plavá, urastená a štíhla ako mladý cyprus, že sa k jej vlasom zaliečavo správalo povetrie a chodidlám sa zaliečala zem, a keď ju vraj uvidel Tizian, vyslovil želanie, že by nechcel maľovať nič a nikoho — iba túto paniu.

Šaty, čipky, byzantský zlatý brokát, drahokamy a šperky — nič kráske nechýbalo, a navyše v jej paláci bolo plno bohatstva a nádhery: nohy kráčali po farbistých hrubých kobercoch z Malej Ázie, skrine skrývali veľa strieborného náčinia, stoly žiarili jemným damaskom a skvostným porcelánom, v izbách boli krásne mozaikové dlážky a stropy, steny pokrývali brokátové a hodvábné gobelíny alebo utešené veselé maľby. Nechýbali jej ani služobníci, gondoly a gondolieri.

Takéto vzácne a prepychové veci boli, prirodzene, aj v iných domoch, v meste boli aj väčšie a bohatšie paláce, ako mala Margaréta, plnšie skrine, vzácnejšie náčinie, tapety a šperky. Benátky boli v tom čase veľmi bohaté. Mladá Margaréta však jediná mala klenot, ktorý vzbudzoval závišť mnohých boháčov — trpaslíka menom Filippo, ani nie tri lakte vysokého, úžasného chlapíka s dvoma malými hrbmi. Filippo pochádzal z Cypru. Keď ho pán Vittorio Batista priniesol zo svojich ciest, vedel iba grécky a sýrsky, teraz však hovoril takou čistou benáťčinou, akoby sa bol narodil na Rive alebo vo farnosti San Giobbe. Aká krásna a štíhla bola jeho pani, taký mrzký bol trpaslík; popri jeho zakrpatenom vzraste sa Margaréta javila dvojnásobne kráľovsky a vznešene - ako veža ostrovného kostola vedľa rybárskej chatrče. Trpaslík mal vrásčité, hnedé, v kĺboch poskrúcané ruky, nesmierne smiešnu chôdzu, priveľký nos a široké šmatlavé nohy. Obliekal sa však ako knieža, do samého hodvábu a zlata.

Už len svojím výzorom bol trpaslík pokladom. Nielen v Benátkach, ale ani v celej Itálii, mesto Miláno nevynímajúc, nebolo vari zriedkavejšej a žartovnejšej figúry; nejedno veličenstvo, výsosť či excelencia by bola rada malého mužička vyvážila zlatom, ak by bol na predaj.

Na niektorých dvoroch alebo v bohatých mestách možno aj bolo niekoľko trpaslíkov, ktorí sa vzrastom či mrzkosťou mohli Filippovi rovnať, no duchaplnosťou a nadaním všetci za ním veľmi zaostávali. Pokiaľ ide o múdrosť, Filippo mohol spokojne sedieť v rade desiatich, alebo byť na čele veľvyslanectva. Nielenže hovoril tromi jazykmi, ale vyznal sa aj v histórii, vedel rozprávať staré príbehy či vymýšľať nové, dávať dobré rady či strojiť zlomyseľné kúsky. Ak chcel, rovnako hravo niekoho rozosmial alebo priviedol do zúfalstva.

V horúce dni, keď donna sedela na terase a bielila si svoje zázračne krásne vlasy na slnku, ako to vtedy bolo v móde, robievali jej spoločnosť dve komorné, africký papagáj a trpaslík Filippo. Služky jej ovlažovali a prečesávali dlhé vlasy, prestierali ich na klobúk s veľkou strieškou, kropili rosou z ruží a gréckymi vodičkami a pritom rozprávali o všetkom, čo sa v meste prihodilo a o čom sa najviac hovorilo: o úmrtiach, o slávnostiach, o svadbách a narodeniach, o krádežiach a smiešnych príbehoch. Papagáj trepotal krásne sfarbenými krídlami a predvádzal svoje tri majstrovské kúsky: zapísať pesničku, zamekotať ako koza a zavolať »dobrú noc«. Trpaslík sedel vedľa tíško schúlený na slnku, čítal staré knihy a zvitky a o trkotanie dievčat dbal asi toľko ako o komári bzukot. Pestré vtáča začalo medzitým podriemkavať, zívať, a napokon zaspalo, služobnice rozprávali pomalšie, naostatok si už len mlčky a unavene konali robotu. Vari je niekde miesto, kde by poludňajšie slnce pražilo horúcejšie a uspávalo väčšmi ako na terase strechy benátskeho paláca? Tu paniu pochytila nevrlosť a zhurta sa oborila na dievčatá, že jej nechali vlasy priveľmi vysušiť, alebo že jej s nimi netrebne zaobchádzajú. A potom prišla chvíľa, keď zvolala:

»Vezmite mu knihu!«

Služky vzali knihu z Filippových kolien, trpaslík zlostne zazrel, ihneď sa však zháčil a zdvorilo sa spýtal, čo by pani rada.

A Margaréta rozkázala: »Porozprávaj mi nejaký príbeh!«

Nato trpaslík odvetil: »Niečo si vymyslím,« a premýšľal.

Zavše sa stalo, že otáľal dlho, až ho pani hnevľivo okríkla. On však pokojne potriasal ťažkou hlavou, priveľkou k jeho telu, a rozvážne riekol: »Musíte mať ešte chvíľu strpenia. Pekné príbehy sú ako vysoká zver. Býva v úkrytoch a neraz treba dlho na ňu strihnúť na úpäť roklín a hôr. Pozhovejte ešte chvíľočku.«

Keď si trpaslík všetko premyslel a začal rozprávať, potom už neprestal, kým príbeh neskončil; jeho rozprávanie plynulo nerušene ako rieka prameniaca v horách, v ktorej sa zrkadlia všetky veci — od drobušej trávičky po belasý blankyt neba. Papagáj spal a v sne podchvíľou cvakotal krivým zobákom, kanály boli nehybné, takže obraz domov sa v nich zrkadlil pevne, akoby to boli naozajstné múry, slnko svietilo na plochú strechu a slúžky zúfalo bojovali s ospanlivosťou. Trpaslíkovi však nebolo do spania; len čo začal predvádzať svoje umenie, stával sa čarodejníkom a kráľom. Zahasil slnce a vodil svoju tíško načúvajúcu paniu hneď cez čierne hrozné hory, hneď po belasom studenom morskem dne, hneď ulicami cudzích nádherných miest, lebo rozprávačskému umeniu sa naučil v Oriente, kde si rozprávačov veľmi vážia — sú to čarodejovia, ktorí sa hrajú s dušou poslucháčov, ako sa dieťa hrá s loptou.

Trpaslíkove príbehy sa takmer nikdy nezačínali v cudzích krajinách, kam by sa načúvajúci nevedeli preniesť vlastnou fantáziou. Začínal zväčša tým, čo bolo nablízku, či už zlatou sponou, či hodvábnou šatkou, a takto nebadane viedol obrazotvornosť svojej panej, kam chcel; začal rozprávať o predchádzajúcich majiteľoch tých cenností, o ich majstroch či kupcoch, takže príbeh plynul prirodzene, pomaly, z terasy na paláci prechádzal do obchodníckej bárky, z bárky do prístavu a na loď a stadiaľ aj na to najvzdialenejšie miesto na svete. Kto trpaslíka počúval, akoby sa bol sám vydal na cestu, a zakiaľ si spokojne sedel v Benátkach, jeho duch už radostne alebo s úzkosťou putoval po ďalekých moriach a rozprávkových krajinách. Tak vedel rozprávať Filippo.

Okrem podivuhodných, zväčša orientálnych rozprávok hovorieval aj o skutočných dobrodružstvách a o starodávnych príhodách, o cestách a utrpeniach kráľa Aenea, o Cyperskej ríši, o kráľovi Jánovi, o čarodejníkovi Vergiliovi a o veľkých cestách Ameriga Vespucciho. Ba Filippo vedel aj sám vymýšľať a rozprávať najpodivuhodnejšie príbehy. Keď sa ho pani jedného dňa pri pohľade na driemajúceho papagája spýtala: »Ty všved, o čom sníva teraz moje vtáča?« na chvíľočku sa zamyslel a hneď začal rozprávať dlhý sen, akoby on sám bol papagájom, a keď skončil, vták sa práve prebudil, zamekotal ako koza a začal biť krídlami. Alebo dáma vzala kamienok, hodila ho cez zábradlie na terase do vody v kanáli, že ho počula žblknúť, a spýtala sa: »No povedz, Filippo, kde je teraz môj kamienok?« A trpaslík hneď začal rozprávať, ako sa kamienok dostal k medúzam, rybám, krabom, k potopeným lodiam a vodným duchom, škriatkom a vodným žienkam, a pretože dobre poznal veľa príhod z ich života, vedel o nich dopodrobna a zaujímavo hovoriť.

Slečna Margaréta mala hrdé a tvrdé srdce ako veľa bohatých a krásnych dám, k trpaslíkovi však prechovávala náklonnosť a dbala o to, aby s ním každý zaobchádzal dobre a čestne. Iba ona sama ho občas zo žartu trochu potrápila, veď bol jej majetkom. Hneď mu vzala všetky knihy, hneď ho zavrela do papagájovej klietky, hneď ho zanesla na šmyklavú parketovú dlážku v jednej sieni, na ktorej stále padal. Nerobievala to však so zlým úmyslom a Filippo sa ani nikdy nežaloval. Na nič však nezabudol a občas povpleťával do svojich bájak a rozprávok drobné narážky, rady a podpichovania a slečna si ich pokojne vypočula. Chránila sa však priveľmi ho dráždiť, lebo tak ako všetci, aj ona verila, že trpaslík sa vyzná v okultných vedách a v zakázaných čaroch. Takisto všetci vedeli, že pozná umenie zhovárať sa s niektorými zvieratami a že vie neomyľne predpovedať počasie. Trpaslík zväčša mlčal; keď však doňho dobiedzali a keď potom krčil krivými plecami a pokúšal sa potriasť ťažkou, málo pohyblivou hlavou, zvedavci pre smiech zabudli na svoju prosbu.

Každý človek pociťuje túžbu prilipnúť k nejakej živej bytosti a prejavovať jej lásku. Aj Filippo mal okrem kníh podivuhodného priateľa — malé čierne psica, ktoré mu patrilo a pri ňom aj spávalo. Bol to darček istého odmietnutého nápadníka slečny Margaréty, ktorá ho dala trpaslíkovi za neobyčajných okolností. Hneď v prvý deň stihlo psiča nešťastie — zasiahli ho padacie dvere. Rozmliadžilo mu nohu a pani ho chcela dať usmrtiť, no trpaslík si zviera vypýtal a dostal ho do daru. Pri starostlivej opatere sa psiča uzdravilo a pociťovalo k svojmu záchrancovi veľkú vďačnosť. Vyliečená noha však ostala chromá, psiča krivkalo, takže k trpaslíkovi ešte väčšmi pristalo a Filippo si na to vypočul ne jeden žart.

Láska medzi zvieratom a trpaslíkom sa možno ľuďom videla smiešna, nebola však preto o nič menej

úprimná a vrúcna. Myslím, že máloktorého bohatého šľachtica mali jeho najlepší priatelia tak úprimne radi ako Filippo svojho chromého psíka. Dal mu meno Filippino, z čoho vzniklo skrátené nežné pomenovanie Fino; zaobchádzal s ním nežne ako dieťa, zhováral sa s ním, nosieval mu pochúťky, nechal ho spávať vo svojej malej trpasličej posteličke a často sa s ním dlho hrával. Skrátka, prenášal všetku lásku svojho úbohého života, života bytosti bez vlasti, na múdre zviera, za čo sa mu ušlo veľa výsmechu od služobníctva i panej. Čoskoro uvidíte, že táto náklonnosť veru ani trochu nebola na smiech, lebo spôsobila nielen psovi a trpaslíkovi, ale celému domu veľké nešťastie. Nech vás preto nemrzí, že som strácal toľko slov o malom chromom zámočkom psovi. Nezriedka sa stáva, a je na to dosť príkladov, že malá neopatrnosť spôsobí osudné zvraty.

Veľa vznešených, bohatých a pekných mužov obracalo oči za Margarétou a nosilo jej obraz v srdci, ona však ostávala pyšná a chladná, akoby na svete mužov ani nebolo. Nielenže ju do smrti jej matky, istej donny Márie z Giustinianiho rodu, prísne vychovávali, ale aj od prírody bola namyslená, láske sa vzpierajúce stvorenie, a preto ju právom pokladali za najkrutejšiu benátsku krásku. Pre ňu zahynul istý mladý padovský šľachtic v súboji s milánskym dôstojníkom. Keď sa dozvedela posledné slová umierajúceho, ktoré jej odkázal, po jej bielom čele nepreletel ani len tienik. Ustavične sa vysmievala sonetom, ktoré na ňu skladali, a keď sa takmer súčasne dvaja nápadníci z najvznešenejších rodín slávnostne uchádzali o jej ruku, napriek prudkému odporu a dohováraniu prinútila otca, aby ich odmietol, načo sa s nimi obe rodiny nadjho rozkmotrili.

Ibaže malý okrídlený boh je huncút; nerád sa vzdáva koristi, a najmä takej krásavice.

Často sa práve neprístupné a pyšné ženy zaľúbia rýchlo a prudko, tak ako po najtuhšej zime zvyčajne príde veľmi teplá a ľúbezná jar. Na jednej slávnosti v muránskych záhradách Margaréta stratila srdce, keď uvidela rytiera a námorníka, ktorý sa práve vrátil z Levanty. Volal sa Baltazár Morosini a dáme, ktorá naňho upierala pohľad, sa nevyrovnal ani urodzenosťou, ani krásou. Na nej bolo všetko svetlé a jemné, na ňom temné a mocné. Bolo vidieť, že sa dlho zdržiaval na mori a v cudzích krajinách a že sa nevyhýbal dobrodružstvám; za jeho opáleným čelom sa myšlienky mihali sť a blesky a nad jeho ostro zahnutým nosom horúco a prenikavo blčali tmavé oči.

Inak to už ani nemohlo byť, len že si aj on Margarétu čoskoro všimol, a sotva sa dozvedel jej meno, hneď sa postaral, aby ho jej i jej otcovi predstavili. Tak sa aj stalo. Predstavili ho s veľkou zdvorilosťou a mnohými lichôtkami.

Slávnosť trvala takmer do polnoci. Baltazár sa po celý čas, no v medziach slušnosti, zdržiaval blízko Margaréty a ona počúvala každé jeho slovo, aj keď jej nepatrilo, horlivejšie ako evanjelium. Pána Baltazára, pravdaže, nútili, aby rozprával o svojich cestách, zážitkoch a nebezpečenstvách; vedel zaujímavu a veselo rozprávať a všetci ho s úľubou počúvali. V skutočnosti vysielal každé slovo jednej jedinej poslucháčke a ona si nedala ujsť ani hlásku. Aj o výnimočných dobrodružstvách hovoril tak ľahkovážne, akoby o nič nešlo, pričom nevelmi zdôrazňoval svoju osobu, na rozdiel od námorníkov alebo mladých ľudí. Iba raz vraj v bitke s africkými pirátmi utŕžil ťažké zranenie — jazvu po ňom mal na ľavom pleci. Margaréta počúvala so zatajeným dychom, nadšená a zhrozená zároveň.

Keď sa slávnosť skončila, Baltazár odprevadil Margarétu i jej otca k ich gondole, rozlúčil sa s nimi a ešte dlho hľadel za fakovým sprievodom, ako sa šinie po tmavej lagúne. Keď ho načisto stratil z očí, vrátil sa k priateľom do záhradného domu; mladí šľachtici a niekoľko krásavíc tam ešte trávilo časť teplej noci pri žltom gréckom víne a sladkom červenom likéri. Bol medzi nimi aj istý Giambattista Gentarini, jeden z najbohatších a najbujarejších benátskych mladíkov. Šiel Baltazárovi oproti, chytil ho za plece a so smiechom riekol:

»Veľmi sa teším, že nám dnes v noci porozprávaš ľubostné dobrodružstvá zo svojich ciest. Zato nič, že ti utešená Cadorinová odniesla srdce. A vieš ty vôbec, že táto krásavica je ako kameň a nemá dušu? Je ako Giorgioneho obraz. Jeho ženám sa pravdepodobne nedá nič vyčítať, iba ak to, že sú bez mäsa a bez krvi a existujú iba pre potešenie očí. Vážne ti radím, drž sa od nej ďaleko. Alebo túžiš byť tretím odmietnutým nápadníkom — na posmech Cadorinovho služobníctva? «

Baltazár sa usmial. Nepokladal za potrebné sa obhajovať. Vyprázdnil zopár čiaš sladkého cyperského vína olejovej farby a pobral sa domov skôr ako ostatní.

Hneď na druhý deň ráno vyhládal starého pána Cadorina v jeho utešenom paláci a všemožne sa usiloval,

aby zapôsobil dojmom príjemného človeka a aby si získal jeho priazeň. Večer pozval spevákov a hercov, aby pre krásnu mladú dámu zahrli serenádu, a zožal úspech: počúvala pri okne a na chvíľočku sa zjavila aj na balkóne. Pravdaže, celé mesto hneď o tom vedelo, ba povalači a klebetnice rozprávali už aj o zásnubách a o tom, kedy asi bude svadba. Vedeli o tom skôr, než si Morosini obliekol svoj skvostný oblek, aby Margarétinmu otcovi vyjavil, že sa uchádza o jeho dcéru. Odmietol vtedajšiu obyčaj, že sa pytačky konali prostredníctvom jedného alebo dvoch priateľov, a sám požiadal o ruku krásnej Margaréty.

Spomínaní radoreční vševvedovia sa čoskoro mohli radovať, že ich proroctvá sa splnili.

Keď pán Baltazár povedal otcovi, že túži stať sa jeho zaťom, Cadarin vôbec neprišiel do rozpakov. »Drahý priateľu,« odvetil sprisahanecky, »boh mi je svedkom, že nepodceňujem význam prosby, ktorou ste poctili môj dom. Jednako by som vás rád vrúcne poprosil, aby ste od svojho zámeru upustili a sebe i mne ušetrili veľa starostí a ťažkostí. Dlho ste boli na cestách, ďaleko od Benátok, nuž zaiste neviete, aké trápenie mi už nešťastnica spôsobil, keď bez zjavnej príčiny odmietla dve čestné ponuky. Nechce o láske a o mužoch nič počuť. Priznám sa, trochu som ju rozmaznal a teraz som prislabý, aby som prísnosťou zlomil jej tvrdošijnosť.«

Baltazár zdvorilo počúval, svoju ponuku však neodvolal, ale veľmi sa usiloval sklúčeného starého pána obodriť a zlepšiť mu náladu. Napokon otec sľúbil, že sa s dcérou pozhovára.

Lahko sa dovŕtiť, ako slečna odpovedala. Na obranu svojej vysokomyseľnosti uviedla síce niekoľko nepatrných námietok, a najmä pred otcom ešte robila drahoty, ale v srdci povedala áno skôr, než sa jej spýtali. Len čo sa Baltazár dozvedel jej odpoveď, prišiel s drahocenným darom, nastokol snúbenici na prst zlatý svadobný prsteň a prvý raz bozkal jej krásne pyšné ústa.

Teraz len mali Benátčania na čo hľadiť, o čom klebetiť a čo závidieť. Nik nechyroval, že by bol kedy videl taký utešený pár. Obidvaja boli veľkí, urastení, dáma iba o vlások menšia. Ona bola plavá, on čierny, obaja niesli hlavy vysoko a priamo, lebo v urodzenosti a hrdosti ani zamak nezaostal jeden za druhým.

Iba jedno sa nepáčilo krásnej neveste. Pán snúbenec jej totiž povedal, že naskore bude musieť znovu odcestovať na Cyprus, aby sám uzavrel dôležité obchody. A svadba, na ktorú sa už teraz celé mesto tešilo ako na verejnú slávnosť, vraj bude až po jeho návrate. Zatiaľ sa však snúbenci nerušene oddávali svojmu šťastiu. Pán Baltazár nezabúdval na najrozmanitejšie pozornosti, na podarúanky, schôdzky, prekvapenia, a ak len mohol, ustavične bol s Margarétou. Ba snúbenci obišli aj prísne mravy a urobili si niekoľko tajných spoločných výletov v krytej gondole.

Margaréta bola pyšná a trochu aj krutá, čomu sa napokon u rozmaznanej mladej šľachtickej niet čo čudovať. A jej ženích, už z domu namyslený, nenavyknutý brat ohľad na iných, sa životom na mori a po mladíckych úspechoch nestal jemnejší. Čím horlivejšie sa ako nápadník usiloval hrať príjemného a počestného človeka, o to väčšmi teraz, keď už cieľ dosiahol, povolil uzdu svojej prirodzenosti a pudom. Od mala bol prudký, pánovitý, ako námorník a bohatý obchodník si zvykol žiť po svojom a o iných sa nestarať. Čudná vec. Od začiatku mu kadečo v nevestinej blízkosti bolo proti mysli, najväčšmi však papagáj, psík Fino a trpaslík Filippo. Keď ich videl, vždy ho pochytil hnev a urobil všetko, aby ich potrápil alebo odviezol od panej. Sotva vkročil do domu a jeho mocný hlas zaznel na točitých schodoch, psíčka skučiac utieklo a vták začal kričať a trepotat' krídlami. Trpaslík iba stisol pery a tvrdošijne mlčal. Aby som bol spravodlivý, musím povedať, že Margaréta, ak aj nie za zvieratá, ale za Filippa stratila slovo a občas sa ho pokúšala brániť, pravdaže, neodvážila sa svojho milého dráždiť a nemohla, alebo nechcela niektoré drobné mučenia a týrania prekaziť.

Papagáj mal rýchly koniec. Jedného dňa, keď ho pán Morosini znovu týral a pichal doňho paličkou a keď sa mu rozzúrený vták zakvačil do ruky a mocným ostrým zobákom mu zranil prst, dal mu Margarétin snúbenec vykrútiť krk. Potom vtáka hodili do tmavého úzkeho kanála za zadnou časťou domu a nik za ním netrúchlil.

O nič lepšie nepochodilo o čosi neskôr psíčka. Raz, keď do domu vkročil ženích jeho panej, skrylo sa do tmavého kúta na schodišti, lebo si zvyklo stratiť sa mu z očí, len čo sa blížil. Pán Baltazár sa však nenazdajky vracal po schodíkoch nadol — pravdepodobne si v gondole zabudol niečo, čo nechcel zveriť sluhovi. Prekvapený Fino sa zľakol, zaštekal a vyskočil z úkrytu tak nešikovne, že pán div

nespadol. Zatackal sa a zároveň so psíkom sa ocitol v predsieni, no vystrašené zvieratko bežalo ďalej k bráne, skadiaľ niekoľko širokých kamenných schodov viedlo do kanála. Pán hrozne kl'ajúc ho kopol tak prudko, že psík vyletel do povetria a spadol do vody.

Vtom sa pri bráne zjavil trpaslík, lebo počul Finov štekot a kňučanie, a stal si vedľa Baltazára, ktorý sa so smiechom prizeral, ako sa vystrašené chromé psíča pokúša plávať. Na krik sa na balkóne prvého poschodia zjavila aj Margaréta.

»Preboha, pošlite tam gondolu,« volal na ňu Filippo ako bez duše. »Pani, rozkážte ho priniesť! Utopí sa mi! Ó, Fino, Fino!«

Pán Baltazár sa smial a zadržal vesliara, ktorý sa už chystal uvoľniť gondolu. Filippo sa s úpenlivou prosbou ešte raz obrátil k panej, ale Margaréta v tej chvíli mlčky odišla z balkóna. Tu si trpaslík kl'akol pred svojho trýzniteľa a preboha ho prosil, aby psa nechal nažive. Pán sa s nevôľou odvrátil, prísne trpaslíkovi nakázal, aby šiel domov, a sám ostal na schodoch tak dlho, kým sa malý Fino nezadusil a neklesol pod vodu.

Filippo sa pobral na povalu. Sadol si do kúta, veľkú hlavu si podoprel rukami a civel pred seba. Prišla poň komorná, že ho volá pani, potom sluha, on sa však ani nepohol. A keď tam sedel ešte aj neskoro večer, vyšla za ním Margaréta s lampášom v ruke. Zastala pred ním a chvíľu naňho hľadela.

»Prečo nevstaneš?« spýtala sa. Neodpovedal. »Prečo nevstaneš?« spýtala sa ešte raz.

Tu sa malý hrbáčik na ňu pozrel a ticho povedal:

»Prečo ste mi zmárnili psa?«

»Ja som to neurobila,« bránila sa pani.

»Mohli ste ho zachrániť, a nechali ste ho zahynúť,« žalostil trpaslík. »Miláčik môj! Ó, Fino, ó, Fino!«

Margarétu pochytila zlosť a prísne mu rozkázala, aby vstal a šiel si ľahnúť. Mlčky ju nasledoval a potom tri dni neprevravel ani slovíčko; sotva sa dotkol jedla, ba ani nevniímal, čo sa okolo neho robí a vraví.

Po tieto dni sa mladá dáma cítila veľmi nesvoja. Z rozmanitých strán sa totiž določula o snúbencovi chýry, ktoré na ňu ťažko doľahli. Povrávalo sa, že mladý pán Morosini sa na svojich cestách správa ako sukničkář a že na Cypre a na iných miestach mal veľa mileniek. Naozaj to bola pravda a Margarétu opanovalo zúfalstvo a strach. Keď si pomyslela na nstávajúcu cestu svojho snúbenca, trpkó vzdychala. Napokon to viac nemohla vydržať a raz ráno, keď bol Baltazár u nej, mu všetko povedala a nič zo svojich obáv nezamlčala.

Zasmial sa. »Čo ti ľudia navraveli, ty moja najmilšia a najkrajšia, môže byť sčasti lož, ale zväčša je to pravda. Láska je ako morská vlna, príde a dvíha nás, unáša so sebou a my jej nevládžeme klásť odpor. Dobré však viem, čím som povinný svojej neveste a dcére takej urodzenej rodiny, preto sa nemusíš trápiť. Tu i tam som videl nejednu peknú ženu a do niektorej som sa aj zaľúbil, ale tebe sa ani jedna nevyrovná.«

A pretože z jeho sily a odvahy sálalo akési čaro, Margaréta sa upokojila, usmiala a pohľadzala mu tvrdu opálenú ruku. Sotva snúbeneč odišiel, znovu na ňu doľahli obavy a nedali jej pokoj, takže táto náramne pyšná dáma okúsila teraz tajné, pokorujúce muky lásky a žiarlivosti a vo svojich hodvábných prikrývkach polovičku noci nespala.

V súžení Margaréta znovu prišla k trpaslíkovi Filippovi, ktorý sa medzitým pozviechal a tváril sa, akoby bol na potupnú smrť svojho psíka zabudol. Sedával na balkóne ako inokedy, čítal knihy a rozprával a Margaréta si na slnku bielila vlasy. Iba raz si spomenul na tú udalosť. Keď sa ho pani spytovala, o čom toľko rozmýšľa, povedal nezvyčajným hlasom: »Boh žehnaj tento dom, milostivá moja vládkyňa, čoskoro ho opustím mŕtvy alebo živý.« »Prečo by si ho mal opustiť?« spýtala sa. Smiešne, ako to vedel len on, pokrčil pleciami: »Tuším to, pani moja, vták je preč, pes je preč, načo je tu ešte trpaslík?« Nato mu pani prísne zakázala viesť také reči a on viac o tom nevŕavel. Margaréta sa nazdávala, že trpaslík už na to nemyslí, a znovu mu venovala svoju dôveru. Začala mu rozprávať o svojom trápení, no trpaslík vytrvalo obraňoval pána Baltazára. Nijakým činom nedal najavo, že mu niečo zazlieva, takže si znovu získal panino priateľstvo.

V jeden letný podvečer, len čo od vody trochu zavialo chladom, Margaréta s trpaslíkom nastúpila do gondoly a prikázala veslovať na šíre more. Keď sa priblížili do blízkosti Murana a vzdialené mesto plávalo na hladkej trblietavej lagúne st'a biely snový obraz, Margaréta rozkázala Filippovi, aby jej niečo

porozprával. Ležala na čiernej poduške, trpaslík ticho čupel oproti, chrbtom k vysokému zobáku gondoly. Slnce viselo na okraji vzdialených vrchov, ktoré sa v ružovom opare sotva dali vidieť. V Murane začali vyzvárať zvony, gondolier zmorený horúčavou nedbalo, spolu v driemotách pohyboval dlhým veslom a jeho sklonená postava sa spolu s gondolou zrkadlila v riasnatej vode. Podchvíľou okolo preplávala nákladná loď alebo rybársky čln s latinskou plachtou, ktorej končistý trojuholník na chvíľu zakryl ďaleké mestské veže.

»Porozprávaj mi nejaký príbeh,« rozkázala Margaréta. Filippo sklonil ťažkú hlavu, hral sa so zlatými strapcami na svojom hodvábnom kabátiku, chvíľu premýšľal a potom začal rozprávať.

»Môj otec zažil raz čosi neobyčajné. Bolo to v čase, keď ešte býval v Byzancii, oveľa skôr, ako som sa narodil. Vykonával vtedy živnosť lekára a poradcu pri ťažkých ochoreniach. Liečeniu a mágii sa naučil u istého Peržana, ktorý žil v Smyrne, a v jednom i druhom získal veľké vedomosti. Bol však čestný človek a nespoliehal sa ani na podvody, ani na pochlebovanie, ale iba na svoje umenie. Veľa si preto vytrpel od závistlivých podvodníkov a mastičkárov. Môj úbohý otec už veľmi túžil po vlasti, no rozhodol sa, že sa domov nevráti skôr, kým si v cudzine nenadobudne aspoň skromné imanie, lebo vedel, že jeho blízki doma biedne živia. Čím menej mu však v Byzancii žičilo šťastie — pričom videl, koľkým podvodníkom sa bez námahy darí bohatnúť — tým bol môj dobrý otec smutnejší a už-už si išiel zúfať, že bez šarlatánstva sa z biedy nedostane. Pacientov mal totiž dosť, stovkám ľudí pomohol vo veľkej tvrdzi, boli to však zväčša bedári a on sa hanbil pýtať od nich za svoje služby čosi viac než maličkosť.

Naveľa sa skormútený otec rozhodol, že z mesta odíde pešo, bez peňazí, alebo si nájde službu na lodi. Zaumienil si, že mesiac ešte počká, lebo podľa astrologických predpovedí by ho v tomto období mohlo stretnúť šťastie.

Minul sa však aj tento čas a nič sa nestalo. Smutne si teda pobalil svoj skromný majetok a rozhodol sa, že ráno odíde.

Posledný podvečer sa potuloval na morskom pobreží okolo mesta a isteže ho trápili bezútešné myšlienky. Slnko už dávno zapadlo a hviezdy trúsili svoje biele svetlo na pokojné more.

Zrazu môj otec začul celkom blízko žalostné vzdychanie. Poobzeral sa dookola, a pretože nikoho nevidel, náramne sa zľakol, lebo to pokladal za zlé znamenie pre svoj odchod. Keď sa však nárek a vzdychy ešte hlasnejšie opakovali, dodal si odvalu a zvolal: »Kto je tu?« Pri brehu začul čľapot, obrátil sa tým smerom a v bledom svite hviezd uvidel ležať jasnú postavu. Nazdal sa, že je to stroskotanec alebo niekto, kto sa tam kúpal, a ochotne bežal na pomoc. Veľmi sa začudoval, keď uzel krásnu, štíhlu, snehobielu morskú pannu, ktorá polovičkou tela vyčnievala z vody. Kto však opíše jeho úžas, keď ho Nereida úpenlivo oslovila: »Nie si ty ten grécky kúzelník, ktorý býva v Žltej ulici?«

»Ja som to,« odvetil otec láskavo, »ako vám môžem pomôcť?«

Mladá morská žienka znovu začala nariekať a vystierať krásne ramená a vzdychajúc prosila môjho otca, aby sa zľutoval, vyslyšal jej prosbu a pripravil silný nápoj lásky, lebo sa pominie od márnej túžby po milom. Pritom hľadela na neho krásnymi očami tak úpenlivo a smutne, že sa v ňom pohlo srdce.

Rozhodol sa, že jej pomôže, no najprv sa spýtal, ako sa mu mieni za službu odmeniť. Sľúbila mu takú dlhú perlovú reťaz, že sa dá osem ráz ovinúť okolo ženskej šije. »Ale ten poklad,« pokračovala, »dostaneš, až keď uvidím, že tvoje čary neboli márne.«

O to sa môj otec nemusel báť, lebo na svoje umenie sa mohol spoľahnúť. Náhlil sa nazad do mesta, rozviazal zbalený batoh a želaný nápoj lásky pripravil tak chytro, že čoskoro po polnoci bol znovu na mieste, kde ho morská panna čakala. Podal jej malilinkú fíolu s drahocennou šťavou, načo mu žienka vrelo ďakovala a žiadala ho, aby si na nasledujúcu noc prišiel po sľúbenú odmenu. Noc a deň strávil otec v napätom očakávaní. O sile a účinku nápoja nemal ani najmenšiu pochybnosť, nevedel však, či sa môže spoľahnúť na slovo morskej víly. Sotva sa na budúci deň zošerilo, znovu sa zadumane pobral na morský breh. Ani dlho nečakal a z vĺn sa celkom blízko neho vynorila rusalka.

Ako sa však môj úbohý otec vydesil, keď videl, čo svojím kumštom spôsobil. Keď totiž morská víla podišla bližšie a pravicou mu podávala ťažký perlový náhrdelník, uzrel v jej náručí neobyčajne krásneho mládenca, v ktorom podľa oblečenia spoznal istého gréckeho lodníka. Jeho tvár bola mŕtvolne bledá, kučery mu plávali na vlnách, rusalka si ho nežne k sebe túlila a pohojďovala na rukách ako malého chlapčeka.

Keď to môj otec videl, s krikom preklíňal svoje umenie, načo sa víla s mŕtvym milencom ponorila do hĺbočiny. Na piesčitom brehu však ležal perlový náhrdelník, a pretože sa nešťastie už nedalo zažehnať, otec si ho vzal a pod plášťom odniesol do svojho príbytku. Tam ho roztrhol, aby perly mohol po jednej rozpredať. Za utržené peniaze nastúpil na loď, ktorá sa chystala odplávať na Cyprus. Otec dúfal, že všetko zlo sa raz navždy pominulo, no na peniazoch prischla krv nevinného a hnala ho z nešťastia do nešťastia. Búrky a morskí lúpežníci ho pripravili o všetok majetok, takže do vlasti prišiel až po dvoch rokoch ako stroskotanec a žobrák.«

Po celý čas, kým trpaslík rozprával, ležala jeho pani na vankúši a veľmi pozorne načúvala. Keď Filippo zmĺkol, neperiekla ani slovičko. Hlboko sa zadumala, až vesliar prestal veslovať a čakal na rozkaz vrátiť sa domov. Potom vystrašene precitla ako zo sna, kývla gondolierovi a zatiahla pred sebou záclonu. Vesliar sa náhlivo zvrhol, gondola ako čierny vták letela v ústrety mestu a osamelo čupiacci trpaslík pokojne a vážne hľadel na temnejúcu lagúnu, ani čo by premýšľal o novom príbehu. Čoskoro prišli do mesta a gondola sa cez Rio Panada a viaceré malé kanály náhlila domov.

Tej noci spala Margaréta veľmi nepokojne. Príbeh o nápoji lásky, ako trpaslík predvídal, jej nedal spať. Skrsla v nej myšlienka obstaráť si taký nápoj, aby si pevnejšie pripútala srdce svojho snúbenca. Na druhý deň začala s trpaslíkom o tom reč, lenže nie priamo. Ostýchavo kládla rozmanité otázky, vyzvedala sa, ako by sa taký nápoj lásky dal obstaráť, či vôbec ešte niekto pozná tajomstvo jeho prípravy, či neobsahuje jedovaté a škodlivé šťavy a či nemá takú chuť, že by u toho, kto ho pije, mohlo skrsnúť podozrenie. Prefikany Filippo dával na všetky otázky ľahostajnú odpoveď a robil sa, že nepobadal tajné želanie svojej panej. Margaréta musela vravieť čoraz zreteľnejšie a napokon sa ho priamo spýtala, či by sa v Benátkach našiel človek, ktorý by vedel taký nápoj pripraviť.

Trpaslík so smiechom zvolal: »Tuším ste, pani moja, málo dôvtipná, ak si myslíte, že som sa od svojho otca, takého učeného človeka, nenaučil ani najjednoduchšie základy mágie.«

»Tak ty sám by si vedel taký nápoj pripraviť?« zvolala dáma radostne.

»Veď je to hračka,« odvetil Filippo, »ale nechápem, načo by ste moje služby potrebovali, veď sa vám splnila túžba a vašim snúbencom je jeden z najkrajších a najbohatších mužov.«

Krásavica však neprestala naliehať; trpaslík sa napokon podvolil a naoko sa prestal vzpierať. Dostal peniaze, aby si obstaral potrebné korenie a tajné prípravky. Neskôr, sľubovala pani, keď sa všetko podarí, dostane vraj krásny dar.

Margaréta Filippovi rozkázala, aby sa ponáhlal, lebo sa blížil odchod pána Baltazára na Cyprus. Trpaslík už o tri dni skončil prípravu a v belasej sklenenej fľaštičke, ktorú vzali z paninho toaletného stolíka, bol čarodejný nápoj. Keď potom v ktorýsi deň Baltazár snúbenici navrhol, aby si popoludní tajne urobili výlet na miesta, kam v tomto ročnom období pre horúčavy nik nechodil, Margaréte aj trpaslíkovi sa to videla vhodná príležitosť.

V určený čas sa Baltazár priplavil k zadnej bráne domu. Margaréta už čakala. Bol s ňou aj Filippo, ktorý niesol fľašu vína a košík s broskyňami. Keď panstvo nastúpilo, pobral sa do gondoly aj on a usalašil sa vzadu pri vesliarových nohách. Mladému pánovi sa nepáčilo, že Filippo ide s nimi, ale nič na to nepovedal. Usúdil, že bude dobre, ak posledné dni pred cestou vyhovie želaniam svojej milej viac ako inokedy.

Vesliar sa odrazil od brehu. Baltazár zatiahol záclonu a na sedadle so striedkou sa láskal so svojou nevestou. Trpaslík tiško sedel v zadnej časti gondoly. Pozoroval staré vysoké tmavé domy pri Rio dei Barcaroli, kadiaľ vesliar viedol svoje plavidlo; popri starom paláci Giustinianovcov, pri ktorom bola vtedy ešte malá záhrada, prišiel na lagúnu konca Canal Grande. Dnes v tom kúte stojí, ako každý vie, krásny palác Barozziovcov. Zo zakrytého priestoru sa podchvíľou ozýval tlmený smiech alebo tiché cmuknutie bozku či útržok rozhovoru. Filippo nebol zvedavý. Hľadel ponad vodu hneď na slnečnú Rivu, hneď na štíhlu vežu San Giorgio Maggiore, hneď dozadu na levie stĺpy Piazzetty. Občas žmurkol na usilovne pracujúceho vesliara, občas čeril vodu tenkým vrbovým prútom, ktorý našiel na zemi. Tvár mal ako vždy — mrzku a nehybnú, nezračilo sa na nej nič z jeho dumiek. Práve myslel na svojho utopeného psíka Fina a na zahrdúseného papagája a uvažoval o tom, že zánik je blízky všetkým bytostiam, zvieratám i ľuďom a že na tomto svete nemôžeme nič predvídať a vedieť, iba istú smrť. Myslel na svojho otca, na svoju vlasť, na celý svoj život a tvárou mu preletel úškrn, keď si pomyslel, ako takmer všade

múdri slúžia bláznom a ako sa život väčšiny ľudí podobá zlej komédii. Usmial sa, keď sa pozrel na svoje bohaté hodvábne šaty.

A kým ešte tíško sedel a usmieval sa, stalo sa, na čo už dlho čakal. Pod strieškou gondoly zaznel Baltazárov hlas a hneď nato zavolala Margaréta: »Kde máš víno a čašu, Filippo?«

Pán Baltazár vysmädol, nadišla chvíľa podať mu s vínom aj pripravený nápoj.

Trpaslík otvoril malú belasú flaštičku, nalial šťavu do čaše a dolial červeným vínom. Margaréta odhrnula záclonu a trpaslík ich obslúžil. Neveste podal broskyne, ženíchovi čašu. Margaréta sa na neho spýtavo pozrela a zdalo sa, že je plná nepokoja.

Pán Baltazár vzal čašu a dvíhal ju k ústam. Vtom mu pohľad skĺzol na trpaslíka, ktorý stál pred ním, a zrazu sa mu do duše vkradlo podozrenie.

»Počkaj,« zvolal, »ničomníkom ako ty nehodno veriť. Skôr ako sa napijem, chcem vidieť, ako nápoj ochutnáš ty.«

Filippo nepohol ani brvou. »Vino je dobré,« povedal zdvorilo.

Baltazár však bol nemilosrdný. »Vari nechceš piť, chlapče?« spýtal sa zlostne.

»Prepáčte, pane,« odvetil trpaslík, »nezvyknem piť víno.«

»Tak ti to rozkazujem. Kým z neho neodpiješ, neprejde mi cez pery ani kvapka.«

»Neobávajte sa,« usmial sa Filippo, naklonil sa, vzal čašu z Baltazárových rúk, vypil hlt vína a dal mu ju nazad. Baltazár hľadel na neho a potom mocným dúškom vypil zvyšok.

Bolo horúco, lagúna sa oslepujúco ligotala. Milenci znovu vyhľadali tieň za záclonou, trpaslík si sadol bokom na dno gondoly, prešiel si rukou po širokom čele a skrivil mrzké ústa ako od bolesti.

Vedel, že o hodinu už nebude medzi živými. Nápoj bol jedom. Jeho duše sa zmocnilo výnimočné očakávanie, veď bola tak blízko pred bránou smrti. Obzrel sa na mesto a spomenul si na myšlienky, ktorým sa nedávno oddával. Mlčky civel na ligotavú vodnú šíravu a rozmýšľal o svojom živote. Bol jednotvárný a úbohý — mudrc v službách bláznov, chatrná komédia. Keď pocítil, že tep srdca sa stáva nepravidelný a čelo sa mu zalieva potom, vyprskol trpkým smiechom.

Nik si to nevšimol. Vesliar podriemkaval a vzadu za záclonou sa krásna Margaréta zdesene venovala Baltazárovi, ktorý z ničoho nič prechorel, zomrel jej v náručí a chladol. S výkrikom hrôzy vybehla von. Na dne gondoly ležal trpaslík, akoby si bol zdriemol, v skvostných hodvábnych šatách — mŕtvy.

Tak sa Filippo pomstil za smrť svojho psíka. Keď sa nešťastná gondola s obidvoma mŕtvymi vrátila domov, v Benátkach zavládla hrôza.

Donna Margaréta prepadla šialenstvu, žila však ešte niekoľko rokov. Občas sedávala pri zábradlí na balkóne a volala na každú gondolu alebo loďku, ktorá plávala okolo: »Zachráňte ho! Zachráňte psa! Zachráňte malého Fina!« Všetci ju už poznali, a nik jej nevenoval pozornosť.

(1903)

TIEŇOHRA

Široké priečelie zámku zo svetlého kameňa hľadelo veľkými oknami na Rýn a močiare a na jasnú, vzdušnú krajinu plnú vody, trstia a vrb. Modravé lesnaté vrchy vytvárali v nedozernej diaľave nežne lomený oblúk, za ktorým sa náhlili oblaky a pri teplom južnom vetre bolo vidieť, ako sa v diaľke belejú a ligocú zámky a sedliacke dvory. Priečelie sa ako mladé žieňa márnivo a spokojne zrkadlilo v ticho prúdajúcej rieke, ozdobné kríky ovisali jasnozelenými konármi až do vody a v prúde popri múroch sa hojdali na bielo pomaľované výletné gondoly. V tejto slnečnej časti zámku nik nebýval. Odkedy sa pominula barónka, boli izby prázdne — okrem najmenej. Býval v nej, predtým aj potom, básnik Floribert. Majiteľka uvrhla do hanby svojho muža i zámok, a z jej veselého početného dvoranstva nezostalo nič, iba biele výletné člny a tichý veršovník.

Zámocký pán býval, odkedy ho stihlo nešťastie, v zadnej časti budovy. Obrovská, osamelo stojaca veža z rímskych čias tu zatemňovala malý dvor, múry boli pochmúrne a vlhké, obloky úzke a nízke a tesne na tónistý dvor vyúsťoval tmavý park s hustým porastom starých javorov, starých topoľov a starých bukov. Básnik žil v ničím nerušenej samote na svojej slnečnej strane. Jedával v kuchyni a baróna často nevidel celé dni.

»Žijeme v tomto zámku ako tiene,« povedal priateľovi z mladosti, ktorý ho raz navštívil a ktorý v

nehostinných priestoroch mŕtveho domu vydržal len deň. Za oných čias písaval Floribert pre barónkinu spoločnosť bájk a galantné rýmovačky; po rozpustení veselej domácnosti tu bez opýtania zostal naďalej, lebo jeho prostá myseľ sa väčšmi obávala svetského hurhaja a boja o chlieb ako osamelosti smutného zámku. Už dlho nepísal nijaké básne. Keď večer pri západnom vetre ponad rieku a žltý šachor pozoroval v diaľke modravé hory a letiace oblaky a keď v starom parku počúval, ako sa kolíšu vysoké stromy, vymýšľal pritom dlhé básne bez slov, ktoré sa nedali napísať. Jedna z tých básní sa volala Boží dych a hovorila o teplom južnom vetre, druhá Útecha duše a bolo to rozjímanie o farbistých jarných lúkách. Floribert nevedel tieto básnické výtvary prednášať alebo spievať, lebo v nich neboli slová, ale niekedy ich, najmä večer, sníval a cítil. Čas trávil zväčša v dedine, kde sa hrával s malými plavovlasými deťmi, alebo rozosmieval mladé panie a panny, keď pred nimi strhával klobúk ako pred šľachticami. Najšťastnejší bol, keď stretol pani Agnesu, peknú pani Agnesu, vychýrenú pani Agnesu s útlou dievčenskou tváričkou. Vždy ju pozdravil hlbokým úklonom a pekná žena prikývla, zasmiala sa, pozrela mu do rozpačitých očí a so smiechom šla ďalej ako slnečný lúč.

Pani Angesa bývala v jedinom dome, ktorý hraničil s pustnúcim zámockým parkom a prv slúžil ako barónov čeladník. Jej otec bol horár a dom dostal darom za akési mimoriadne služby od otca terajšieho pána. Agnesa sa vydala mladučká a teraz sa ako mladá vdova vrátila domov; po otcovej smrti bývala v osamelom dome sama so slúžkou a slepou tetou.

Pani Agnesa nosila jednoduché, ale pekné a zakaždým nové šaty pokojných farieb, jej tvár bola dievčensky mladá a nežná a jemnú hlávku ovíjali hrubé vrkoče tmavohnedých vlasov. Barón sa do nej zalúbil ešte predtým, ako hanebne zavrhol svoju ženu, a stále ju mal rád. Stretával ju zrána v hore a večer ju člnom prevážal cez rieku do trstinovej chatrče na močarisku, pritiskal si jej smejúcu sa dievčenskú tvár na privčas prešedivenú bradu a jej jemné prstečky sa hrali s jeho tvrdou poľovníckou rukou.

Pani Agnesa chodievala každý sviatok do kostola, modlievala sa a dávala almužnu žobrákom. Navštevovala v dedine staré chudobné vdovy, obdarovávala ich topánkami, česávala ich vnúčatá, pomáhala im šiť, a keď odchádzala, ostával po nej v ich chalúpkach vládny jas mladej svätice. Po pani Agnese túžili všetci muži, a kto sa jej páčil a prišiel v pravú chvíľu, tomu okrem bozku na ruku dovolila aj bozk na ústa, a kto mal šťastie a bol rúce urastený, ten sa mohol v noci odvážiť prísť k jej obloku. Všetci to vedeli, vedel to aj barón, a krásna žena si jednako šla svojou cestou s úsmevom a nevinným pohľadom dievčaťa, ktorého sa nemôže dotknúť žiadna mužská túžba. Zavše sa zjavil nový milenec, uchádzal sa o ňu ostýchavo ako o nedostupnú krásu, opájal sa oblažujúcou pýchou nad skvostným víťazstvom a čudoval sa, že muži mu ho s úsmevom žičia. Jej dom tíško stál na okraji tmavého parku, obrastený popínavými ružami, osamelý, ako lesná rozprávka, a ona v ňom bývala a vychádzala z neho a vracala sa doň, svieža a nežná ako ruža za letného rána, s čistým jasom v detskej tvári, s ťažkými vrkočmi, ktoré jej ako veniec spočívali na jemnej hlávke. Chudobné staré ženy jej žehnali a bozkávali jej ruky, muži sa jej hlboko ukláňali a usmievali sa za ňou, deti k nej pribiehali a drankali a dali sa pohľadiť po líci.

»Prečo si taká?« pýtal sa jej podchvíľou barón s hrozivo temnými očami.

»Vari máš na mňa právo?« spytovala sa začudovane a zapletala si tmavohnedé vlasy.

Najväčšmi ju mal rád Floribert, básnik. Keď ju videl, rozbúšilo sa mu srdce. Keď o nej počul niečo zlé, zarmútilo ho to, potriasol hlavou a neveril tomu. Keď sa o nej zhovárali deti, rozžiaril sa a načúval ako piesni. A z jeho fantázií najkrajšia bola tá, ktorú sníval o pani Agnese. Vtedy si brával na pomoc všetko, čo miloval a čo sa mu videlo krásne, západný vietor a belasú diaľavu a všetky rozjasené jarné lúky, obklopil ju tým a vložil do toho obrazu celú svoju túžbu a vrúcnosť svojho márneho života, ktorý prežíval ako dieťa.

V istý včasný letný večer zavítal do mŕtveho zámku po dlhotrvajúcom tichu závan nového života. Na dvore zaznel hlas rohu, vošiel dnu voz a vízgajúc zastal. Na návštevu prišiel brat zámockého pána, iba sám so sluhom, vysoký krásny muž s končistou bradou a hnevlivými očami vojaka. Chodil plávať do Rýna, pre potešenie strieľal na strieborné čajky, dosť často odcvával do blízkeho mesta a opitý sa vracal nazad, príležitostne si doberal dobráckeho básnika a podchvíľou sa dohadoval a škriepil so svojim bratom. Radil mu tisíc vecí, navrhoval prestavbu a nové investície, odporúčal zmeny a zlepšenia. Dobré

sa mu radilo, lebo bol vďaka svojej žene bohatý, no zámocký pán bol chudobný a zväčša ho stíhalo nešťastie a nepríjemnosti.

Zámok navštívil iba z rozmaru a už v prvý týždeň to ľutoval. Jednako tu zostal a ani slovom sa nezmienil, že pôjde ďalej, hoci bratovi by za ním ani trochu ľúto nebolo. Uvidel pani Agnesu a začal jej nadbiehať.

Netrvalo dlho a slúžka už priniesla krásnej panej nové šaty, ktoré jej daroval cudzí barón. Netrvalo dlho a pri ohrade v parku preberala slúžka od cudzincovho sluhu listy a kvety. Uplynulo iba niekoľko dní a cudzí barón sa v jedno letné poludnie stretol s pani Agnesou v lesnej chatrči a bozkával jej ruku a malé ústa a bielu šiju. Keď išiel do dediny a stretol ju tam, hlboko strhol klobúk a ona mu ďakovala ako sedemnásťročné dieťa.

Neprešlo veľa času a cudzí barón, keď večer osamel, zazrel cez rieku plávať čln, v ňom vesliara a jasnú postavu akejsi paney. A to, čo zvedavec nemohol za súmraku spoznať naisto, vedel po niekoľkých dňoch istejšie, ako mu bolo milé. Tá, ktorú mával cez poludnie v lesnej chatrči v náručí a rozpaľoval ju svojimi bozkami, večer sa plavila s jeho bratom cez tmavý Rýn a mizla s ním na druhej strane rieky skraja šachoriny.

Cudzinec sa zachmúril a mával zlé sny. Neľúbil pani Agnesu ako drobnú korisť pre potešenie, ale ako nájdený drahokam. Pri každom bozku sa od radosti a údivu ľakal, že za dvorenie sa mu dostáva toľko nežnej čistoty. Preto jej dával viac ako iným ženám, spomínal na svoje mládenecké časy a objímal ju s vďačnosťou, ohľaduplne a nežne, ju, ktorá nocou chodila s jeho bratom po temných chodníkoch. Teraz sa štipal do brady a iskril zlostnými očami.

Básnik Floribert si ďalej žil svoje pokojné dni — nedotklo sa ho nič, čo sa robilo, neľážila ho dusnota, ktorá sa na zámku skryte usídlila. Netešilo ho, že pán host' si ho niekedy doberal a trápil ho, keď na také zaobchádzanie si už dávnejšie zvykol. Vyhybal sa cudzincovi, celé dni sa zdržiaval v dedine alebo medzi rybármi na brehu Rýna a večer spriadal svoje rojčivé dumky. A jedného rána zistil, že na stene zámockého dvora zakvitli prvé čajové ruže. Posledné tri letá kládol prvé puky tejto zriedkavej ruže na prah pani Agnese a tešil sa, že jej aj po štvrtý raz bude môcť priniesť tento skromný bezmenný pozdrav. V ten deň na poludnie sa cudzinec stretol s krásnou pani Agnesou v bukovej hore. Nespytoval sa jej, kde bola včera a predvčerom neskoro večer. Zdesene hľadel do jej pokojných nevinných očí a skôr ako odišiel, povedal: »Keď sa dnes večer zotmie, prídem. Nechaj okno otvorené.«

»Dnes nie,« odvetila krotko, »dnes nie.«

»Ale ja chcem.«

»Inokedy, dobre? Dnes nie, nemôžem.«

»Dnes večer prídem, dnes večer, alebo už nikdy. Urob, ako chceš.«

Vykrútila sa mu a odišla.

Večer ležal cudzinec pri rieke a až do súmraku striehol, no nijaký čln nevidel. Potom šiel k milenkinmu domu a s puškou na kolenách sa skryl v kroví.

Bolo тихо a teplo, jazmín tuho voňal a obloha za bielymi túlavými obláčikmi sa zaplňala malými matnými hviezdami. Hlboko v parku spieval vták, jeden jediný vták.

Keď sa už skoro celkom zotmelo, spoza rohu pomalým krokom ukradomky vyšiel akýsi muž. Klobúk si stiahol hlboko do čela, bola však taká tma, že to ani nebolo treba. V pravici niesol kyticu bielych ruží, ktoré matne svetielkovali. Striehnúci muž zaostřil zrak a natiahol kohútik.

Príchodzí pozrel na dom, v ktorom sa už nikde nesvietilo. Potom podišiel k dverám, zohl sa a vlačil bozk na železnú kľučku.

V tej chvíli blysol plamienok, zarachotil výstrel a jeho slabá ozvena sa niesla parkom. Človeku s ružami sa podlomili kolená, zrútil sa horeznak do piesku a тихо sa pošklbávajúc zostal ležať.

Strelec čakal dobrú chvíľu v úkryte, nik však neprichádzal a aj v dome bolo тихо. Opatrne pristúpil a sklonil sa nad zastreleného, ktorému z hlavy spadol klobúk. S úzkosťou a začudovaním spoznal básnika Floriberta.

»Aj ten!« zastonal a odišiel.

Roztrúsené čajové ruže ležali na zemi, jedna uprostred kaluže krvi. Zvon v dedine odbíjal jednu hodinu. Obloha sa hustejšie zatiahla belavými mrakmi, proti ktorým sa obrovská zámocká veža týčila ako

postojačky driemajúci obor. Rýn pomaly plynul, vlúdne si pospevoval a uprostred čierneho parku ešte dlho po polnoci nôtil osamelý vták.
(1906)

ČLOVEK MENOM ZIEGLER

Býval raz v Pivovarskej ulici istý mladý pán menom Ziegler. Patril k ľuďom, ktorí nás deň čo deň znovu a znovu stretávajú na ulici a ktorých tvár si nikdy dobre nepamätáme, lebo všetci, jeden ako druhý, majú tú istú tvár: spoločnú tvár.

Ziegler bol všetkým, čo takí ľudia vždy sú, a robil všetko, čo vždy robia. Nechýbalo mu nadanie, ale ani ho nemal priveľa, rád mal peniaze, rád sa zabával, rád sa dobre obliekal a bol zbabelý ako väčšina ľudí: jeho život a konanie menej usmerňovali pudy a príčinnivosť ako zákazy a strach pred trestom. Popritom mal niekoľko šľachetných čŕt a vcelku to bol radostne normálny človek, ktorému bola vlastná osoba veľmi milá a dôležitá. Pokladal sa, ako každý človek, za osobnosť, zatiaľ čo bol iba exemplárom, a seba, svoj osud pokladal za stredobod sveta — tak ako každý. K zúfalstvu mal ďaleko, a ak skutočnosť protirečila jeho svetonázoru, s neľúbosťou pred ňou privieral oči.

Ako moderný človek mal bezhraničnú úctu nielen k peniazom, ale aj k inej mocnosti: vede. Nebol by vedel povedať, čo veda vlastne je, myslel pri tom na niečo ako štatistika či bakteriológia, a dobre vedel, koľko peňazí a uznania štát vede poskytuje. Osobitne si vážil bádanie v oblasti rakoviny, lebo jeho otec na rakovinu zomrel, a Ziegler predpokladal, že veda, ktorá sa medzitým tak rozvinula, nepripustí, aby sa to isté stalo aj jemu.

Navonok sa Ziegler vyznačoval aj úsilím obliekať sa trochu nad svoje možnosti, vždy v súlade s módou roka. Lebo módu štvrťroka či mesiaca, ktorá by bola veľmi prevyšovala jeho prostriedky, prirodzene, znevažoval ako hlúpe opičenie sa. Veľmi si zakladal na vlastnom charaktere a vôbec sa neostýchal medzi seberovnými a na istých miestach nadávať na predstavených a vládu. Asi sa už pridlho zdržiavam týmto opisom. Ziegler však bol naozaj príťažlivý mladý muž a veľa sme v ňom stratili. Napriek všetkým plánom a oprávneným nádejám ho totiž čakal skorý a zriedkavý koniec.

Raz, krátko potom, ako prišiel do nášho mesta sa rozhodol, že strávi príjemnú nedeľu. Nenašiel si ešte vhodnú spoločnosť a pre nerozhodnosť ešte nevstúpil do nijakého spolku. Azda to bolo jeho nešťastie. Nie je dobre, keď je človek sám.

Bol teda odkázaný na pamätihodnosti mesta a svedomite sa na ne povyzvedal. Po zrelej úvahe sa rozhodol pre historické múzeum a pre zoologickú záhradu. V múzeu sa v nedeľu predpoludním neplatilo a zoologická záhrada sa popoludní mohla navštíviť za znížené vstupné.

V nedeľu šiel Ziegler v novom vychádzkovom obleku so súkennými gombíkmi, ktorý mal veľmi rád, do historického múzea. Vzal si tenkú elegantnú vychádzkovú paličku, štvorhrannú, na červeno nalakovanú, ktorá mu dodávala švihácky výzor, ale pri vstupe do výstavných siení mu ju vrátnik vzal, čo ho nesmierne rozladilo.

Pod vysokými klenbami múzea sa dalo kadečo vidieť a dobrosrdečný návštevník velebil v srdci všemocnú vedu, ktorá aj tu dokazovala svoju zásluhnú spoľahlivosť, ako Ziegler usudzoval podľa starostlivých nápisov na výstavných skrinkách. Staré haraburdie, ako hrdzavý kľúč od brány, roztrhaný medenkový náhrdelník a podobné predmety nápismi úžasne získavali na zaujímavosti. Bolo obdivuhodné, o čo všetko sa veda starala, ako sa vo všetkom vyznala, vo všetkom sa vyznať vedela — ó, áno, určite už naskore odstráni rakovinu a možno aj umieranie.

V druhej sieni našiel sklenenú skriňu, na ktorej sa sklo zrkadlilo tak znamenite, že vo vhodnej chvíli si starostlivo a s uspokojením mohol skontrolovať svoj oblek, účes a golier, puky na nohaviciach a ako mu sedí viazanka. Radostne sa nadýchol, kráčaľ ďalej a niekoľko výtvorov starých rezbárov uznal za hodný svojej pozornosti. Znamenití chlapíci, hoci náramne naivní, myslel si blahosklonne. A trpezlivo obzeral a ohodnocoval aj jedny staré stojacie hodiny s figúrkami zo slonoviny, ktoré pri odbíjaní tancovali menuet. Potom sa začal trochu nudiť, zíval a často vyťahoval vreckové hodinky, ktoré sa naozaj dali ukazovať — boli z ťažkého zlata, dedičstvo po otcovi.

S ľútosťou videl, že mu do obeda ostáva ešte veľa času, nuž vkročil do inej miestnosti, ktorá mohla nanovo upútať jeho zvedavosť. Boli v nej predmety viažuce sa k stredovekým poverám, čarodejnícke

knihy, amulety, paradné čarodejnícke šaty a v jednom kúte celá alchymistická dielňa s ohniskom, mažiarmi, bruchatými fľašami, vysušenými svinskými mechúrmí, dúchadlami a tak ďalej. Kút bol oddelený vlneným povrazom a na tabuľke bol nápis, ktorý zakazoval dotýkať sa predmetov. Nuž ale také tabuľky sa dôkladne nečítajú a Ziegler bol v miestnosti celkom sám.

Bezmyšlienkovite čiahol rukou ponad povraz a ohmatal niekoľko tých smiešnych vecičiek. O stredoveku a jeho huncútskych poverách už počul a čítal; nechápal, ako sa vtedy mohli ľudia zaoberať takými detskými zábavkami, a že sa celý ten podvod s čarodejnicami a všetky tie nezmysly jednoducho nezakázali. Alchymia sa však predsa len mohla ospravedlniť, veď v nej má pôvod užitočná chémia. Božemôj, keď si len človek pomyslí, že všetky tieto alchymistické mištičky a všetko to hlúpe čarodejnícke haraburdie predsa len bolo potrebné, lebo ináč by dnes neexistoval aspirín, ani plynové bomby!

Nedbanlivo vzal do ruky malú tmavú guľôčku, niečo ako liek v pilulke, vysušenú vec bez váhy, zvrtol ju medzi prstami a práve ju chcel položiť nazad, keď za sebou začul kroky. Obrátil sa — prišiel návštevník. Zieglera mrzelo, že má guľôčku v ruke, veď zákaz na tabuľke si, prirodzene, prečítal. Zovrel dlaň, vopchal ruku do vrečka a vyšiel von.

Pilulka mu znovu zišla na um až na ulici. Vytiahol ju a chystal sa ju zahodiť, predtým si ju však priložil k nosu a privoňal. Mala jemnú, akoby živičnatú vôňu, ktorá ho obveselila, a znovu si guľôčku odložil. Pobral sa do reštaurácie, objednal si obed, ponazísal do niekoľkých novín, ponaprával si viazanku a vrhal na hostí raz úctivé, raz namyslené pohľady podľa toho, ako boli oblečení. Keď však musel na jedlo chvíľu čakať, vytiahol pán Ziegler alchymickú pilulku, ktorú nevdojak ukradol, a privoniaval k nej. Hneď nato ju poškrabkal nechťom ukazováka, potom naivne vyhovel akémusi detskému rozmaru a dal si vecičku do úst. Chytrý sa mu rozpustila a vôbec nemala nepríjemnú chuť, takže ju hitom piva spláchol. Hneď nato mu priniesli jedlo.

O druhej mladý muž zoskočil z vozňa verejnej dopravy, vošiel na nádvorie zoologickej záhrady a kúpil si nedeľnú vstupenku.

S prívetivým úsmevom vošiel do oddelenia pre opice a zastal si pred veľkou kľetkou so šimpanzmi. Veľký opičiak naňho zažmurkal, dobrácky mu kývol a hlbokým hlasom vyriekol: »Ako sa máš, bratku?« Zhnusený a náramne prestrašený návštevník sa chytrý zvrtol a pri odchode začal opičiaka nadávať: »Ešte je aj pyšný! Hlúpy darmošľap!«

Ziegler chytrý pokročil ku kočkodanom, ktoré rozpustilo tancovali a kričali: »Kamarát, daj cukor!« Keď nijaký cukor nemal, zlostili sa, napodobňovali ho, nazývali hladošom a vycierali na neho zuby. To už bolo naňho priveľa. Zdesený a popletený stadiaľ vybehol a zamieril k jeleňom a srncom, od ktorých čakal milšie správanie.

Nedáľeko kľetky stál veľký nádherný los a hľadel na návštevníka. Ziegler sa preľakol do hĺbky srdca. Lebo odkedy prehltol starú čarodejnú pilulku, rozumel reči zvierat. A los hovoril svojimi očami, veľkými hnedými očami. Jeho tichý pohľad vravel o vznešenosti, odovzdanosti a smútku a divákovi vyjadroval najzvrchovanejšie pohrdanie, strašné pohrdanie. Tento tichý majestátny pohľad prezrádzal Zieglerovi, že preňho je so svojím klobúkom a paličkou, hodinkami a sviatočným oblekom nič iné ako chamraď, smiešne a odporné hovädo.

Od losa utiekol Ziegler ku kozorožcovi, odtiaľ ku kamzíkom, k lame, k antilopám, diviakom a medveďom; všetka táto zver ho neurážala, ale pohrdala ním. Načúval a z ich rozhovorov sa dozvedel, ako o ľuďoch zmýšľajú. Strašné, čo si o nich mysleli. Čudovali sa najmä tomu, že akurát títo mrzkí zapáchajúci nedôstojní dvojnožci vo svojom šviháckom oblečení si môžu tak voľne behať.

Počul, ako sa puma zhovára so svojím synom, a bol to rozhovor plný dôstojnosti a ozajstnej múdrosti, aký medzi ľuďmi počuť len zriedka. Počul krásneho leoparda, ako sa stručne a odmerane aristokratickými výrazmi zmieňuje o bande nedeľných návštevníkov. Pozrel sa do oka plavému levovi a zistil, aký širý a zázračný je svet divých tvorov, kde niet kľetok a ľudí. Videl sokola, ako skormútene a hrdo sedí na mŕtvom konári v meravej trudnomyselnosti, a videl, ako spôsobne, krčiac plecami a s humorom znášajú svoje zajatie sojky.

Ohúrený a zo všetkých svojich myšlienkových návykov vytrhnutý Ziegler sa v zúfalstve znovu vrátil k ľuďom. Hľadal oko, ktoré by chápalo jeho súženie a strach, načúval rozhovory, aby počul niečo

utešujúce, chápujúce, dobrotivé, pozoroval výzor mnohých návštevníkov, aby aj u nich našiel dôstojnosť, prirodzenosť, ušľachtilosť, rozvážnosť.

Sklamal sa. Počúval hlasy a slová, videl pohyby, posunky a pohľady, a keďže teraz všetko videl akoby zvieracími očami, nachádzal iba nevydarenú, pretvarujúcu sa, klamúcu, nepeknnú spoločnosť zvieratám podobných bytostí, ktoré sa mu videli ako bláznivá zmiešanina všetkých zvieracích druhov.

Ziegler zúfalo blúdil sem i tam a sám pred sebou sa nesmierne hanbil. Štvoruhlastú paličku už dávno šmaril do krovia a neskôr odhodil aj rukavice. Keď však odhodil klobúk, vyzul si čizmy, strhol viazanku a vzlykajúc sa liepal na mrežu losej ohrady, veľmi opatrne ho spútali a odviedli do blázince. (1908)

MESTO

»Ide to!« zvolal inžinier, keď po koľajovej trati, ktorú položili iba včera, prišiel už druhý vlak plný ľudí, uhlia, nástrojov a potravín. Préria ticho žeravela v žltom slnečnom svetle, v belasom opare na obzore stálo vysoké pohorie. Divé psy a prériné byvoly sa začudovane prizerali, ako v pustatine kypí práca a zhon, ako sa zelené nivy pokrývajú škvrnami z uhlia a z popola a z papiera a plechu. Prvý hoblík prenikavo zaznel vyľakanou krajinou, zahrnel prvý výstrel z pušky a niesol sa k horám, prvá náková jasne zazvučala pod rýchlymi údermi kladív. Vznikol dom z plechu, a na druhý deň iný z dreva a potom ďalšie a deň čo deň nové a čoskoro aj domy kamenné. Divé psy a byvoly sa držali ďaleko, kraj skrotol a zúrodnel, už v prvú jar sa pláň vlnila zelenými siatinami, dvíhali sa na nej dvory a stajne a kôlne, pustatinu pretínali cesty.

Dohotovila sa stanica a vládne budovy a banka, obďaleč vyrástli sesterské mestá, mladšie sotva o niekoľko mesiacov. Prišli robotníci z celého sveta, roľníci a mešťania, obchodníci a advokáti, kazatelia a učitelia, založila sa škola, tri náboženské spolky, dvojito novín. Na západe sa našli pramene ropy, do mladého mesta zavítal veľký blahobyt. Minul sa rok a už sa zjavili vreckoví zlodeji, kupliari, zločinci, postavil sa obchodný dom, vznikol protialkoholický spolok, prišiel parížsky krajčír, otvorila sa bavorská piváreň. Konkurencia susediacich miest zrýchľovala tempo. Nechýbalo už nič — od volebných rečí po štrajk, od kina po združenia špiritistov. V meste sa dalo obstarat' francúzske víno, nórske slede, talianske salámy, anglické látky, ruský kaviár. Prichádzali sem hosťovať už aj druhotriedni speváci, tanečníci a muzikanti.

A pomaly prichádzala i kultúra. Mesto, ktoré bolo spočiatku iba základňou, začínalo byť vlast'ou. Vypestoval sa spôsob, ako sa zdravieť, spôsob, ako sa pri stretnutí ukloniť, ktorý sa v jemnosťkach odlišoval od spôsobu zdravenia v iných mestách. Muži, ktorí pracovali pri zakladaní mesta, požívali úctu a boli obľúbení, vyžarovalo z nich trochu urodzenosti. Vyrástlo nové pokolenie, ktorému sa mesto videlo ako stará, vari odveká domovina. Čas, keď tu zadunel prvý úder kladivom, vykonala sa prvá vražda, odbavili sa prvé bohoslužby a vytlačili prvé noviny, sa stal ďalekou minulosťou, bol už históriou.

Mesto ovládlo susedné mestá a povznieslo sa na hlavné mesto veľkého okresu. Na širokých svetlých uliciach, kde kedysi popri kopách popola a kalužiach stáli prvé domy z dosiek a vlnitého plechu, sa teraz vážne a dôstojne dvíhali úradné budovy a banky, divadlá a kostoly, študenti ledabolo kráčali k univerzite a knižnici, sanitky ticho prichádzali ku klinikám, ľudia zbadali v aute poslanca a zdravili ho, v dvadsiatich mohutných školských budovách z kameňa a železa sa každým rokom so spevom a prednáškami oslavoval deň založenia slávneho mesta. Niekdajšiu prériu pokryli polia, fabriky, dediny, križovalo ju dvadsať železničných tratí, pohorie sa prisunulo bližšie a horská železnica prenikla až do srdca roklín. Tam, alebo ďaleko na mori mali boháči svoje letné sídla.

Sto rokov po založení zemetrasenie mesto zrúcalo. Ostala z neho len nepatrná časť. Znovu však vyrástlo a všetko drevené bolo teraz z kameňa, malé sa stalo veľkým, úzke šírym. Stanica bola najväčšou stanicou v kraji, burza najväčšou v svetadieli, architekti a umelci vyzdobili omladené mesto verejnými stavbami, sadmi, studňami, pomníkmi. Počas tohto nového storočia si mesto získalo povesť najkrajšieho, najbohatšieho a najpozoruhodnejšieho mesta v krajine. Politici a architekti, technici a starostovia z cudzích miest sem cestovali, aby tu študovali stavby, vodovody, administratívu a iné zariadenia slávneho mesta. V tom čase sa začala stavať nová radnica, jedna z najväčších a najskvostnejších budov sveta, a pretože obdobie rastúceho bohatstva a hrdosti na mesto sa šťastne spojilo s rozmachom všeobecného

vkusu, staviteľského umenia a predovšetkým sochárstva, rýchlo rastúce mesto sa stalo trúfalým a ľúbivým zázrakom. Vnútorný okruh, ktorého budovy boli bez výnimky postavené z ušľachtitého jasnosivého kameňa, obopínal široký zelený pás krásnych parkov, a z druhej strany tohto prstenca sa široko rozptýlené ulice a domy pozvoľna strácali v širých priestranstvách vidieka. Ľudia vo veľkom navštevovali a obdivovali obrovské múzeum. V stovkách siení, nádvorí a hál sa tu predstavovali dejiny mesta od jeho založenia až po posledný vývoj. Prvá obrovská sieň tejto ustanovizne zobrazovala niekdajšiu prériu s pestovanými rastlinami a dobre opatrenými zvieratami a s presnými modelmi niekdajších biednych príbytkov, ulíc a ustanovizní. Prechádzala sa tu mládež a sledovala vývin dejín mesta od stanu a šopy z dosiek, od prvej nerovnej koľajovej trate po lesk veľkomestských ulíc. A učili sa s pomocou učiteľov, ktorí ich viedli a zasnivovali, ako chápať skvostné zákony vývoja a pokroku, ako sa zo suroviny stáva niečo jemné, zo zvierat a človek, z divocha vzdelanec, z biedy prebytok, z prírody kultúra.

V nasledujúcom storočí dosiahlo mesto vrchol svojho lesku. Prepych sa náramne rozbujiel a chytrý stupňoval, až s ním krvavá revolúcia nižších stavov skoncovala. Vzbúrenci začali tým, že podpálili mnohé z veľkých naftových rafinérií, vzdialených niekoľko míľ od mesta, takže veľká časť kraja spolu s fabrikami, hospodárstvami a dedinami čiastočne zhorela, čiastočne spustla. Hoci mesto samo prežilo všakovaké krviprelievania a hrôzy, ostalo existovať a v strízlivých desaťročiach sa pomaly zotavilo, ale na niekdajší čulý život a výstavbu sa už nezmohlo. Počas jeho úpadku rozkvitla zrazu na druhej strane mora ďaleká krajina, ktorá dodávala zrná a železo, striebro a iné poklady, mala hojnosť nevyčerpanej pôdy, ktorá ešte rodí s ochotou. Nová krajina k sebe mocne priťahovala úhorom ležiacu energiu, úsilie a túžby starého sveta, za noc tam zo zeme rozkvitli mestá, lesy mizli, vodopády sa sputnali.

Krásne mesto pozvoľna začínalo chudobnieť. Nebolo viac srdcom a mozgom sveta, ani trhom a burzou mnohých krajín. Muselo sa uspokojiť s tým, že sa držalo pri živote a že v hurhaji nových čias celkom nezaniklo. Nečinné sily, kým len nezmizli v ďalekom novom svete, nemali viac čo stavať a dobýjať, a tým menej obchodovať a zarábať. Namiesto toho tu klíčil, teraz už v starej kultúrnej pôde, duchovný život, v tichúcom meste sa rodili učenci a umelci, maliari a básnici. Potomkovia tých, ktorí kedysi na mladšej pôde postavili prvé domy, s úsmevom trávili svoje dni pri tichom, oneskorenom rozkvetu duchovných pôžitkov a snažení, maľovali bôľnú nádheru starých machnatých záhrad so zvetrávajúcimi sochami a zelenými vodami a v nežných veršoch spievali o dávnom virvare starých hrdinských čias alebo o tichom snení umdlených ľudí v starých palácoch. Tak vo svete ešte raz zazvučalo meno a sláva tohto mesta. Mohli vonku vojny otriasať národmi, mohlo ich zamestnávať veľké dielo, tu sa v mlkve odlúčenosti vedel udržiavať mier a tíško oživovať lesk zašlých čias: tiché ulice, ponad ktoré visia rozkvitnuté konáriky, vetrami, dažďom a slnkom poznačené fasády mohutných stavieb snívajúce nad nehluchými námestiami, machom obrastené zruby studní, ktorými sa ako tichá hudba rinie rozihnaná voda.

Po niekoľko stáročí bolo staré zasnené mesto váženým a obľúbeným miestom, ktoré ospevovali básnici a navštevovali milenci. Život ľudstva však čoraz mocnejšie prenikal do iných svetadielov. A v meste samom začali vymierať alebo mľandaviať potomkovia starých domorodcov. Aj posledný duchovný rozkvet dávno vyvrcholil, zostalo len práchnivejúce tkanivo. Menšie susedné mestá už dávnejšie načisto zmizli, stali sa iba kopou ruín, v ktorých kedy-tedy bývali cigáni alebo zbehovia či zločinci.

Po zemetrasení, ktoré mesto uchránilo, sa však posunul tok rieky a časť spustošeného kraja sa stala močariskom, časť súsou. A od vrchov, kde sa drobili zvyšky prastarých kameňolomov a vidieckych domov, pomaly zostupovala hora, stará hora. Videla pred sebou šire opustené končiny a pomaly ich, kus za kusom, zaberala do svojho zeleného okruhu; tu preletela so svojou šepotajúcou zeleňou ponad močiar, tam s mladým, húževnatým ihličnatým lesom ponad štrkovisko.

V meste už naostatok nebývali nijakí mešťania, iba zberba, divý národ, ktorý si v naklonených, klesajúcich dávnovekých palácoch našiel prístrešie a v niekdajších záhradách a uliciach pásol vychudnuté kozy. Aj toto posledné obyvateľstvo pozvoľna vymieralo na choroby či pomätenosť; celú krajinu, odkedy sa stala močariskom, sužovala horúčka a načisto spustla.

Zvyšky starej radnice, ktorá bola kedysi pýchou tých čias, ešte vždy mohutne čneli vozvysok. Ospievaná piesňami vo všetkých rečiach stala sa ohniskom nespočetných ság susedných národov, ktorých mestá tiež dávnejšie spustli a ich kultúra upadla. V detských strašidelných príbehoch a v melancholických

pastierskych piesňach sa ešte ako príznak objavovalo prekrútené a spotvorene meno mesta a jeho bývalá nádhera a učenci vzdialených národov prichádzali zavše na nebezpečné výskumné cesty k zrúcaninám. Školáci ďalekých krajín sa na ich tajomstvách veselo zabávali. Vraj tam majú byť brány z čistého zlata a náhrobky zo samých drahokamov a divé kočujúce kmene v tých krajoch vraj uchránili zo starých bájných čias nezvestné zvyšky tisícročného čarodejníckeho umenia.

Hora však naďalej zostupovala z vrchov na rovinu, jazerá a rieky vznikali a zanikali, no les kráčal vpred a uchvacoval a zaberal pomaly celý kraj, zvyšky starých uličných múrov, palácov, chrámov, múzeí a v pustatine sa usídlila liška a kuna, vlk a medveď.

Nad jedným zo zrúcaných palácov, z ktorého už nebolo vidieť ani kameň, stála mladá borovica, ktorá bola ešte pred rokom najprvším poslom a predchodcom rozrastajúcej sa hory. Teraz už aj ona dod'aleka hľadela na mladý porast.

»Ide to!« zvolal d'ateľ, ktorý vyklopkával na kmeni a spokojne sa pozeral na rastúci les a skvostný rozmach zelene na zemi.

(1910)

KONIEC DOKTORA KNÖLGEHO

Pán doktor Knölge, niekdajší učiteľ na gymnáziu, ktorý odišiel zavčasu na odpočinok a venoval sa súkromnému štúdiu filológie, by zaiste nikdy nebol prišiel do styku s vegetariánmi a s vegetariánstvom, keby ho náchylnosť na záduch a reumu nebola prinútila urobiť vegetariánsku kúru. Výsledok bol taký vynikajúci, že súkromný učenec od tých čias každoročne strávil niekoľko mesiacov vo vegetariánskych liečebniach alebo penziónoch, zväčša na juhu, a tak napriek odporu k všetkému nezvyčajnému a výnimočnému mal do činenia s kruhmi a individuami, ktoré sa k nemu nehodili, a už vôbec nebol rád, ak ho tu i tam navštívili v jeho vlasti, hoci celkom tomu zabrániť nemohol.

Doktor Knölge strávil občas jar a včasné leto alebo aj jesenné mesiace v niektorom z mnohých vegetariánskych penziónov na juhofrancúzskom pobreží alebo pri Lago Maggiore. Spoznal sa tam s rozmanitými ľuďmi a na kadečo si privykol, na chodenie bosky, na dlhovlasých apoštolov, na fanatikov pôstu a na vegetariánskych gurmandov. Medzi tými poslednými našiel niekoľko priateľov a on sám, lebo mu choroba čoraz väčšmi zakazovala požívať ťažké jedlá, sa vycvičil na skromného vychutnávača zeleniny a ovocia. Vonkoncom nebol nadšený každým čakankovým šalátom a nikdy nejedol kalifornský pomaranč namiesto talianskeho. O vegetariánstvo sa napokon veľmi nestaral, bolo mu iba liečebným prostriedkom, a len príležitostne sa zaujímal o všetky tie famózne rečové novotvary v tejto oblasti, ktoré vzbudzovali jeho pozornosť po filologickej stránke. Boli tu slová vegetariáni, vegetaristi, bylinkári, striedmáci, surováci, miešanci.

Doktor sám patril podľa rečového označenia zasvätencom k stravníkom »miešaným«, pretože jedával nielen plody a nevarenú požíveň, ale aj varenú zeleninu, áno, aj mliečne jedlá a vajíčka. Praví vegetariáni, najmä však čistí »suroví« stravníci s prísnyimi pravidlami to pokladali za hanebnosť a doktor to vedel. Držal sa od fanatických znaleckých škriepok týchto bratov ďaleko a svoju príslušnosť k triede miešaných stravníkov dával najavo iba konaním, kým mnohí kolegovia, najmä Rakúšania, sa svojím stavom honosili na navštívenkách.

Ako sme už spomenuli, Knölgemu neveľmi svedčalo medzi týmito ľuďmi. On už aj mierumilovnou červenou tvárou a rozložitou postavou pôsobil celkom ináč ako väčšina vyziabnutých, asketických, často fantasticky poobliekaných hlásateľov čistého vegetariánstva. Mnohí si nechávali narásť vlasy po pleciah a každý z nich kráčal životom ako fanatik, vyznavač a martýr svojho osobitného ideálu. Knölge bol filológ a patriot a nehlásal nijaké humanitné či sociálne reformátorské idey, ani neuznával čudácky spôsob života svojich spoluvegetariánov. Vyzeral tak, že na stanicích a zastávkach lodí v Locarne alebo Pallanze mu sluhovia svetských hotelov, ktorí ináč zďaleka zavoňajú každého »kalerábového apoštola«, s dôverou ponúkali ubytovanie a veľmi sa čudovali, keď tak slušne vyzerajúci človek odovzdal svoj kufor sluhovi penziónu Thalysia alebo Ceres alebo osliarovi z Monte Verita.

Časom sa však v neznámom prostredí cítil celkom dobre. Bol optimista, ba takmer umelec života, a po čase našiel medzi vegetariánmi všetkých krajín, ktorí to miesto navštevovali, najmä medzi Francúzmi, pokojamilovného červenolíceho priateľa, vedľa ktorého mohol pri bezstarostnom rozhovore nerušene

stolovať, tráviť mladý šalát a broskyňu, a nemusel sa obávať, že by mu nejaký fanatik prísnych pravidiel vyhadzoval na oči jeho zmiešané stravovanie, alebo nejaký budhista prežívajúci ryžu vyčítal náboženskú indiferentnosť.

Stalo sa, že doktor Knölge čítal najprv v novinách a potom priamo v kruhu svojich známych počul o založení veľkej medzinárodnej vegetariánskej spoločnosti, ktorá získala rozsiahle územie v Malej Ázii a za veľmi mierne ceny pozýva bratov z celého sveta, aby tam prišli alebo na návštevu, alebo aby sa tam natrvalo usadili. Bolo to podujatie tých idealistických nemeckých, holandských a rakúskych bylinkárov, ktorí sa usilovali o akýsi druh vegetariánskeho sionizmu a ich cieľom bolo získať niekde vo svete pre prívržencov a vyznavačov ich viery vlastnú krajinu s vlastnou správou, kde by boli naporúdzi prirodzené podmienky pre taký život, aký si ako ideál predstavovali. Pre začiatok mali založiť osadu v Malej Ázii. Ich výzvy sa obracali »na všetkých priateľov vegetariánskeho a vegetariánom podobného spôsobu života, kultu nahoty a životných reforiem«. Sľubovali tak veľa a húdli tak krásne, že ani pán Knölge sa nevzpieral túžobnému volaniu z raja a prihlásil sa na nadchádzajúcu jeseň ako hosť.

Vidiek mal v zázračnom množstve a akosti dodávať ovocie a zeleninu, ústrednú kuchyňu viedol autor knihy Cesta do raja. Pre mnohých bola mimoriadne príjemná okolnosť, že tam budú môcť nerušene žiť bez úšklabkov zlomyseľného sveta. Pripúšťal sa každý druh vegetariánstva a nebol tu nijaký iný zákaz, iba zákaz požívať mäso a alkohol.

A zo všetkých kútov sveta prichádzali utečenci a čudáci, či už aby tam, v Malej Ázii, našli pokoj a blaženosť v živote primeranom ich prirodzenosti, či už aby sa rozptýlili a tázili z tých, ktorí sem prúdili s túžbou po zotavení. Prichádzali vyskočení kňazi a učelia všetkých cirkví, falošní hindovia, okultisti, učelia jazykov, maséri, magnetopati, kúzelníci, zaklínači. Celý ten malý národ excentrických existencií pozostával v menšej miere z podvodníkov a zlých ľudí ako z neškodných drobných klamárov, lebo sa tu neveľmi dalo čo získať a mnohí ani nehľadali nič iné ako obživu, ktorá je pre človeka živiaceho sa rastlinnou stravou v južných krajinách veľmi lacná.

Väčšina týchto vyšinutých ľudí z Európy i Ameriky si priniesla so sebou ako jediné bremeno nechut' pracovať, ktorou sa vyznačujú mnohí vegetariáni. Nechceli zlato a rozkoš, moc a radovánky, chceli predovšetkým žiť svoj skromný život bez práce a záťaž. Nejednen z nich znovu a znovu pešo premeral celú Európu ako nenáročný čistič kľučiek na dverách u zámožných prívržencov vegetariánstva, alebo ako kazateľ- prorok, alebo ako zázračný doktor, a Knölge našiel pri príchode do Quisisany nejedného starého známeho, ktorý ho z času na čas v Lipsku navštívil ako neškodný žobrák.

V prvom rade však stretával veľikánov a hrdinov zo všetkých táborov vegetariánstva. Prichádzali opálení muži s dlhými zvlnenými vlasmi a bradami ako zo Starého zákona, v bielych burnusoch a sandáloch, iní mali športové oblečenie z bieleho plátna. Niekoľkí ctihodní muži kráčali nahí, iba na bedrách mali lykové zásterky, ktoré si sami uplietli. Hneď sa vytvárali skupiny, ba aj organizované spolky, na istých miestach sa stretávali striedmáci, na iných asketickí hladoši, na iných teozofovia alebo ctiteľia svetla. Prívrženci amerického proroka Davisa postavili chrám, kde sa konávali bohoslužby.

Doktor Knölge sa v tomto podivuhodnom hmýrenisku spočiatku pohyboval s akousi bázňou.

Navštevoval prednášky niekdajšieho kúpeľného učiteľa menom Klauber, ktorý v čistej alamančine prednášal národom sveta o udalostiach v krajine Atlantis a obdivoval Yogiho Vishinanda, ktorý sa vlastne volal Beppo Cinari a už desaťročia sa usiloval o to, aby násilne zmenšil počet srdečných tepov asi o tretinu.

V Európe sa táto kolónia z hospodárskeho a politického hľadiska javila ako blázinec alebo ako fantastická komédia. Tu, v Malej Ázii, to bola dosť pochopiteľná a vonkoncom nie nemožná vec. Podchvíľou prichádzali nováčikovia, ktorí s oduševnenými žiariacimi tvármi v extáze hľadeli na splnenie svojich životných snov, alebo, radostne slziac, chodili sem i tam a každého, koho stretli, pozdravovali bozkom mieru.

Najnápadnejšia však bola skupina čistých striedmakov. Odmietali akýkoľvek chrám, dom či organizáciu a neusilovali sa o nič iné, iba byť čoraz prirodzenejší, a ako oni vraveli, »priblížiť sa bližšie k zemi«.

Bývali pod šírým nebom a jedávali iba to, čo sa dalo odtrhnúť zo stromu alebo krika. Nesmierne pohrdali ostatnými vegetariánmi a jeden z nich doktorovi Knölgemu vyhlásil do očí, že jest' ryžu a chlieb je práve také svinstvo, ako požívať mäso, a že medzi takzvaným vegetariánom, ktorý pija mlieko, a

hocijakým pijanom a pálenkársnym ožranom nevidí nijaký rozdiel.

Medzi striedmakmi najväčšmi vynikal ctihodný Jonáš, najdôslednejší a najúspešnejší zástanca tohto smeru. Nosil síce na bedrách zásterku, sotva sa však dala rozoznať od zarasteného hnedého tela. Býval v malom lesíku, tam ho bolo vídať, ako vrtko a čulo sa pohybuje medzi konármi. Prsty na rukách i nohách mal čudesne vyvrátené nahor a celá jeho bytosť bola obrazom veľmi vytrvalého a veľmi úspešného návratu k prírode. Niekoľko posmievačov ho medzi sebou nazývalo Gorila, ale ináč Jonáša v celej provincii obdivovali a vážili si ho.

Tento veľký vyznavač surovej stravy sa zriekol aj reči. Ak sa dakedy bratia a sestry zabávali na okraji jeho lesíka, sedával zavše na konári nad ich hlavami, rozveselene sa škl'abil alebo znevažujúco smial, nepreriekol však ani slovičko a posunkami sa usiloval naznačiť, že jeho spôsob vyjadrovania je rýdzou rečou prírody a že neskôr sa stane svetovou rečou všetkých vegetariánov a prírodných ľudí. Jeho najbližší priatelia boli deň čo deň pri ňom, priúčali sa jeho umeniu prežívať a lúskať orechy a s úctou sa prizerali jeho postupnému zdokonaľovaniu, jednako sa však obávali, že ho čoskoro stratia, lebo pravdepodobne zakrátko úplne splynie s prírodou a vráti sa nazad do domovských divých hôr. Niekoľko blúznivcov navrhlo, že by tejto podivuhodnej bytosti, ktorá uzatvárala okruh života a znovu našla východiskový bod ľudského bytia, mali preukazovať božské pocity. Keď však raz ráno pri východe slnka prišli s týmto zámerom do lesíka a spevom ho začali uctievať, zjavil sa oslávenec na svojom veľkom obľúbenom konári, uvoľnil si bedernú šatku, posmešne ju vyhodil do povetria a zahádzal ctitel'ov tvrdými píniovými šuškami.

K tomuto Jonášovi Dokonalému, k tejto Gorile, pociťoval náš doktor Knölge odpor z hĺbky svojej skromnej duše. Všetko, čo sa kedy v jeho srdci proti výstrelkom vegetariánskeho svetonázoru a proti fanatickým pomätencom mlčky búrilo, údesne mu v tejto postave vykročilo v ústrety, ba dokonca sa zdalo, že sa mu príkro zosmiešni aj jeho vlastné umiernené vegetariánstvo. V hrudi skromného učenca, ktorý žil bez väčších nárokov, sa urazene vzoprela dôstojnosť človeka, a on, ktorý chladnokrvne a trezivo znášal toľkých ľudí, ktorí zmýšľali ináč, nemohol prejsť popri mieste, kde Dokonalý býval, bez pocitu hnevu a zúrivosti. A aj Gorila, ktorý na svojom konári pokojne pozoroval všetky druhy súvercov, ctitel'ov a kritikov, cítil k tomuto človekovi, ktorého nenávisť svojím inštinktom dobre vetril, vzrastajúcu zvieraciu popudlivosť. Zakaždým, keď šiel doktor okolo, premeriaval stromového obyvateľa vyčítavými, urážlivými pohľadmi a Gorila na odvetu ceril zuby a zlostne zazeral.

Knölge sa už rozhodol, že na budúci mesiac provinciu opustí a vráti sa domov, keď sa raz takmer nevoľky vybral za jasnej noci pri mesačnom splne na prechádzku neďaleko lesíka. S ľútosťou myslel na dávne časy, keď bol ešte celkom zdravý, mohol jesť mäso a ako obyčajný človek žil medzi seberovnými a pri spomienke na krajšie časy si mimovoľne začal písať starú študentskú pieseň.

Vtom zaprašťalo a z krovia sa vyrútil lesný človek, ktorého zvuky rozčúlili a rozzúrili. Hrozivo si zastal pred Knölgeho a zaháňal sa neotesaným kyjakom. Doktor sa prekvapil, ale v roztrpčenosti a hneve sa nedal na útek. Cítil, že prišla chvíľa, v ktorej sa musí porátať so svojím nepriateľom. Hrozivo sa zasmial, uklonil a s tým najväčším výsmechom a urážlivosťou v hlase povedal: »Dovoľte, aby som sa predstavil: Doktor Knölge.«

Tu Gorila so zúrivým výkrikom odhodil kyjak, vrhol sa na nebožiaka a vo chvíli ho svojimi hroznými ručiskami zahrúsil. Ráno ho našli, mnohí tušili súvislosť, nik sa však neodvážil podniknúť niečo proti opičiakovi Jonášovi, ktorý si medzi konármi pokojne lúskal orechy. Niekoľkí priatelia, ktorých si našiel počas pobytu v raji, ho neďaleko pochovali a na hrob mu dali jednoduchú tabuľku s krátkym nápisom: Dr. Knölge, vegetarián z Nemecka.

(1910)

KRÁSNY SEN

Keď gymnazista Martin Haberland ako sedemnásťročný zomrel na zápal pľúc, každý vravel o ňom a o jeho veľkom talente s ľútosťou, pokladal za nešťastie, že zomrel skôr, ako mohol svoje nadanie prejať, zúročiť a získať zaň peniaze.

Musím priznať, že smrť pekného nadaného mladíka aj mňa skormútila a s istou ľútosťou som si myslel: ako nezvyčajne veľa talentov musí byť na svete, že si ich príroda len tak zahadzuje. Lenže prírode je

jedno, čo si o nej myslíme, a pokiaľ ide o talenty, v skutočnosti je ich naporúdzi toľko, že naši umelci by už čoskoro nemali nijaké publikum.

Ja však nemôžem žalostiť nad mládeňcovou smrťou preto, žeby sám bol utrpel škodu a pretože by ho osud kruto ozbiljal o to najlepšie a najkrajšie, čo naňho čakalo.

Kto v zdraví a šťastí dovŕšil sedemnásť rok a mal dobrých rodičov, ten v mnohých prípadoch nesporne prežil najkrajšiu časť svojho bytia. Ak sa život končí tak zavčasu, vyhne sa veľkým bolestiam a krutým zážitkom a divému životnému víru, nestane sa beethovenovskou symfóniou, ale malou haydnovskou komornou hudbou, a to veru nemožno povedať o živote mnohých ľudí.

V Haberlandovom prípade som o tom celkom presvedčený. Mladý človek naozaj prežil to najkrajšie, čo vôbec mohol prežiť, zavnímal niekoľko taktov takej nepozemskej hudby, že musela prísť smrť, lebo ďalší život už nemohol zaznieť iným, iba disharmonickým tónom. Žiak prežil svoje šťastie iba vo sne, to však zaiste neznačí, že bolo menšie, lebo väčšina ľudí prežíva sny oveľa plnšie ako život.

Na druhý deň po onemocnení, tri dni pred smrťou, mal gymnazista v začínajúcej horúčke takýto sen:

Otec mu položil ruku na plece a povedal: »Dobre viem, že u nás sa už toho nemôžeš veľa naučiť. Musíš sa stať dobrým a veľkým človekom a dosiahnuť mimoriadne šťastie, a to sa nezíska v rodnom hniezde. Počuj, čo ti poviem: najprv musíš vystúpiť na horu poznania, musíš vykonať čin a potom musíš nájsť lásku a byť šťastným človekom.«

Keď otec vravel posledné slová, akoby sa mu pretiahla tvár a zväčšili oči, na chvíľočku vyzeral ako starý kráľ. Nato bozkal syna na čelo a pobádal ho, aby šiel, a syn zostupoval po krásnych širokých schodoch ako z paláca, a keď šiel ulicou a práve sa chystal opustiť mestečko, stretla ho matka a zavolała: »Martin, vari chceš odísť a ani sa so mnou nerozlúčiš?« Ohromene na ňu pozrel a hanbil sa jej povedať, že si myslel, že už dávno zomrela, lebo ju videl pred sebou živú, krajšiu a mladšiu, ako si ju uchoval v spomienkach, áno, mala v sebe čosi dievčenské, a keď ho pobožkala, obľal ho rumenec a neodvážil sa jej bozk vrátiť. Hľadela mu do očí jasným modrým pohľadom, ktorý ním prenikol ako svetlo, a zakývala mu, keď zmätene odchádzal.

Ani sa nezačudoval, keď pred mestom namiesto hradskej a doliny s jaseňovou alejou uvidel morský prístav. Veľká staromódna loď s hnedastými plachtami čnela až po zlaté nebo ako na jeho obľúbenom obraze od Clauda Lorraina a čoskoro sa na nej plavil k vrchu poznania.

Lod' a zlaté nebo však nenazdajky zmizli z dohľadu a žiak Haberland o chvíľu putoval po hradskej, ale už ďaleko od domova, k vrchu, ktorý v diaľave horel ako večerné zore, no ani zamak sa k nemu nepriblížil, čo ako dlho už putoval. Našťastie kráčať vedľa neho profesor Seidler a otcovsky mu riekol: »Tu nehodno použiť nijakú inú konštrukciu, iba ablativus absolutus. Iba s ňou sa zrazu ocitnete in medias res.« Hneď ho poslúchol a zišiel mu na um ablativus absolutus, ktorý akoby v sebe obsiahol celú minulosť jeho samého i minulosť sveta a so všetkou minulosťou skoncoval tak dôsledne, že Martina obklopovala už iba rozjasnená budúcnosť. A z ničoho nič sa našiel na vrchu, ale vedľa neho stál aj profesor Seidler a zrazu mu začal tykať, a aj Haberland tykal profesorovi a profesor sa mu zdôveril, že on je vlastne jeho otec, a kým hovoril, čoraz väčšími sa na otca ponášal a láska k otcovi a láska k vede v žiakovi splynula a obaja boli mocnejší a krajší, a kým žiak sedel a rozmýšľal a obklopovali ho samé tušené zázračnosti, otec vedľa neho riekol: »Tak a teraz sa poobzeraj.«

Všetko naokolo bolo nevýslovné zrozumiteľné a všetko na svete bolo v najlepšom poriadku a jasné ako slnko, Martin dôkladne pochopil, prečo zomrela jeho matka, a predsa bola nažive; pochopil v samej podstate, prečo sú ľudia výzorom, zvykmi a rečou takí rozdielni, a predsa sú z jednej podstaty a takmer bratia, pochopil, že bieda a bolesť a mrzkosť sú preveľmi potrebné, bohom chcené a dané, že sa napokon stanú krásnymi a jasnými a nahlas vravia o poriadku a radoosti na svete. A ešte kým si jasne uvedomoval, že teraz bol na vrchu poznania a že tam zmúdrel, cítil sa povolaný na čin. A hoci o rozmanitých povolaniach rozmýšľal už dva roky a ani pre jedno sa nerozhodol, teraz s určitosťou vedel, že je staviteľom. Nádherné bolo vedieť to a nemať o tom ani najmenšiu pochybnosť.

A už tu ležal biely a sivý kameň, brvná a stroje, naokolo stálo veľa ľudí a nevedeli, čo robiť, on však ukazoval rukami a vysvetľoval a rozkazoval, držal plány a stačilo mu iba kývnuť a naznačiť a ľudia už pribehli a boli šťastní, že robia rozumnú prácu, dvíhali kamene a posunovali vozíky, dvíhali tyče a otesávali balvany a vo všetkých rukách a v každom oku sa zračila staviteľova vôľa. Dom sa postavil a

stal sa z neho palác, ktorý klenbami a predsieňami, dvormi a oblúkovitými oblokmi zvestoval celkom prirodzenú, jednoduchú, radostnú krásu; bolo jasné, že treba postaviť ešte niekoľko takých stavieb, aby utrpenie a bieda, nespokojnosť a mrzutosť naveky zmizli zo sveta.

Keď Martin dokončil stavbu, pocítil ospanlivosť a nebedlil už nad všetkým tak dôkladne. Počul, ako okolo neho znie niečo ako hudba a slávnosť a vážne, s pocitom zriedkavej spokojnosti, sa oddal hlbokej a krásnej únave. Jeho vedomie precitlo až vtedy, keď pred ním znovu stála matka a chytila ho za ruku. Vedel, že s ním teraz pôjde do krajiny lásky a on stíchol a čakal a zabudol na všetko, čo už na tejto ceste vykonal a prežil. Z vrchu poznania a z jeho palácovej stavby žiaril jas a žiarilo v ňom až do hĺbky precítene svedomie.

Matka sa usmievala a držala ho za ruku, kráčala dolu vrchom do večernej krajiny, mala modré šaty a idúcky mu zmizla a belasosť jej šiat sa stala belasosťou hlbokej vzdialenej doliny, a keď si to uvedomil, už nevedel, či matka naozaj bola pri ňom, alebo nebola, pochytil ho smútok, sadol si na lúku a rozplakal sa, bez bolesti, oddane a vážne ako predtým v tvorivom nadšení budoval a v únave odpočíval. Slziac cítil, že teraz stretne to najsladšie, čo človek môže zažiť, a pokúšal sa o tom uvažovať; hoci vedel, že je to láska, nevedel si ju dobre predstaviť a dospel k pocitu, že láska je ako smrť, že je naplnením a večerom, po ktorom už nesmie nič nasledovať.

Ešte to ani celkom nedomyslel, a už bolo znovu všetko iné, dolu v modravej doline hrala vzdialená utešená hudba a cez lúku prichádzala slečna Vosslerová, dcéra starostu mesta, a on zrazu vedel, že ju má rád. Mala tvár, akú vždy mávala, ale celkom jednoduché šaty ako Grékyňa, a sotva prišla, už sa zvečeriло a na oblohe žiarilo veľa veľkých jasných hviezd.

Dievča s úsmevom zastalo pred Martinom. »Tak tu si?« rieklo láskavo, akoby ho bolo čakalo.

»Tu,« riekol Martin, »matka mi ukázala cestu. Už som všetko dokončil, aj veľký dom, ktorý som mal postaviť. Musíš v ňom bývať.«

Dievčina sa jednoducho usmievala. Mala div nie materský výzor, bola rozvážna a trochu smutná, akoby bola dospelá.

»Čo mám teraz robiť?« pýtal sa Martin a položil ruky dievčaťu na plecيا. Naklonilo sa dopredu a hľadelo mu do očí tak zblízka, že sa trochu zľakol, a už nevidel nič, iba veľké pokojné oči dievčaťa a nad ním v zlatej hmlovine veľa hviezd. Srdce mu bilo prudko a spôsobovalo mu bolesť.

Krásne dievča položilo svoje pery na Martinove pery, a kým sa jeho bytosť rozplývala a opúšťala ho všetka vôňa, hore v modrej tme sa tíško rozozvučali hviezdy; a zatiaľ čo Martin cítil, že teraz okusuje lásku a smrť a to najsladšie, čo človek môže prežiť, počul svet okolo seba znieť a pohybovať sa v jemnom krúživom tanci a s perami na ústach dievčaťa pocítil, že jeho a ju a všetko unáša krúživý tanec, privrel oči a v tichom ošiali letel po rozozvučanej, vekmi predurčenej ceste, na ktorej už viac naňho nečakalo nijaké poznanie a nijaký čin a nič dočasné.

(1911)

SEN O FLAUTE

»Tu, hľa,« povedal otec a podával mi malú kostenú flautu, »vezmi si ju a nezabudni na svojho starého otca, keď budeš v ďalekých krajinách vyhrávať a obveseľovať ľudí. Najvyšší čas, aby si videl svet a niečomu sa priučil. Dal som ti urobiť túto flautu, lebo inú robotu ty nerád a ustavične len vyspevuješ. Maj však na pamäti, aby si vždy hral pekné a ľúbezné piesne, lebo ináč škoda daru, čo ti boh dal.«

Môj otecko sa neveľmi rozumel hudbe, bol to učenec. Myslel si, že do peknej flautičky treba iba dúchať a všetko bude dobre. Nechcel som ho sklamať, nuž som sa poďakoval, skryl som si flautu a rozlúčil som sa.

Našu dolinu až po mlynicu som dobre poznal — za ňou sa teda začínal svet. Veľmi sa mi páčil. Letom unavená včielka si mi sadla na rukáv a ja som ju niesol so sebou, aby som neskôr, pri prvom odpočinku, hneď mal naporúdzi posla, po ktorom pošlem pozdrav do vlasti.

Cestou ma sprevádzali lesy a lúky a zároveň so mnou rezko bežala rieka. Videl som, že svet sa neveľmi odlišoval od mojej otčiny. Privrávali sa mi stromy a kvety, žitné klasy a liesky, spolu s nimi som spieval ich piesne a ony mi rozumeli celkom tak ako doma. Medzitým precitla moja včielka, pomaly mi liezla na plece, vyletela, dvakrát ma hlboko a sladko bzučiac obletela a potom zamierila rovno do vlasti.

Vtom z lesa prichádzalo dievča s košíkom v ruke a so širokým tónistým slameným klobúkom na plavej hlave.

»Dobrý deň!« povedal som, »kam ideš?«

»Nesiem žencom jedlo,« povedala, kráčajúc popri mne. »A ty kam?«

»Idem do sveta, otec ma poslal. Mal by som vraj ľuďom vyhrávať na flaute, ale ešte to dobre neviem, najprv sa to musím naučiť.«

»Veru tak. A čo už vieš? Niečo už musíš vedieť.«

»Nič neobyčajné. Viem spievať pesničky.«

»Aké pesničky?«

»Všakovaké, vieš, sú to pesničky pre ráno a pre večer a pre všetky stromy a zvieratá a kvety. Teraz napríklad by som vedel zaspievať peknú pieseň o dievčati, ktoré prichádza z lesa a nesie žencom poživieň.«

»Vedel by si? Tak zaspievaj!«

»Dobre, ale ako sa vlastne voláš?«

»Brigita.«

Tak som zaspieval pieseň o peknej Brigitte so slameným klobúkom, o tom, čo nesie v košíku, ako hľadia za ňou kvety, ako sa za ňou obracia belasý kvietok spoza záhradného plotu, a o všetkom ostatnom, čo k tomu patrilo. Brigita vážne načúvala a povedala, že spievam dobre. A keď som jej povedal, že som hladný, nadvihla vrchnák na koši a podala mi krajec chleba. Sotva som doňho zahryzol a rezko vykročil ďalej, povedala: »Neradno ješť pri chôdzi. Rob všetko pekne jedno po druhom.« Sadli sme si do trávy a ja som jedol chlieb a ona si opálenými rukami objala kolená a prizerala sa.

»Zaspievaš mi ešte niečo?« spýtala sa, keď som dojedol.

»Pravdaže. A o čom?«

»O dievčati, ktorému odišiel milý, a teraz za ním smúti.«

»Nie, takú pieseň ti nemôžem zaspievať. Neviem, ako je to, ale netreba smútiť. Otec mi povedal, že mám vždy spievať iba milé a ľúbezné piesne. Zaspievam ti o kukučke alebo o motýľovi.«

»A nevieš pesničku o láske?« spýtala sa potom.

»O láske? Ako by som nevedel, tá je zo všetkých najkrajšia.«

Hneď som aj začal spievať a spieval som o slnečnom lúči, ktorý má rád červeno zakvitnutý mak, a ako sa s ním hráva a ako ho zaplavuje radosť. A spieval som o pinke, ako čaká na svojho druhu, a keď k nej príde, pinka odletí, predstierajúc úľak. A spieval som o dievčine s hnedými očami a o šuhajovi, ktorý prišiel a spieval a dostal za to chlieb. Ale teraz už chlieb nechce, chce od panny bozk, chce hľadiť do jej hnedých očí a neprestáva spievať, až sa dievčina napokon začne smiať a perami mu umlčí ústa. Tu sa Brigita ku mne naklonila a umlčala mi ústa perami a privrela oči a znovu ich otvorila a ja som zblízka hľadel do hnedozlatistých hviezd, v ktorých som sa zrkadlil a spolu so mnou aj zopár bielych lúčnych kvetov.

»Svet je krásny,« povedal som, »otec mal pravdu. Teraz ti pomôžem odniesť košík a pôjdeme k tvojim žencom.«

Vzal som jej kôš a šli sme ďalej a jej krok znel v súlade s mojím a jej radosť zvučala s mojou a hora tíško ševeliac a chladiac zostupovala z vrchu; jakživ som ešte nekráčal tak radostne. Ešte chvíľu som rozjarene spieval, až som napokon na prekypujúcu hojnosť zvukov zmlkol. Bolo toho priveľa, čo akoby jedným dychom šumela a rozprávala dolina a vrch a tráva a listie a rieka a krovie.

Pomyslel som si: Keby som tým tisícim piesňam celého sveta mohol naraz porozumieť a zaspievať ich, o tráve a kvetoch, o ľuďoch a oblakoch a o všetkom, o listnatom lese a o borovicovom lese, ale aj o všetkých zvieratách, a navyše všetky piesne ďalekých morí a hôr a piesne hviezd a mesiaca, tak by som sa stal pánbožkom a každá pieseň by žiarila na oblohe s ňou hviezda.

Ako som tak na to myslel a načisto som pritom údivom stíchol, že mi to skôr nikdy nezišlo na myseľ, Brigita zastala a pevne mi držala ruku na uchu košíka.

»Teraz musím ísť tadiaľto,« povedala, »tamhore na poli sú naši. A ty kam? Pôjdeš so mnou?«

»Nie, nemôžem. Musím ísť do sveta. Ďakujem ti pekne za chlieb, Brigita, a za bozk. Budem na teba myslieť.«

Vzala kôš s jedlom a ponadeň sa ku mne ešte raz naklonili jej oči v hnedej tóni, jej ústa prilipli na moje a jej bozk bol taký príjemný a milý, že som od čirej blaženosti takmer posmutnel. Chytrý som zavolať zbytočne a náhlivo som sa pobral dolu cestou.

Dievčina pomaly kráčala do vrchu a na okraji lesa zastala pod prevísajúcim bukovým listím a hľadela za mnou, a keď som jej zakýval a zakrúžil klobúkom ponad hlavu, ešte raz mi zamávala a ticho s ňou obraz zmizla v tónistej bučine.

Pokojne som si šiel ďalej pohrúžený do myšlienok, až kým sa cesta neskrútila za roh.

Stál tam mlyn a pri mlyne na vode bola loď a v tej lodi samučičký sám sedel akýsi človek; videlo sa mi, že čaká iba na mňa, lebo keď som na pozdrav zložil klobúk a nastúpil, loď ihneď začala plávať a pustila sa dolu prúdom. Sedel som uprostred a ten človek sedel vzaďu pri kormidle, a keď som sa ho spýtal, kam ideme, zahľadel sa na mňa zahmlenými sivými očami.

»Kam len chceš,« riekol mi pritlmeným hlasom. »Dolu riekou a do mora, alebo k veľkým mestám, môžeš si vybrať. Všetko mi patrí.«

»Všetko ti patrí? Vari si kráľ?«

»Možno,« povedal. »A ty si básnik, ako vidím. Tak mi pri plavbe zaspievaj.«

Naša loď rýchlo a nehučne plávala dolu riekou, a hoci som cítil úzkosť pred prísnyim sivým mužom, vzmužil som sa. Spieval som o rieke, po ktorej sa plavia lode a v ktorej sa zrkadlí slnce a ktorá na skalnatom morskomo pobreží mocnejšie zažblnkoce a radostne skončí svoju púť.

Mužova tvár sa ani nepohla, a keď som skončil, podriemkaval tíško ako v snách. A potom, čuduj sa, svete, začal sám spievať, a aj on spieval o rieke a o riečnej ceste dolinami, a jeho pieseň bola krajšia a mohutnejšia ako moja, ale všetko v nej znelo celkom ináč.

Rieka v jeho piesni prichádzala z vrchov ako ničiteľ, temná a divá, zurkotajúc kvílila, že je skrotená mlynmi, preklenutá mostami, nenávidela každú loď, ktorú musela niesť, a so smiechom pohojďovala v svojich vlnách a dlhých zelených vodných riasach biele telá utopencov.

To všetko sa mi nepáčilo, a jednako to znelo tak krásne a tajuplne, že ma to načisto zmiatlo a sklúčene som mlčal. Ak je správne to, čo tu zastretým hlasom spieva tento starý, ušľachtilý a múdry spevák, potom boli všetky moje pesničky iba pochabé a mizerné chlapčenské zábavky. Ba aj celý svet nebol v základe dobrý a jasný ako božie srdce, ale temný a bolestný, zlý a pochmúrny, a ak zahučali hory, tak nie z rozkoše, ale pre utrpenie.

Plavili sme sa ďalej a tieň sa predlžovali a zakaždým, keď som začal spievať, znela moja pieseň nejasnejšie a hlas mi čoraz väčšmi tichol; a cudzí spevák mi zakaždým odpovedal piesňou, v ktorej sa svet javil ešte záhadnejšie a bolestnejšie, a čoraz väčšmi ma premáhala úzkosť a smútok.

Bolelo ma srdce a už som ľutoval, že som neostal na súši medzi kvetmi alebo pri krásnej Brigitte. Pre útechu som sa v hustnúcim šere znovu ozval mocným hlasom a do červeného večerného svitu som spieval pieseň o Brigitte a jej bozkoch.

Začalo sa stmievať a ja som zmlkol, lebo aj muž pri kormidle spieval o láske a ľúbostnej túžbe, o hnedých a modrých očiach, o červených vlhkých perách, a spev, čo sa niesol ponad temnejúcu riekku, bol plný zármutku, podmanivý a krásny. No v jeho piesni bola aj láska pochmúrna, clivá, stávala sa smrtonosným tajomstvom, po ktorom nepríčetní a rozjatrení ľudia v tiesni a túžbe habkajú a ktorým sa navzájom trýznia a usmrcujú.

Načúval som a bol som taký ukonaný a skormútený, akoby som bol už roky na cestách a akoby som bol okusoval iba strasti a biedu. Cítil som, že od cudzinca sa mi do srdca jednostaj tíško zakráda chladný prúd smútku a smrťacej úzkosti.

»Tak život nie je zvrchovanosť a krása,« zvolal som napokon trpkoo, »ale smrť. Prosím ťa teda, ty smutný kráľ, zaspievaj mi pieseň o smrti.«

Muž pri kormidle spieval teraz o smrti a spieval tak krásne, že taký spev som ešte jakživ nepočul. Ale ani smrť nebola zvrchovanosť a krása, ani v nej nebola útecha. Smrť bola životom a život bol smrťou a boli navzájom zakosílení v jatriacom ľúbostnom zápase, a to bolo definitívou a zmyslom života, a stadiť prichádzal úsvit, ktorý mohol všetku tú biedu ešte velebiť, ale aj tieň, čo všetku rozkoš a krásu kalil a obostieral tmou. Ale z tej tmy žiarila radosť vrúcnejšie a krajšie a láska sa v tej noci rozplameňovala mocnejšie. Načúval som a načisto som stíchol a necítil som už nijakú vôľu, iba vôľu cudzieho muža.

Spočinul na mne pohľadom, ticho a s akousi smutnou láskavosťou, a jeho sivé oči boli plné bolesti a krásy sveta. Usmial sa na mňa, a tu som si dodal odvalu a úzkostlivo som ho poprosil: »Ach, počuj, nože sa vráťme! Bojím sa tejto noci, rád by som šiel nazad, tam, kde by som našiel Brigitu, alebo domov k otcovi.«

Muž vstal, lampáš mu jasne osvetľoval chudú energickú tvár, a vyriekol do noci: »Niet cesty nazad,« povedal vážne a prívetivo, »ak sa chceme dopátrať k podstate sveta, ustavične musíme ísť vpred. A od dievčaťa s hnedými očami sa ti dostalo to najlepšie a najkrajšie, a čím väčší sa od nej vzdiališ, tým to bude lepšie a krajšie. Ale plávaj si, kam len chceš, prenehám ti svoje miesto pri kormidle.«

Na smrť ma to skormútilo, a jednako som vedel, že má pravdu. S bolestnou túžbou po domove som myslel na Brigitu, na vlast' a na všetko, čo ešte teraz bolo blízke a jasné a moje a čo som mal stratiť. Už som si však mal zastat' na cudzincovo miesto a chopiť sa kormidla. Tak to muselo byť.

mlčky som vstal a šiel som ku kormidlu. Muž mi šiel mlčky oproti, a keď sme boli jeden pri druhom, pevne sa mi pozrel do tváre a podal mi svoj lampáš.

Ale keď som už sedel za kormidlom a postavil som si lampáš vedľa seba, bol som na lodi sám; s hrôzou som zistil, že muž zmizol, a jednako som sa nevyľakal, lebo som to tušil. Zdalo sa mi, že je krásny výletný deň a že Brigita a otec a vlast' boli iba snom a že som starý, skormútený a že sa už večné veky plávam touto nočnou riekou.

Pochopil som, že muža už nesmiem zavolať, a spoznanie pravdy ma zamrazilo.

Chcel som vedieť, čo som už tušil, naklonil som sa z lode, nadvihol som lampáš, a z čiernej zrkadliacej vody hľadel na mňa prísna a vážna tvár so sivými očami, stará múdra tvár, a bol som to ja.

A keďže nazad nevedla nijaká cesta, ďalej som sa plavil nocou po tmavej vode.

(1913)

AUGUSTÍN

Na Mostackej ulici bývala mladá žena, ktorá nešťastnou náhodou čoskoro po svadbe stratila muža a teraz biedna a opustená sedávala vo svojej izbietke a čakala dieťa, ktoré nemalo mať otca. A pretože bola taká samučičká sama, celou myslou sa upínala k očakávanému dieťaťu a nebolo už nič krásne a očarujúce a závideniahodné, čo by nebola pre dieťa vydumala, vysnívala a čo by mu nebola želala. Akurátnym sa jej pre maličké videl kamenný dom so zrkadliacimi oblokmi a fontánou v záhrade, a pokiaľ išlo o jeho budúcnosť, prinajmenšom musel byť profesorom alebo kráľom.

Vedľa chudobnej pani Alžbety býval starec, ktorého bolo zriedka vídať. Bol to malý šedivý človečik, čo nosieval čiapku so strapcami a zelený dáždňik s kostrou z rybej kosti ako za starých čias. Deti sa ho báli a dospelí si mysleli, že iste má dôvod, prečo žije tak utiahnuto. Často ho dlho nik nevidel, ale dakedy večer sa z jeho malej ošarpanej chalúčky ozývala ľúbezna hudba, akoby ju hralo veľa maličkých jemných nástrojov. Deti, čo išli okolo, sa potom spytovali matiek, či tam spievajú anjeli alebo nebudaj rusalky, ale matky im to nevedeli povedať a vraveli: »Nie, nie, to musí byť hracia skrinka.«

Tento človečik, ktorého susedia oslovovali pán Binswanger, prechovával k Alžbete osobitný druh priateľstva. Nikdy sa spolu nezhovárali, ale keď šiel starý pán okolo jej okna, zakaždým ju priateľsky pozdravil a ona mu vdáčne prikývla, lebo ho mala rada. A obaja si mysleli: Ak by ma niekedy veľmi pritísila bieda, celkom iste si pôjdem po radu k susedovi. A keď sa začalo stmievať a pani Alžbeta sama sedávala pri okne a trúchlila za svojím mŕtvym milým alebo myslela na dieťaťu a oddávala sa sneniu, pán Binswanger tíško otvoril obločné krídlo a z jeho tmavej izby sa ľahučko a striebisto ako mesačný svit cez štrbinu v oblaku rinula utešujúca hudba. Sused zas mal na zadnom obloku niekoľko starých bocianích noštekov, ktoré zabúdala polievať, no jednako boli vždy zelené, plné kvetu, bez jediného zvädnutého listu, lebo pani Alžbeta ich včasráno popolievala a opatrla.

V jeden surový vetristý daždivý večer, keď sa už schyľovalo k jeseni a na Mostackej ulici nebolo ani človečika, úbohá žena zbadala, že prišla jej hodinka, a pochytila ju úzkosť, lebo bola sama. Sotva sa však zotmelo, prišla akási starenka s lampášom v ruke, vkročila do domu, zvarila vodu, prestrela plachtu a robila všetko, čo treba robiť, keď má dieťa prísť na svet. Pani Alžbeta sa tíško podvolila a iba potom, keď sa už dieťaťu narodilo a v nových jemných plienočkách začalo driemkať svoj prvý pozemský sen, spýtala sa starenky, odkiaľ prišla.

»Pán Binswanger ma poslal,« povedala starká a vyčerpaná žena hned' zaspala. Keď sa ráno prebudila, mlieko bolo uvarené, izba čisto vyupratovaná a vedľa nej ležal synček a kričal, lebo bol hladný; starenka tam už nebola. Matka si vzala maličkého do náručia a tešila sa, že je taký pekný a mocný. Myslela na jeho mŕtveho otca, ktorý si ho ani nevidel, a slzy sa jej tísli do očí. Privinula si malú sirôtku na srdce, znovu sa usmievala a potom s chlapčiatkom zaspala. Keď precitla, zasa ju čakalo uvarené mlieko a polievka a dieťa bolo previnuté v čistých plienočkách.

Onedlho matka vyzdravela, zmocnela a sama sa mohla starať o seba aj o malého Augustína. Tu jej zišlo na um, že syna treba pokrstiť, ale že pre neho nemá krstného otca. Večer, keď sa zmrklo a zo susedného domčeka sladko zaznievala hudba, zašla k pánu Binswangerovi. Bojázливо zaklopala na tmavé dvere, sused privetivo zvolal »ďalej!« a šiel jej oproti. Hudba razom zmĺkla. V izbe stála iba malá stará stolná lampa pri akejsi knihe a všetko tam bolo tak ako u iných ľudí.

»Prišla som sa vám poďakovať,« povedala pani Alžbeta, »že ste mi poslali tú dobrú paniu. Rada jej za pomoc zaplatím, len čo budem môcť pracovať a niečo si zarobím. Teraz však mám inú starosť. Chlapca treba pokrstiť, bude sa volať Augustín po otcovi, ale nikoho nepoznám a neviem, koho volať za kmotra,«

»Aj ja som už na to myslel,« povedal sused a pohladil si šedivú bradu. »Bolo by dobre, keby dostal dobrého a bohatého krstného otca, čo by sa o neho staral, keby sa vám dakedy nedarilo. Ale aj ja som iba starý osamelý človek, mám málo priateľov, nuž neviem, koho vám poradiť, iba ak by ste chceli za kmotra mňa.«

Úbohá matka sa zaradovala, ďakovala malému susedovi a pozvala ho za kmotra. Na budúcu nedeľu niesli maličkého do kostola na krst a tu sa znovu zjavila stará pani a darovala chlapčekomu tanier. Keď ho matka nechcela prijať, starenka povedala: »Len si ho vezmite, ja som už stará a mám, čo mi treba.

Možno mu tanier prinesie šťastie. Pánu Binswangerovi som rada urobila po vôli, sme starí priatelia.«

Potom išli všetci domov, pani Alžbeta uvarila pre hostí kávu a sused priniesol koláč, takže to boli naozajstné krstiny. Keď sa najedli, napili a dieťaťko už dávno spalo, pán Binswanger skromne povedal:

»Teraz som teda krstným otcom malého Augustína. Rád by som mu daroval kráľovský palác a vrece plné zlatiek, ale nemám, môžem iba priložiť tanier ku kmotrinmu tanieru. Čo však pre neho môžem urobiť, to urobím. Pani Alžbeta, istotne ste si už želali pre svojho chlapca veľa pekného a dobrého. Porozmýšľajte, čo by sa vám pre neho videlo najlepšie, a ja sa postarám, aby sa to splnilo. Môžete mať akékoľvek želanie, no iba jedno, nuž si ho dobre premyslite. Keď budete dnes večer počuť hudbu z mojej hracej skrinky, pošepnite želanie svojmu maličkému do ľavého ucha a istotne sa splní.«

Nato sa starček chytro rozlúčil, odišla aj kmotra a pani Alžbeta osamela. Veľmi sa všetkému čudovala, a keby nebola v kolíske videla tanieri a na stole koláč, bola by všetko pokladala za sen. Sadla si vedľa kolisky, kolísala dieťa a hŕtala a vymýšľala pekné želania. Spočiatku chcela, aby sa jej syn stal boháčom, alebo aby bol krásny, alebo náramne mocný, alebo rozumný a múdry, ale pri všetkom zapochybovala, a napokon si pomyslela: Ach, veď starký iba žartoval.

Už sa zotmelo a bezmála by bola posediačky pri kolíske zaspala, lebo sa unavila pri pohostení, starostiach a rozhutovaní o želaniach, keď tu zrazu zo susedného domu zaznela ľubezná tichá muzika, nežná a očarujúca, akú ešte ľudské ucho nepočulo. Pri jej tónoch sa pani Alžbeta spamätala. Teraz už verila susedovi Binswangerovi a jeho kmotrovskému daru, no čím väčšmi premýšľala a chcela si niečo zaželať, tým väčšmi sa jej v mysli všetko poplietlo a pre nič sa nevedela rozhodnúť. Celkom sklúčenú ju zaliali slzy a hudba znela tichšie a slabšie. Vtom si uvedomila, že ak si v tejto chvíli nič nezažela, oneskorí sa a všetko stratí.

So vzdychom sa sklonila nad chlapčeka a šepkala mu do ľavého ucha: »Synček môj, želim ti... želim ti...« a keď krásna hudba už-už doznievala, zľakla sa a chytro povedala: »Želim ti, aby ťa všetci ľudia mali radi.«

Vtom hudba zmĺkla a v tmavej izbe nastalo ticho ako v hrobe. Pani Alžbeta sa hodila na kolísku, plakala a ustrašene a sklúčene volala: »Ach, zaželala som ti to najlepšie, čo poznám, aj keď to možno nebude to pravé. No ak ťa aj budú mať radi všetci ľudia, nik ťa nebude mať radšej než tvoja matka.«

Augustín rástol ako iné deti; bol to pekný plavovlasý chlapec s jasnými smelými očami, ktorého matka rozmaznávala, a všade bol obľúbený. Pani Alžbeta čoskoro pobadala, že želanie sa na dieťaťati plní, lebo

sotva maličký podrástol a mohol ísť na ulicu a k iným ľuďom, každému sa videl pekný a odvážny a múdry ako málokto dieťa, každý mu podával ruku, hľadel mu do očí a prejavoval priazeň. Mladé mamičky sa na neho usmievali a staré žienky ho obdarovávali jabĺčkom, a ak niekde niečo vyparatil, nik neveril, že to urobil on; ak sa to nedalo poprieť, všetci iba pokrčili plecami a povedali: »Tomu milému chlapčiatku sa naozaj nedá nič zazlievať.«

K matke prichádzali ľudia, ktorých na pekného chlapca niekto upozornil. Predtým ju nik nepoznal a len zriedka dostala krajčírsku robotu do domu, teraz ju však ako Augustínovu matku dobre poznali a mala viac priaznivcov, ako by si kedy bola želala. Mala sa dobre, dobre sa mal aj chlapec a všade, kam spolu prišli, sa im všetci potešili, zdravili ich a dlho za nimi hľadeli ako za šťastnými ľuďmi.

Najkrajšie chvíle trávil Augustín u krstného otca, ktorý ho podchvilou zavolať večer do svojej chalúčky. Bolo tam tma, iba v čiernom otvore na kozube blkotal malý červený plamienok. Drobný starček si pritiahol dieťa na kožušinu, hľadel s ním do tichého plameňa a rozprával mu príbehy. Niekedy, keď sa už dlhý príbeh schyľoval ku koncu, chlapča obchádzali driemoty a v tichej tme s prižmúrenými očami hľadelo do ohňa, zaznela zrazu sladká mnohohlasá muzika. A keď ju už obaja dlho mlčky počúvali, často sa v izbičke nenazdajky zjavilo plno malých rozžiarených detí, ktoré zlatými krídlami sem i tam krúživo poletovali a jeden okolo druhého alebo v páre krásne, majstrovsky tancovali. Navyše aj spievali a ich spev znel nesmierne radostne, obveseľujúco a utešene. Bolo to to najkrajšie, čo Augustín kedy počul a videl, a keď si neskôr spomínal na detstvo, tak najmä na tichú tmavú izbičku starého krstného otca, na čarovný plameň v kozube, na muziku a na sviatočný zlatý čarodejný let anjelských bytostí. Tento obraz sa mu vynáral zo spomienok a podnecoval túžbu po domove. Chlapec medzitým vyrástol a matka musela podchvilou so smútkom myslieť na noc po krstinách. Augustín veselo behával po susedných uliciach, všade ho vítali, obdarovávali orechmi a hruškami, koláčmi a hračkami, dávali mu jesť a piť, pohojďovali si ho na kolenách a dovolili mu v záhrade trhať kvety. Domov sa často vracal neskoro večer a znechutene odtisol polievku, čo mu nachystala matka. Keď ju to zarmútilo a plakala, znudene a nevrlo si líhal do postieľky. A keď ho raz pokarhala a potrestala, prudko skríkol a ťažkal si, že všetci ľudia sú k nemu milí a vládni, iba matka nie. Často mávala ťažké chvíle a niekedy sa veľmi na chlapca hnevila, ale keď potom usnul, ležal na vankúšoch a na jeho nevinnej detskej tvári sa mihal svit sviečky, všetok hnev v srdci sa pominul a opatrne ho pobožkala, aby sa nezobudil. Bola to jej vina, že všetci mali Augustína radi, a dakedy si žalostne a div nie s hrôzou myslela, že azda by bolo lepšie, keby želanie nebola vyslovila.

Stála raz pri susedovom obloku a nožničkami odstrihávala zvädnuté kvety, keď z dvora, ktorý bol za obidvoma domami, začula Augustínov hlas. Keď tam nazrela, videla svojho syna s peknou, trochu pyšnou tvárou, ako sa opiera o múr. Pred ním stálo dievča, väčšie ako on, prosebné na neho hľadelo a vravelo: »Však budeš taký milý a pobožkáš ma?«

»Nie,« povedal Augustín a vopchal si ruky do vreciek.

»Ale áno, prosím ťa!« povedalo dievča. »Darujem ti niečo pekné.«

»Čo?« spýtal sa chlapec.

»Mám dve jabĺčka,« rieklo dievča placho.

On sa však odvrátil a uškrnul sa.

»Nemám jablko rád,« odvetil pohrdavo a chystal sa odbehnúť.

Dievča ho však pevne chytilo a zaliečavo rieklo: »Vieš čo, mám aj pekný prsteň.«

»Ukáž!« povedal Augustín.

Ukázala mu svoj prstienok, on sa naň dôkladne pozrel, potom jej ho stiahol z prsta a navliekol si ho na svoj. Poobzeral si ho na svetle a zapáčil sa mu.

»Tak dobre, pobožkám ťa,« povedal a dal dievčaťu letný bozk na ústa.

»Budeš sa teraz so mnou hrať?« spýtalo sa dievča dôverčivo a zavesilo sa mu na plece.

On ju však odstrčil a vybuchol: »Daj mi už konečne pokoj! Budem sa hrať s inými deťmi.«

Kým sa dievča plačky vlieklo z dvora, strúhal unudenú a nahnevanú tvár, zvrtol si na prste prsteň, prezeral si ho, potom začal písať a pomaly sa bral preč.

Matka stála s nožnicami v rukách, zdesená nad tvrdosťou a povýšenectvom, s akým jej dieťa prijímalo lásku iných. Nechala kvety kvetmi, a, krútiac hlavou, jednoducho si vravela: »Naozaj je zlý, nemá srdce.«

Onedlho, keď sa Augustín vrátil domov a matka sa s ním pustila do reči, s úsmevom hľadel na ňu modrými očami a vôbec sa necítil vinný. Potom začal spievať, zaliečať sa jej a taký bol zábavný, milý a nežný, že sa musela smiať a pomyslela si, že deti netreba brať tak vážne.

Chlapcovi však neobišli všetky lotrovstvá bez trestu. Krstný otec Binswanger bol jediný človek, pred ktorým pociťoval bázeň. Keď večer prišiel za ním a krstný otec povedal: »Dnes v kozube nehorí, muzika nehrá a anjeličkovia smútia, lebo si bol zlý,« mlčky šiel domov, hodil sa na posteľ, plakal a potom sa začas usiloval byť dobrým a milým chlapcom.

Ibaže v kozube horievalo čoraz zriedkavejšie a krstný otec sa nedal podplatiť ani slzami, ani tuľkaním.

Keď mal Augustín dvanásť rokov, čarovné poletovanie anjelov v izbe krstného otca bolo pre neho už iba vzdialeným snom, a ak sa mu dakedy v noci o tom prisnilo, tak na budúci deň bol dvojnásobne divý a hlučný a ako vodca preháňal svojich početných kamarátov po všetkých okolitých húštinách.

Matke sa už dávnejšie zunovalo zo všetkých strán počúvať na chlapca chválu, aký je vraj šikovný a milý, lebo ona sa preňho trápila. Raz k nej prišiel jeho učiteľ a povedal, že vie o niekom, kto je ochotný poslať chlapca študovať. Matka sa poradila so susedom a onedlho v jedno jarné ráno prišiel voz, Augustín doň nastúpil v nových pekných šatách, krstnému otcovi a susedom povedal zbohom, lebo šiel na štúdiá do hlavného mesta. Matka mu posledný raz na pútec učesala plavé vlasy a dala mu požehnanie. Kone sa dali do cvalu a Augustín odcestoval do cudzieho sveta.

O niekoľko rokov sa vrátil, už ako študent — s červenou čiapkou a fúzmi. Krstný otec mu napísal, že matka je ťažko chorá a že už nebude dlho nažive. Mládenec prišiel domov večer. Ľudia s obdivom hľadeli, ako vystúpil z voza a ako mu kočiš niesol do chalúčky veľký kožený kufor. Matka umierala v starej nízkej izbe. Keď pekný študent uvidel na bielych poduškách bielu zvráskavenú tvár, ktorá ho mohla pozdraviť iba tichými očami, plačky klesol k lôžku a bozkával matke studené ruky a kľáčal pri nej celú noc, až jej ruky ochladli a oči pohasli.

A keď matku pochovali, chytil ho krstný otec Binswanger okolo pliec a šiel s ním do svojho domčeka, ktorý sa mladíkovi videl ešte nižší a tmavší ako kedysi; a keď už spolu dlho sedeli a v tme sa iba nejasne ligotali malé okienka, starček si vyziabnutými prstami pohladil šedivú bradu a povedal: »Rozložím v kozube oheň, potom nebudeme potrebovať lampu. Viem, že zajtra odcestuješ a že teraz, keď ti zomrela matka, už sa tak skoro neuvidíme.«

Ako to vravel, rozložil v kozube ohnák, prisunul si stoličku bližšie, študent si pritiahol svoju a potom znovu dlho sedeli a hľadeli na žeravejúce a dohárajúce polienka, až napokon iskry lietali sporejšie, a vtedy starček povedal: »Maj sa dobre, Augustín, želim ti všetko najlepšie. Mal si statočnú matku, urobila pre teba viac, ako si myslíš. Rád by som ti ešte raz zahral a ukázal anjelikov, ale sám vieš, že sa to už nedá. Nezabudni na nich a pamätaj: ešte stále spievajú a aj ty ich azda budeš môcť počuť, ak raz po nich zatúžiš osamelým a roztúženým srdcom. Podaj mi teraz ruku, chlapče, som starý a musím ísť spať.« Augustín mu podal ruku, no nevládal nič povedať; smutne šiel do spustnutej chalúčky a naposledy sa v starom domove uložil na spánok; skôr než zaspal, zdalo sa mu, že zvonku počuje, veľmi zďaleka a tíško, sladkú hudbu svojho detstva. Na druhý deň ráno odišiel a dlho o ňom nebolo počuť.

Na krstného otca a jeho anjelov čoskoro zabudol. Kypel okolo neho bohatý život a on sa niesol na jeho vlnách. Nik nevedel tak cválať rušnými ulicami a prizerať sa dievčatá zdraviť posmešným pohľadom, nik nevedel tak ľahko a úchvatne tancovať, tak zručne a skvele viesť koč, tak hlučne a honosne prehýriť letnú noc v sade. Bol milencom bohatej vdovy, ktorá mu dávala peniaze a šaty a kone a všetko, čo potreboval a čo chcel mať, cestoval s ňou do Paríža a Ríma a spával v jej hodvábnnej posteli. Jeho láskou však bola tichá plavovlasá meštianska dcéra, ktorú nocou, hoci to bolo nebezpečné, navštevoval v záhrade jej otca a ktorá mu písavala dlhé vrúcne listy, keď bol na cestách.

Raz sa však z ciest nevrátil. V Paríži si našiel priateľov, a keďže sa mu bohatá milienka zunovala a štúdium ho už dávnejšie omrzelo, zostal v cudzine a žil na veľkej nohe; držal psy, kone, vydržoval ženy, strácal a jednoducho získaval peniaze a zlato vo veľkom a všade mal ľudí, ktorí sa mu vtierali, boli mu naporúdzi, slúžili mu, a on sa usmieval a všetko bral ako kedysi, keď si ako malý chlapec vzal prsteň malého dievčatka. Želaná čarovná moc mu spočívala na očiach a na perách, ženy ho obklopovali nežnosťou, priatelia sa ním nadchýnali, a nik nevidel — on sám to sotva tušil — aké má prázdne a skývražné srdce a ako mu duša prechorela a trpí. Zavše ho unavovalo, že ho všetci tak obľubujú,

preobliekal sa a sám chodil cudzími mestami, no všade nachádzal pochabých ľudí, ktorých si ľahko mohol získať, a všade sa mu láska videla smiešna, lebo sa mu horlivo núkala a uspokojovala sa s málom. Ženy a muži sa mu neraz protivili, že nemajú viac hrdosti; celé dni trávil sám so svojimi psami alebo v krásnych poľovníckych revíroch v horách, a jeleň, ku ktorému sa prikradol a skolil ho, mu spôsobil väčšiu radosť ako dvorenie krásnej a rozmaznanej žene.

Raz uvidel na ceste morom mladú ženu istého vyslanca, prísnu štíhlu dámu zo severskej šľachty, ako stála medzi mnohými inými vznešenými ženami a ľuďmi uhladených spôsobov — zázračne odlišná, hrdá a mlčanlivá, akoby jej nik nebol roveň. Keď na ňu hľadel a pozoroval ju a keď sa mu videlo, že aj ona oňho letmo a ľahostajne zavadila pohľadom, prvý raz pocítil, čo je ľúbosť, a zaumienil si, že si získa jej lásku; od tej chvíle bol po celý deň jednotaj v jej blízkosti, jej na očiach, a pretože sám bol ustavične obklopený ženami a mužmi, ktorí ho obdivovali a vyhľadávali jeho prítomnosť, stával s prísnu kráskou uprostred spoločnosti ako knieža so svojou kňaznou, ba aj plavovláskin manžel ho vyznamenával a usiloval sa mu zapáčiť.

Nikdy sa mu nepodarilo s cudzinkou osamieť, až raz v jednom južnom prístave zišla celá spoločnosť z lode, aby sa niekoľko hodín poprechádzala po cudzom meste a znovu na chvíľu pocítila zem pod nohami. Nepohol sa od milovanej, kým sa mu nepodarilo v tlačenci na pestrom trhovisku nadpriatť s ňou rozhovor. Na toto miesto vyúsťovalo nesmieme veľa malých tmavých uličiek. Viedol ju do jednej z nich a ona s ním dôverčivo išla. Keď s ním zrazu osamela a, placho sa obzerajúc, nikde svoju spoločnosť nevidela, rozžiarene sa k nej zvrtoľ, uchopil jej zdráhajúce sa ruky do svojich a úpenlivo ju prosil, aby s ním ostala na súši a aby spolu utiekli.

Cudzinka zbledla a s pohľadom upretým k zemi ticho povedala: »Ó, to nie je rytierske. Dajte mi zabudnúť, čo ste povedali.«

»Ja nie som rytier,« zvolal Augustín, »som zaľúbený, a ten, kto ľúbi, nevie o ničom, iba o tej, ktorú ľúbi, a nemyslí na nič, iba na to, aby bol pri nej. Ach, krásavica, pod' so mnou, budeme šťastní.«

Pozrela naňho jasnobelasyými očami — prísne a karhajúco: »Ako môžete vedieť,« šepkala žalostne, »že vás mám rada? Nebudem klamať: ľúbim vás a často som si želala, aby ste boli mojim mužom. Lebo vy ste prvý, koho mám zo srdca rada. Ach, ako sa láska môže tak zmýliť! Nikdy by som si nebola myslela, že môžem milovať človeka, ktorý nie je rýdzi a dobrý. Ale stokrát radšej zostanem pri svojom manželovi, ktorého nevel'mi ľúbim, ale je to rytier, človek veľmi čestný a šľachetný, a vy taký nie ste.

Viac mi už nepovedzte ani slovíčko a zaved'te ma na loď, lebo ináč zavolám na pomoc cudzích ľudí, aby ma ratovali pred vašou bezočivosťou.«

Čo ako domfzal a prosil, odvrátila sa od neho a keby sa k nej nebol mlčky pridružil a odprevadil ju na loď, bola by išla ďalej aj sama. Bez rozlúčky si dal potom priniesť kufre na pevninu.

Od tejto chvíle sa miláčikovo šťastie zvrtilo. Znenávidel cnosť, šliapal po nej nohami, s rozkošou zvädzal počestné ženy so všetkou zručnosťou svojej čarodejnej moci, chytro si získal priateľstvo prostoduchých ľudí, vykoristil ich a potom s posmechom opustil. Ženy a dievčatá privádzal na mizinu a vzápätí sa od nich odvrátil, vyhľadával mladíkov zo šľachtických domov, zvädzal ich a kazil. Nebolo pôžitku, ktorý by nebol poznal a vychutnal, nebolo neresti, ktorej by sa nebol priučil a hneď nato ju zavrhol. V srdci však už nemal nijakú radosť, a láska, ktorá mu zovšadiaľ šla v ústrety, nenachádzala v jeho duši nijakú ozvenu.

Zachmúrený a nevrľý žil v peknom vidieckom dome pri mori a ženy a priateľov, ktorí ho tam prišli navštíviť, trýznili najčudesnejšími náladami a zlomyseľnosťami. Túžil ľudí ponižiť a prejavovať im čo najväčšie opovrhnutie, nabažil sa už a sprikrila sa mu neželaná, neprosená, nezaslúžená láska, ktorá ho obklopovala; pociťoval bezcennosť svojho premárneného, zničeného života, v ktorom nikdy nedával, a vždy len bral. Dakedy istý čas hladoval, len aby aspoň raz pocítil ozajstné želanie a aby mohol svojej túžbe vyhovieť.

Medzi jeho priateľmi sa rozchýrilo, že je chorý a potrebuje pokoj a samotu. Prichádzali mu listy, ktoré nikdy nečítal, a ustarostení ľudia sa vyzvedali u služobníctva, ako sa mu darí. Hlboko skormútený sedával sám v sieni nad morom, za sebou prázdny, spustošený život — neúrodný, bez stopy lásky — ako sivé vlniace sa more. Vyzeral hrozne, ako sa tak chúlil na stoličke pri vysokom obloku a účtoval sám so sebou. Biele čajky krúžili vo vetre nad morským brehom a on ich sledoval prázdny pohľadom, z

ktorého vymizla všetka radosť a záujem. Iba pery sa mu usmievali tvrdým, zlým úsmevom, keď svoje dumky dodumal a zazvonil na komorníka. Na stanovený deň dal pozvať všetkých priateľov na slávnosť, zamýšľal ich však vyľakať a zosmiešniť, keď nájdu iba prázdny dom a jeho mŕtvolu. Rozhodol sa, že predtým vypije jed a vezme si život.

Večer pred domnelou slávnosťou poslal sluhov z domu, aby vo všetkých priestoroch zavládlo ticho, pobral sa do spálne, do čaše s cyperským vínom zamiešal prudký jed a priložil si ju k perám.

Vtom ktosi zabúchal, a pretože sa nik neozval, dvere sa otvorili a vošiel drobný starček. Pobral sa k Augustínovi, opatrne mu vzal z rúk plnú čašu a dobre známym hlasom povedal: »Dobrý večer, ako sa máš?«

Augustín sa prekvapil, pocítil zlosť i hanbu, výsmešné sa usmial a riekol: »Vari ešte žijete, pán Binswanger? Prešlo už veľa času, ale vy ste nebodaj neostareli. Lenže teraz ma rušíte, priateľko, som ukonaný a práve chcem vypiť uspávací nápoj.«

»Vidím, vidím,« odvetil krstný otec pokojne. »Chceš vypiť nápoj na spanie a dobre robíš, je to posledné víno, ktoré ti ešte môže pomôcť. Ale predtým si trochu potrkoceme, chlapče. Mám za sebou d'alekú cestu, tak sa nehnevaj, ak sa občerstvím hitom vína.«

Pri týchto slovách vzal čašu, priložil si ju k ústam, a skôr než mu v tom Augustín mohol zabrániť, prevrátil ju a na dúšok vypil.

Augustín na smrť zbledol. Vrhol sa ku krstnému otcovi, triasol ním za plecía a zvrieskol: »Starký, vieš, čo si vypil?«

Pán Binswanger prikývol múdrou šedivou hlavou a usmial sa: »Je to cyperské víno, ako vidím, a nie je zlé. Vidno, že netrpíš núdzou. Ibaže ja mám málo času a nechcem ťa dlho obťažovať, no azda ma vypočuješ.«

Vydesený Augustín s hrôzou hľadel krstnému otcovi do jasných očí a jednoducho čakal na chvíľu, keď ho uvidí klesnúť na zem.

Krstný otec sa medzitým pohodlne usalašil na stoličke a dobrotivo kývol svojmu mladému priateľovi.

»Bojíš sa, že by mi mohol uškodiť hlt vína? Bud' pokojný! Pekné od teba, že sa o mňa strachuješ, to som veru nečakal. Ale teraz sa už pohovár ajme ako za starých čias. Tuším sa ti zbzdil ľahký život.

Chápem ťa. Keď odídem, môžeš si čašu znovu naplniť a vypiť. Ale predtým ti musím niečo povedať.«

Augustín sa oprel o stenu a počúval dobrý príjemný hlas staručkého človečika, ktorého za mladi tak dôverne poznal a ktorý mu v duši kriesil tiene minulosti. Zaplavila ho nesmierna hanba a zármutok, akoby hľadel do očí vlastnému nevinnému detstvu.

»Vypil som tvoj jed,« pokračoval starec, »lebo mám vinu na tvojom trápení. Keď sme ťa krstili, matka ti mala niečo zaželať a ja som jej želanie splnil, hoci bolo pochabé. Netreba ti ho poznať, stalo sa ti kliatbou, ktorú si okúsil. Je mi ľúto, že sa to tak zvrtilo, no veľmi by som sa tešil, keby som sa dožil chvíle, že by si znovu sedel u mňa pred kozubom a počul spievať anjelikov. Nie je to ľahké a teraz iste neveríš, že by ti srdce ozdravelo a znovu bolo radostné a čisté. Ale môže sa to stať a ja ťa veľmi prosím, aby si sa o to pokúsil. Želanie tvojej úbohej matky ti neprospele, Augustín. Čo keby si mi dovolil, aby som aj tebe splnil nejaké želanie? Zaisť nezatúžiš po peniazoch a majetku, ani po moci a láske žien, toho si mal v živote neúrekom. Popremýšľaj, a ak spoznáš čaro, ktoré by mohlo tvoj zničený život urobiť krajším a lepším a znovu by si sa vedel radovať, tak si ho zaželaj!«

Augustín, hlboko pohrúžený v myšlienkach, mlčal; priveľmi bol ustatý, skleslý, nuž po chvíli povedal iba toľko: »Ďakujem ti, krstný otec Binswanger, ale zdá sa mi, že môj život sa už nedá pričesať nijakým hrebeňom. Lepšie bude, ak urobím, čo som zamýšľal urobiť, kým si prišiel. No aj tak ti ďakujem za návštevu.«

»Hja,« riekol starec rozvážne, »viem, že to nie je ľahká vec, ale azda si to ešte rozmyslíš, Augustín; možno ti zide na um, čo ti doteraz najväčšmi chýbalo, alebo sa rozepamätáš na dávne časy, keď ti ešte žila matka a ty si večer podchvíľou prišiel ku mne. Vtedy si zavše býval šťastný, či nie?«

»Hej, vtedy,« prikývol Augustín a obraz žiarivého rána života, d'aleký a bledý, hľadel na neho ako z prastarého zrkadla. »Lenže to sa už nevráti. Nemôžem si želať, aby som sa stal dieťaťom. Ach, veď by sa znovu začalo všetko od začiatku!«

»Isteže, to by nemalo význam, máš pravdu. Ale pomysli si ešte raz na časy u nás doma, na úbohé dievča,

ktoré si nocou ako študent navštevoval v záhrade jej otca, a pomysli si aj na krásnu plavovlásku, s ktorou si raz cestoval loďou, a pomysli na všetky chvíle, keď si bol šťastný a život sa ti videl dobrý a cenný. Možno spoznáš, čo ti prinášalo šťastie, a zaželať si to. Urob to kvôli mne, chlapče!«

Augustín privrel oči a zahľadel sa do vlastnej minulosti, ako sa z tmavej chodby hľadá na vzdialený svetelný bod, z ktorého sme vyšli, a znovu videl, ako bolo kedysi okolo neho jasno a pekne a potom pozvoľna čoraz tmavšie a tmavšie, až sa našiel v úplnej temnote a viac ho už nič nevedelo tešiť. A čím dlhšie premýšľal a rozpamätával sa, tým krajšie a láskavejšie a žiadúcejšie žiarilo ďaleko svetielko, až ho napokon spoznal a z očí mu vyvreli slzy.

»Pokúsím sa,« povedal krstnému otcovi. »Sním zo mňa staré čaro, ktoré mi nepomohlo, a namiesto neho mi dožič, aby som vedel mať rád ľudí!«

Plačúcky pokľakol pred starým priateľom, a už ako klesal, cítil, že sa v ňom rozhára láska k tomuto starému človekovi a že sa usiluje spomenúť si na zabudnuté slová a pohyby. Krstný otec, drobný človečik, ho nežne vzal do náručia a niesol k lôžku, uložil ho a odhrmul mu vlasy z horúceho čela.

»Už je dobre,« zašepkal, »už je dobre, všetko sa obráti na dobré.«

Vzápätí Augustín cítil, že ho premáha ťažká únava, akoby vo chvíli ostarel o veľa rokov; hlboko zaspal a stariec potichu vyšiel z opusteného domu.

Augustín sa prebudil na divý hurhaj v dome. Keď sa zdvihol a otvoril najbližšie dvere, zazrel vo všetkých sieňach a voľných priestoroch svojich niekdajších priateľov, ktorí prišli na slávnosť, našli však prázdny dom. Boli namrzení a sklamaní, no on im šiel v ústrety, aby si ich všetkých, ako inokedy, udobril úsmevom a žartovným slovíčkom. Zrazu pobadal, že túto moc stratil. Sotva ho priatelia uzreli, všetci začali kričať, a keď sa bezmocne usmial a na obranu vystrel ruky, zúrivo ho napadli.

»Ty podvodník,« kričal jeden, »kde sú peniaze, čo mi dlhuješ?« A iný: »A kôň, čo som ti požičal?« A pekná zlostná panička: »Celý svet vie o mojich tajnostiach, klebetník! Ó, ako ťa nenávidím, ty niktoš!« A akýsi mladík s vpadnutými očami a znetvorenou tvárou kričal: »Vieš, čo si zo mňa urobil, ty satan, zhubca mládeže!«

A tak to pokračovalo ďalej: každý naňho vrhal hromy a blesky a každý mal pravdu, mnohí ho bili a odchádzajúc rozbíjali zrkadlá a brali cennosti; Augustín sa zdvihol zo zeme, dobitý a znevážený, a keď vkročil do spálne a pozrel sa do zrkadla, hľadela na neho povädnutá, strašná tvár, červené oči slzili a z čela kvapkala krv.

»To je odplata,« povedal si sám pre seba a zmyl si z tváre krv, no len čo sa trochu spamätal, znovu sa v dome strhol krik a ľudia sa útokom hnali hore schodmi: veritelia, ktorým dal do zálohy dom, manžel, ktorému zviazol ženu, otcovia, ktorým zlákal synov a priviedol ich do hanby a biedy, prepustení sluhovia a slúžky, polícia a advokáti; o hodinu neskôr už sedel sputnaný v akomsi koči, ktorý ho viezol do väznice. Ľudia za ním vykrikovali a spievali posmešné pesničky a jeden uličník mu hodil do tváre za hrst' blata.

V celom meste sa hovorilo o hanebnostiach človeka, ktorého toľkí poznali a milovali. Nebolo neresti, z ktorej by ho neboli obvinili, ani takej, ktorú by bol poprel. Ľudia, na ktorých dávno zabudol, stáli pred sudcami a vypovedali o veciach, ktoré urobil pred rokmi; sluhovia, ktorých obdarovával a ktorí ho okrádali, rozprávali o jeho tajných nerestiach, a každá tvár bola plná zhnusenía a nenávisťi. Nebolo človeka, ktorý by sa ho zastal, ktorý by ho chválil, ktorý by ho ospravedlnil, ktorý by si na neho spomenul v dobrom.

Augustín sa ničomu nevzpieral, dal sa odvieť do cely a z cely pred sudcov a svedkov, začudovane a smutne hľadel chorými očami na zlé, rozhorčené, nevraživé tváre, no v každej videl pod škrupinou nenávisťi a znetvorenia tlieť utajený pôvab a záblesk srdčnosti. Všetci títo ľudia ho kedysi mali radi, on ani jedného, teraz ich všetkých odprosoval a pri každom sa usiloval spomenúť si na niečo dobré.

Naostatok ho strčili do väzenia, no nik ho nesmel navštíviť; v horúčkovitých snoch sa zhováral s matkou a so svojou prvou láskou, s krstným otcom Binswangerom a so Severankou z lode, a keď sa zobudil a dlhé hrozné dni sedel sám, stratený, pretrpel všetku trýzeň túžby a osamelosti. Prahol po ľudskom pohľade, ako nikdy netúžil po nijakom pôžitku a po nijakom majetku.

A keď vyšiel z väzenia, bol chorý a starý a nik ho viac nepoznal. Svet bežal svojou cestou, ľudia cestovali, jazdili na koňoch a prechádzali sa po uliciach, núkali na predaj ovocie a kvety, hračky a

noviny, iba o Augustína sa nik neobzrel. Krásne ženy, ktoré kedysi pri hudbe a šampanskom držiaval v náručí, sa v ekvipážach prevádzali popri ňom a za ich kočmi sa nad Augustínom víril prach.

Načisto ho však opustila desivá prázdnota a osamelosť, v ktorej sa utápal v čase svojho prepychového života. Ak vkročil pod bránu niektorého domu, aby sa na chvíľočku skryl pred slnečnou páľou, alebo ak niekde na dvore poprosil o dúšok vody, čudoval sa, ako nevľúdne a nevraživo ho ľudia počúvajú, tí istí ľudia, ktorí mu prv na jeho pyšné a neláskavé slovo odpovedali vďačne a s rozžiarenými očami. Jeho však teraz tešil a nadchýnal a dojímali pohľad každého človeka, miloval deti, ktoré videl hrať sa a ísť do školy, rád mal starých ľudí, ktorí sedávali pred svojimi chalúpkami na lavičke a ohrievali si ochabnuté ruky na slnku. Keď videl mládenca, ktorý túžobne hľadá za dievčaťom, alebo robotníka, ktorý po návrate domov berie vo sviatočný večer deti do náručia, alebo jemného múdreho lekára, ktorý sa ticho a náhlivo vezie v koči a myslí na svojich pacientov, alebo ak videl hoci aj chudobnú, zle oblečenú neviestku, ktorá večer na predmestí čaká pod laternou a dokonca aj jemu, zavrhnutému, núka svoju lásku, vtedy mu všetci tí ľudia boli bratmi a sestrami, každý si niesol v sebe spomienku na milovanú matku, na lepší pôvod alebo tajomné znamenie krajšieho a šľachetnejšieho poslania; každý sa mu videl milý a pozoruhodný, dával mu podnet na rozmýšľanie a nik nebol horší, ako sa sám cítil.

Augustín sa rozhodol, že poputuje svetom a nájde si miesto, kde by mohol byť ľudom nejako užitočný a kde by im mohol prejaviť svoju lásku. Musel si privyknuť, že jeho pohľad už nikoho neoblaží, tvár mal vpadnutú, šaty a topánky ako žobrák, ani v jeho hlase a chôdzi už nebolo nič z toho, čo kedysi ľudia obšťastňovalo a očarúvalo. Deti sa ho báli, lebo mal dlhú šedivú strapatú bradu, dobre oblečení ľudia sa štilili jeho blízkosti, cítili sa pri ňom nepríjemne, a bedári mu nedôverovali ako cudzincovi, ktorý by im chcel uchmatnúť zopár hitov jedla. Pomohol dieťaťu, čo rúčkou nedočiahlo na kľučku dverí v pekárni, ba niekedy sa našiel aj človek, ktorý bol väčší chudák ako on, slepý alebo chromý, ktorému mohol na ceste poslážiť a pomôcť. A kde pomôcť nemohol, tam radostne dával z toho mála, čo mal, jasný dobrotivý pohľad a bratský pozdrav, prejav účasti a porozumenia. Učil sa na svojich cestách poznávať, čo ľudia od neho očakávajú, čo by im spôsobilo radosť: jednému hlasitý bodrý pozdrav, inému tichý pohľad, a ďalší bol rád, ak sa mu človek vyhol a nerušil ho. Deň čo deň sa čudoval, koľko je na svete biedy a ako sa ľudia jednako môžu veseliť; pokladal za úžasné vždy nanovo vidieť, ako sa pri každom zármutku našiel radostný smiech, pri každom umieráčku detský spev, pri každej biede a surovosti spôsobilosť, vtip, útecha, úsmev.

Videlo sa mu, že ľudský život je vynikajúco usposobený. Ak zahol za roh a oproti sa hrmul rákoš školákov, ako im len z očí sršala odvaha, chuť do života a mladá krása; a ak si ho trochu doberali a robili mu naprotiveň, nebolo to také zlé, ba dalo sa to pochopiť. Keď sa ako v zrkadle zazrel vo výklade alebo v studni, keď pil vodu, vyzeral veru riadne zošúverený a úbohý. Nie, jemu už nemohlo záležať na tom, aby sa ľudom páčil, alebo aby prejavoval moc, toho sa už nabažil. Teraz ho tešilo a povznášalo, keď videl, ako sa iní činia a cítia na cestách, ktorými on už kedysi prešiel, a všetci ľudia, ktorí tak horlivo, s toľkou námahou a pýchou a radosťou šli za svojimi cieľmi, mu poskytovali zázračné divadlo.

Medzitým uplynula zima a znovu prišlo leto. Augustín dlho ležal chorý v nemocnici pre chudobných, kde ticho a vďačne okusoval šťastie pozorovať úbohých zdeptaných ľudí, ako zo všetkých síl húževnato a túžobne lipnú na živote a premáhajú smrť. Aká nádherná bola v črtách ťažko chorých trpezlivosť a v očiach uzdravujúcich sa klíčiaca chuť do života; krásne boli aj tiché, dôstojné tváre zosnulých a krajšia než všetko ostatné bola láska a trpezlivosť milých čistotných opatrovníčok. Ale aj ten čas sa skončil, zadul jesenný vietor a Augustín putoval ďalej, v ústrety zime. Pochytila ho zriedkavá netrpezlivosť, keď videl, ako nesmierne pomaly ide, keď chcel prísť všade a mnohým, premnohým ľudom chcel ešte hľadiť do očí. Vlasý mu zošediveli, oči sa chabo usmievali spoza červených chorých viečok, pozvoľna sa mu zatemňovala pamäť, takže sa mu zdalo, že nikdy nič nevidel inak ako dnes. Bol však spokojný a svet sa mu zdal nádherný a hoden lásky.

Začiatkom zimy prišiel do akéhosi mesta; po tmavých uliciach víril sneh, niekoľko oneskorených uličníkov hádzalo do vandrovníka snehové gule, inak už všade vládlo večerné ticho. Zmorený Augustín prišiel do úzkej ulice, ktorá sa mu pozdala známa, a potom do ďalšej, kde stál dom jeho matky a dom krstného otca Binswanger, v studenej snehovej metelici malý a starý. U krstného otca sa svietilo a oblok sa červeno a pokojamilovne trblietal v zimnej noci.

Augustín pokročil ďalej, zabúchal na dvere. Malý človečik mu prišiel v ústrety a mlčky ho zaviedol do izby; bolo tam teplo a ticho a v kozube blkotal malý jasný ohník.

»Si hladný?« spýtal sa krstný otec. Ale Augustín nebol hladný, iba sa usmieval a potriasal hlavou.

»Ale ustatý vari budeš?« znovu sa spýtal krstný otec; rozprestrel na zem starú kožušinu, obaja starci si čupli vedľa seba a hľadeli do ohňa.

»Prišiel si zd'aleka,« riekol krstný otec.

»Ach, bolo to krásne, iba som trochu uстал. Môžem sa u teba vyspať? Ráno pôjdem ďalej.«

»Pravdaže môžeš. A nechcel by si vidieť anjelov?«

»Anjelov? Áno, áno, to by som rád, rád by som sa znovu stal dieťaťom.«

»Dlho sme sa nevideli,« znovu začal reč krstný otec. »Ako si skrásnel, oči máš znovu dobré a nežné ako za starých čias, kým ti žila matka. Pekne od teba, že si ma prišiel navštíviť.«

Vandrovník v roztrhaných šatách skleslo sedel vedľa priateľa — nikdy ešte nebol taký ukonaný.

Príjemné teplo a svit ohňa ho mýlili, takže už nevedel rozlíšiť, čo je dnes a čo bolo kedysi.

»Krstný otec,« povedal, »zasa som bol roztopašný a matka doma plakala. Musíš sa s ňou pohovárať a povedať jej, že už budem dobrý. Však jej to povieš? «

»Poviem,« riekol krstný otec, »netráp sa, veď ťa ona rada.«

Oheň už pomaly doháral a Augustín civel do hasnúcej žiary takými istými veľkými ospanlivými očami ako kedysi v ranom detstve; krstný otec mu uložil hlavu do svojho lona, tichá radostná hudba nežne a slastne zaznievala v tmavej izbe a na stá malých žiariacich bytostí sa veselo vznášalo a krúžilo v povetří, dômyselne sa prepletajúc jedna okolo druhej alebo v pároch. A Augustín hľadel a načúval a celú svoju detskú myseľ dokorán otváral znovunájdenuému raju.

Raz sa mu pozdalo, že ho volá matka, veľmi sa však ukonal; veď krstný otec sľúbil, že sa s ňou pohovára. A keď zaspal, krstný otec mu zložil ruky dovedna a načúval jeho tichnúce srdce, kým sa v izbe celkom nezotmel.

(1913)

BÁSNIK

Povráva sa, že čínskeho básnika Hán Fooka posadla v mladosti nezvyčajná túžba naučiť sa a zdokonaľiť vo všetkom, čo nejakým spôsobom súvisí s básnickým umením. Keď ešte žil vo svojej vlasti pri Žltej rieke, nežne milujúci rodičia ho na jeho želanie zasnúbili so slečnou z dobrého domu a mali už pevne stanoviť veľavýznamný deň. Han Fook, pekný skromný mladík príjemných spôsobov, mal vtedy asi dvadsať rokov. Hoci bol mladý, vďaka niekoľkým vynikajúcim básňam ho už poznali v celej vlasti. Nedalo sa povedať, že je boháč, no mohol čakať slušný majetok, ktorý sa mal nevestiným venom ešte zväčšiť, a keďže snúbenica bola navyše veľmi pekná a cnostná, zdalo sa, že mladíkovi štastie nič nechýba. Jednako nebol celkom spokojný, lebo srdce mu naplňala ctižiadosť stať sa veľkým básnikom. Raz večer sa na rieke konala lampiónová slávnosť a Han Fook sa sám prechádzal na druhom brehu. Oprel sa o kmeň stromu nakloneného ponad vodu a v riečnom zrkadle videl plávať a chvieť sa tisíce svetiel, na člnoch a pltiach videl mužov a ženy a dievčatá, ako sa navzájom pozdravujú a ako sa na ich sviatočných šatách jagajú krásne kvety, počul tichý šum osvetlenej vody, spev speváčok, znenie citár i sladké tóny flautistov, a ponad to všetko videl vznášať sa modravú noc ako chrámovú klenbu. Ako tu tak mladík samučičky stál, oddával sa rojčeniu a pozoroval všetku tú krásu, rozbušilo sa mu srdce. Hoci veľmi túžil prejsť na druhý breh, byť na slávnosti a vychutnať ju v blízkosti nevesty a priateľov, oveľa túžobnejšie si želal všetko vnímať ako citlivý divák a zobraziť v majstrovej básni: belasosť noci a hru svetiel na vode, ako aj radosť sviatočných hostí a túžbu tichého diváka, ktorý sa ponad kmeň stromu nakláňa nad vodu. Cítil, že sa na všetkých slávnostiach a všetkých radovánkach sveta nikdy nebude cítiť celkom blažené, že mu nebude radostne okolo srdca, že aj uprostred života ostane samotárom a do istej miery divákom a cudzincom, a cítil, že jeho duša, jediná spomedzi mnohých iných, je usposobená tak, že musí súčasne vnímať krásu zeme i skrytú túžbu cudzinca. Posmutnel preto, rozmyšľal o tom a v myšlienkach dospel k názoru, že naozajstne štastie a hlboké uspokojenie okúsi len vtedy, ak sa mu raz podarí zobraziť život tak skvele, že v básnických obrazoch st' a v zrkadle obsiahne sám svet — číry a večný.

Han Fook ani nevedel, či ešte bdie, alebo si zdriemol, keď začul tichý šum a pri strome zazrel neznámeho dôstojného starca vo fialovom rúchu. Vzpriamril sa a pozdravil ho pozdravom, aký prináleží starým a vznešeným ľuďom; cudzinec sa usmial a povedal niekoľko veršov, v ktorých bolo všetko, čo mladý Človek práve pociťoval, vyjadrené podľa pravidiel veľkých básnikov tak dokonale a krásne, že mladíkovi údivom zamrelo srdce.

»Ó, kto si,« zvolal, hlboko sa ukloniac, »že mi vidíš do duše a vravíš krajšie verše, než som kedy počul od svojich učiteľov?«

Neznámy starec sa znovu usmial sebavedomým úsmevom a povedal Han Fookovi:

»Ak sa chceš stať básnikom, príď ku mne. Nájdeš moju chatrč pri prameni veľkej rieky v severozápadných horách. Som majster krásneho slova.«

Hneď nato starec vkročil do úzkeho tieňa stromu a zmizol. Han Fook ho márne hľadal, nenašiel po ňom ani stopu. Naisto veril, že všetko bol iba sen, keď unavený zaspal. Náhlil sa k člnom na druhom brehu a zúčastnil sa na slávnosti, ale popri rozhovore a zvuku flaut znovu a znovu počul tajuplný cudzincov hlas; zdalo sa mu, že jeho duša kráča s ním, lebo medzi rozjasenými ľuďmi, ktorí si ho doberali, že je zaľúbený, sedel celý nesvoj a so zasnenými očami.

O niekoľko dní chcel Han Fookov otec pozvať svojich priateľov a príbuzných, aby určili deň svadby, no snúbenec bol proti tomu a riekol: »Prepáč mi, otec, ak si myslíš, že sa vzpieram synovskej poslušnosti, dobre však vieš, ako veľmi túžim vyniknúť v básnickom umení. Ak aj niekoľkí priatelia moje básne chvália, viem, že som iba začiatok, čo sotva vykročil na cestu. Preto ťa prosím, dovoľ mi na istý čas odísť do samoty, aby som sa venoval štúdiu, lebo ak by som sa viazal najprv ženou a domom, zdržalo by ma to od mojich plánov. Teraz som mladý, bez iných povinností, nuž by som rád ešte začas žil iba pre umenie, ktoré mi, dúfam, prinesie radosť a slávu.«

Otec žasol nad synovou rečou a povedal: »Umenie je ti teda nadovšetko drahé, keď preň chceš oddialiť dokonca svadbu. Alebo si sa nebodaj poharkal s nevestou? Zver sa mi, možno ti pomôžem zmieriť sa s ňou, alebo sa ti postarám o inú.«

Syn sa zaprisahal, že nevestu nemá menej rád ako včera či kedy predtým a že sa medzi nich nevkradol ani tieň nedorozumenia. A zároveň otcovi porozprával, čo mu vo sne v deň lampiónovej slávnosti oznámil jeden majster. Stať sa jeho žiakom si vraj želá túžobnejšie než všetko šťastie sveta.

»Dobre,« riekol otec, »dávam ti rok. Chod' si za svojím snom, azda ti ho zoslal nejaký boh.«

»Možno to budú aj dva roky,« povedal Han Fook váhavo, »ktovie?«

Otec ho zarmútene prepustil, mládenec napísal neveste list, rozlúčil sa a pobral sa preč.

Putoval dlho, až napokon prišiel k prameňu veľkej rieky. Na opustenom mieste našiel bambusovú chatrč a pred chatrčou na pletenej rohoži starca, ktorého videl na brehu pri kmeni stromu. Starec sedel a hral na lutne, a hoci videl, ako sa k nemu s bážňou blíži hosť, nezdvihol sa, nepozdravil, iba sa usmial, prebehol jemnými prstami po strunách a dolinou sa ako strieborný oblak rinula očarujúca hudba. Mládenec prekvapene zastal a v sladkom úžase na všetko zabudol, až majster krásneho slova odložil malú lutnu a vkročil do chatrče. Han Fook šiel úctivo za ním a zostal pri ňom ako sluha a žiak.

Keď sa minul mesiac, naučil sa pohrdať všetkými piesňami, ktoré bol prv zložil, a vyškrtnol si ich z pamäti. A o niekoľko mesiacov vyškrtnol z pamäti aj piesne, ktoré sa doma naučil od svojich učiteľov. Majster s ním sotva prevravel slovíčko, mlčky ho učil umeniu, ako hrať na lutne, až žiakova bytosť načisto presiakla hudbou. Han Fook raz napísal krátku báseň, v ktorej opísal let dvoch vtákov na jesennej oblohe. Veľmi sa mu páčila, no neodvážil sa ukázať ju majstrovi, iba večer ju zaspieval neďaleko chatrče, a majster ju dobre počul. Nepovedal ani slovo, iba tíško hral na lutne; vtom sa schladilo, prikvačil súmrak, zdvihol sa ostrý vietor, a hoci bolo uprostred leta, na potemnenej oblohe v tuláckom ošiali leteli dve volavky; a všetko to bolo oveľa krajšie a úchvatnejšie ako žiakove verše, takže Han Fook posmutnel, zmlkol a cítil sa celkom bezvýznamne. A tak to robil starec každým. Keď sa minul rok, Han Fook sa už takmer majstrovsky naučil hrať na lutne, ale básnické umenie sa mu videlo čoraz ťažšie avznešenejšie.

Po dvoch rokoch pocítil mladík prudkú túžbu po domove, po vlasti a po neveste, a prosil majstra, aby mu dovolil odísť.

Majster s úsmevom prikývol: »Si voľný,« povedal, »a môžeš ísť, kam chceš. Môžeš sa vrátiť, môžeš

ostať, rob, ako sa ti páči.«

Nato sa žiak vychystal na cestu a bez odpočinku putoval, až v jedno ráno na brieždení zastal pri rodných brehoch a ponad klenutý most dovidel do rodného mesta. Nebadane sa vkradol do záhrady a cez oblok na spálni načúval dychu spiaceho otca, potom sa prikradol do záhrady pri nevestinom dome a z vrcholku hrušky, na ktorú sa vydiapal, zazrel v komôrke svoju nevestu, ako si češe vlasy. A keď si všetko, čo videl na vlastné oči, porovnal s obrazom, aký si vybájal v túžbe po domove, jasne spoznal, že je predsa len určený za básnika; videl, že v snoch básnikov prebýva krása a pôvab, aký by človek márne hľadal v skutočných veciach. A zliezol zo stromu a utiekol zo záhrady a cez most z rodného mesta a vrátil sa do hlbokkej doliny v horách. A tak ako kedysi, starý majster aj teraz sedel pred chatrčou na skromnej rohoži, prstami brnká na lutne a namiesto pozdravu povedal dva verše o obšľastujúcej moci umenia, ktorých hĺbka a ľubozvučnosť dojali mládenca k slzám.

Han Fook znovu ostal pri majstrovi krásneho slova, ktorý ho teraz, keďže na lutne už vedel hrať, učil hre na citare, a mesiace znovu mizli ako sneh pri západnom vetre. Ešte dvakrát ho premohla túžba po domove. Prvý raz utiekol tajne v noci, ale skôr než prišiel k poslednej zákrute v doline, nočný vietor prebehol po citare, ktorá visela vo dverách chatrče, tóny sa rozbehli za ním, volali ho nazad, a on sa im nevedel vzoprieť. Inokedy sa mu snívalo, že sadí vo svojej záhrade mladý stromček, jeho žena stojí pri ňom a jeho deti polievajú strom vínom a mliekom. Keď precitol, do komory svietil mesiac, vydesene sa zdvihol a videl vedľa seba driemajúceho majstra a jeho šedivú, chvejúcu sa bradu. Pochytila ho prudká nenávisť k tomuto človekovi, ktorý mu, ako si myslel, zničil život a pripravil ho o budúcnosť. Chcel sa na neho vrhnúť a zmámiť ho, vtom starec otvoril oči, začal sa smutne a prívetivo usmievať a žiaka to odzbrojilo.

»Pamätaj, Han Fook,« povedal starec ticho, »slobodne si rob, čo sa ti páči. Môžeš sa vrátiť do vlasti a sadiť stromy, môžeš ma nenávidieť a zabiť, tak málo na tom záleží.«

»Ach, ako by som ťa mohol nenávidieť,« zvolal nesmierny dojatý básnik. »Ved' by som nenávidel samo nebo.«

A zostal u starca a učil sa hrať na citare a potom na flaute, a neskôr začal podľa majstrových príkazov tvoriť básne. Pozvoľna sa učil tajomnému umeniu zdanlivo vraviť, iba čo je jednoduché a prosté, ale tak, aby to rozčerilo poslucháčovu dušu ako vietor zrkadliacu sa vodu. Ospevoval príchod slnka, ako otáľa na okraji vrchov, nečujné šantenie rýb, keď sa pod vodou mihajú sť'a tiene, alebo pohojdávanie mladej vŕby v jarnom vetríku, a keď človek tie verše počul, nebolo to už len slnko a hra rýb a šelest vŕby, ale akoby nebo a svet zakaždým na chvíľu zazneli utešenou hudbou a každý poslucháč radostne alebo bôľne myslel na to, čo ľúbil alebo nenávidel, chlapec na hru, mládenec na milú a starec na smrť. Han Fook už ani nevedel, ako dlho je u majstra pri prameni veľkej rieky; často sa mu zdalo, akoby bol do tejto doliny vkročil a akoby ho starcova hra na strunách privítala iba včera večer, ale niekedy cítil, akoby za ním zapadli a stratili význam všetky ľudské veky a časy.

Raz ráno sa v chatrči zobudil sám, a čo ako hľadal a vyvolával, majster zmizol. Nocou akoby zrazu prišla jeseň, studený vietor otriasal starou chatrčou a ponad hrebeň pohoria leteli krdle sť'ahovavých vtákov, hoci ešte nebol ich čas.

Han Fook si vzal malú lutnu a zostúpil do kraja, ktorý mu bol vlast'ou, a všade, kde sa zjavil, ho pozdravovali pozdravom, aký prináleží starým a vznešeným ľuďom. Keď prišiel do rodného mesta, dozvedel sa, že otec a nevesta a príbuzní už pomreli a v ich domoch bývajú iní ľudia. Večer bola na rieke lampiónová slávnosť; básnik Han Fook stál oproti na tmavom brehu a opieral sa o kmeň starého stromu. A keď začal hrať na svojej malej lutne, ženy vzlykali a nadšene i skl'účene hľadeli do noci, dievčatá sa zháňali po lutnistovi, ktorého nikde nemohli nájsť, a volali, že nik ešte nikdy také tóny nepočul. Han Fook sa usmieval. Hľadel do rieky, kde plávali zrkadlové obrazy tisícich lampiónov, a keď už zrkadlové obrazy nevedel rozoznať od skutočných, nenašiel v duši nijaký rozdiel medzi touto slávnosťou a tou prvou, keď tu stál ako mladík a počúval slová neznáameho majstra.

(1913)

LESNÝ ČLOVEK

Začiatkom dávneho veku, skôr než mladé ľudstvo osídlilo celú zem, existovali lesní ľudia. Stiesnena a

placho žili v temrave tropických pralesov v ustavičných škriepkach so svojimi príbuznými, opicami, a nad ich konaním a bytím sa týčilo jediné božstvo a jediný zákon: les. Les bol vlast'ou, ochranou, kolískou, hniezdom a hrobom, mimo lesa sa nedalo pomýšľať na život. Každý sa varoval preniknúť na jeho okraj a koho tam zahnal nezvyčajný osud pri love alebo na úteku, roztrasený a vystrašený rozprával o bielej prázdnote tam vonku, kde sa dalo vidieť to strašné nič, ako sa trbliece v smrtiacej slnečnej páľave. Jedného starého lesného muža pred desaťročiami prenasledovala divá zver, utiekol pred ňou na samučký kraj lesa a ihneď oslepol. Stal sa akýmsi kňazom a svätcom a volal sa mata dalam (kto má vnútorný zrak); zložil svätú pieseň lesov, ktorá sa spievala pri veľkých búrkach, a lesní ľudia ho poslúchali. Jeho slávou a tajomstvom bolo, že na vlastné oči videl slnko a nezomrel.

Lesní ľudia boli malí a hnedí a veľmi vlasatí, pri chôdzi sa nakláňali dopredu a mali plaché, divé oči. Vedeli chodiť ako ľudia a opice a vysoko v konároch stromov sa cítili tak bezpečne ako na zemi. Chalupy a chatrče ešte nepoznali, iba akési zbrane a náčinie a šperky. Z tvrdého dreva vedeli robiť luky, šípy, kopije a mlaty, náhrdelníky z lyka ovešané sušenými bobuľami alebo orieškami, na hrdle alebo vo vlasoch nosili svoje cennosti: kančí zub, tigri pazúr, perá z papagája, riečnu mušľu. Uprostred širošieho lesa tiekla mohutná rieka, ale lesní ľudia sa odvážili vkročiť na jej breh iba za tmavej noci, a mnohí ju ani nevideli. Odvážnejší sa nocou zavše bojzливо a v strehu vykradli z húštiny a potom v slabom záblesku videli, ako sa kúpu slony, nazerali cez klenbu korún stromov a pomedzi spleť konárov mnohoramenných mangrovov zdesene videli visieť jagavé hviezdy. Slnko nevideli nikdy. Nesmierne nebezpečné bolo vraj zazrieť v lete jeho obraz v zrkadliacej vode.

Ku kmeňu lesných ľudí, ktorým vládol slepý mata dalam, patrili aj mládenec Kubu, vodca a zástupca mladých a nespokojných. Medzi lesnými ľuďmi boli totiž nespokojenci, lebo mata dalam ostarel a stal sa panovačným. Jeho výsadou dosiaľ bolo, že jemu, slepcevi, iní obstarávali požíveň, pýtali ho o radu a spievali jeho pieseň lesov. Postupne však zavádzal nové obyčaje, ktoré boli ľuďom na ťarchu a ktoré, ako vravel, mu v sne vyjavoilo lesné božstvo. Zopár mládencov a pochybovačov však tvrdilo, že starec je podvodník a hľadá len svoj prospech.

Nedávno mata dalam ustanovil slávnosť mesačného novu. Sedel uprostred kruhu, udieral na bubon z kôry stromov a ostatní lesní ľudia museli tak dlho dookola tancovať a spievať pieseň golo elah, až na smrť ukonaní klesli na kolená. Potom si museli ľavé ucho prevrátať trňom, iba mladé ženy privádzali ku kňazovi a on každej prevrátil ucho sám.

Kubu s niekoľkými vrstovníkmi sa tejto obyčaji vzoprel a usiloval sa na vzburu prehovoriť aj dievčatá. Raz sa už nádejali, že zvíťazia a kňazovu moc zlomia. Starec totiž znovu oslavoval sviatok mesačného novu a prepichoval ženičkám ľavé ucho. Istý mocný mládenec však pritom strašne kričal a kládol odpor, slepec pri jeho kriku pichol trňom dievčaťu do oka a oko vyteklo. Dievča skríklo tak zúfalo, že hneď všetci pribehli, a keď videli, čo sa prihodilo, zarazene a rozhorčene zmĺkli. Vtom sa víťazoslávne priplietli mládenci a Kubu sa odvážil chytiť kňaza za plecía. Starec si zastal pred svoj bubon a škreľavým výsmešným hlasom vyriekol takú strašnú kľatbu, že všetci zdesene utiekli a mládencovi hrôzou zmeravelo srdce. Slovam starého kňaza nik nerozumel, ale ich podoba a tón divo a hrozivo pripomínali obávané sväté bohoslužobné slová. A kňaz preklial mládencove oči a pririekol ich za pokrm supom, a preklial jeho vnútornosti s prorocťom, že sa raz v širom poli budú pražiť na slnku. Potom kňaz rozkázal — ihneď mal viac moci ako kedy predtým — aby mu ešte raz priviedli dievčinu a štúril jej trň do druhého oka. A každý na to zdesene hľadel a nik sa neodvážil ani len dýchnuť.

»Zomrieš vonku,« zlorečil starec Kubuovi a od tých čias sa ľudia mládencovi vyhýbali ako zatratencovi. »Vonku« značilo: mimo vlasti, mimo šerejúceho lesa! »Vonku« značilo hrôzu, slnečnú páľu a žeravejúcu smrtiacu prázdnotu.

Kubu zdesene utiekol; keď videl, že sa mu každý vyhýba, skryl sa do dutého kmeňa, aby si každý myslel, že sa stratil. Ležal tam dni a noci, raz v smrteľnom strachu, raz plný vzdoru, lebo nevedel, či ho ľudia z jeho kmeňa neprídu zabiť, alebo či sa samo slnko neprebije cez les, aby ho prenasledovalo, ulovilo a skolilo. Neprichádzal však ani šíp, ani kopija, ani slnko, ani šľah blesku; neprišlo nič, iba hlboký spánok a škfkavý hlas hladu.

Kubu vstal a vyliezol zo stromu, lačný a div nie s pocitom sklamaní.

»Kňazova kľatba sa neplní,« pomyslel si začudovane a hľadal si čosi pod zub; a keď sa najedol a pocítil,

ako mu údmi pulzuje život, znovu sa mu do duše vrátila nenávisť a spupnosť. Nechcel sa už vrátiť k svojim. Chcel byť samotárom a vydedencom, človekom, ktorého nenávideli a za ktorým kňaz, ten slepých, kričal bezmocné kliatby. Chcel byť sám a sám ostať, ale najskôr chcel vykonať pomstu. A šiel a rozmýšľal. Hútal o všetkom, čo v ňom kedy vzbudilo pochybnosť a čo sa mu videlo klamstvom, najmä však myslel na kňazov bubon a jeho slávnosti, a čím väčší premýšľal a čím dlhšie bol sám, tým jasnejšie vedel: áno, bola to lož, všetko bola lož a klamstvo. A keď už dospel tak ďaleko, rozmýšľal ďalej a upriamoval svoju ostrážitú nedôveru na všetko, čo platilo ako pravdivé a sväté. Ako to bolo napríklad s lesným bohom a so svätou piesňou lesa? Ach, veď aj to nebolo nič, aj to bol podvod! A keď premohol tajnú hrôzu, zanôtil pieseň lesa, výsmešné, pohrdavo, prekrútiac všetky slová, trikrát zavolať meno lesného božstva, ktoré pod trestom smrti nik okrem kňaza nesmel vysloviť, no všetko ostalo pokojné, nestrhol sa nijaký víchor, neudrel nijaký blesk.

Niekoľko dní a týždňov sa osamelec sem i tam potuloval — s vráskami na čele a s pichľavým pohľadom. Za splnu zašiel, čo sa dovtedy nik neodvážil, aj na riečny breh. Najskôr dlho a smelo hľadel do očí zrkadliacemu sa obrazu mesiaca, potom na sám mesačný spln a na všetky hviezdy a nestalo sa nijaké nešťastie. Po všetky mesačné noci sedával na brehu, kochal sa zakázaným svetelným opojením a dumať. V mysli sa mu rojilo veľa smelých a hrozných plánov. Mesiac je môj priateľ, myslel si, aj hviezdy sú moji priatelia, ale starý slepec je môj nepriateľ. Azda je »vonku« nebodaj lepšie ako naše »dnu« a možno aj posvätnosť lesa je iba výmysel! A jednej noci prišiel, o generácie pred všetkými ľuďmi, na trúfalú a skvelú myšlienku, že by sa celkom dobre mohlo niekoľko konárov pozväzovať lykom, sadnúť si na ne a preplávať rieku. Oči mu iskrili, srdce mocne búšilo. Ale nevyšlo to, v rieke bolo plno krokodílov. Potom teda do budúcnosti nevedla iná cesta, iba konca lesa les opustiť, ak vôbec koniec lesa existuje, a zveriť sa žeravejúcej prázdnote, zlému »vonku«. Tú príšeru, slnko, bolo treba nájsť a zvíťaziť nad ňou. Lebo — ktovie? — možno aj prastaré učenie o hrôzostrašnosti slnka bola iba lož!

Pri tejto myšlienke, poslednej z radu odvážnych, horúčkovitých divých myšlienok, sa Kubu zachvel. Po všetky veky, čo je svet svetom, sa lesný človek ešte nikdy neodvážil dobrovoľne opustiť les a vydať sa napospas strašnému slnku. A znovu deň čo deň chodil a nosil myšlienku so sebou. A napokon si dodal odvalu. S triaškou sa na pravé poludnie zakrádal k rieke, opatrne sa blížil k jagavému brehu a so stiesneným pohľadom hľadal vo vode obraz slnka. Ligot ho prudko zaboľel v oslepených očiach, musel ich chytrou privrieť, ale o chvíľu sa odvážil znovu a potom ešte raz a darilo sa mu. Dalo sa to urobiť, dalo sa to vydržať, ba dokonca pociťoval odvalu a radosť. Kubu začal slnku dôverovať. Mal ho rád, aj keby ho malo usmrtiť, a znenávidel starý tmavý práchnivý les, kde vyvreskujú kňazi a kde jeho, mladého a odvážneho, dali do kliatby a vyhнали.

Rozhodnutie v ňom dozrelo a on si ho odtrhol ako sladký plod. Na druhý deň včasráno šiel s novým šikovným kyjakom z tvrdého dreva, ktorému dal ľahunkú uzučnú rúčku, za mata dalať, našiel stopu i jeho samého, ovalil ho kyjakom a videl, ako mu zo skriveného tlamy vyletela duša. Položil mu na hrud' svoju zbraň, aby všetci vedeli, kto starca usmrtil, a na hladkú plochu kyjaka úlomkom mušle s námahou vyryl kruh s viacerými priamymi lúčmi: obraz slnka.

Smelo sa vydal na púť k ďalekému »vonku«; šiel jedným smerom od rána do noci, v noci prespal na konároch a ráno pokračoval v ceste, šiel celé dlhé dni cez potoky a čierne močiare a napokon cez dvíhajúcu sa krajinu a kamenné lavice, aké jakživ nevidel, a konečne strmo nahor, zadržovaný roklinami, do vrchov, jednoducho cez večitý les, až naostatok zapochyboval a posmutnel a uvažoval o tom, že akýsi boh azda predsa len mohol lesným tvorom zakázať, aby opustili vlasť.

A keď už dlho ustavične stúpala a prichádzala do čoraz suchšieho, ľahšieho povetria, zrazu raz večer prišiel na koniec. Les sa tu končil, ale zároveň s ním sa končila aj zem, prepádala sa do vzdušnej prázdnoty, akoby sa svet na tomto mieste rozpadával vo dvojce. Nebolo vidieť nič, iba ďaleké zore a hore niekoľko hviezd, lebo už sa zotmelo.

Kubu si sadol na kraj sveta a pevne sa uviazal o lianu, aby nespadol. Noc strávil čupiačky, od hrôzy a náramného vzrušenia ani len neprivil oči, a ráno pri prvom brieždení netrpezlivo vyskočil na nohy, naklonil sa ponad prázdnotu a čakal, až sa rozodnie.

V diaľke sa rozhárili žlté pásy krásneho svetla, nebo akoby sa zachvievalo v očakávaní, chvel sa aj Kubu, ktorý ešte jakživ nevidel, ako sa v širšej vzdušnej pláni rodí deň. A žlté snopy svetla sa rozhoreli a

zrazu na tamtej strane obrovskej priepasti vyskočilo na oblohu veľké a červené slnko. Vyskočilo z nekonečnej sivej ničoty, ktorá ihneď tuho zbelasela: z mora.

A pred trasúcim sa lesným mužom ležalo »vonku« bez závoja. Vrch pod nohami sa rútil do neznámej hĺbkky plnej oparu, oproti sa ako šperk ružovo strmilo skalisté pohorie, bokom sa temnelo širošie more a okolo do biela speneného pobrežia stáli nízke kníšuče sa stromy. A nad toto všetko, nad tieto tisíce nových cudzích mohutných tvarov vychádzalo slnko, zguľalo žeravú ríavu svetla na svet, ktorý vzbĺkol usmievacími farbami.

Kubu nevládal pozrieť sa slnku do tváre. Videl však rozlievať sa jeho svetlo vo farbistom morskom prílive okolo vrchov a skál a pobrežia a ďalekých modrých ostrovov a on pokľakol a sklonil tvár k zemi pred bohmi tohto žiariaceho sveta. Ach, kto to bol? Kto bol Kubu? Bolo to malé špinavé zviera, ktoré celý svoj tupý život prežilo v šerej bahnistej diere hustého lesa, plaché a chmúrne, podriadené pokútnym zlomyseľným božstvám. Ale tu bol svet a jeho najvyšším bohom bolo slnko a dlhý potupný sen jeho lesného života ostal kdesi ďaleko a už teraz sa mu v duši strácal ako bledý obraz mŕtveho kňaza.

Rukami, nohami liezol Kubu dolu strmou priepasťou, v ústrety svetlu a moru, a v srdci sa mu v prchavom šťastnom opojení ako vo sne zachvievalo tušenie, že nájde jasnú zem, ktorej vládne slnko a na ktorej na svetle žijú oslobodené bytosti, ktoré sa podriaďujú iba slnku.

(1914)

PODIVUHODNE POSOLSTVO Z INEJ HVIEZDY

V jednej z južných provincií našej krásnej hviezdy sa stalo hrozné nešťastie. Zemetrasenie sprevádzané strašnými povíhricami a záplavami poškodilo tri veľké dediny, záhrady, polia, lesy a všetko, čo bolo zasadené a zasiaté. Mnoho ľudí a zvierat zahynulo, a čo bolo najsmutnejšie, chýbalo potrebné množstvo kvetov na obloženie mŕtvych a na náležité skrášlenie miesta ich posledného odpočinku.

O všetko ostatné sa ľudia, prirodzene, zaraz postarali. Poslovia sa ihneď po hrôzostrašnej udalosti náhlili do susedných končín s prosbou o pomoc a zo všetkých veží v provincii predspeváci spievali onen dojímavý a srdcelomný verš, ktorý odpradáva poznáme ako pozdrav bohyni milosrdenstva a ktorému nik nemohol vzdorovať. Zo všetkých miest a dedín prišli povozy so súcitnými ľuďmi ochotnými pomôcť a nešťastníkov, ktorí stratili strechu nad hlavou, zahrnuli priateľské pozvania a prosby, aby sa ubytovali tu i tam, u príbuzných, u priateľov, u cudzích. Na pomoc sa zo všetkých strán naznášalo jedlo a šaty, vozy a kone, náčinie, kamene, drevo a veľa iných vecí, a kým starcov, ženy a deti pohostinsky odvádzali dobročinné ruky, kým poranených starostlivo umývali a obväzovali a pod troskami hľadali mŕtvych, ostatní sa už pričinovali o to, aby odpratali zrútené strechy, brvnami podopreli nepevné múry a aby všetko pripravili na rýchlu novú výstavbu. A hoci po nešťastí ešte visel vo vzduchu dych hrôzy a mŕtvi nabádali k smútku a úctivému mlčaniu, jednako bolo na všetkých tvárach a vo všetkých hlasoch cítiť radostnú ochotu a láskavú slávnosť. Lebo všetky srdcia hrialo vedomie spoločného, usilovne konaného činu a obodrujúce presvedčenie, že robia niečo mimoriadne potrebné, krásne a chvályhodné. Spočiatku všetci pracovali stiesnene a mlčky, čoskoro však tu i tam zaznel radostný hlas, ktosi ticho zanôtil pieseň nabádajúcu k spoločnej práci a, pravdaže, vo všetkom, čo sa spievalo, na prvom mieste boli obidve úslovie: »Blažený, kto sa náhli pomôcť nešťastníkovi; či jeho srdce nevpíja dobrodenie ako vyprahnutá záhrada prvý dážď a neodpovedá kvetmi vďačnosti?« A iné úslovie: »Požehnanie božie na spoločnom diele.«

Teraz tu však, žiaľ, veľmi chýbali práve kvety. Mŕtvych, ktorých našli najskôr, ľudia už prízdobili kvetmi a ratolestami zo zničených záhrad. Potom začali kvety zhľadávať v susedných mestách. Na nešťastie práve v tých troch zničených obciach boli najväčšie a najkrajšie záhrady s kvetmi tohto ročného obdobia. Rok čo rok sem chodievali ľudia pozrieť sa na narcisy a krokusy, lebo nikde inde ich nebolo toľko a v takých vyšľachtených, čarokrásne sfarbených druhoch. A teraz to všetko vzalo skazu. Ľudia bezradne stáli a nevedeli, ako splniť, čo im kázala obyčaj, podľa ktorej sa mal každý mŕtvy človek a každé uhynuté zviera slávnostne prízdobiť kvetmi príslušného ročného obdobia a jeho pohreb sa mal konať tým bohatšie a okázalejšie, čím nečakanjšie a smutnejšie prišiel človek či zviera o život.

Najstaršieho človeka provincie, ktorý prišiel vozom medzi prvými záchrancami, zahrnuli otázkami, prosbami a sťažnosťami, že si len horko-tážko uchoval pokoj a dobrú vôľu. Zachoval si rozvahu,

pohľad mal priateľský a jasný, hlas čistý a zdvorilý a pery pod bielymi fúzmi sa jednoducho ticho a dobrotivo usmievali, ako sa múdreho človeka a radcu aj patrí.

»Priatelia,« povedal, »bohovia nás chcú skúšať, preto nás stihlo nešťastie. Všetko, čo sa zničilo, čoskoro našim bratom postavíme a vrátíme, a ja ďakujem bohom, že som vo vysokom veku mohol zažiť, ako ste všetci opustili svoje a prišli pomôcť bratom. Kde však teraz vezmeme kvety, aby sme mŕtvych pekne a náležité prizdobili na slávnosť ich premeny? Lebo kým sme nažive, nesmieme pripustiť, aby sa čo len jedinký z týchto ukonaných pútnikov pochoval bez riadnej kvetinovej obety. Zaiste si to myslíte aj vy.«

»Áno,« volali všetci, »aj my si to myslíme.«

»Viem,« povedal starec otcovsky. »Teraz vám, priatelia, poviem, čo treba urobiť. Všetkých unavených pútnikov, ktorých nebudeme môcť pochovať dnes, musíme povynášať vysoko do hôr do veľkých letných chrámov, kde je ešte aj teraz sneh. Tam budú v bezpečí a nepodľahnú premene, kým pre nich kvety neobstaráme. Len jeden človek nám môže v tomto ročnom období vypomôcť toľkými kvetmi: kráľ. Nieкого spomedzi nás musíme poslať ku kráľovi, aby ho poprosil o pomoc.«

A znovu všetci prikyvovali a volali:

»Áno, áno, treba ísť ku kráľovi!«

»Tak je,« pokračoval starec a každý radostne hľadel na jeho krásny úsmev. »Koho však ku kráľovi poslať? Musí to byť mladý a mocný človek, lebo je to ďaleko, a musíme mu dať najlepšieho koňa. Musí však byť aj pekný, dobrého srdca a so žiarivými očami, aby mu kráľovo srdce nemohlo kvety odoprieť. Nemusí vravieť veľa slov, prehráva jeho oči. Najlepšie by bolo poslať dieťa, najutešenejšie dieťa obce, lenže ako by zvládlo toľkú cestu? Musíte mi pomôcť, priatelia, a ak je tu niekto, kto sa na posolstvo podujme, alebo ak niekto takého človeka pozná a vie o ňom, tak ho prosím, aby to povedal.«

Starec zmĺkol a jasnými očami hľadel okolo, nik však nepredstúpil, nik sa nehlásil.

Keď zopakoval otázku ešte raz, ba aj tretí raz, podišiel k nemu z množstva ľudí mládenček, šesťnásťročný, spolu ešte chlapec. Oči klopal k zemi, a keď starca zdravil, obľal ho rumenec.

Starec sa naňho pozrel a hneď vedel, že je to pravý posol. Usmial sa a riekol: »Pekne od teba, že chceš byť naším poslom. Ale prečo sa spomedzi toľkých ľudí hlásiš práve ty?«

Mládenec pozrel na starca a riekol: »Ak nechce ísť nik iný, pošlite mňa.«

Ktosi zvolal: »Pošlite ho, dobre ho poznáme. Pochádza z tejto dediny a zemetrasenie mu spustošilo kvetinovú záhradu. Bola najkrajšia v obci.«

Starec sa láskavo pozrel chlapcovi do očí a spýtal sa: »Veľmi ti je za kvetmi ľúto?«

Mládenec tíško odvetil: »Ľúto, ale nie preto som sa prihlásil. Mal som dobrého priateľa a ešte krásneho milovaného koníka. Obaja pri zemetrasení zahynuli. Ležia u nás v predsieni a potrebujú kvety, aby sme ich mohli pochovať.«

Starec požehnal chlapcovi a ihneď mu prichystali najlepšieho koňa; mládenec sa vyšvihol na koníka, pohladkal mu šiju, kývol na rozlúčku, pustil sa do evalu a krížom cez mokré a spustošené polia uháňal z dediny.

Cválal celý deň. Aby do ďalekého hlavného mesta a ku kráľovi prišiel rýchlejšie, krátil si cestu cez vrchy, a večer, keď sa začalo stmievať, viedol si koňa strmou cestou cez hory a bralá za uzdu.

Vpredu pred ním letel veľký tmavý vták, akého jakživ nevidel, a on šiel za ním, kým vták nezasadol na strechu malého otvoreného chrámu. Mládenček nechal koňa v lese na tráve a pomedzi drevené stĺpy vkročil do jednoduchej svätyne. Ako obetný oltár tu ležal balvan, balvan z čierneho kameňa, aký sa v týchto končinách nevyskytoval, a na ňom bol vytesaný symbol božstva, aké posol nepoznal: srdce, z ktorého ujedal dravý vták.

Prejavil božstvu úctu a ako obetný dar priniesol belasý zvonček, ktorý odtrhol na úpäť vrchu a dal si do záhrenia. Potom sa uložil do kúta, lebo veľmi ustal, a chystal sa zdiemnuť.

Spánok však neprichádzal, hoci po iné večery bez pozvania zlietal na jeho lôžko. Z kvietka-zvončeka na balvane a či priam z čierneho kameňa alebo z čohosi iného sálala neobyčajne prenikavá a stiesňujúca vôňa, neblahý symbol božstva mátožne svetielkoval v pochmúrnej sieni a na streche sedel cudzí vták a podchvilňou mocne trepotal obrovskými krídlami, až to v hore burácalo sť a víchor.

I stalo sa, že uprostred noci mládenec vstal, vyšiel z chrámu a pozrel sa na vtáka. Vták zamával krídlami a hľadel na mládenca.

»Prečo nespíš?« spýtal sa vták.

»Neviem,« odvetil mladík. »Možno preto, že som okúsil žiaľ.«

»Aký žiaľ si okúsil?«

»Zahynul mi priateľ a milovaný kôň.«

»Vari je smrť taká zlá?« spýtal sa vták posmešne.

»Ach nie, veľký vták, nie je taká zlá, je to len rozlúčka, ale nesmútim pre smrť. Zlé je to, že nemôžeme priateľa a môjho krásneho koňa pochovať, lebo už nemáme nijaké kvety.«

»Sú aj horšie veci,« riekol vták a nevládne zatrepal krídlami.

»Nie, vták, nič horšie určite neexistuje. Koho pochovávajú bez kvetinovej obety, tomu sa zabraňuje, aby sa na želanie srdca znovu mohol narodiť. A kto svojich mŕtvych pochová a nekoná kvetinovú slávnosť, ten potom vo sne vída tieň svojich mŕtvych. Veď vidíš, nemôžem spať, lebo moji mŕtvi sú ešte bez kvetov.« Vták otvoril zahnutý zobák a škripavo zašiekal:

»Chlapče, ak si prežil iba toľko, nevieš o žiali nič. Nikdy si nepočul o veľkom utrpení? O nenávisti, vražde, žiarlivosti?«

Keď mládenec počul tie slová, zdalo sa mu, že sníva. Potom sa spamätal a skromne riekol: »Asi som počul, vták, spomínam si, píše sa o tom v starých príbehoch a rozprávkach. Ale to už nie je skutočnosť, kedysi dávno to tak azda na svete bolo, keď ešte neboli kvety a dobrí bohovia. Kto by na to myslel!«

Vták sa ticho, no prenikavo zasmial. Potom sa vztýčil a povedal: »A teraz teda chceš ísť ku kráľovi a ja ti mám ukazovať cestu?«

»Ach, tak ty to už vieš,« potešil sa mládenec. »Hej, ak ma chceš viesť, tak ma, prosím ťa, veď.«

Veľký vták sa nehlučne zniesol na zem, nehlučne roztiahol krídla, rozkázal mládencovi, aby tu nechal koňa a aby s ním šiel ku kráľovi.

Kráľovský posol nasadol a niesol sa na vtákovi. »Privri oči!« rozkázal vták a chlapec poslušne a potom ticho a mätko, ako lietavajú sovy, leteli temnou oblohou, iba studené povetrie fičalo poslovi v ušiach. A leteli celú noc.

Včasráno, keď pristáli, vták zvolal: »Otvor oči!« A mládenec otvoril oči. Videl, že stojí na okraji lesa, a dolu pod sebou videl v prvom rannom brieždení žiariacu pláň, až mu jej svetlo oslepovalo zrak.

»Tu pri lese ma znovu nájdeš,« zvolal vták. Vymrštil sa do výšky sť a šíp a ihneď zmizol v belasej diaľave.

Keď mladý posol zišiel na šírú pláň, cítil sa veľmi nezvyčajne. Všetko naokolo bolo také popremieňané a preinačené, že nevedel, či spí, alebo bdie. Lúky a stromy tu boli ako doma, slnko svietilo a vietor sa hral v zakvitnutej tráve, nikde však ani človečika, nikde nijaké zviera, dom či záhrada, ale akoby aj tu, práve tak ako vo vlasti, bolo vyčíňalo zemetrasenie; na zemi ležali trosky budov, polámané konáre a vyvrátené stromy, zničené ploty a postrácané pracovné náradie; a odrazu uprostred poľa s hrôzou zazrel nepochovaného mŕtveho človeka už spolu v rozklade. Mládenec sa nesmierne vydesil. Cítil, ako sa v ňom dvíha odpor, lebo nikdy také niečo nevidel. Mŕtvy nemal zakrytú ani tvár, čiastočne už narušenú hnilobou a vtákmi; mladík priniesol zelené lístie a zopár kvetov a s odvráteným pohľadom mu ju prikryl. Nad planou sa ľahostajne a vytrvalo šíril neznámy, odporný a stiesňujúci pach. A znovu tu v tráve ležal mŕtvy, obkľúčený krdľom havranov, a kôň bez hlavy, a ľudské a zvieracie kosti, všetko vydané napospas slnku, a zrejme nik nepomýšľal na kvetinovú slávnosť a pohreb. Mládenec sa obával, či nebodaj nejaké neslýchané nešťastie neskántrilo v tejto krajine všetkých ľudí, každého človeka, lebo mŕtvych bolo toľko, že už prestal trhať kvety a zakrývať nimi tváre nebožtíkov. Bojazlivo, so sklopeným zrakom putoval ďalej a zovšadiaľ sa valil mŕtvolný smrad a pach krvi a z nespočetných rumovísk a cmiterov prúdil čoraz mohutnejší príliv nevýslovnej biedy a utrpenia. Posol si myslel, že je v zajatí zlého sna, a videl v tom výzvu nebies, lebo jeho mŕtvi ešte nemali kvety a neboli pochovaní. Znovu mu zišlo na um, čo v noci vravel vták na streche chrámu, a zdalo sa mu, že znovu počuje jeho prenikavý hlas, keď vravel: »Sú aj oveľa horšie veci.«

Teraz si mládenec uvedomil, že vták ho zanesol na inú hviezdu a že všetko, čo tu na vlastné oči vidí, je skutočnosť a pravda. Spomenul si, ako sa cítil, keď za mladi zavše počul rozprávať hrôzostrašné rozprávky z pradávnych čias. To isté cítil aj teraz: mrazivú hrôzu a za tou hrôzou tichú radostnú útechu v srdci, lebo všetko to bolo ďaleko-ďaleko a dávno sa pominulo. Všetko tu bolo ako v desivej

rozprávke; celý ten podivuhodný svet hrôzy a mŕtvov a supov akoby nezmyselne a chaoticky podliehal nepochopiteľným šialeným pravidlám, podľa ktorých sa všetko, čo malo byť krásne a dobré, stalo zlým, šialeným a mrzkým.

Vtom posol zazrel poľom kráčať živého človeka, sedliaka alebo paholka, nuž sa chytrý k nemu rozbehol a volal naňho. Keď ho však uvidel zblízka, preľakol sa a srdce mu zaplavil súcit, lebo sedliak vyzeral odporne, vôbec nie ako dieťa slnka. Vyzeral ako človek, ktorý zvykol myslieť iba na seba, ktorý si zvykol, že všetko je faloš, mrzkosť a zlo, ako človek, ktorý jednoducho žije v sne plnom hrôzy a strachu. V jeho očiach a v celej tvári i bytosti nebolo veselosti či dobroty, vďačnosti či dôvery, akoby nešťastníkovi chýbala každá prostá a jednoduchá cnosť.

Mládenec si dodal odvalu, podišiel k človekovi priateľsky ako k niekomu, koho poznačilo nešťastie, bratsky ho pozdravil a s úsmevom sa mu prihovril. Mrzkaň načisto zmeravel a začudovane naňho hľadel veľkými mútnymi očami. Hlas mal surový, nemelodický ako rev nižších tvorov, no radosti a pokornej dôvery v mladíkovom pohľade nevedel vzdorovať. A keď už na cudzinca chvíľu civel, zjavil sa na jeho zbrázdenej a surovej tvári akýsi úsmev či úškrn, mrzký, ale krotký a udivený ako prvý úsmevček znovuzrodenej bytosti, ktorá práve prišla z najzaostalejšieho kraja.

»Čo by si rád?« spýtal sa človek-cudzinec.

Mládenec odpovedal podľa domácej obyčaje: »Ďakujem ti, priateľu, a prosím ťa, povedz, čím môžem poslúžiť ja tebe?«

Keď sa sedliak mlčky čudoval a rozpačito sa usmieval, posol sa spýtal: »Priateľu, povedz, čo je toto tu, ten des a hrôza?« a ukázal dookola.

Sedliak sa usiloval porozumieť mu, a keď posol zopakoval otázku, riekol: »Nikdy si to nevidel? To je vojna. A toto tu je bojisko.« Ukázal na čiernu hromadu trosiek a zvolal: »To bol môj dom.« A keď mu cudzinec so srdečnou účasťou pozrel do mútnych očí, sedliak ich sklopil a zahľadel sa do zeme.

»Nemáte kráľa?« pýtal sa mládenec ďalej, a keď mu sedliak prikývol, spýtal sa: »Kde je?« Človek ukázal na druhú stranu, kde sa vo veľkej diaľke sotva dal vidieť stanový tábor. Posol sa na rozlúčku dotkol sedliakovho čela a bral sa ďalej. Sedliak si ohmatal čelo obidvom rukami, ustarostené potriasol ťažkou hlavou a ešte dlho uprene hľadel za cudzincom.

Ten šiel a šiel cez trosky a všetku tú hrôzu ďalej, kým neprišiel do tábora. Všade tam postávali a pobiehali ozbrojení muži, nik si ho však nevšimol, a on šiel pomedzi stany a ľudí, až našiel najväčší a najkrajší stan v tábore — kráľov stan — a vkročil dnu.

Kráľ sedel na jednoduchom nízkom lôžku, vedľa seba mal plášť a vzadu v tmavom tieni čupel sluha a spal. Kráľ bol hlboko zadumaný. Tvár mal krásnu a smutnú, na opálenom čele šticu šedivých vlasov, na zemi pred ním ležal meč.

Mládenec v nemej pokore pozdravil, ako by bol pozdravil vlastného kráľa, ruky si skrížil na hrud' a čakal, kým ho vládca zbadá.

»Kto si?« spýtal sa kráľ prísne a zmražil tmavé obočie, pohľad mu odvisol na čistých a bodrých cudzincových črtách, a keď sa mládenček naňho dôverčivo a priateľsky pozrel, kráľ zmiernil hlas.

»Už som ťa raz videl,« povedal zamyslene, »alebo sa ponášaš na niekoho, koho som poznal ako dieťa.«

»Som cudzinec,« riekol posol.

»Tak sa mi to snívalo,« povedal ticho kráľ. »Pripomínaš mi matku. Povedz, čo chceš. Rozprávaj.«

»Priniesol ma sem vták,« rozvravel sa mládenec. »U nás doma bolo zemetrasenie, nuž sme chceli pochovať svojich mŕtvych, ale chýbali nám kvety.«

»Kvety?« spýtal sa kráľ.

»Hej, nemali sme už nijaké kvety. A to je, pravdaže, zle. Ako pochovať mŕtveho bez kvetinovej slávnosti? Mal by predsa kráčať k svojej premene radostne a v plnej nádhere.«

Poslovi zišlo zrazu na um, koľko nepochovaných mŕtvov leží na hroznom bojisku, a zmĺkol; kráľ naňho hľadel, prikyvoval a ťažko vzdychal.

»Chcel som ísť k nášmu kráľovi a poprosiť ho o veľa kvetov,« pokračoval posol, »ale keď som bol v chráme vysoko v horách, prišiel veľký vták, povedal mi, že ma zanesie ku kráľovi, a preniesol ma k tebe. Ó, drahý kráľ, vták sedel na streche chrámu neznámeho božstva a na obetnom oltári bol neobyčajne čudný symbol: srdce, a z toho srdca ujedal dravý vták. S tým veľkým vtákom som sa v noci

zhováral a iba teraz rozumiem jeho slovám. Povedal, že na svete je oveľa, oveľa viac utrpenia a bolesti, než som poznal. A teraz som tu, prešiel som veľkým bojiskom a videl som za niekoľko hodín nesmiernu veľa nešťastia a žiaľu, ach, oveľa viac, ako sa spomína v našich najhrôzostrašnejších rozprávkach. Prišiel som k tebe, ó, kráľu, a spytujem sa, či by som ti mohol v niečom poslúžiť.«

Kráľ dosiaľ pozorne načúval a teraz sa pokúšal o úsmev, ale jeho krásna tvár bola taká vážna a tak trpká smutná, že sa usmiať nevedel.

»Ďakujem ti,« riekol, »môžeš mi poslúžiť. Pripomenul si mi matku a za to ti vďaka.«

Mládenca skormútilo, že sa kráľ nevládal usmiať. »Taký si smutný,« povedal, »vari pre tú vojnu?«

»Áno,« riekol kráľ.

Mládenec sa neovládol a proti všetkým pravidlám slušnosti sa dotkol tohto hlboko sklúčeného, a jednako, ako cítil, šľachetného človeka, keď sa spýtal: »Ale povedz, prosím ťa, prečo na vašej hviezde vediete vojny? Kto ich zavinuje? Hádam aj ty máš na tom vinu?«

Dlho civel kráľ na posla, akoby ho bola jeho trúfalá otázka rozhorčila. Nevydržal však ďalej upierať svoj chmúry pohľad na jasné a nevinné oči cudzinca.

»Si ešte dieťa,« povedal kráľ, »a toto sú veci, ktorým nemôžeš rozumieť. Nik nemá vinu na vojne, prichádza sama ako víchor a blesk, a my všetci, ktorí v nej musíme bojovať, my ju nepodnecujeme, sme iba jej obeťou.«

»Tak teda zomierate ľahko?« pýtal sa mládenec. »Ani u nás doma sa smrti nebojíme, väčšina ľudí umiera ochotne a veľa ich ide na premenu s radosťou, no nik by sa neodvážil usmrtiť iného. Na vašej hviezde je to asi ináč.«

Kráľ potriasol hlavou. »U nás sa síce zabíja často,« povedal, »ale pokladáme to za najťažší zločin. Iba vo vojne sa to dovoľuje, lebo tam nik nezabíja z nenávisti či závesti a pre vlastný prospech; všetci robia iba to, čo od nich požaduje spoločnosť. Ale mylíš sa, ak si myslíš, že zomierajú ľahko. Len sa pozri na tváre našich mŕtvych a uvidíš. Zomierajú ťažko, zomierajú ťažko a nedobrovoľne.«

Mládenec počúval a žasol, aký smutný a ťažký život majú ľudia na tejto hviezde. Bol by mal ešte veľa otázok, ale jasne cítil, že by nikdy nepochopil spojitosť medzi týmito temnými a strašnými vecami, ba ani nepociťoval, že by sa mu veľmi žiadalo porozumieť im. Alebo tieto poľutovaniahodné bytosti patria k nižšej triede, nemajú osvietených bohov a vládnú im démoni, alebo hviezdu stíhol zlý osud a pôsobia v nej chyby a omyly. A pozdalo sa mu trápne a kruté naďalej sa kráľa vypytovať a nútiť ho na odpovede a vyznania, ktoré mohli byť iba trpké a pokorujúce. Títo ľudia, ktorí žili v bezútešnom strachu pred smrťou a jednako sa navzájom vo veľkom vraždili, títo ľudia, ktorých tváre mohli vyjadrovať takú nedôstojnú surovosť ako tvár toho sedliaka a taký hlboký a strašný smútok ako kráľova tvár, ho skormucovali, no popritom sa mu videli neobyčajní, ba takmer smiešni, akosi sklúčujúco a zahanbujúco smiešni a pochabí.

Jednu otázku si však jednako nevedel odpustiť. Ak tieto úbohé bytosti žili tak zaostalo — oneskorené deti, synovia oneskorenej hviezdy, na ktorej nevládne mier — ak sa život týchto ľudí mŕňa ako trhavý krč a končí sa beznádejným zabíjaním, ak svojich mŕtvych nechávajú ležať na bojiskách, ba azda ich aj požierajú — lebo aj o tom sa hovorilo v niektorých hrôzostrašných rozprávkach z dávnych čias — tak musia mať naporúdzí predtuchu budúcnosti, bohmi zoslaný sen, niečo ako zárodok duše. Inak by bol tento nepekčný svet iba nezmyselným omylom.

»Prepáč mi, kráľ,« povedal mládenec zaliečavo, »prepáč mi, ak ti pred odchodom z tvojej pozoruhodnej krajiny položím ešte jednu otázku.«

»Len sa pýtaj,« nabádal ho kráľ; cítil sa s cudzincom neobyčajne dobre. V nejednom ohľade sa mu videl ako citlivý, zrelý a nesmierny veľký duch, v inom však ako dieťa, ktoré treba chrániť a netreba ho brať celkom vážne.

»Cudzí kráľ,« začal vravieť posol, »osmutnel som pri tebe. Prichádzam z inej krajiny a vidím, že veľký vták na streche chrámu mal pravdu: tu u vás je oveľa viac žiaľu, ako som mohol tušiť. Váš život je ako úzkostný sen a neviem, či mu vládnu bohovia, alebo démoni. Vieš, kráľ, u nás sa rozpráva povest', ktorú som prv pokladal za popletenú rozprávku a čirý výmysel; je to povest', podľa ktorej aj u nás kedysi existovali vojny a vraždy a zúfalstvo. Tie hrôzostrašné slová, ktoré si čítavame už len v starých rozprávkových knihách, naša reč už dávno nemá, znejú nám hrozne a trochu smiešne. Dnes som spoznal,

že je to skutočnosť, a vidím, že ty a tvoji ľudia robia a trpia, ako som sa o tom dočítal v strašných dávnovekých povestiach. Ale povedz: necítite v duši, že nekonáte správne? Netúžite po jasných a veselých bohoch, po rozumných a radostných vodcoch a kormidelníkoch? Nikdy sa vám nesníva o inom, krajšom živote, kde nik nechce to, čo by nechceli všetci, kde by panoval rozum a poriadok, kde by sa ľudia k sebe správali žičливо a ohľaduplne? Nikdy vám nezišlo na um, že by svet mohol byť obšťaštnújúcim a hojivým celkom a že by sa ten celok mohol tušiť a uctievať a že by sa mu s láskou mohlo slúžiť? Vari nevíete nič o tom, čo u nás nazývame hudbou a bohoslužbou a blaženstvom?« Kráľ pri tejto reči sklonil hlavu. A keď ju teraz zdvihol, na zmenenej tvári mu iheral úsmev, hoci v očiach mal slzy.

»Krásny chlapec,« riekol kráľ, »neviem, či si diet'a, alebo mudrc, alebo nebodaj boh. Môžem ti povedať, že všetko, o čom hovoríš, poznáme a nosíme v duši. Tušíme šťastie, tušíme slobodu, tušíme bohov. Máme povest' o dávnovekom mudrcovi, ktorý chápal jednotu sveta ako harmonický súzvuk nebeských priestranstiev. Stačí? Možno si blahoslavený z iného sveta, možno si sám bohom, no vedz, že v tvojom srdci niet šťastia, niet moci, niet túžby, ktorá by ako tušenie a odblesk a vzdialený tieň nežila aj v našich srdciach.«

A zrazu sa vzpriamil a mládenec s prekvapením videl na kráľovej tvári zažiarit' úsmev jasný sťa ranné zore.

»Chod' už,« zvolal na posla, »chod' a nechaj nás bojovať a vraždiť! Obmäkčil si mi srdce, pripomenul si mi matku. Dost', dost' bolo, drahý krásny chlapec! Chod' a bež, skôr než sa strhne nová bitka. Budem na teba myslieť, keď potečie krv a vzbĺknu mestá, a budem myslieť na to, že svet je celok, od ktorého sa pre svoju pochabosť a hnev a divosť nevieme odtrhnúť. Zbohom a pozdrav si svoju hviezdu a pozdrav si božstvo so symbolom srdca, z ktorého ujedá vták. Poznám to srdce a dobre poznám aj toho vtáka. A pamätaj, krásny môj priateľu zd'aleka, keď si pomyslíš na svojho priateľa, úbohého kráľa, ktorý bojuje vo vojne, tak si na neho nespomeň, ako sedel na lôžku pohrúžený v žiali, ale spomeň si naňho, ako sa so slzami v očiach a s krvou na rukách usmieval!«

Kráľ nezobudil sluhu, ale sám vlastnoručne odhrnul záves, aby cudzinec mohol zo stanu odísť. Mládenec kráčal po pláni s novými myšlienkami, vo večerných zorách konca oblohy videl mesto v plameňoch, prekračoval nebožtíkov a zdochnuté hnijúce kone, kým sa nezotmelo a neprišiel k pohoriu.

Z oblakov sa práve znášal veľký vták, vzal mládenca na krídla a nocou sa vracali nazad, nečujné a mätko, ako za noci lietajú sovy.

Keď sa mládenec prebudil z nepokojného spánku, ležal v malom chráme v horách, pred chrámom v rosnej tráve stál kôň a erdžal v ústrety dňu. O veľkom vtákovi, o ceste na inú hviezdu, o kráľovi a bojisku posol nevedel nič. Iba v duši mu ostal akýsi tieň, malá skrytá boliestka ako jemný trň, tak ako bolieva bezmocný súcit či ako malé nesplnené želanie, ktoré nás trápi v snoch, až napokon stretieme človeka, ktorého sme tajne túžili stretnúť, aby sme mu prejavili lásku, podelili sa s ním o jeho radosť, videli jeho úsmev.

Posol prikočil ku koníkovi a potom celý deň cválal, až prišiel do hlavného mesta ku kráľovi; a ukázalo sa, že naozaj on je ten pravý posol, lebo kráľ ho prijal s pozdravom milosti; dotkol sa mu čela a zvolal: »Tvoje oči prevraveli k môjmu srdcu a srdce mi prisvedčilo. Tvoja prosba sa splnila skôr, ako som ju počul.«

Posol ihneď obdržal kráľovu výsadnú listinu, takže z krajiny mohol vziať toľko kvetov, koľko potreboval. Išli s ním sprievodcovia a poslovia, pripojili sa kone a vozy, a keď sa o niekoľko dní, obiduc pohorie, po rovnej hradskej vrátil do svojej provincie a obce, priviedol kone a mulice, vozy, káry a koše plné krásnych kvetov zo záhrad a skleníkov, ktorých je na severe neúrekom, takže kvetov bolo dost', či už ovenčiť telá mŕtvych a bohato ozdobiť ich hrobky, alebo, ako to vyžadovala obyčaj, na pamiatku každého mŕtveho zasadiť jeden kvet, jeden krík a jeden ovocný strom. A keď aj mládenec prizdobil a pochoval priateľa a milovaného koňa a pri ich hrobkách zasadil dva kvety, dva kry a dva ovocné stromy, bolesť ustúpila a zmenila sa v tichú radostnú spomienku.

Keď si takto upokojil srdce a vykonal povinnosť, začala sa mu v duši vynárať spomienka na cestu. Poprosil svojich najbližších, aby ho nechali osamote, a deň a noc sedel pod stromom myšlienok a čisto a dôkladne si v pamäti vybavoval obraz všetkého, čo videl na cudzej hviezde. Potom jedného dňa zašiel k

starcovi, poprosil ho o tajný rozhovor a všetko mu porozprával.

Starec načúval, zamyslel sa a vzápätí sa spýtal: »Priateľu, videl si všetko na vlastné oči, alebo to bol sen?«

»Neviem,« odvetil mládenec. »Azda to bol sen. Dovoľ mi však niečo povedať. Nemyslím, že by sme mali pripisovať význam tomu, či som skutočnosť poznal vlastnými zmyslami. Zostal vo mne tiež smútku a do šťastia mi z tej hviezdy zavieva studený vietor. Preto sa ťa, ctený starče, spytujem, čo mám robiť.«

»Chod' zajtra,« riekol starec, »ešte raz do vrchov na miesto, kde si chrám našiel. Je to neobyčajný boží symbol — nikdy som o takom bohu nepočul, možno je naozaj z inej hviezdy. Alebo je ten chrám a boh veľmi starý, pochádza od našich najstarších predkov z pradávnych čias, keď ešte boli zbrane a strach pred smrťou. Chod', synku, do chrámu, prines tam kvety, med a zaspievaj piesne.«

Mládenec sa poďakoval a poslúchol starcovu radu. Vzal plást dobrého medu, aký sa skraja leta pri prvom rojení zvykne predkladať váženým hosťom, a vzal si so sebou lutnu. V horách našiel miesto, kde vtedy odtrhol modrý zvonček, aj strmý skalistý chodník na vrch, kadiaľ šiel chvíľu peši popri koňovi. Ale ani miesto, na ktorom mal stáť chrám, ani chrám, ani čierny obetný kameň, drevené stĺpy, strechu a čierneho vtáka na streche nenašiel — ani v ten deň, ani na druhý deň; nik mu o chráme, aký spomínal, nevedel nič povedať.

Vrátil sa domov, a keď šiel okolo svätyne láskavej spomienky, vošiel dnu, položil tam med, zahral na lutne a zaspieval. Odporúčal božstvu do láskavej spomienky svoj sen, chrám i vtáka, úbohého sedliaka i mŕtvych na bojisku, najväčšmi však kráľa a jeho vojenský stan. Keď sa mu ulavilo, šiel domov, v spálni zavesil na stenu symbol jednoty sveta, v hlbokom spánku si odpočinul zo všetkého, čo v ten deň prežil, a ráno začal pomáhať susedom, ktorí v záhradách a na poliach so spevom zahladzovali posledné stopy po zemetrasení.

(1915)

FALDUM) (JARMOK

Cesta do mesta Faldum na dlhom kuse viedla cez pahorkatinu, hneď cez lesy či šire zelené pasienky, hneď popri obilných poliach, a čím väčšmi sa blížila k mestu, tým viac bolo pri nej majerov, veľkostatkov, záhrad a vidieckych domov. More bolo ďaleko, nebolo ho vidieť, akoby svet nepozostával z ničoho iného iba z malých vŕškov, utešených dolín, pasienkov, lesov, oráčin a ovocných sádov. Bol to kraj, v ktorom nechýbalo obilie či drevo, mlieko či mäso, jablká či orechy. Dediny boli veľmi pekné a čisté, ľudia vcelku dobrí a usilovní; neradi sa púšťali do nebezpečných a vzrušujúcich podujatí, každý bol spokojný, ak sa sused nemal lepšie ako on. Nuž takto to bolo vo faldumskom kraji, a tak je to vo väčšine krajov na svete, kým sa neprihodí niečo mimoriadne.

Na peknej ceste do mesta Faldum (po ňom sa volá kraj) bolo v to ráno od prvého kohútieho zakikírkania rušno a čulo ako len raz v roku, lebo v meste sa mal dnes konať veľký jarmok; na dvadsať míľ okolo nebolo sedliaka či sedliacky, majstra, tovariša či učňa, sluhu či slúžky, mládenca či dievčiny, ktorí by už týždne neboli naň mysleli a snívali o ňom. Všetci, pravdaže, nemohli ísť, niekto sa musel starať o dobytok a deti, o chorých a starých, a koho stihol taký lós, že musel doma strážiť gazdovstvo, akoby bol stratil rok života; so žiaľom hľadel na krásne slnko, ktoré od včasného rána teplo a sviatočne stálo na modrej oblohe neskorého leta.

Ženy a dievčatá išli s košíkmi v rukách, mládenci s vyholenými lícami a klinčekom či astrou v gombíkovej dierke, všetci sviatočne vyštrnganí, školáčky so starostlivo zapletenými vlasmi, ešte mokrými a namastenými, až sa im blyšťali na slnku. Pohoniči si na bičisko priviazali kvet alebo červenú stužičku a kto mohol, opatril kone širokou ozdobnou kožou, siahajúcou po kolená, na ktorej sa hompálali vyligotané mosadzné pliešky. Išli aj rebrináky so zelenou striedkou z poohýbaných bukových konárov a pod ňou natisnutí ľudia s košmi alebo deťmi na lone, zborovo vyspevujúc, a pomedzi všetko sa sem i tam popletal náramne vycifrovaný voz so zástavkami, s červenými, belasými a bielymi papierovými kvetmi medzi zeleným bukovým lístím, skadiaľ sa rinula hlučná dedinská muzika, a medzi tónistými konármi sa ticho a radostne trblietali zlaté rohy a trúbky. Malé deti, už od východu slnka na nohách, začali fňukať, spotené mamky ich utešovali a dobrácky furman sem-tam vzal podaktoré na voz. Akási starká tislá v kočiку spíac dvojčiatka; medzi ich detskými hlávkami ležali na poduške dve krásne

oblečené vyčesané bábiky, nemenej buclaté a ružolíce.

Kto býval pri ceste a nešiel na jarmok, ten sa zabával od rána a jednostaj mal na čo hľadiť. Takých však bolo málo. Na schodíkoch do záhrady sedel desaťročný chlapec a plakal, lebo musel ostať doma pri starej mame. Keď sa však dosýta najedol a do vôle naplakal a práve zazrel okolo trieliť zopár dedinských šarvancov, skokom bol na ceste a pridol sa k nim. Obďaleč býval starý mládenec, ktorý nechcel o jarmoku ani počuť, lebo mu bolo ľúto peňazí. Zaumienil si, že dnes, keď majú všetci sviatok, si v záhrade pokojne pristrihne hlohový živý plot, lebo to súrilo, a sotva obschla rosa, už aj sa s veľkými nožnicami rezko pustil do práce. Ani nie o hodinku však prestal a nadurdene zaliezol do domu, lebo nebolo šuhaja, čo šiel tadiaľ pešo či vozmo, ktorý by sa nebol začudovane pozrel, ako strihá plot, a nebol by si utiahol z jeho nemiestnej usilovnosti, na čo sa dievčatá rozchichotali. A keď pritom zúrili a zaháňali sa dlhými nožnicami, všetci nadvihli klobúk a so smiechom mu kývali. Teraz sedel za zatvorenými okenicami, cez škáry však závistlivo vykúkal, a keď ho hnev časom prešiel a videl, ako sa poslední ojedinelí trhovci náhli a ženú sa ako o dušu, natiahol si čižmy, do mešca vložil toliar, vzal si palicu a chystal sa odísť. Vtom mu zišlo na um, že toliar je predsa len veľký peniaz, vybral ho, miesto neho dal do koženého mešca pol toliara a mešec zviazal. Potom si ho strčil do vrecka, zamkol dom i záhradné vrátka a vykračoval tak rezko, že po mesto predbehol niekoľkých chodcov, ba aj dva vozy.

Odišiel, dom i záhrada spustli, prach nad cestou sa pokojne usádzal, doznel aj dupot koní a dychovka; zo strnísk už priskackali vrabce, kúpali sa v bielom prachu a obzerali sa, čo im z toho hurhaj a zvýšilo. Cesta bola prázdna a mŕtva a horúca, hoci kdesi zďaleka ešte podchvíľou privialo slabý stratený výskot a zvuk lesných rohov.

Vtom z lesa vykročil akýsi muž, širokú striešku klobúka hlboko stiahnutú nad oči, a nenáhľivo putoval opustenou hradskou. Bol to urastený človek s pevným pokojným krokom, aký mávajú pocestní, ktorí často chodievajú pešo. Odetý bol v sivom, nenápadne, z tieňa pod klobúkom bystro a pokojne hľadel oči, oči človeka, ktorý už po ničom na svete netuží, ale každú vec si pozorne obzrie a nič mu neujde. Videl všetko, videl nespočetné koľaje po vozoch, šľapaj koňa, ktorý vláčil za sebou ľavú zadnú podkovu, videl, ako sa z prašného oparu ďaleko na vršku týči mesto Faldum s ligotavými strechami, v jednej záhrade videl pobiehať vystrašenú, utrápenú drobnú ženičku a počul, ako vyvoláva kohosi, kto jej nedáva odpoveď. Skraja cesty videl, ako sa čosi drobušké kovovo zablyšťalo, zohol sa, zdvihol ligotavý okrúhly mosadzný krúžok, ktorý kôň stratil z postroja, a vopchal si ho do vrecka. A potom zazrel pri ceste starý živý plot z hložia, na kuse čerstvo pristrihnutý. Bolo vidieť, že gazda spočiatku strihal dôkladne a čisto a s chuťou, potom však každým polkrokom horšie, lebo raz zastrihol prihlboko, raz zasa niektoré konáriky zabudol odstrihnúť, takže ježato a pichľavo trčali. Obďaleč našiel cudzinec na ceste bábiku — po hlave jej akiste prešlo vozové koleso — krajec ražného chlebaka, ktorý sa ešte blyšťal topeným maslom, a napokon pevný kožený mešec a v ňom poltoliar. Bábiku oprel o nárazník skraja cesty, krajec chleba rozmrvil a krmil vrabce, mešec s poltoliarom si vsunul do vrecka.

Na opustenej ceste bolo neuveriteľne ticho, trávnik po oboch stranách nahrubo zaprášený a spálený slnkom. Vedľa, na statkárovom dvore, pobiehali sliepky, široko-ďaleko ani človečika, a ospanlivo kotkodákali a krákorili v slnečnej horúčave. Na modravom kapustnísku sa hrbila starena a vytrhávala zo suchej zeme burinu. Vandrovník na ňu zavolať, vraj ako ďaleko je ešte do mesta. Starká však bola hluchá, a keď zavolať hlasnejšie, iba bezmocne hľadela a potriasala šedivou hlavou.

Na ďalšej púti počul z mesta tu i tam zazvučať a znovu zmlknúť hudbu, čoraz častejšie a dlhšie, až napokon znela jednostaj ako vzdialený vodopád, hudba i mátež hlasov, akoby sa tamhore spolu veselila všetka ľudská chasa. Teraz tiekol popri ceste potok, široký a tichý, s kačkami na vode a so zelenohnedou trávou pod modrou zrkadliacou sa hladinou. Tu cesta začala stúpať, potok sa skrúcal nabok a ponadeň sa klenul kamenný most. Na nízkom mostnom múriku sedel akýsi človek s vyzíabnutou krajčírskou figúrou a spal; hlava mu pritom ovisla a klobúk spadol do prachu. Vedľa neho sedel malý smiešny psík a strážil ho. Cudzinec chcel spáča zobudiť, aby v driemotách nespadol cez okraj mosta. Keď sa však pozrel dolu a videl, že to vôbec nie je vysoko a voda je plytká, nechal krajčira sedieť a spať.

A už tu bola po krátkom strmom stúpaní brána mesta Faldum — otvorená dokorán, ale prázdna. Človek ňou prešiel a jeho kroky zrazu mocne zaduneli dláždenou ulicou. Na oboch stranách pozdĺž domov stáli

prázdné vypriahnuté vozy a ľahké koče. Z iných ulíc sem doliehal krik a pritlmený ruch, tu však nebolo živej duše: ulička plná tieňov, iba horné obloky zrkadlili zlatý deň. Pútnik si sadol na oje rebrináka a chvíľu si odpočíval. Keď sa bral ďalej, položil kočišovi na sedisko mosadzný krúžok, čo idúcky našiel. Sotva prešiel ďalšou ulicou, ozval sa rev a jarmočný hurhaj. Trhovci v stovkách búd s krikom vynukovali tovar, deti fúkali do postriebrených trúbok, mäsiari vo veľkých vriacich kotloch lovili celé reťaze čerstvých šťavnatých klobás. Akýsi mastičkár vysoko na pódiu nadšene hľadel spoza hrubých okuliarov s kostenou obrubou; visela na ňom tabuľa so všetkými ľudskými chorobami a neduhmi. Povedľa kráčal človek s dlhými čiernymi vlasmi a na povraze viedol ťavu. Zviera povýšenecky hľadelo sponad dlhého krku na dav pod sebou a žujúc sem i tam pohybovalo rozďaveným pyskom.

Muž z lesa sa pozorne na všetko díval, v tlačnici sa dal postrkovat' a sácat', nazrel do stánku iluminátora a prečítal si úslovia a prípovedky na pocukrovaných medovníkoch, nikde sa však nezdržal. Určite niečo hľadal, no ešte to zrejme nenašiel. Pomaličky prišiel na veľké hlavné námestie, kde sa na rohu usalašil obchodník s vtákmi. Tu dobrú chvíľu načúval vtáčím hláskom, ktoré sa ozývali z množstva malých klietok, a on im odpovedal tichým hvízdaním — konôpke, prepelici, kanárikovi, pinke.

Zrazu sa nablízku tak jasne a oslepujúco zablysko, akoby všetok slnečný svit zlietol na jediné miesto, a keď pútnik podišiel bližšie, uvidel veľké zrkadlo zavesené v jarmočnom šiatrí, a vedľa neho ďalšie zrkadlá, desať, sto, ba i viac, veľké a malé, štvoruhlasté, okrúhle a oválne, zrkadlá visiace i stojace, ručné zrkadielka i malé drobučké vreckové zrkadielka, ktoré si človek mohol nosiť so sebou, aby nezabudol na vlastnú tvár. Obchodník stál, ligotavým ručným zrkadlom zachytil slnko, nechal jeho iskrivý odraz tancovať po šiatrí a neúnavne vyvolával: „Zrkadlá, panstvo, zrkadlá na predaj! Najlepšie zrkadlá, najlacnejšie zrkadlá vo Faldume! Zrkadlá, drahé dámy, parádne zrkadlá! Len sa doň pozrite, všetko pravé, všetko samý krištál!"

Pri šiatrí so zrkadlami cudzinec zastal, akoby bol našiel, čo hľadal. Medzi ľuďmi, ktorí si zrkadlá obzerali, boli tri vidiecke dievčatá. Zastal si vedľa nich a prizeral sa im. Boli to svieže zdravé sedliacky, ani pekné, ani mrzké, v topánkach s hrubými podrážkami a v bielych pančuchách, s plavými, slnkom trochu vyblednutými vrkočmi a dychtivými mladými očami. Každá si vzala do ruky zrkadlo, ani nie veľké, ani nie drahé, a kým ešte otáľavo rozmýšľali o kúpe a vychutnávali milé muky rozhodovania, ukradomky a zasnene hľadeli do jagavej hĺbky zrkadla a pozorovali svoj obraz, ústa a oči, drobnú retiazku na krku, zopár pieh na nose, rovný pútec, ružové ucho. Potom zmĺkli a zvažnели; cudzinec stál za dievčatami a videl v sklíčkach ich obraz — naširoko otvorené oči a div nie sviatočný výraz na tvári.

»Ach,« počul, ako vraví prvá, »chcela by som mať zlatočervené vlasy a také dlhé, že by mi čiahali až po kolená!«

Keď druhá dievčina počula priateľkino želanie, s tichým povzdychom sa vrúcnejšie zahľadela do svojho zrkadla. Potom aj ona s rumencom na tvári vyjaviła, po čom jej duša piští, a placho povedala: »Ak by som si ja mohla niečo zaželať, chcela by som mať náramne krásne ruky, bielučké a jemné, s dlhými úzkymi prstami a ružovými nechtami.« Pritom sa pozrela na ruku, ktorou držala oválne zrkadielko. Nebola škaredá, ibaže trochu krátka a široká a od roboty hrubá a tvrdá.

Tretia, spomedzi tých troch najmenšia a najveseľšia, sa zasmiala a radostne zvolala: »To nie je zlé želanie. Ale vieš, na rukách až tak nezáleží. Ja by som najradšej, keby som sa odo dneška stala najlepšou a najšikovnejšou tanečnicou v celom kraji.«

Vtom sa dievčina zrazu zľakla a zvrtla sa, lebo zo zrkadla hľadela na ňu spoza jej tváre cudzia tvár s čiernymi žiariacimi očami. Bola to tvár cudzieho muža, ktorý stál za nimi a ktorého si dosiaľ ani jedna nevšimla. Teraz na neho začudovane hľadeli, keď prikyvujúc povedal:

»Zaželali ste si tri pekné želania, panenky. Myslíte to naozaj?«

Maličká odložila zrkadlo a ruky si skryla za chrbát. Žiadalo sa jej odplatiť sa neznámemu, že sa trochu zľakla, a už-už si chystala britké slovo, ale keď sa mu pozrela do tváre s panovačnými očami, zrozpačitelá. »Čo vás po tom, čo si zaželám,« povedala a zapýrila sa.

Ale druhá dievčina, ktorá si želala jemné ruky, pocítila k urastenému človekovi dôveru, lebo z jeho bytosti vyžarovalo čosi otcovské a dôstojné. »Áno, myslíme to naozaj,« povedala. »Či si možno želať niečo krajšie?«

Vtom k nim prikrročil obchodník so zrkadlami a aj iní ľudia začali načúvať. Cudzinec si nadvihol striešku

na klobúku, takže mu bolo vidieť vysoké jasné čelo a panovačné oči. Prívetivo trom dievčinám prikývol a so smiechom zvolal: »Ľaľaže, už máte, čo ste si želali!«

Dievčiny pozreli jedna na druhú, potom chytro do zrkadla a všetky tri zbledli radostou a údivom. Jedna dostala husté zlaté kučery, ktoré jej siahali po kolená. Druhá držala zrkadlo v bielučkých útlých rukách ako princezná a tretia tu zrazu stála v červených kožených čreviciach do tanca a členky mala štíhle ako laň. Zatiaľ ešte vôbec nechápali, čo sa stalo; dievčina s jemnými rukami prepukla v radostný plač, oprela sa priateľke o plece a blažené slzila do jej dlhých zlatých vlasov.

Okolo šiatra sa hneď rozchýrilo, aký zázrak sa tam stal. Mladý remeselnícky tovariš, ktorý všetko videl, vytriešťal oči a civel na cudzinca ako skamenený.

»Nechceš si aj ty niečo zaželať?« spýtal sa ho zrazu cudzinec.

Tovariš sa vyplasil, načisto sa zmiatol a bezradne blúdil pohľadom dookola, aby vysledil, čo by si tak asi mohol zaželať. Vtom zbadal pred mäsiarovým šiatrom visieť obrovský veniec bruchatých špekáčikov, nuž na ne ukázal a zajachtal: »Rád by som taký veniec špekáčikov!« Ľaľa, veniec mu už visí na krku a všetci, čo to videli, prepukli v smiech, kričali, každý sa usiloval pretisnúť sa bližšie a každý si chcel niečo zaželať. A aj si veru mohol, no ďalší, čo prišiel na rad, si už trúfal viac a želať si nové súkenné sviatočné oblečenie od hlavy po päty. A sotva to povedal, už stál vo vkusnom novučíckom obleku, aký nemal ani starosta. Potom si jedna vidiečanka dodala odvalu a žiadala si rovných desať toliarov a toliare jej ihneď zacvendžali v taške.

Ľudia videli, že sa tu naozaj robia zázraky, a hneď sa to rozchýrilo po celom trhovisku i po meste a jarmočníci sa ako prival nahnuli okolo šiatra so zrkadlami. Mnohí sa smiali a vtipkovali, iní ničomu neverili a trúsili nedôverčivé reči. Mnohých však už pochytila želacia horúčka, pribehli s blčiacimi očami a rozhorúčenými tvármi znetvorenými nedočkavosťou a obavami, lebo každý sa bál, že prameň môže vyschnúť, skôr než by sám mohol z neho čerpať. Chlapci si želali koláče, kuše, psíkov, vrecia plné orechov, knihy a hru v kolký, dievčatá boli šťastné, ak odtiaľ odchádzali s novými šatami, stužkami, rukavičkami a slnečníkmi. Desaťročné chlapča, ktoré utieklo starej mame, nádherou a jarmočným leskom načisto vynáčené, si zvučným hlasom zaželalo živého koníka, musel by však byť čierny; v tej chvíli za ním zaerdžalo čierne žriebä a dôverčivo si mu obtieralo hlavu o plec.

Vzápätí sa davom, načisto opojeným kúzlami, predieral postarší mládenec s vychádzkovou paličkou v ruke, rozochvene pokročil dopredu a od rozčúlenia sotva vládol cez pery pretisnúť slovíčko.

»Ja si želám,« jachtal, »ja si že... želám dvakrát sto...«

Cudzinec sa naňho skúmavo zahľadel, vytiahol z vrecka kožený mešec a držal ho rozrušenému chlapíkovi pred očami. »Počkajte,« povedal, »nestratili ste tento mešec? Je v ňom poltoliar.«

»Tak je, stratil som,« zvolal starý mládenec. »To je môj mešec.«

»Chcete ho nazad? «

»Chcem, chcem, dajte mi ho!«

Dostal svoj mešec, a tým sa mu splnilo želanie. Keď na to prišiel, zúrivo sa palicou zahnal na cudzinca, ale nezačiahol ho, zrazil iba jedno zrkadlo; a ešte ani nedomyslel brnkot črepov, už tu bol obchodník, požadoval peniaze a starý mládenec musel zaplatiť.

Vtom predstúpil tučný majiteľ domu a predniesol neúrečné želanie — novú strechu na dom. A už mu z jeho ulice zažiarili novučícké tehly a vápnom vybielené komíny. Všetkých to nanovo rozrušilo a ich želania sa stali náročnejšími.

A čoskoro prišiel človek, ktorý sa nehanbil celkom skromne si pýtať nový štvorposchodový dom na námestí. O štvrt hodiny sa už vykláňal ponad rímsu vo vlastnom obluku a hľadel na jarmok.

Jarmok už vlastne nebol jarmokom, lebo všetok život v meste, tak ako rieka z prameňa, vyvierať z miesta pri zrkadlovom šiatry, kde stál cudzinec a kde si ľudia mohli niečo zaželať. Po každom želaní zaznel obdivný či závistlivý výkrik alebo smiech, a keď si jeden hladoš zaželať iba plný klobúk sliviek, tak mu ho ktosi, kto bol menej skromný, naplnil toliarmi. Všetkých veľmi rozveselila, ba aj jej zatlieskali, tučná žena istého obchodníka, ktorá si želala, aby ju cudzinec zbavil ťažkého hrvoľa. Tu sa však ukázalo, čo zmôže hnev a nežičlivosť. Vlastný muž tejto ženy, ktorý sa s ňou ustavične sváril a aj teraz sa poharkali, zmenil svoje želanie stať sa boháčom, a radšej si zaželať, aby sa hrvoľ znovu dostal na svoje miesto. Už tu však bol príklad a k cudzincovi privádzali zástupy neduživých a chorých, už sa národ znovu dostal do ošialu,

keď chromí začali tancovať a slepci blaženými očami pozdravovali svetlo.

Mládež sa medzitým rozbehla na všetky strany a poroznášala chýr o veľkolepom zázraku. Rozprávalo sa o starej vernej kuchárke, ktorá práve stála pri peci a piekla pre svojich pánov hus, keď cez oblok aj ona začula ten chýr. Neodolala a rozbehla sa na trhovisko zaželať si bohatstvo a šťastie. Čím dlhšie sa však pretískala tlačenicou, tým dobiedzavejšie ju hrýzlo svedomie, a keď už prišla na rad a mala si niečo zaželať, všetkého sa vzdala a žiadala si iba toľko, aby hus nezhorela, kým sa vráti.

Hurhaju nebolo konca-kraja. Opatrovníčky detí sa rútili z domov s drobizgom na rukách, chorí horlivo trielili do ulíc v košeliach. Z vidieka priputovala načisto vynáčená a zúfalá ženička, a keď počula o želaniach, vzlykajúc prosila, aby v dobrom zdraví našla svojho strateného vnuka. Len sa pozrite, chlapec v tej chvíli pricválal na čiernom koníkovi a so smiechom sa jej hodil do náručia.

Napokon sa tu zhromaždilo celé mesto opojené ošialom. Ruka v ruke sa prechádzali zaľúbené páriky, ktorým sa splnila ich túžba, na ľahkých kočoch sa prevádzali chudobné rodiny oblečené v starých poplátaných šatách, ktoré si obliekli ráno. Podaktorí už ľutovali, že si želali niečo nerozumné, a teraz alebo smutne odchádzali, alebo chceli na to zabudnúť a popíjali pri starej studni na trhovisku, ktorá sa na želanie istého figliara naplnila vínom.

V meste Faldum boli už iba dvaja ľudia, ktorí o zázraku nevedeli a nič si neželali. Boli to dvaja mládenci, ktorí trčali v podkrovnej komôrke starého domu na predmestí pri zatvorených oblokochoch. Jeden stál uprostred miestnosti, pod bradou držal husle a zápalisto vyhrával; druhý sedel v kúte, hlavu medzi dlaňami, a celým srdcom načúval. Cez malé oblôčky šikmo dnu svietilo podvečerné slnko, rozhárало sa v kytici kvetov na stole a hralo sa na stene na roztrhaných tapetách. Komôrka bola plná teplého svetla a horúcich tónov ako malá tajná klenotnica plná trbletu drahokamov. Huslista hral s privretými očami a pri hre sa pohojďával. Poslucháč ticho hľadel do zeme a sedel tak meravo a nezúčastnene, akoby v ňom nebolo života.

Vtom na ulici zaduneli neisté kroky, brána na dome sa otvorila a kroky sa ťažko, s hrmotom blížili schodmi hore do podkrovia. Bol to pán domu. Rozcapil dvere a so smiechom do komôrky skríkol; pieseň husieľ sa zrazu pretrhla a mlčky poslucháč spurne a urazene vyskočil. Aj hráča skormútilo a nahnevalo, že ho niekto vyrušil, a vyčítavo sa pozrel mužovi do rozosmiatej tváre. Ten však na to nedbal, mával rukami ako opilec a kričal: »Blázni, tu si sedíte a vyhrávate a vonku sa zmenil svet. Zbud'te sa a bežte, aby ste nezmeškali. Na trhovisku stojí akýsi človek a každému splní želanie. Už nebudete bývať v podkroví a dlhovať mi skromné nájomné. Hor sa vpred, kým nie je neskoro! Aj ja som sa dnes stal boháčom.«

Huslista začudovane počúval, a keď domáci ustavične dobiedzal, odložil husle a dal si na hlavu klobúk; jeho priateľ šiel mlčky za ním. Sotva vyšli z domu, videli, že polovička mesta sa podivuhodne preinačila, a stiesnene, ako v sne, šli ďalej povedľa domov, ktoré boli ešte včera sivé a naklonené a nízke, teraz však vysoké a vyzdobené ako paláce. Ľudia, ktorých poznali ako žobrakov, sa prevádzali na kočoch so štvorzáprahom alebo rozšafne a pyšne hľadeli z oblokov krásnych domov. Vyziabnutý človek s výzorom krajčír, za ktorým jednotaj behával maličký psík, namáhavo, celý spotený, vliekol ťažké vreco, z ktorého dieročkou padali na dlažbu dukáty.

Mládenci ani nevedeli, ako prišli na trhovisko k šiatru so zrkadlami. Stál tam neznámy muž a povedal:

»Akosi vám nie je naponáhlo. Práve som chcel odísť. Nuž vravte, čo by ste radi, a neokúňajte sa.«

Huslista potriasol hlavou a povedal: »Ach, radšej mi dajte pokoj! Nepotrebujem nič.«

»Nič? Rozmysli si to!« zvolal cudzinec. »Môžeš si zaželať, čo len chceš.«

Huslista si na chvíľu privrel oči a premýšľal. A potom ticho riekol: »Želám si husle, na ktorých by som vedel hrať tak zázračne, že by viac na mňa nedoliehal svet so svojím hrmotom.«

Hľad'teže, už drží v rukách krásne husle a sláčik, pritiska si ich a začína hrať: znie to sladko a velebne s'ta rajská pieseň. Kto tú hudbu počul, zastal a načúval a zvažnели mu oči. Huslista hral čoraz vrúcnejšie a znamenitejšie, až ho čosi neviditeľné zdvihlo a zmizol v povetří, no ešte aj z diaľky znela jeho muzika, tichá a trblietavá ako zore v podvečer.

»A ty? Čo si zaželaš ty?« spýtal sa muž druhého mládenca.

»Teraz ste mi vzali ešte aj huslistu!« povedal mládenec. »Nečakám od života nič, len aby som mohol počúvať a hľadiet a myslieť na to, čo sa nemôže pominiť. To by som rád. Preto si želám, aby som sa

stal vrchom, toľkým ako celý faldumský kraj, a takým vysokým, že by môj končiar čnel ponad oblaky.« Vtom pod zemou zadunelo a všetko sa začalo knísať, zrinčalo sklo, zrkadlá jedno za druhým v črepoch padali na dlažbu, rozhojdané trhovisko sa dvíhalo, ako sa dvíha šatka, pod ktorou sa zobúdzajú driadajúca mačka a dovysoka si vystiera chrbát. Národ sa nesmierne vydesil, tisícky ľudí s krikom bežali z mesta na polia. Tí, čo na trhovisku ostali, videli, ako sa za mestom dvíha neobyčajne mohutné vršisko; videli, ako sa tichý potok dolu pod ním zmenil na bielu divú horskú bystrinu, ktorá padajúc a poskakujúc so šumom zbíha z výšavy do doliny.

Minula sa chvíľa a faldumský kraj sa zmenil na obrovský vrch; na úpätí ležalo mesto a ďaleko dolu za nížinou bolo vidieť more. Nikto však neutrpel škodu.

Pri zrkadlovom šiatry stál starček, ktorý všetko videl, a teraz sa privravel susedovi: »Svet sa zbláznil. Som rád, že už nebudem dlho nažive. Iba za huslistom mi je ľúto, toho by som rád ešte raz počul."

»Veru,« riekol ten druhý. »Ale kde sa podel cudzinec?«

Obzerali sa okolo seba — zmizol. A keď sa zahľadeli na nový vrch, videli cudzinca v povievajúcom plášti, ako odchádza kamsi hore, videli, ako chvíľu stojí, veľký st'a obor, proti večernej oblohe, a ako potom mizne za skalným ohybom.

FALDUM) (VRCH

Všetko sa pominie a všetko nové ostarie. Dávno bolo po jarmoku a ne jeden človek, ktorý si vtedy želal byť boháčom, už dávno znovu schudobnel. Dievčina s dlhými zlatočervenými vlasmi mala teraz muža a deti, ktoré už samy chodievali v neskoré leto do mesta na jarmok. Dievčina-tanečníčka s vrtkými nohami sa v meste stala pani majstrovou, stále ešte vedela vynikajúco tancovať, lepšie ako mnohí mladí, a hoci si jej muž vtedy zaželel veľa peňazí, zdalo sa, že ich, obaja veselí ľudkovia, do konca života pominajú.

Tretia, dievčina s krásnymi rukami, myslela na neznámeho muža pri zrkadlovom šiatry najčastejšie.

Táto dievčina sa totiž nevydala, nezbohatla, no jemné ruky jej ostali. Nemohla už robiť sedliacku robotu; strážievala v rodnej dedine deti a rozprávala im rozprávky a príbehy; a práve od nej sa všetky dozvedeli o zázračnom jarmoku, o tom, ako chudobní zbohatli a ako sa z faldumského kraja stal vrch. Keď o tom rozprávala, láskavá a dobrotivá, s úsmevom hľadela pred seba a na svoje útle ruky princeznej. Každý si právom mohol myslieť, že vtedy pri zrkadlách si nik nevytiahol skvostnejší a šťastnejší lós ako ona, hoci ostala chudobná, nevydala sa a svoje utešené príbehy musela rozprávať cudzím deťom.

Kto bol vtedy mladý, teraz bol starý, a kto bol vtedy starý, už zomrel. Nezmenený, bez veku, bol iba vrch, a keď sneh na jeho končiar pomedzi oblaky oslepoval zrak, akoby sa usmieval a radoval, že už nie je človekom a nemusí rátať podľa ľudského času. Vysoko nad mestom a krajom sa ligotali jeho bralá, jeho mohutný tieň deň čo deň putoval krajinou, jeho potoky a bystriny oznamovali dolu príchod a odchod ročných období; vrch sa stal záštitou a otcom všetkých. Rástol na ňom les, rozprestierali sa lúky s vlniacou sa trávou a kvetmi, pramenila v ňom voda, kópii sa na ňom sneh a ľad a kamene; na kameňoch rástol farbistý mach a pri potokoch kvitli nezábudky. V jeho útrobach boli jaskyne, voda v nich rok čo rok s nemeniacou sa melódiou kvapkala z kameňa ako strieborná niť, v jeho roklinách boli tajné siene, kde s tisícročnou trepezlivosťou rástli křišťále. Na končiar vrchu nikdy nevstúpil človek.

Niektorí ľudia sa nazdávali, že celkom hore je malé okrúhle jazierko, v ktorom sa nikdy nezrkadlí nič iné iba slnko, mesiac, oblaky a hviezdy. Človek či zviera vraj nikdy nenazreli do tejto čaše, ktorú vrch nastavil oblohe, lebo ani orly nelietavajú tak vysoko.

Veselo si žili faldumskí ľudia v meste i početných dolinách, krstili deti, venovali sa remeslám a kupčeniu, jeden druhého odprevádzali do hrobu. A to, čo z otcov prechádzalo na vnukov a naďalej v nich žilo, boli vedomosti a sny o vrchu. Pastieri a lovci kamzíkov, kosci sena na strmých svahoch a bylinkári, dobytkári a obchodníci cestujúci rozmnožovali poklad a skladatelia piesní a rozprávači ho podávali ďalej; vedeli o nekonečných tmavých jaskyniach, o neslnečných vodopádoch v skrytých roklinách, o rozštiepených ľadovcoch, učili sa poznávať cesty lavín a predvídať počasie, vedeli, že všetko, čo kraj dostáva s teplom a mrazom, vodou a dozrievaním, počasím a vetrom, že to všetko pochádza z vrchu.

O dávnejších časoch už nikto nič nevedel. Bola tu, pravda, pekná povest' o zázračnom jarmoku, na ktorom si vo Faldume každá živá duša mohla zaželať, po čom túžila, nik však neveril, že v ten deň vznikol aj vrch. Isté bolo, že odjakživa stál na svojom mieste a bude tam stáť naveky. Vrch bol vlast',

vrch bol Faldum. Každý však rád počúval príbeh o troch dievčatách a huslistovi a v každom čase sa tu i tam našiel mládenec, ktorý sa za zatvorenými dverami unášal hrou na husliach a sníval, že raz sa pri svojej najkrajšej piesni pominie a odveje ho ako huslistu, ktorý sa vzniesol k nebu.

Ticho si žil mohutný vrch. Každý deň videl, ako z oceánu stúpa ďaleké červené slnce a na svojej okružnej púti z východu na západ putuje okolo jeho končiara a ako sa každú noc tou istou tichou cestou uberajú hviezdy. Zima ho každý rok zaviala hlbokým snehom a ľadom a lavíny si každý rok, keď prišiel ich čas, hľadali svoj chodník; okolo zvyškov snehu sa modro a žltó smiali jasnooké jarné kvety, riavy skackali bystrejšie a jazerá sa teplo belaseli v slnečnom jase. V neviditeľných priepastiach podunievala stratená voda a malé okrúhle jazierko na končiari, nahruho pokryté ľadom, celý rok čakalo na krátke vyvrcholenie leta, keď otvorí jasné oko a po niekoľko dní sa v ňom bude uzerat' slnce a po niekoľko nocí hviezdy. Voda v tmavých jaskyniach vyzváňala o kamene vo večnom kvapkopáde a tisícročné křišťále v tajných hĺbinách spoľahlivo zreli k dokonalosti.

Na úpätí vrchu, máločo powyše mesta, bola dolina, ktorou pomedzi jelše a vŕby pretekal široký potok s jasnou hladinou. Chodievali k nemu mladí ľudia, ktorí sa mali radi, a od vrchu i stromov sa učili o zázračnostiach ročných období. V inej doline cvičievali muži so zbraňami a koňmi a na vysokom strmom brale v čase letného slnovratu každý rok horievala mohutná vatra.

Čas bežal a vrch chránil dolinu lásky i vojenské cvičisko, poskytoval živobytie chovateľom dobytky a drevorubačom, poľovníkom a pltníkom, dával kameň na stavby a železo na tavenie. Pokojne sa prizeral a nedbal, keď sa na brale prvý raz rozblčala letná vatra, hľadel na to stokrát a hľadel znovu, keď sa to stý raz navracalo. Videl, ako sa mesto pod ním rozrastá za staré múry a ako sa malými výbežkami rozširuje, videl, ako poľovníci zabudli na kuše a zabíjajú strelnými zbraňami. Stáročia sa mu míňali ako ročné obdobia a roky ako hodiny.

Netrápilo ho, že sa raz v cválajúcom čase na skalnej plošine za letného slnovratu nerozblčala červená vatra a že sa na ňu zabudlo. Nerobilo mu starosti, keď v cválajúcom čase dolina s vojenským cvičiskom spustla a na pretekárskej dráhe sa rozbuľnel skorocel a bodliak. A nezabránil, keď raz v cválajúcich stáročiach jeden končiar pri zosuve zmenil podobu a pod rútiacimi sa skalami polovička mesta Faldum ostala v troskách. Ani len nepozrel dolu a neveril, že rozrútené mesto sa znovu vybuduje.

Nič z toho ho netrápilo. Začalo ho však trápiť čosi iné. Čas bežal a hľadmeže, vrch ostarel. Keď videl, ako slnko vychádza, putuje a zapadá, nebolo to už také ako kedysi, a keď sa hviezdy zrkadlili v bledých ľadovcoch, necítil sa už ako ony. Slnko a hviezdy ho už natoľko nezaujímali. Teraz ho zaujímalo, čo sa robí na ňom a v ňom samom. Lebo cítil, ako sa kdesi hlboko pod jeho skalami a jaskyňami činí cudzia ruka, ako jeho prahornina zvetráva a rozpadáva sa na bridlicové vrstvy, ako sa potoky a vodopády zahŕzajú hlbšie. Ľadovce zmizli a vyrástli jazerá, les sa zmenil na kamennú pláň a lúky na čierne trasovisko; končistými jazykmi doširoka-dod'aleka zabiehali studené pásy morén a úšustov a kraj dolu pod ním sa čudesne preinačil — bol nezvyčajne kamenistý, nezvyčajne vyprahnutý a tichý. Dobré cítil, že ani slnko a hviezdy už nie sú, ako bývali. Takým, aký býval, bol vietor a sneh, voda a ľad. Takým, akým bývalo, zostalo to, čo večne žiari, a predsa pomaly mizne, čo pomaly zaniká.

Vrúcnejšie viedol svoje potoky do dolín, starostlivejšie zosúval lavíny, nežnejšie nastavoval zakvitnuté lúky slnku. A zdalo sa, že si vo svojom vysokom veku spomenul aj na ľudí. Niežeby ich bol pokladal za seberovných, ale začal ich vyzerat', začal sa cítiť opustený, začal myslieť na minulosť. Lenže mesto tu už nebolo, v doline lásky sa neozýval spev, na horských pasienkoch nestáli nijaké chalúčky. Neboli tu už nijakí ľudia. Aj oni sa pominuli. Nastala tíš, všetko povädlo, v povetrí ležal tieň.

Keď vrch pocítil zánik, zachvel sa. A keď sa zachvel, končiar sa mu naklonil a rúcal a rozrútené skaly sa po ňom valili dolinou lásky, oddávna zanesenou kamením, až dolu do mora.

Nuž hej, nastali iné časy. Prečo si teraz jednoducho spomína na ľudí a musí na nich myslieť? Nebolo krásne, keď kedysi v lete horievali ohne a dolinou lásky sa v dvojiciach prechádzali mladí ľudia? Ach, a ako len sladko a vrúcne znel ich spev!

Staručký vrch sa celkom pohrúžil do spomienok, sotva cítil, ako plynú stáročia, ako sa v jeho jaskyniach tu i tam s tichým dunením zosúva kameň a padá. Keď myslel na ľudí, zaboľ ho neurčitý závan z pominulých vekov, nepochopiteľné dojatie a láska, bezútešný neukončený sen, akoby aj on bol kedysi človekom alebo podobný ľudom, spieval a počul spievať, akoby mu myšlienka na minulosť už v

najranejšom čase bola raz prenikla srdcom.

Uplynuli veky. Umierajúci vrch, prikrčený a obkľúčený drsnou kamennou púšťou, sa oddával sneniu. Ako to bolo kedysi? Nebol tu akýsi zvuk, jemná strieborná niť, ktorá ho spájala s minulým svetom? Nocami sa namáhavo hrabal v zotlených spomienkach, nepokojne hmatkal za roztrhanými niťami, znovu a znovu sa nakláňal hlboko ponad priepasť minulosti. Nehriala aj jeho kedysi v ďalekých časoch spoločnosť ľudí a láska? Nebol kedysi aj on osamelý, veľký, rovný medzi rovnými? Nespievala kedysi aj jemu, na počiatku vecí, matka?

Premýšľal a premýšľal a jeho oči, belasé jazerá, sa zakalili, oťaželi a zmenili sa na trasovisko a močiar — a na chumáče trávy a zakvitnuté fliačky zeme sa nahrnulo kamenie. Premýšľal a z nedozernej diaľky počul vyzváňať, cítil, ako sa vznášajú tóny, počul pieseň, ľudskú pieseň, a zachvel sa v bolestnej rozkoši poznania. Počul tóny a videl človeka, mládenca, ako sa obklopený tónmi povetím vznáša k slnečnej oblohe, a tisíce pochovaných spomienok sa zachvelo a začalo prúdiť a plynúť. Videl tvár človeka s tmavými očami a oči, ktoré sa ho žmurkajúc spytovali: »Nechceš si niečo zaželať?«

A on vyslovil želanie, jedno tiché želanie, a keď ho vyslovil, spadli z neho muky rozpamätávania na ďaleké a nezvestné veci, a spadlo z neho všetko, čo mu spôsobovalo bolesť. Vrch a krajina sa zrútili, a kde bol Faldum, tam sa vlnilo a šumelo šíre nekonečné more a nad ním striedavo putovalo slnko a hviezdy.

(1915)

ŤAŽKÁ CESTA

Pri vchode do rokliny, pri tmavej skalnej bráne som okúňavo zastal a obzrel som sa.

Slnko svietilo na zelený blažený svet, nad lúkami sa vo vánku trblietala zakvitnutá tráva. Tam bolo dobre, tam bolo teplo, milo a pokojne, tam si duša hovelá v hlbokom uspokojení ako huňatý čmeliak na slnku v tuhej vôni. A možno som blázon, že som to všetko opustil a chcem sa štverať do hôr.

Vodca sa mi jemne dotkol pleca. Odtrhol som oči od milovanej krajiny, ako keď nasilu opúšťame príjemný kúpeľ. Teraz bola roklina v tieni, bez slnka, z úžľabiny sa driapal čierny potôčik. Na brehoch mal chumáčky bledej trávy a na dne poobmývané kamene všetkých farieb, mŕtve a bledé ako kosti bytostí, ktoré kedysi žili.

»Oddýchneme si,« povedal som vodcovi.

Trpezlivo sa usmial a sadli sme si. Bolo chladno a z kamennej brány ticho a pochmúrne prúdil vzduch studený ako kameň.

Hrozná, hrozná — vybrať sa na túto cestu! Hrozná — prebýjať sa touto neradostnou kamennou bránou, kráčať cez tento studený potok, driapať sa hore touto úzkou tmavou roklinou!

»Cesta vyzerá hrozne,« riekol som váhavo.

Ako zhasínajúce svetielko blikala vo mne prudká, neveriteľná, nerozumná nádej, že by sme sa azda mohli vrátiť, že vodca sa dá prehovoriť, že si to všetko môžeme ušetriť. Veru tak, a prečo vlastne nie? Nebolo vari tam, odkiaľ prichádzame, tisíckrát krajšie? Neplynul tam bohatší, lepší, láskavejší život? A či som nebol človekom, detskou bytosťou s krátkym životom, ktorá má právo na trochu šťastia, na kúsok miesta pod slnkom, na oko žiariace belasosťou a kvetmi?

Nepôjdem, zostanem tu. Nemal som vôľu hrať hrdinu a martýra. Keby som ostal v doline a na slnku, bol by som celý život spokojný.

»Mrzneš,« povedal vodca, »lepšie bude, ak pôjdeme.«

Vstal, na chvíľu sa vzpriamil v celej svojej výške a s úsmevom sa na mňa pozrel. V tom úsmeve nebol výsmech ani súcit, tvrdosť ani ohľaduplnosť. Nebolo v ňom nič iba porozumenie, nič iba poznanie. Ten úsmev hovoril: „Poznám ťa. Poznám tvoj strach a vôbec som nezabudol na tvoje včerajšie a predvčerajšie chvastúnstvo. Dôverne poznám zúfalé a zbabelé zajačie úmysly, viem, po čom ti duša piští, viem, že neprestajne poškuľuješ po milom slniečku, viem o ňom, skôr než ho spomenieš.“

Vodca sa pozrel na mňa s takýmto úsmevom a urobil prvý krok do tmavej skalistej doliny; a ja som ho nenávidel a mal som ho rád, tak ako odsúdenec nenávidí a miluje sekeru nad svojou šíjou. Najväčšmi som však nenávidel a pohŕdal jeho vedomosťami, jeho vodcovstvom a rozvahou, nedostatkom milých slabôstok; a nenávidel som všetko v sebe samom, čo mu dávalo za pravdu, čo s ním súhlasilo, čo sa mu

podobalo a chcelo ho nasledovať.

Už prešiel niekoľko krokov po kameňoch v čiernom potoku a práve zamýšľal zmiznúť mi za prvou skalou.

»Stoj!« zvolal som zhrozene, a hneď som si pomyslel: Keby sa mi to stalo v sne, tak by ho môj strach rozzúrila a ja by som sa zobudil. »Stoj!« volal som, »ja nemôžem, nie som ešte pripravený.«

Vodca zastal, pozrel sa na mňa ticho, bez výčitiek, ale s tým jeho strašným porozumením, s tým jeho neznesiteľným poznaním, predvídaním, všetko vopred chápujúcou istotou.

»Tak sa radšej vrátime?« spýtal sa, no ešte ani nevyslovil posledné slovo, už som plný vzdoru vedel, že poviem »nie«, že budem musieť povedať »nie«. A zároveň všetko staré, známe, milé, dôverné zúfalo volalo: »Povedz áno, povedz áno,« a celý svet a domov sa mi ako guľa zavesili na nohy.

Chcel som prisvedčiť, hoci som dobre vedel, že to nikdy neurobím.

Vodca ukázal rukou nazad do doliny a ja som sa ešte raz obrátil k milovanému kraju. A uvidel som niečo nesmierne mučivé: v bielom slabnúcim slnku sa chabo a bez vôle rozprestierali moje drahé doliny a pláne, ich farby boli falošné a v ostrom nesúlade, tieň, čierne s' a sadza, nemali nijaké čaro a všetkému, všetkému chýbala duša, všetko stratilo pôvab a vôňu — všetko páchlo a chutilo ako niečo, čoho sa človek dlho prejedal a už sa mu to bridí. Ach, ako som to vedel, ako som sa toho bál a ako som nenávidel vodcu a jeho hrozný spôsoby znevážiť mi všetko drahé a milé, pozbaviť to šťavy a duše, sfalšovať vôňu a pozvoľna otráviť farby. Ach, vedel som to: čo bolo včera víno, dnes bol ocot. A z octu sa nikdy nestane víno.

Mlčal som a smutne som kráčať za vodcom. Áno, mal pravdu aj teraz, ako vždy. Dobré, no keby aspoň ostal pri mne, aby som ho videl, nie ako neraz, keď mi v rozhodujúcej chvíli zrazu zmizne a nechá ma samého — iba čo sa zmení na ten cudzí hlas, ktorý sa mi prihovára.

Mlčal som, ale srdce vrúcne volalo: »Len pri mne zostaň, veď idem!«

Potočné kamene boli odporne klzké, kráčalo sa po nich ťažko a vratko, stúpaj za stupajú po úzkom mokrom kameni, ktorý sa pod chodidlom zmenšoval a uhýbal. Chodník cez potok začal navyše prudko stúpať, pochmúrne skalné steny sa nakláňali bližšie, neprívetivo sa vypínali a každý hrot sa zlomyselne zastrájal nás zovrieť a navždy odrezať od spiatočnej cesty. Po žltých hrboľatých skalách sa vytrvalo a úlisne ťahal vodný povlak. Už nad nami nebola ani obloha, ani oblaky, ani belasosť.

Šiel som za vodcom a šiel a často som strachom a odporom privieral oči. Pri ceste stál tmavý kvet so smutným pohľadom, čierny ako zamat. Bol krásny a dôverčivo sa mi prihovoral, ale vodca šiel rýchlejšie a cítil som: ak by som sa chvíľu omeškal a ak by som sa čo len na jedinký okamih zahľadel do toho smutného zamatového oka, boli by môj smútok a bezútešná trudnomyselnosť priťažké a neznesiteľné a môj duch by naveky uviazol v týchto výsmešných krážoch nezmyselnosti a sebaklamu.

Mokrý a ufúľaný som liezol ďalej, a keď sa vlhké steny ponad nás nakláňali tesnejšie, začal vodca spievať svoju starú utešujúcu pieseň. Jasným mocným mladíckym hlasom pri každom kroku spieval do taktu: »Chcem, chcem, chcem!« Dobré som vedel, že mi chce dodať odvalu a povzbudiť ma, že mi chce prehlušiť utrpenie a pocit bezútešnosti pri putovaní po tomto pekle. Vedel som, ako čaká, že sa pripojím k jeho piesni. Ja som však nechcel, toto víťazstvo som mu nemienil dožičiť. Vari mi bolo do spevu? Nebol som azda človek, úbohý blázon, ktorého proti jeho vôli zatiahli k veciam a činom, ktoré od neho nemohol žiadať ani pánboh? Či vari každý klinček a nezábudka pri potoku nesmie zostať tam, kde je, a tam si podľa svojej obyčaje kvitnúť a odkvitať?

»Chcem, chcem, chcem,« spieval vodca neochvejne. Ach, keby som sa mohol vrátiť! Ale s vodcovou zázračnou pomocou som sa ďalej štvral cez steny a strminy, z ktorých neviedla nijaká, nijaká spiatočná cesta! Dusil som v sebe plač, ale plakať som nesmel, to už vonkoncom nie! A tak som sa so vzdorom nahlas pridružil k vodcovmu spevu, tým istým taktom a tónom, ale nespieval som jeho slová, ale svoje: »Musím, musím, musím!« Pri stúpaní sa však nespieval ľahko, chytro som stratil dych, fučal som, až som napokon zmlkol. On však neúnavne spieval ďalej: »Chcem, chcem, chcem,« a časom ma jednako prinútil, že som spieval ako on. Už sa mi stúpalo lepšie, už som viac nemusel, ale naozaj som chcel, a po únave zo spevu nebolo ani chýru.

Rozjasnilo sa mi a ako sa vo mne rozjasnievalo, uhýbali sa mi klzké skaly, boli suchšie, vládnejšie, často pomohli šmýkajúcej sa nohe, ponad nás sa čoraz väčšími klenula jasnobelasá obloha ako malý modrý

potôčik medzi kamennými brehmi, ktorý sa onedlho zmenil na malé belasé jazero, čoraz širšie a širšie. Pokúsil som sa chcieť mocnejšie a vrúcnejšie a jazero na oblohe sa poznovce rozrastalo, chodník bol schodnejší, dokonca som podchvíľou na kuse bežal vedľa vodcu — ľahko a bez námahy. A nečakane som blízko nad nami v prežiarenom slnečnom povetrí zazrel strnúť sa jagavý končiar.

Máločo poniže sme vyliezli z úzkej tiesňavy, slnko mi udeľo do oslepených očí, a keď som ich znovu otvoril, kolená sa mi roztriasli hrôzou, lebo som videl, že stojím, voľne a bez opory, na strmom horskom hrebeni, naokolo nedozeraná nebeská šírava a modrá skl'učujúca hĺbočina, a pred nami už len štíhly končiar, úzky ako rebrík. Ale znovu tu bolo nebo a slnce, a tak sme vystupovali aj poslednou stiesňujúcou strminou, noha za nohou so stisnutými perami a zmrašteným čelom. A už sme stáli hore na úzkom rozhorúčenom kameni, v ostrom, výsmešné riedkom vzduchu.

Bol to zriedkavý vrch a zriedkavý končiar. Na tomto končiar, na ktorý sme sa vydriapali po tol'kých holých kamenných stenách, na tomto končiar rástol kamenný strom, malý hrubý strom s niekoľkými krátkymi mocnými konármi. Stál tu, nesmierne osamelý a ojedinelý, tvrdo a nehybne vrasťený do skaly, s chladnou belasou oblohou medzi konármi. A celkom hore na strome sedel čierny vták a škrekľavo spieval.

Tichý sen krátkeho odpočinku vysoko nad svetom: slnce blčalo, skala žeravela, priestor prísne meravel, vták škrekľavo spieval. Jeho škrekľavá pieseň vravela: večnosť, večnosť! Čierny vták spieval a jeho ligotavé prísne oko hľadelo na nás ako čierny krištál. Ťažko bolo vydržať jeho pohľad, ťažko bolo počúvať jeho spev, strašná však bola najmä osamelosť a prázdnota tohto miesta, závrtná šírava pustých nebeských priestorov. Zomrieť bola nevýslovná slasť, ostať tu nevýslovné utrpenie. Niečo sa muselo stať, ihneď, v tejto chvíli, lebo inak aj my aj celý svet skamenie hrôzou. Cítil som, ako budúca udalosť na mňa dolieha, cítil som jej horúci dych sť a závan vetra pred búrkou. Cítil som, ako sa mi zachvieva telo i duša a spaľuje ma horúčava. Hrozila, prichádzala, prišla.

... Vták sa prudko vyšvihol a strmhlav sa rútil z konára do priestoru.

Môj vodca sa skokom vrhol do sinavý, do mihajúcej sa oblohy.

Teraz bola vlna osudu na vrchole, teraz mi stadiaľ vytrhla srdce, teraz sa nehučne roztrieštila.

A už som padal, rútil sa, skákal, letel; s blaženým pocitom, opásaný studeným vzdušným vírom a rozochvený mukami slasti sa vrhal dolu nekonečnom na matkinu hrud'.

(1916)

SLED SNOV

Ak sa mi vidí, že už kopu neužitočného, pomaly sa vlečúceho času trávim v modrom salóne, do ktorého severným oknom nazerá falošné jazero s nepravými fjordmi a kde ma nedrží a nepriťahuje nič, iba prítomnosť krásnej podozrivej dámy, ktorú som pokladal za hriešnicu. Mojou nespĺnenou túžbou bolo dôkladne raz vidieť jej tvár, nezreteľnú medzi tmavými rozviatymi vlasmi. V tej tvári sa nedalo zachytiť o nič, bola v nej iba sladká bledosť. Možno mala dáma tmavohnedé oči, tušil som to, lenže potom by oči nepristali k tvári, ktorú som pohľadom túžil rozpoznať v neurčitej bledosti. Vedel som, že jej podoba tkvie hlboko v neprístupných vrstvách mojich spomienok.

Konečne sa niečo stalo. Vstúpili obaja mladí muži. Veľmi spôsobne pozdravili dámu a predstavili mi ich. Opice, pomyslel som si a zlostil som sa sám na seba, lebo jeden z nich mal červenohnedé sako šviháckeho strihu, ktoré mu výborne sedelo, a to ma zahanbovalo a vyvolávalo vo mne závisť. Odporný pocit závisť voči ľuďom, ktorí sa bezchybne, nenútene správajú a usmievajú sa. »Ovládaj sa!« zahriakol som sa ticho. Obaja mladí ľudia súčasne čiahli po mojej vystretej pravici — načo som im ju podával! — a posmešne sa zatvárali.

Uvedomil som si, že niečo na mne nie je v poriadku, a cítil som, ako ma oblieva nepríjemný studený pot. Pozrel som sa na seba a zbledol som — stál som tu bez topánok, iba v ponožkách. Znovu tie nudné, žalostné, biedne zábrany a prekážky! Iným sa nikdy neprihodilo, že nahí či polonahí stáli v salóne pred zástupom Bezúhonných a Neúprosných. Smutne som sa usiloval aspoň si ľavú nohu zakryť pravou, pritom mi pohľad padol na oblok a videl som, ako sa strmé jazerné brehy, modré a divé, zlovestne a falošne vyhrážajú, akoby boli démonmi. Skormútene, ako človek odkázaný na pomoc, som pozrel na cudzincov. Nenávidel som ich, no ešte väčšmi som nenávidel seba — bol som nanič, nič sa mi nedarilo.

A prečo som cítil zodpovednosť za to hlúpe jazero? Nuž veď hej, ale keď som zodpovednosť cítil, tak som ju aj mal. Úpenlivo som sa pozrel Červenohnedému do tváre — pestované líca sa mu zdravo ligotali — ale dobre som vedel, že sa mu zbytočne podkladám, lebo ním nič nepohne.

Práve zbadal moje nohy v hrubých tmavozelených ponožkách — ach, musel som byť rád, že nie sú deravé — a mrzko sa usmial. Štuchol kamaráta a ukazoval na moje nohy. Aj ten druhý sa posmešne zaškeril.

»Pozrite sa na jazero!« ukazoval som na oblok.

Červenohnedý pokrčil plecami, ani mu na um nezišlo, aby sa obrátil k oknu, a povedal druhému niečo, čomu som celkom nerozumel, mierilo to však na mňa, lebo bola reč o bláznoch v ponožkách, ktorí by sa v takom salóne vôbec nemali trpieť. Pritom salón bol pre mňa čímisi ako kedysi v chlapčenských rokoch, čímisi s troškou pekného a troškou falošného nádychu svetáctva a noblesy.

S plačom na krajíčku som sa zohol k nohám, či by som mohol niečo napraviť, a zbadal som, že asi som vyklzol z veľkých papúč, lebo za mnou na zemi ležala náramne veľká mäkká tmavočervená papuča. Ešte celý uplakaný som ju chytil za opäťok a váhavo som ju bral do rúk. Vyšmykla sa mi, v letku som ju však zachytil — medzitým ešte narástla — a držal som ju teraz za prednú časť.

Súčasne som si zrazu s pocitom vykúpenia uvedomil nesmiernu hodnotu papuče, ktorá sa mi, teraz už bez ťažkého podpätku, hompálala v ruke. Krása, taká červená vyčaptaná papuča, mäkká a ťažká! Pokusne som ju vyhodil do vzduchu — bolo to skvelé a rozkoš mnou prenikla až po koreňky vlasov. Čo bol kužeľ alebo gumená hadica proti mojej veľkej papuči! Pomenoval som ju po taliansky — Calziglione.

Keď som dal Červenohnedému prvý hráčsky úder s Calziglionem po hlave, mladý Bezúhonný tackavo klesol na pohovku a ostatní a izba a to odporne jazero stratili nado mnou moc. Bol som veľký a mocný, bol som slobodný, a keď som Červenohnedého udrel do hlavy druhý raz, už bolo po boji, po mojej chabej sebaobrane, už sme iba výskali a neviazané, pansky sa zabávali. K premoženému nepriateľovi som nepociťoval ani trochu nenávisti, bol pre mňa zaujímavý, bol mi drahý a milý, veď ja som bol jeho pánom a tvoriteľom. Lebo každý mocný úder mojím vlašským papučovým kužeľom tvaroval túto nezrelú opičiacku hlavu, kul ju, budoval, robil z nej báseň, každým formujúcim úderom bola prívetivejšia, milšia, jemnejšia, stávala sa mojím výtvorom a dielom, ktoré ma uspokojovalo a ktoré som mal rád. Posledným láskavým kováčskym úderom som mu vtĺkol končisté záhlavie dovnútra. Bol hotový. S vďakou mi pohládzal ruku. »Dobre, dobre,« kývol som. Skrížil si na hrudi ruky a placho povedal: »Volám sa Pavol.«

Zázračné vládcové pocity mi radostne rozpínali hrud' a rozpínali aj priestor pred mnou, izba — kdeže »salón!« — zahanbene ustúpila a s pocitom bezvýznamnosti sa utiahla, stál som pri jazere. Jazero bolo čierno-belasé, ocel'ovosivé oblaky sa tisli na pochmúrne vrchy, vo fjordoch penisto vrela tmavá voda, závaný južného vetra nasilu a so strachom blúdili v kruhoch. Pozrel som nahor a vystrel som ruku na znamenie, že búrka sa môže začať. Z prísnej modrej oblohy udrel jasný studený blesk, kolmo zhora dolu zahučal čerstvý orkán, na nebi sa rozpútal sivý virvar tvarov a roztekal sa v podobe mramorových žiliek. Z vybičovaného jazera sa bojazlivo dvíhali veľké okrúhle vlny, víchor z ich chrbtov strhával fúzaté peny a plieskajúce zdrapy vody a hádzal mi ich do tváre. Čierne zmeravené vrchy otvárali vydesené oči. Krčili sa jeden k druhému a úpenlivo mlčali.

Uprostred búrky nádherne cválajúcej na mátožné obrovskom koni sa vedľa mňa ozval bojazlivý hlas. Ach, nezabudol som na teba, bledá pani s dlhými čiernymi vlasmi. Sklonil som sa k nej, rozprávala detsky — vraj stúpa jazero a nemožno pri ňom ostať. Ešte som sa dojato pozrel na nežnú hriešnicu, jej tvár bola iba tichá bledosť v širom súmraku vlasov, keď mi príboj vín s pleskotom udrel do kolien a vzápätí na hrud' a hriešnica sa bezbranne a ticho pohojďovala na stúpajúcich vlnách. Máličko som sa pousmial, objal som ju okolo kolien a zdvihol k sebe. Aj to bolo krásne a oslobodzujúce, žena bola neobyčajne ľahká a malá, plná sviežeho tepla, so srdečnými, dôverčivými a vyplašenými očami, a ja som videl, že to nebola hriešnica ani cudzia záhadná dáma. Nijaké hriechy, nijaké tajomstvo, jednoducho dieťa.

Niesol som ju z vín cez skaly a cez tmavý, daždivý, kráľovský truchlý park, kam už búrka nesiahala a

kde z ovisnutých korún starých stromov prevrávala číra nežná ľudská krása, samé básne a symfónie, svet ľúbezných predtúch a milých, miernych pôžitkov, láskyhodné stromy maliara Corota a Schubertova dychovka s vidieckym pôvabom, ktoré ma spolu s túžbou po domove, čo mnou letmo zalomcovala, dobrotivo vábila do svojich milovaných chrámov. Nuž darmo, svet má veľa hlasov a duša má pre všetko svoj čas a svoju chvíľu.

Nevedno, ako sa hriešnica, bledá pani, dieťa, so mnou rozlúčila a kam sa mi stratila. Boli tu kamenné schodíky, brána do domu, služobníctvo, všetko nejasné a mliečne ako za matným sklom, a iné veci, ešte bezvýznamnejšie, ešte matnejšie, postavy odviata vetrom, karhajúci hlas a výčitka mi strpčovala mätež tieňov. Neostalo z nej nič, iba postava Pavla, môjho priateľa a syna Pavla, a v jeho črtách sa zračilo a skrývalo niečo, čo neviem označiť menom, hoci tú tvár som náramne dobre poznal, bola to tvár kamaráta zo školy, predhistorická bájna tvár pestúnky, živená dobrými sýtymi spomienkami na rozprávkové prvé roky.

Otvorilo sa dobré vnútorné šero, teplá kolíska duše a stratená vlast', čas beztvareho bytia, prvé váhavé vzrušenie nad žriedlom, pod ktorým drieme dávnovek predkov s pralesnými snami. Len šmátrať, duša, len blúď, slepo sa rýp v sýtom kúpeli nevinných pudov šerosvitu. Poznám ťa, sklúčená duša, nič ti nie je potrebnéjšie, nič ťa tak nenasýti, neuhasi tvoj smäd, neukolíše ako návrat k svojim počiatkom. Tu vôkol teba šumí vlna a ty si vlna, les, a ty si les, nieto už vonkajšku a vnútrajšku, si vtákom letiacim v povetrí, si rybou plávajúcou v mori, nasávaš svetlo a si svetlo, ochutnávaš tmú a si tma. Putujeme, duša, plávame a lietame a usmievame sa, nežnými prstami ducha znovu zväzujeme potrhane nite, blažené zastavujeme zmarené chvenie. Boha už nehľadáme. My sme boh. My sme svet. Zabíjame a zároveň umierame, tvoríme a znovu povstávame s našimi snami. Naším najkrajším snom je belasá obloha, naším najkrajším snom je more, naším najkrajším snom je jasná hviezdnatá noc, a je ním ryba a je ním jasný radostný zvuk a je ním jasné radostné svetlo, všetko je náš sen, každá vec je náš najkrajší sen. Práve sme zomreli a stali sme sa zemou. Práve sme objavili smiech. Práve sme ustanovili súhvezdie.

Znejú tóny a každý je matkiným hlasom. Stromy šumia a každý z nich šumel nad naším belčovým. Cesty sa hviezdicovité rozbiehajú a každá je návratom domov.

Znovu sa zjavil ten, ktorý sa volal Pavol, môj výtvor a priateľ, a mal toľko rokov ako ja. Ponášal sa na kamaráta z mladosti, neviem však na ktorého, preto som sa správal k nemu nieisto a dosť zdvorilo. Vyťožil z toho moc. Svet už nepatril mne, patril jemu, všetko predchádzajúce zmizlo, stratilo sa v ponižujúcej nepravdepodobnosti, ktorú on, ktorý teraz vládol, zhanobil.

Boli sme na istom mieste, to miesto sa volalo Paríž, a predtým sa dovysoka dvíhala železná tyč, bol to rebrík a na oboch stranách mal úzke železné priečky, ktorých sa dalo pridržať rukami a na ktoré sa dalo stúpať. Na Pavlovu žiadosť som naň vyliezol a on vyliezol na taký istý rebrík vedľa. Keď sme sa vyškríabali do výšky domu alebo vysokého stromu, začal som pociťovať úzkosť. Pozrel som sa na Pavla, ten necítil nič, pobádal však moju úzkosť a usmial sa.

Už-už som spoznával jeho tvár a rozpamätával sa na jeho meno, len toľko, čo som sa nadýchol, kým sa usmial a ja som sa na neho pozrel; roztvorila sa priepasť nad minulosťou a rozštiepila sa až do školských čias, keď som mal dvanásť rokov, najskvostnejšie obdobie života, všetko plné vône, všetko geniálne, všetko pozlátené jedlou vôňou čerstvého chleba a opojným trbletom dobrodružstva a hrdinstva — dvanásť rokov mal Ježiš, keď v chráme zahanbil učencov, v dvanástich sme všetci zahanbovali učencov a učiteľov, boli sme múdrejší ako oni, geniálnejší ako oni, udatnejší ako oni. Valila sa na mňa hŕba rozpomienok a obrazov: zabudnutý školský zošit, poludňajšie väzenie, prakom zabité vtáča, vrecko na kabáte lepkavé od nakradnutých sliviek, samopašný chlapčenský hurhaj na plavárni, roztrhané sviatočné nohavice a úprimne precítené zlé svedomie, vrúcna večerná modlitba za pozemské veci, zázračný, hrdinský, skvostný pocit pri istom Schillerovom verši...

Bol to len zlomok sekundy, žiadostivo plynúci sled nesúvislých obrazov; v nasledujúcej chvíli sa Pavlova tvár znovu na mňa pozrela a ja som ju mučivo spoznával. Neviem už, koľko som mal vtedy rokov, azda sme boli chlapci. Pod tenkými priečkami rebríka sa čoraz hlbšie a hlbšie rozprestierala masa ulíc, ktorá sa volala Paríž. Keď sme už boli vyššie ako všetky veže, naše železné tyče sa končili. Ukázalo sa, že každá je korunovaná maličkou plošinkou. Vydriapať sa na ňu sa mi videlo nemožné. Pavol to však pokojne urobil a musel som to urobiť aj ja.

Hore som si ľahol na plošinku a ponad jej okraj som sa pozeral dolu ako z obláčika. Môj pohľad padal do prázdnoty st'a kameň, nenašiel však nijaký cieľ; vtom sa môj kamarát významne zatváril a v očiach mi uviazol čudesný, v povetří sa vznášajúci obraz. Nad jednou širokou ulicou som vo výške najvyšších striech, ale ešte nesmierne hlboko pod nami, zazrel vo vzduchu cudzorodú spoločnosť; mohli to byť povrazolezci, lebo jedna z postáv naozaj bežala po povraze alebo tyči. Potom som zistil, že ich bolo veľa, zväčša samé dievčatá, podistým cigáni alebo kočovníci. Kráčali, táborili, sedeli, pohybovali sa vo výške striech na vzdušnom lešení z tenkých latiek a žrdí podobných besiedkam, bývali tam a cítili sa ako doma. Pod nimi sa dali tušiť ulice a zdola sa až k ich nohám dvíhala jemná hmľa.

Pavol niečo o nich povedal. »Veru,« odvetil som, »dojímavé, všetky tie dievčatá.«

Asi som bol oveľa vyššie a bojazlivo som sa pridržal, kým oni sa vznášali ľahko a bez strachu; videl som, že som privysoko a že som na nepravom mieste. Tamtí mali správnu výšku, nie na zemi, a predsa nie tak čertovsky vysoko a ďaleko ako ja, neboli medzi ľuďmi a jednako celkom neosameli, a navyše ich bolo veľa. Uvedomil som si, že stelesňujú blaženosť, akú som nikdy nepoznal.

Vedel som, že raz budem musieť po obrovskom rebríku zliezť a myšlienka na to ma tak skľučovala, že som pocítil nevoľnosť a nechcel som viac ostať hore ani chvíľu. Celý zúfalý a rozochvený zo závratu som pod sebou nohami nahmatával priečky rebríka, lebo z plošinky som ich nemohol vidieť, a niekoľko hrozných minút, krčovite sa držiac, som visel v strašnej výške. Nik mi nepomáhal, Pavol bol preč.

Nesmierne úzkostlivo som robil nebezpečné kroky a hmaty a ako hmľa mnou prenikal pocit, že to, čo mám okúsiť a prekonať, nie je vysoký rebrík a závrat. Čoskoro sa stratila aj viditeľnosť a podoba vecí, všetko sa zahmlilo a znejasnelo. Hneď som ešte visel na priečkach rebríka a krútila sa mi hlava, hneď som stiesnena a s malou dušičkou liezol strašne úzkou šachtou a pivničnými chodbami, hneď som sa beznádejne brodil močiarom a bahnom a cítil som, ako mi až do úst stúpa odporný kal. Všade tma a prekážky. Strašné úlohy s vážnym, no utajeným zmyslom. Strach a pot, ochromenie a chlad. Ťažké umieranie, ťažké znovuzrodenie.

Koľko nocí je za nami! Po akých hrozných, zlých, útrpných cestách ideme, akou hlbokou šachtou kráča naša zgniavená duša, večný úbohý hrdina, večný Odyseus! Ale my ideme, my ideme, zohýname sa a brodíme, plávame v smradľavom bahne, lezieme na hladké zlé steny. Plačeme a klesáme na mysl, sklúčene nariekame a skučíme od bolesti. Ale ideme ďalej, ideme a trpíme, ideme a prehrýzame sa. V matnom pekelnom čmude sa znovu zjavila obraznosť, v tvoriacom sa svetle spomienok sa znovu na kuse črtal tmavý chodník a duša sa z praseveta predierala do domáceho časového okruhu.

Kde to bolo? Hľadeli na mňa známe veci, dýchal som vzduch, ktorý som nanovo spoznával. Izba, v šerosvite veľká, na stole petrolejová lampa, moja vlastná lampa, veľký okrúhly stôl a niečo ako klavír. Bola tu sestra a švagor, azda ma prišli navštíviť, alebo ja som bol na návšteve u nich. Boli tichí, ustarostení, trápili sa pre mňa. A ja som stál vo veľkej, skúpo osvetlenej izbe, prechádzal som sa hore-dolu, stál som, chodil v oblaku smútku, v záľah trpkého, zadúšavého smútku. A vtom som začal čosi hľadať, nič dôležité, knihu, nožnice či čosi také, a nemohol som to nájsť. Vzal som do ruky lampu, bola ťažká a ja som bol strašne unavený, vzápätí som ju odložil, ale potom som si ju predsa len vzal a chcel som hľadať, hľadať, hoci som vedel, že hľadám márne. Nebol by som nič našiel, iba by som všetko ešte väčšmi zamotal, lampa by mi bola vypadla z rúk, taká bola ťažká, mučivo ťažká, a tak by som bol ďalej šmátral a hľadal a blúdil izbou celý svoj úbohý život.

Švagor sa na mňa pozrel — bojazlivo a trochu vyčítavo. Vidia, že šaliem, pomyslel som si chytro a znovu som vzal lampu. Sestra ku mne pristúpila, ticho, s prosiacimi očami plnými bázne a lásky, div mi nepuklo srdce. Nevládal som nič povedať, vládol som iba vystrieť ruky a zamietavo na obranu kývať, a myslel som si: Nechajte ma! Nechajte ma! Vy vôbec nemôžete vedieť, ako mi je, ako trpím, ako strašne trpím! A znovu: Nechajte ma! Nechajte!

Veľkou izbou sa chabo rozlievalo červenkasté svetlo lampy, vonku vo vetre stonali stromy. Na chvíľu sa mi pozdalo, že noc tam vonku vidím a cítim celou dušou: vietor a vlhkosť, jeseň, trpký pach listia, prchnutie brestov, jeseň, jeseň! A opäť som chvíľu nebol sám sebou, ale videl som sa ako na obraze: bledý Vyziabnutý hudobník so žmúriacimi očami, ktorý sa volá Hugo Wolf a v tento večer si o ňom myslia, že sa pomiatol.

Medzitým som znovu musel hľadať, beznádejne hľadať a dvíhať ťažkú lampu — na okrúhly stôl, na

stoličku, na hrbu kníh. A musel som sa úpenlivo posunkami brániť, keď sestra znovu na mňa smutne a starostlivo hľadela, chcela ma utešovať, byť blízko pri mne a pomáhať mi. Zármutoť vo mne na nevydržanie rástol a mohutnel a obrazy okolo mňa nadobúdali úchvatne výraznú zreteľnosť, oveľa výraznejšiu, než mávajú v skutočnosti; niekoľko jesenných kvetov v pohári na vodu, medzi nimi temnočervenohnedá georgína, žiarili takou bolestne krásnou osamelosťou, a každá vec, aj ligotavý mosadzný podstavec na lampe bol tak očarujúco krásny a žiaril takou osudnou osamelosťou ako na obrazoch veľkých maliarov.

Zreteľne som cítil svoj osud. Ešte jeden tieň navyše do tohto smútku, ešte jeden sestrin pohľad, ešte jeden pohľad kvetov, krásnych oduševnených kvetov — potom to praskne a prepadnem šialenstvu. »Nechajte ma! Nič neviete!« Na vyleštenom boku klavíra sa v černastom dreve zrkadlil lúč svetla z lampy, taký krásny, taký tajomný, presiaknutý zádušnosťou.

Teraz sa sestra znovu zdvihla a kráčala ku klavíru. Chcel som prosiť, chcel som tomu z tej duše zabrániť, ale nemohol som, z mojej osamelosti už nevzišla nijaká sila, čo by k nej vládala dočiahnuť. Ach, vedel som, čo bude nasledovať. Poznal som melódiu, čo teraz zaznie a všetko povie a všetko zničí. Od nesmierného napätia sa mi zovrelo srdce, a skôr než mi z očí vyvreli prvé horúce kvapky, hlavou i rukami som sa vrhol na stôl a všetkými zmyslami som precítil text aj nápev, Wolfov nápev i verš:

Čože vy viete, kopce temné, o kráse zašlých starých čias, o domovine za vrškami tak ďaleko, ďaleko od nás.

Tým sa rozhybal svet predom mnou i vo mne, vnoril sa do slz a tónov, neslýchané sa rozlial, lial sa prúdom, ako dobre, ako bolestne! Ó, plakať, ó, sladko sa zrútiť, ó, blažené sa roztápať v slzách. Všetky knihy sveta plné myšlienok a básní sú ničím proti minúte vzlykania, keď sa cit valí prúdom, duša hlboko cíti seba samu a nachádza. Slzy sú topiacim sa ľadom duše, plačúcemu sú blízki všetci anjeli.

Zmoril som sa plačom, zabudol som na všetky pohnútky a príčiny od veľkého, neznesiteľného napätia až po dobrotvivý svit každodenných pocitov, bez myšlienok, bez svedkov. Pomedzi to poletovali obrazy: rakva, leží v nej niekto, kto mi je drahý, významný človek, ale nevedel som, kto. Možno ty sám, pomyslel som si; vtom mi zišiel na um iný obraz z ďalekej vládnej minulosti. Či som raz nevidel, pred rokmi alebo v predchádzajúcom živote, zázračný obraz: zástup mladých dievčat, ktoré sa zdržiavali vysoko vo vzduchu ako oblaky, bez tiaže, krásne a blažené, ľahko sa vznášajúce v povetrí, slastné ako sláčiková hudba?

Medzitým plynuli roky a obraz mi pozvoľna mocne zatíslil do úzadia. Ach, azda bolo zmyslom celého môjho života vidieť tie spanilé vznášajúce sa dievčatá, prísť k nim a byť ako ony? Teraz klesli kamsi ďaleko, nedosiahnuteľné, nepochopené, nevykúpené, ulietané, ukonané umárajúcou túžbou.

Roky odleteli ako snehové vločky a svet sa zmenil. Skormútene som putoval v ústrety istému domčeku. Cítil som sa biedne, v ústach trpkosť, jazykom som si bojzливо nahmatával podozrivý zub, no vtom sa už zakýval a vypadol. Ďalší — vypadol aj ten! Bol tam mladučkový lekár, tomu som sa požaloval a prosebné som mu ukazoval zub medzi prstami. Bezstarostne sa usmial, potom sa mrzuto zatváril, ako to prislúchalo k jeho povolaniu, a potriasol mladou hlavou, akože — to nič, celkom dobrácky, to sa vraj stáva každý deň. Božemôj, pomyslel som si. On však pokračoval a ukazoval na moje ľavé koleno: tam to vraj je, nehodno s tým žartovať. Rýchlo som si čiahol na koleno — bolo to tam! Bola tam diera, do ktorej som si mohol vložiť prst, lenže namiesto kože a mäsa sa tam nedalo nič nahmatať, bola tam iba necitlivá, mäkká mľandráva hmota, ľahká a vláknitá ako zvädnuté rastlinné tkanivo. Panebože, bol to rozklad, bola to hniloba a smrť! »Nedá sa nič robiť?« pýtal som sa a nasilu som sa tváril priateľsky. »Už nič,« povedal mladý lekár a odišiel.

Vyčerpané som sa vliekol k domčeku, no nie tak zúfalo, ako by sa bolo patrilo, dokonca ľahostajne. Musel som tam vojsť, čakala ma matka — nepočul som už jej hlas? Nevidel jej tvár? Schody viedli nahor, vysoké a hladké, bez zábradlia, každý schod jeden vrch, jeden končiar, jeden ľadovec. Iste už bolo veľmi neskoro — možno už bola preč, možno už zomrela. Nepočul som ju znovu volať? Mlčky som sa boril so strmým pohorím schodov, vzlykal som, liezol, tislo ma, zapieral som sa o podlamujúce sa ruky a kolená, a už som bol hore, bol som pri bráne a schody boli znovu malé a pekné a vykladané bukovým drevom. Kráčalo sa mi ťažko a úporné ako cez bahno a glej, cesta mi ubúdala pomaly, brána bola otvorená a tam stála moja matka v sivých šatách s košíkom v ruke, tichá, zamyslená. Ach, jej tmavé

prešedivené vlasy v sieťke. A jej chôdza, drobná postavička! A šaty, sivé šaty — vari som za všetky tie mnohé-premnohé roky načisto stratil jej obraz, vari som nikdy na ňu poriadne nemyslel? Bola tu, tu stála a išla, bolo ju vidieť iba od chrbta, taká, aká vždy bola, jasná a krásna, číra láska, číra myšlienka na lásku.

Zúrivo som sa brodil s dochrámanou nohou nepoddajným povetím, popínavé rastliny sa mi ako tenké mocné povrazy čoraz väčšími ovíjali okolo tela, všade samé nepriateľské prekážky, ani o kúsok vpred! »Mama!« zvolal som — no nevydal som ani hlások... Nezaznel. Medzi ňou a mnou bolo sklo.

Matka pomaly išla ďalej, ani sa neobzrela, tichá, láskavá a starostlivá, dôverne známym pohybom si zmietla zo šiat neviditeľnú niť, sklonila sa nad svoj košíček so šitím. Ó, ten košíček! Raz mi doň ukryla veľkonočné vajíčko. Zúfalo som skríkol, no nevydal som hlas. Bežal som, a nepohol som sa z miesta. Zmietala mnou zúrivosť a neha.

A ona šla pomaly ďalej cez záhradný domec, zastala pri dverách z tamtej strany, vykročila. Hlavu trochu nakláňala nabok, nežná a započúvaná do svojich myšlienok, zdvihla a zložila košíček... zišiel mi na um lístok, ktorý som tam raz ako chlapec našiel. Ľahkou rukou naň napísala, čo si v ten deň zaumienila robiť a o čom rozmýšľala... »Hermann má vystrapkané nohavice... uložiť bielizeň... požičať si Dickensa... Hermann sa včera nemodlil.« Prúd spomienok, t'archa lásky.

Stál som pri bráne bezmocný a sputnaný a na druhej strane pomaly ďalej kráčala žena v sivých šatách, vošla do záhrady a zmizla.

(1916)

EURÓPAN

Konečne sa pánboh zľutoval. Sám zavíšil pozemský deň, ktorý sa končil krvavou svetovou vojnou, a zoslal na Zem potopu. Vodný príval súciteľne odplavoval, čo starnúca hviezda zhanobila, skrvavené snehové polia a vrchy plné kanónov, hnijúce mŕtvolky spolu s tými, čo ich oplakávali, vzbúrencov a krvilačníkov spolu so zbadačenými, vyhladnutými spolu s pomätenými.

Priateľsky hľadeli modré pozemské nebesá dolu na nahú guľu.

Pravdu povediac európska technika sa až do posledných chvíľ skvele osvedčila. Európa celé týždne húževnaté a premyslene vzdorovala pomaly stúpajúcej vode. Najprv velikánskymi hrádzami, ktoré dňom-nocou vršili milióny vojnových zajatcov, potom dômyselnými vyvýšeninami, ktoré rástli zázračne rýchlo a spočiatku vyzerali ako obrovské terasy, potom však zväčša vyvrcholili vo veže. Hrdinský ľudský duch prejavil na týchto vežiach až do posledného dňa dojímavú statočnosť. Kým Európa a všetok ostatný svet už klesol pod vodu, z posledných vrcholkov železných veží, čnejúcich vo vlhkom súmraku nad zatopenou zemou, sa ešte stále prenikavo a odhodlane trblietali svetlomety a z guľometov ešte tu i tam elegantnými oblúkmi hvižďali granáty. Dva dni pred koncom sa vodcovia ústredných mocností rozhodli svetelnými znameniami ponúknuť nepriateľom mier. Nepriatelia žiadali urýchlene vyprázdniť ešte stojace opevnené veže, na to sa však nemohli odhodlať ani najrozhodnejší prívrženci mieru. Tak sa teda hrdinsky strieľalo do poslednej chvíle.

Zaplavilo už celý svet. Jediného Európana, ktorý všetko prežil, unášal vodný príval na záchranom páse. Na pokraji síl myslel na to, že opíše posledné dni, aby sa potomstvo dozvedelo, že práve jeho vlast' o niekoľko hodín prežila zánik posledných nepriateľov, a tak si na večnosť získala palmu víťazstva.

Vtom sa na sivom obzore zjavilo čierne obrovské nemotorné plavidlo a pomaly sa blížilo k vyčerpanému človekovi. S uspokojením spoznal archu, a skôr než zamdlel, zazrel, že na palube plávajúceho domu stojí veľký prastarý patriarcha s povievajúcou striebornou bradou. Mohutný černoch vylovil plavca, ktorý ešte žil a onedlho sa zviechal. Patriarcha sa priateľsky usmial. Dielo sa podarilo, z každého druhu pozemských tvorov zachránil jeden exemplár.

Zatiaľ čo archa pokojne plávala po vetre a čakala, kým klesne mútna voda, na palube sa rozprúdil čulý život. Za plavidlom sa hnali husté krdle veľkých rýb, nad otvorenou strechou sa hmýrili ľúbezné pestré vtáčence a rojil sa hmyz, každé zviera a každý človek naplno vychutnával radosť, že sa zachránil a uchoval pre nový život. Farbistý páv jasne a prenikavo zaškríekal nad vodami svoj raňajší pozdrav, rozradostený slon dovysoka dvíhal pri kúpeli chobot a striekal vodu na seba i svoju družku, jašterička sa ligotala na slnkom zaliatom brvne; Indián mrštne nabodával oštepom trblietavé ryby v širo-širokých vodách,

černoch trel suché drevo o drevo, rozložil oheň a v rytmickom takte plieskal svoju tučnú ženu po stehnách, vychudnutý Ind meravo stál so skríženými rukami a pomrmlával si prastaré verše zo spevov o stvorení sveta. Eskimák odľukoval na slnku, potil sa, smial sa malými očkami, pred sebou mal masť a vodu a dal sa oňuchávať dobráckym tapirom; malý Japonec si vystrúhal tenkú paličku, ktorou pozorne balansoval hneď na nose, hneď na čele. Európan využil svoje písacie potreby na súpis tamojších tvorov. Utvárali sa skupinky a priateľstvá, a ak mala niekde prepuknúť škriepka, patriarcha kývol, a bolo po spore. Všetko sa družne radovalo, iba Európan sa osamelo zamestnával svojimi písákami.

Vtom sa medzi všetkými tými mnohofarebnými ľuďmi a zvieratami zrodila nová hra, v ktorej chcel každý súťažiť, ukázať svoje schopnosti a zručnosť. Všetci chceli byť prví, až napokon sám patriarcha musel stanoviť pravidlá. Osobitne postavil veľké, osobitne malé zvieratá a osobitne ľudí, každý sa musel prihlásiť a povedať, v akej činnosti mieni vyniknúť, a potom všetci čakali, kým na nich prišiel rad. Táto skvelá hra trvala niekoľko dní, pričom podchvíľou niektorá skupina hru prerušila a odbehla sa prizeráť inej. A každý pekný výkon všetci odmenili potleskom. Koľko zázračnosti sa tu dalo vidieť! Ako sa každé božie stvorenie usilovalo ukázať, čo za dar sa v ňom tají! Ako sa tu prejavovala bohatosť života! Ako sa tu všetko smialo, vychvaľovalo, krákalo, plieskalo, dupotalo, rehúňalo!

Obdivuhodne bežala lasica a čarokrásne spieval škovránok, nádherne si vykračoval nadurdený moriak a neuveriteľne vrtko sa šplhala veвериčka. Opičiak mandril napodobňoval Malajca a pavián mandrila. Bežci a šplhavci, plavci a letci neúnavne súperili a každý bol svojím spôsobom neprekonateľný a dostalo sa mu uznania. Niektoré zvieratá vedeli zapôsobiť svojím čarom, niektoré sa vedeli urobiť neviditeľné. Mnohé vynikli silou, iné ľst'ou, jedny útočnosťou, druhé obranou. Hmyz sa vedel chrániť tým, že vyzeral ako tráva, ako drevo, ako mach, ako skálie, a iné slabé tvory si získali pochvalu a rozohnali rozveselených divákov, keď sa pred útočníkmi zachránili strašným smrdom. Nik nezaostal, nik nebol bez daru. Vtáky plietli, lepili, vili, murovali hniezda. Dravé vtáky vedeli zo strašnej výšky spoznať i tú najmenšiu vec. Aj ľudia sa znamenite činili. Oplatilo sa pozrieť, ako ľahko a hravo sa veľký černoch na tyči vyšvihol do výšky, ako Malajec tromi hmatmi premenil palmový list na veslo a ako vedel na kúske dosky kormidlovať a zvrtať sa. Indián ľahkým šípom zasiahol aj najvzdialenejší cieľ a jeho žena si získala obdiv, keď z dvojakého lyka uplietla rohož. Všetko s úžasom zmĺklo, len čo predstúpil Ind a urobil niekoľko kúzelníckych trikov. A Čňan ukázal, ako možno usilovnosťou strojnásobiť úrodu pšenice, ak sa mladé rastlinky vytiahnu a presadia do priestoru medzi ostatnými radmi.

Európan bol napodiv neoblúbený a viackrát si vyslúžil nevôľu svojich človečích príbuzných, lebo prísne a znevažujúco posudzoval výkony iných. Keď Indián zostrelil vtáka z nebotyčnej belasej výšavy, biely muž pokrčil plecami a vyhlásil, že s dvadsiatimi gramami dynamitu vystrelí do trojnásobnej výšky. A keď ho vyzvali, aby to ukázal, začal tliať, vraj keby mal to a ono a zo desať iných vecí, istotne by to urobil.

Vysmial aj Čňana. Povedal, že presádzanie mladšej pšenice si určite vyžaduje nesmiernu usilovnosť, ale že taká otrocká robota nemôže byť pre národ šťastím. Čňan mu za potlesku ostatných odvetil, že národ je šťastný, ak má čo jesť a ctí si svojich bohov. Európsky muž sa však aj tomu pohrdlivo zasmial.

Veselé preteky pokračovali, kým všetci do jedného, zvieratá i ľudia, neprejavili svoj talent a zručnosť. Hra spôsobila veľa radosti, aj patriarcha sa usmieval do bielej brady a pochvalne povedal, že teraz by už voda mohla pokojne opadnúť a na zemi by sa mohol začať nový život; v božom rúchu je vraj naporúdzí každá pestrá niť a nič im už nebráni, aby na zemi nezavládlo neskonalé šťastie.

Iba Európan doposiaľ neurobil majstrovský kúsok, preto všetci búrlivo žiadali, aby predstúpil a ukázal, čo vie, treba vraj posúdiť, či aj on má právo dýchať krásne božie povetie a plaviť sa v patriarchovom plávajúcom dome.

Európan sa dlho vykrúcal a všakovako vyhováral. Sám Noe mu však položil na hrud' prst a vyzval ho, aby poslúchol.

»Aj ja,« začal biely muž, »aj ja som rozvinul jednu zo svojich schopností a veľmi som ju zdokonalil. Nie je to oko, ktoré by bolo lepšie ako u iných bytostí, a nie je to ani ucho či nos alebo zručnosť či čosi podobné. Môj dar je vyššieho druhu. Mojm darom je intelekt.«

»Ukáž!« zvolal černoch a všetci sa hrmuli k nemu.

»Niet čo ukazovať,« povedal beloch krotko. »Asi ste mi dobre nerozumeli. To, čím sa vyznačujem, je rozum.«

Černoch sa bodro zasmial a ukázal snehobiele zuby, Ind výsmešné zvrátil tenké pery, Číňan sa prefikane a dobromyselne usmieval.

»Rozum?« spýtal sa pomaly. »Tak nám teda ukáž ten svoj rozum. Dosiaľ sme z neho nič nevideli.«

»Tu niet čo vidieť,« bránil sa Európan namrzene. »Môj dar a jeho jedinečnosť spočíva v tomto: zhromažďím si v hlave obrazy vonkajšieho sveta a z tých obrazov si sám pre seba utváram nové obrazy a poriadky. Svojím umom môžem obsiahnuť celý svet, čiže znovu ho stvoriť.«

Noe si pretrel oči.

»Dovoľ,« povedal pomaly, »načo by si to robil? Ešte raz stvoriť svet, ktorý už stvoril boh, iba pre teba samého a v tvojej malej hlave — komu to bude na osoh?«

Všetci tlieskali a zahrnuli belocha otázkami.

»Počkajte,« zvolal Európan, »nerozumiete mi. Práca mozgu sa nedá ukázať tak ľahko ako iná zručnosť.« Ind sa usmial.

»Ale dá sa, biely kmotre, dá sa. Tak už nám ukáž prácu umu, napríklad niečo zrátaj. Nože rátajme opreteký! Počúvaj: Jeden manželský pár mal tri deti a každé dieťa si založilo vlastnú rodinu. Každéj mladej rodinke sa každý rok narodilo dieťa. Koľko rokov uplynulo, kým ich bolo sto?«

Všetci zbystřili pozornosť a napäto počítali na prstoch. Európan začal rátať. Už o chvíľočku sa však prihlásil Číňan, že príklad vyriešil.

»No dobre,« pripustil beloch, »ale to je iba šikovnosť. Ja nemám rozum na to, aby som riešil také drobnosti, ale na veľké úlohy, od ktorých závisí šťastie ľudstva.«

»Ó, to sa mi páči,« pookřial Noe. »Nájsť šťastie, to je určite viac než každá iná zručnosť. Uznávam, že v tom máš pravdu. Nože nás chyťro nauč, ako urobiť ľudstvo šťastným, budeme ti vdáční.«

Všetci napäto, ako urieknutí, viseli pohľadom na perách bieleho muža. Teraz to pochopili. Buď mu chvála, že nám prezradí, v čom spočíva šťastie ľudstva. Je to kúzelník, odpúšťame mu každé zlé slovo. Načo mu je zručnosť a majstrovstvo očí, uší a rúk, načo mu je usilovnosť a počtárska bystrosť, keď vie také veci!

Európan sa dosiaľ tváril veľmi sebavedome, no teraz, keď videl úctivú zvedavosť ostatných, pozvoľna zrozpačiteľ.

»Nie je to moja vina,« riekol váhavo, »ale vy mi dobre nerozumiete. Nepovedal som, že poznám tajomstvo šťastia. Povedal som iba to, že môj rozum pracuje na úlohách, ktorých riešenie napomáha ľudskému šťastiu. Je to dlhá cesta a ani ja, ani vy nedovídime na jej koniec. Veľa pokolení sa ešte bude borit s týmito ťažkými otázkami.«

Ľudia bezradne a sklamané počúvali. O čom to vraví ten človek? Aj Noe hľadel bokom a vraštil čelo.

Ind sa usmial na Číňana, a keď ostatní rozpačité mlčali, Číňan priateľsky riekol: »Bratku, náš biely príbuzný je huncút. Chce nám tu navrávať, že svojou hlavou vykonáva prácu, ktorej ovocie možnovidia pravnci našich pravnukov, a možno ani neuvidia. Navrhujem, aby sme ho uznali za vtipkára.

Hovorí nám tu o veciach, ktorým nevieme porozumieť, ale tušíme, že ak by sme ich raz pochopili, stanú sa nám zdrojom nekonečných smiechot. Čo poviete? No dobre, sláva nášmu vtipkárovi!«

Väčšina súhlasila a tešila sa, že sa táto zamotaná história rozmotala. Niekoľkých to však neuspokojilo, ba rozladilo. Európan zostal sám, nik sa mu neprivřavel.

Keď sa zvečerilo, černoch, Eskimák, Indián a Malajec prišli k patriarchovi a povedali:

»Ctihodný otče, chceme sa ťa niečo spýtať. Nepáči sa nám ten biely pobeħaj, ktorý si z nás dnes vystřelil. Prosíme ťa, porozmýšľaj o tomto: všetci ľudia a zvieratá, každý medveď a každá blcha, každý bažant a každý lajniak, všetci môžeme ukázať niečo chvályhodné, niečo, čo ochraňuje, zlepšuje a skrášľuje život. Videli sme zázračné dary, ale i dary, čo nás rozosmiali. No aj to najmenšie zvieratko prispelo niečím radostným a pekným — len bledý muž, ktorého sme vylovili naostatok, nemal čo dať — iba nezvyčajné povýšenecké slová, nářžky a žarty, ktorým nik nerozumie a ktoré nikoho neoblažia. Pýtame sa ťa, drahý otče, či je správne, aby nám taký tvor pomáhal, keď budeme na našej milej zemi zakladať nový život? Nebude to pre nás pohroma? Len sa naňho pozri! Oči mútne, čelo samá vráska, ruky bledé a neduživé, v tvári smútok a zloba, nie je v ňom nijaký jas. Určite s ním nie je všetko v poriadku, sám boh vie, kto nám toho lapaja poslal na našu archu!«

Šedivý praotec sa na nich láskavo pozrel jasnými očami.

»Deti,« povedal ticho a dobrotivo, takže ich tváre sa hneď začali vyjasnievať, »drahé deti! Na vašu reč vám poviem, že máte pravdu, ale aj nemáte pravdu. Boh dal odpoveď na vašu otázku, skôr ako ste sa spýtali. Súhlasím s vami, že človek z vojnovkej krajiny veru nie je príjemný hosť a ťažko vedieť, prečo tu musia byť takí kuvici. Ale boh, ktorý tento druh raz stvoril, zaiste dobre vie, prečo to urobil. Vy všetci máte bielym ľuďom čo odpúšťať, lebo práve oni znovu priviedli našu úbohú Zem do záhuby a pred súd. Ale boh aj naznačil, čo s belochom zamýšľa. Vy všetci, ty černoch a ty Eskimák, máte v novom živote na zemi, ktorý, dúfajme, sa už čoskoro začne, po boku svoje milé ženy, ty svoju černošku, ty Indiánku, ty Eskimáčku. Iba človek z Európy je sám. Dlhو ma to rmútilo, no teraz už tuším, aký to má význam. Tento človek sa nám uchová ako upomienka a podnet a možno aj ako príznak. Rozmnožovať sa však nebude, nech znovu vplynie do prúdu mnohofarebného ľudstva. Nebude vám už kynozit život na novej zemi. Nech je vám to útechou.«

Prišla noc a na druhý deň ráno sa na východe vynoril z vôd končistý vrcholček svätého vrchu.
(1918)

RÍŠA

Bola raz jedna veľká, krásna, no nie práve bohatá krajina. Žil v nej statočný národ, skromný a mocný, spokojný so svojím údelom. Nebolo tu priam veľa bohatstva a blahobytu, elegancie a nádhery a zámožnejší susedia občas hľadeli na skromný národ vo veľkej krajine s posmechom či s posmešným súcitom.

No niekoľkým veciam, ktoré sa nedajú kúpiť a ľudia si ich jednako cenili, sa v tomto ináč nepreslávenom národe darilo dobre. Darilo sa im tak dobre, že chudobná krajina sa napriek svojej mizivej moci stala slávnou a uznávanou. Prekvitala tu hudba, básnické umenie a filozofia, a tak, ako sa od veľkého mudrca, kazateľa alebo básnika nevyžaduje, aby bol bohatý, elegantný a spoločensky vycibrený a jednako si ho svojím spôsobom každý váži, nič také nevyžadovali mocné národy ani od tohto nezvyčajného chudobného národa. Krčili plecami nad jeho chudobou a jeho trochu ťažkopádny a nešikovný zástojom vo svete, ale radi a bez závesti hovorili o jeho mysliteľoch, básnikoch a hudobníkoch.

Časom sa situácia vyvinula tak, že krajina veľkých myšlienok aj naďalej zostala chudobná a susedia ju často utláčali, ale do celého sveta sa z nej jednostaj prelieval tichý zúrodňujúci prúd tepla a mysliteľstva. Bolo tu však niečo, jedna prastará pozoruhodná okolnosť, pre ktorú tento národ nezosmiešňovali iba cudzinci, ale súžil sa a trpel aj sám: rozmanité kmene tejto krásnej krajiny sa odjakživa neznášali. Ustavične sa škriepili a jeden na druhého žiarlili. Ak aj v hlave niektorých vynikajúcich mužov národa skrsla myšlienka, že sa totiž treba zjednotiť a svorne pracovať na spoločnom diele, tak už len vedomie, že by sa potom jeden z mnohých kmeňov alebo jeho knieža vyvýšil nad iných a vládol im, bola väčšine tak proti mysli, že zjednotenie sa nikdy neuskutočnilo.

Raz sa zdalo, že národ sa predsa len zjednotí, keď zvíťazil nad cudzím kniežatstvom a dobyvateľom, ktorý krajinu ťažko utláčal. Znovu sa však poškriepili, veľa malých kniežat sa zjednoteniu bránilo a poddaných zahrnuli toľkou milosťou v podobe úradov, titulov a farbistých stužičiek, že všade zavládla spokojnosť a nik nebol naklonený novotám.

Medzitým sa celým svetom širila revolučná vlna, oná zriedkavá premena ľudí a vecí, ktorá sa stala príznakom či choroba zdvihla z dymu prvého parného stroja, a všade pretvárala život. Svet kypel prácou a príčinlivosťou, zavládli mu stroje a pobádali k novej a novej robote. Rodilo sa nevídané bohatstvo, svetadiel, ktorý dal svetu parný stroj, strhol na seba svetovládú ako nikdy predtým, rozdelil zvyšné svetadiely medzi svoje mocnosti, a kto nemal moc, obišiel naprázdno.

Táto vlna sa prevalila aj krajinou, o ktorej hovoríme, ale jej účasť naďalej zostala skromná, tak ako to prislúchalo jej zástoju. Majetky sveta sa znovu rozdelili a chudobnej krajine sa neušlo nič.

Zrazu sa všetko zvrátilo. Hlasy volajúce po zjednotení kmeňov nikdy nezmlkli. Zjavil sa veľký štátnik, muž v plnej sile, a po šťastnom oslnivom víťazstve nad mocným susedom sa národ upevnil a zjednotil. Všetky kmene sa zomkli do veľkej ríše. Chudobná krajina rojkov, mysliteľov a muzikantov sa prebudila, zbohatla, zväčšila sa, zjednotila a nastúpila svoju dráhu vedľa veľkých starších bratov ako rovnocenná mocnosť. Mladý štát už nemal v ďalekom svete čo lúpiť a získať, vo vzdialených svetadieloch sa žreby

už rozdelili. Teraz sa v krajine udivujúco rozvil duch strojov, ktorý sa tu dosiaľ len chabo ujímal vlády. Národ i krajina sa menila veľmi rýchlo. Stala sa veľkou, stala sa bohatou, stala sa mocnou a obávanou. Hromadila bohatstvo a obrnila sa trojnásobnou záštitou vojakov, kanónov a pevností. Susedov znepokojila politika mladého štátu, nedôverovali mu, báli sa ho, a tak aj oni začali stavať palisády a rozostavovať kanóny a vojenské lode.

To však nebolo najhoršie. Mocnosť mala dosť peňazí financovať obrovské ochranné valy, no na vojnu nik nemyslel; zbrojilo sa len tak, pre každý prípad, lebo boháči radi vidia svoj majetok za železnou ohradou.

Oveľa horšie bolo, čo sa robilo vo vnútri mladej ríše. Národ, ktorý svet tak dlho spolu zosmiešňoval a spolu znevažoval, ktorý prejavil toľko ducha a vlastnil tak málo peňazí, tento národ teraz spoznal, akou milou vecou je majetok a moc. Budoval a sporil, obchodoval a požičiaval, nikomu nestačilo zhonobené bohatstvo, kto mal mlyn lebo vyhňu, už aj musel mať fabriku, a kto mal troch tovaríšov, musel ich teraz mať desať alebo dvadsať, ba mnohí to chytro dotiahli na stá a tisíce. A čím rýchlejšie toľké ruky a stroje pracovali, tým rýchlejšie sa hromadili peniaze — u šikovných jednotlivcov, ktorí vedeli majetok zhŕňať. Mnohí-premnohí robotníci však už neboli majstrovi tovariši a spolupracovníci, ale hrdlačili ako otroci. Tak sa to robilo aj v iných krajinách, aj tam sa z dielne stala továreň, z majstra vládca, z robotníka otrok. Žiadna krajina na svete sa tomuto osudu nevyhla. Ale mladá ríša mala aj taký údel, že nový duch a ruch vo svete súvisel s jej vznikom. Nemala nijaké staré časy, nijaké staré bohatstvo, vhupla do rýchlych nových čias ako netrzeplivé dieťa, ruky plné roboty a zlata.

Mnohí ľudia národ varovali a vystríhali, že je to nepravá cesta. Spomínali na dávne časy, na tichú, skrytú slávu krajiny, na duchovné poslanie, ktorým kedysi žila, na stály ušľachtilý duchovný prúd myšlienok, hudby a poézie, ktorým kedysi obdarovávala svet. Ale ľudia, ktorí nečakane zbohatli, sa šťastne smiali. Svet bol guľatý a krútil sa, a ak starí otcovia písali básne a filozofovali, tak áno, bolo to veľmi pekné, ale vnukovia chceli ukázať, že sa tu doma môže a zmôže aj niečo iné. A tak v tisíciach továrňach vykúvali a vyrábali nové stroje, nové železnice, nový tovar a pre každý prípad aj nové pušky a kanóny. Boháči bočili od ľudu, chudobní robotníci videli, že sú odkázaní sami na seba, a ani oni už nemysleli na národ, ku ktorému patrili, ale starali sa, mysleli a činili sa zas len každý sám pre seba. A boháči a mocipáni, ktorí všetky tie kanóny a pušky hromadili proti vonkajšiemu nepriateľovi, sa tešili svojej predvídavosti, lebo teraz mali nepriateľov vnútorných, a azda aj nebezpečnejších.

Všetko sa skončilo veľkou vojnou, ktorá za dlhé roky tak strašne spustošila svet; ešte stojíme medzi troskami, ohlušenie jej hurhajom, roztrpčenie jej nezmyselnosťou a choré z potokov krvi, ktoré sa rinú cez naše sny.

Vojna sa skončila tak, že sa zrútila tá mladá prekvitajúca ríša, ktorej synovia odchádzali na bojiská nadšene, ba bujaro. Porazili ju, strašne ju porazili. A skôr než sa začalo vravieť o mieri, víťazi žiadali od porazeného národa ťažké vojnové poplatky. A stalo sa, že kým porazené vojsko deň čo deň tiahlo domov, do krajiny víťazného nepriateľa mu z vlasti dlhé vlaky viezli v ústrety symboly ich doterajšej moci. Z premoženej krajiny prúdom tiekli stroje a peniaze do rúk nepriateľa.

Porazený národ sa však vo chvíli najväčšej tiesne spamätal. Vyhnal vodcov a kniežatá a vyhlásil svoju svojprávnosť. Utvoril si vládu z vlastných radov a oznámil, že národ sa ocitol v nešťastí vlastným pričinením.

Národ, ktorý sa stal svojprávnym v takej ťažkej skúške, dnes ešte nevie, kam vedie jeho cesta a kto je jeho vodcom a pomocníkom. Nebesá to vedia a vedia aj to, prečo na tento národ a na celý svet zoslali vojnové strasti.

Z temnoty dnešných dní svieti cesta, cesta, po ktorej musí porazený národ vykročiť.

Už nemôže byť dieťaťom. To nemôže nik. Jednoducho nemôže odložiť svoje kanóny, stroje a peniaze a v malých pokojných mestech skladať básne a hrať sonáty. Môže ísť cestou, po ktorej musí ísť aj jednotliviec, keď sa dopustí omylu a prežije veľké utrpenie. Môže spomínať na svoju doterajšiu cestu, na svoj pôvod a detstvo, na svoj vzostup, lesk a pád a v spomínaní môže nájsť silu, ktorá mu bude bytostne a natrvalo patriť. Musí »vojst' do seba«, ako hovoriajú zbožní ľudia. A v sebe, v najväčšej hĺbke duše, nájde svoje vlastné nerozumené bytie, ktoré už nebude chcieť uniknúť svojmu osudu, ale prisvedčiť mu, a z toho najlepšieho, najvútornejšieho, čo človek opäť nájde, môže nanovo začať.

A ak to tak bude, a ak zdeptaný národ ochotne a úprimne pôjde cestou svojho osudu, tak sa obnoví niečo z toho, čo tu už kedysi bolo. Znovu z neho vyklíči a do sveta prenikne stály tichý prúd a všetci, ktorí sú dnes ešte nepriatelia, znovu budú v budúcnosti tomu tichému prúdu dojata načúvať.
(1918)

MALIAR

Maliar menom Albert nemohol za mladi získať svojimi obrazmi úspech a uznanie, po akom túžil. Utiahol sa a povedal si, že si vystačí sám so sebou, a dlhé roky sa o to pokúšal. Čoraz väčší však videl, že si sám nemôže stačiť. Sedel a maľoval akýsi hrdinský obraz a pri práci mu znovu a znovu schádzala na um myšlienka: »Treba vlastne, aby si robil, čo robíš? Treba vôbec tieto obrazy maľovať? Nebolo by pre teba a pre každého práve tak dobre, keby si sa len prechádzal a popíjal víno? Znamená vari tvoje maľovanie aj pre teba niečo iné, ako že sa trochu rozptýliš, trochu zabudneš, trochu si skrátiš čas?« Také myšlienky neosožili jeho práci a časom Albert takmer prestal maľovať. Prechádzal sa, popíjal víno, čítal knihy, cestoval. Lenže ani táto činnosť ho neuspokojovala.

Často premýšľal, s akou túžbou a nádejami kedysi začal maľovať. Cítil a želal si, aby medzi ním a svetom vzniklo mocné puto a prúdenie, aby sa medzi ním a svetom ustavične chvelo a tichou hudbou zaznievalo niečo mocné a vrúcne. Obrazmi hrdinov a heroickými krajinkami chcel vyjadriť a uspokojiť svoje vnútro, aby mu potom zvonka zažiarilo a živo a vďačne šlo v ústrety úsudkom ľudí, ktorí sa na jeho obrazy pozreli.

Nuž toto teda nenašiel. Bol to sen, no aj sen pozvoľna slabol a rozplýval sa. Ale teraz, keď Albert blúdil svetom, samotársky sa zdržiaval na odľahlých miestach, cestoval loďou alebo sa túlal horskými úžľabinami, sen sa mu čoraz častejšie vracal, iný ako kedysi, ale práve taký krásny, práve taký mocný, vábivý, práve taký túžobný, žiariaci mladou silou.

Ó, ako často po tom túžil — cítiť chvenie medzi sebou a všetkými vecami sveta. Cítiť, že jeho dych a dych vetra a mora je jedným dychom, aby ho so všetkým ostatným spájalo bratstvo a spriaznenosť, láska a blízkosť, zvuk a súzvuk.

Nežiadalo sa mu už maľovať obrazy, v ktorých by zobrazil seba a svoju túžbu, ktoré by mu prinášali porozumenie a lásku, ktoré by ho objasňovali, zdôvodňovali jeho tvorbu a preslávili ho. Nemyslel viac na hrdinov a hrdinské pochody, ktoré by ako nejasný obraz vyjadrovali a líčili jeho vlastné bytie. Túžil iba po pocite oného chvenia, oného mocného prúdu, onej skrytej vrúcnosti, v ktorej by sa sám stal ničím a zahynul, zomrel a nanovo sa zrodil. Už len nový sen o tom, už len nová posilnená túžba po tom robila život znesiteľným, vnášala doň niečo ako zmysel, rozjasňovala, vyslobodzovala.

Albertovi priatelia, ak ešte nejakých mal, nerozumeli jeho rojčeniu. Videli iba to, že tento človek sa čoraz väčší uzatvára, že tichšie a nezvyčajnejšie hovorí a usmieva sa, že sa dlho zdržiava inde a že sa nezúčastňuje na tom, čo je iným ľuďom milé a čo pokladajú za dôležité, že sa nemieša do politiky a neobchoduje, nechodí na strelecké slávnosti a bály, nezapája sa do múdrych rozhovorov o umení ani do ničoho iného, v čom ostatní nachádzali záľubu. Stal sa čudákom a spola bláznom. Chodieval sivým chladným zimným povetím a vdychoval jeho farby a vône, bežal za malým dieťaťom, ktoré si džavotalo a pospevovalo, celé hodiny civel do zelenej vody, na záhon kvetov, alebo sa pohrúžil do knihy, alebo hľadel na línie, ktoré nachádzal v prerezanom kúsku dreva, v koreni alebo v repe.

Nik sa už o neho neobzrel. Žil v tom čase v malom meste v cudzine a raz ráno tam šiel alejou a videl stadiaľ pomedzi kmene stromov na malú lenivú rieku, na strmý žltý hlinitý breh, na ktorom sa po zosutej pôde a holých kameňoch rozvetvovalo zaprášené krovie a bodľacie. Zrazu v ňom niečo zaznelo, zostal stáť, pocítil v duši, že si znovu nôti starú pieseň z krásnych čias. Hlinastá žltá a zaprášená zeleň, alebo lenivá rieka a prudké strmé brehy, akýsi vzájomný pomer farieb alebo línií, akýsi zvuk, nezvyčajnosť v náhodnom obraze, to všetko bolo krásne, neuveriteľne krásne, dojímavé a vzrušujúce, privrávalo sa mu, bolo s ním spriaznené. A pocítil chvenie a nerozlučný vzťah medzi lesom a riekou a ním samým, medzi nebom, zemou a rastlinstvom, a videlo sa mu, že všetko je tu len a len nato, aby sa v tejto chvíli v jeho očiach a jeho srdci zrkadlilo, stretlo a pozdravilo sa. Miesto, kde sa rieka zvíjala s bylinami, strom s povetím, aby sa zjednotili, umocnili sa navzájom a slávili sviatok lásky, to miesto bolo jeho srdce. Keď sa tento skvostný zážitok viackrát zopakoval, zaplavil maliara nádherný pocit šťastia, sýty a plný

ako večerné zore alebo ako vôňa zo záhrad. Okúsil to, bolo to sladké a ťažké, nevedel však pri tom dlho vydržať, bolo to prihojné, napĺňalo do prasknutia, vzrušovalo, div nezačal pociťovať úzkosť a srd. Bolo to silnejšie ako on, uchvacovalo, strhávalo, až sa bál, že podľahne. A to nechcel! Chcel žiť, chcel žiť naveky. Nikdy, nikdy si ešte neželal vrúcnejšie žiť. Ako po ošiali sa jedného dňa ocitol v akejsi komore — tichý a sám. Prichystal si škatuľu s farbami a napál kúsok kartónu — po rokoch znovu sedel a maľoval.

A tak to bolo aj naďalej. Viac mu nezišla na um myšlienka: »Prečo to robím?« Maľoval. Nerobil nič iné — iba sa díval a maľoval. Alebo odchádzal von a hrúžil sa do obrazov sveta, alebo sedel doma a dal sa unášať hojnosťou zážitkov. Obraz za obrazom zbásňoval na malé kartóny, daždivú oblohu s vrbami, záhradný múr, lavičku v lese, vidiecku cestu, ľudí a zvieratá, ale aj veci, ktoré jakživ nevidel, mohli to byť hrdinovia či anjeli, ale aj oni žili tak ako múr alebo les.

Keď sa vrátil k ľuďom, rozchýrilo sa, že znovu maľuje. Pokladali ho síce za polovičného blázna, ale na jeho obrazy boli zvedaví. Nechcel ich nikomu ukázať, toľko však dobiedzali, otravovali ho, nútili. Napokon dal jednému známemu kľúč od izby a sám odcestoval. Nechcel byť pri tom, keď sa iní budú pozeráť na jeho obrazy.

Ľudia prišli, strhol sa krik, objavili v maliarovi diabolského génia, ktorý je síce čudák, ale obdarený božou milosťou — ako zneli všetky tie výroky znalcov a rečníkov.

Maliar Albert medzitým vystúpil v akejsi dedine, u sedliaka si najal izbu a vybalil farby a štetce. Znovu natešene chodieval horami-dolami a neskôr potom do svojich obrazov vnášal, čo zažil a cítil.

Raz sa v tlači dozvedel, že sa celý svet chodí pozeráť na jeho obrazy. V hostinci pri pohári vína čítal v novinách hlavného mesta dlhý pekný článok o svojej tvorbe. Hore bolo hrubo vytlačené jeho meno a zo všetkých stĺpcov sa rinuli hojné slová chvály. No čím dlhšie čítal, tým čudnejšie sa cítil.

»Ako nádherne svieti na obraze Modrá dáma žlté pozadie — nová, nesmierne odvážna, očarujúca harmónia!«

»Čarokrásna je aj plastika výrazu na obraze Zátisie s ružami. A čo povedať o rade autoportrétov!

Môžeme ich priradiť k najlepším majstrovským dielam psychologického portrétného umenia.«

Čudné, čudné! Nemohol si spomenúť, že by bol kedy namaľoval Zátisie s ružami alebo Modrú dámu a nevedel ani o tom, že by bol robil autoportrét. Nenašiel však ani zmienku o hlinitom brehu, ani o anjeloch, ani o daždivej oblohe, ani o ďalších obrazoch, ktoré mal rád.

Albert sa vrátil do mesta. V cestovnom obleku šiel do svojho bytu, skadial' vychádzali a do ktorého vchádzali ľudia. Pred dverami sedel akýsi človek a Albert si musel kúpiť lístok, aby mohol vojsť.

Tu boli jeho obrazy, dôverne známe. Ktosi však na každý zavesil ceduľku, na ktorej sa dočítal kadečo, o čom nevedel. Na mnohých bol názov Autoportrét a iné pomenovania. Zamyslene stál pred obrazmi a ich neznámymi názvami. Videl, že obrazy by sa mohli pomenovať aj celkom ináč, ako ich pomenoval on. Videl, že v záhradnom múre stvármil niečo, čo iní mohli pokladať za oblak, a v roklinách jeho kamennej krajiny mohli iní vidieť aj ľudskú tvár.

Napokon na tom až tak nezáležalo. Albert sa radšej ticho stratil, odcestoval a nikdy sa už do mesta nevrátil. Namaľoval ešte veľa obrazov, dal im mnohé mená a bol šťastný; nikomu ich však neukázal. (1918)

ROZPRÁVKA O PRÚTENEJ STOLIČKE

Istý muž osamelo sedel vo svojej manzarde. Veľmi túžil stať sa maliarom, bol by však musel prekonať veľa ťažkostí — v prvom rade — pokojne si býval v manzarde, bol už postarší a zvykol si dlhé hodiny sedávať pred malým zrkadlom: pokúšal sa nakresliť autoportrét. Zaplnil si kresbami celý zošit a s niektorými bol veľmi spokojný.

»Na to, že nemám nijaké vzdelanie,« vravel si, »sa táto kresba dost' podarila. A aká zaujímavá vráska tu vedľa nosa! Vidno, že mám čosi z mysliteľa alebo čosi podobné. Treba už iba trochu zdvihnúť kútiky úst a docielim svojský, priam zádušný výraz.«

Keď však potom výkresy po čase znovu prezeral, zväčša sa mu vôbec nepáčili. Bolo to nepríjemné, usúdil však, že robí pokroky a že si kladie čoraz väčšie nároky.

Tento mladý muž nenažíval s vecami, ktoré mal vo svojej manzarde, v želanom vrúcnom vzťahu, no

ani v zlom. Nerobil im ani viac, ani menej prikoria ako väčšina ľudí, sotva sa na ne pozrel a zle ich poznal.

Keď sa mu ďalší portrét znovu celkom nevydaril, čítaval zavše knihy a dozvedel sa, ako sa to podarilo iným, ktorí začínali podobne ako on — ako skromní a celkom neznámi mladí ľudia — potom sa však veľmi preslávili. Rád tie knihy čítaval a čítaval v nich vlastne svoju budúcnosť.

Jedného dňa si znovu takto akosi bez vôle, skormútene sedel doma a čítal o istom veľmi slávnom holandskom maliarovi. Čítal, že maliara posadla naozajstná náruživosť, ba posadnutosť stať sa dobrým maliarom a že tej túžbe načisto podľahol. Mladý muž zistil, že sa tomu maliarovi v kadečom podobá. Keď čítal ďalej, objavil to i to, čo sa už s ním natoľko nezrovnávalo. Popri inom čítal, ako Holanďan za zlého počasia, keď sa nedalo maľovať vonku, zanovito a vášnivo maľoval všetko, aj tú najmenšiu vec, čo mu padla do očí. Tak raz namaľoval pár starých drevákov a inokedy starú krivú stoličku, hrubú neotesanú kuchynskú sedliacku stoličku z obyčajného dreva s pomerne zodratou sedačkou vyplietenou slamou. Túto stoličku, o ktorú by sa nik iný istotne ani neobzrel, namaľoval maliar s toľkou láskou a oddanosťou, s toľkou vášňou a oduševnením, že sa obraz stal jedným z najkrajších majstrových diel. Spisovateľ vedel o namaľovanej stoličke povedať veľa pekných, priam dojímavých slov.

Mladý muž prestal čítať a zamyslel sa. To bolo niečo, o čo sa mohol pokúsiť. Rozhodol sa, že hneď — lebo to bol muž mimoriadne rýchlych rozhodnutí — že hneď napodobní príklad veľkého majstra a vyskúša túto cestu k šťastiu.

Poobzeral sa v svojej podkrovnej izbičke okolo seba a zistil, že sa na veci, medzi ktorými býva, vlastne sotva poriadne pozrel. Nenašiel krivú stoličku so slamenou sedačkou, neboli tu ani dreváky. Na chvíľu ho to skormútilo a rozladilo a aj teraz, ako už často predtým, keď čítal o živote veľkých mužov, stratil náladu. Zistil, že všetky tie maličkosti a náznaky a zázračné náhody, ktoré v živote iných hrali takú krásnu úlohu, jemu chýbajú a márne na ne čaká. Chytrý sa však vzchopil a povedal si, že práve teraz bude jeho úlohou tvrdošijne nastúpiť ťažkú cestu za slávou. Skúmavo si obzeral všetky predmety v izbičke a objavil prútenú stoličku, ktorá by mu dobre mohla poslúžiť za model.

Nohou si stoličku pritiahol bližšie, zaostřil si maliarsku ceruzku, na kolená si položil skicár a začal kresliť. Zdalo sa mu, že niekoľko prvých sotva viditeľných ťahov dostatočne naznačuje tvar, rýchlo ich nakreslil výraznejšie a niekoľkými hrubými líniami zvýraznil obrysy. Lákal ho hlboký trojuhlastý tieň v jednom kúte, mocne ho načrtol, a tak pokračoval ďalej, až ho niečo začalo rušiť.

Chvíľu ešte pracoval, potom sa pozrel na zošit zďaleka a skúmavo sa na kresbu zahľadel. Videl, že prútenú stoličku veľmi skreslil.

Zlostne načrtol novú čiaru a rozčúlene uprel pohľad na stoličku. Nebolo to ono. To ho nasrdilo.

»Čertovská stolička!« zvolal. »Takú vrtošivú potvoru som jakživ nevidel!«

Stolička trochu zavrzgala a pokojne povedala: »Hja, len sa na mňa pozri! Som, aká som, a už sa nezmením.«

Maliar do nej kopol. Stolička sa pomkla dozadu a teraz vyzerala celkom inak.

»Hlúpa stolička!« zvolal mládenec. »Na tebe je všetko krivé a šikmé!« Prútená stolička sa usmiala a nežne povedala: »Volá sa to perspektíva, mladý pán.«

Mládenec vyskočil. »Perspektíva!« skríkol zúrivo. »Teraz príde táto haraburda a chce sa hrať na učiteľku! Perspektíva je moja záležitosť, nie tvoja, to si pamätaj!«

Stolička už nepovedala nič. Maliar sa prudko sem i tam prechádzal, až mu zdola ktosi zlostne zabúchal palicou na podlahu. Býval pod ním starší človek, učenec, ktorý neznášal hluk.

Mládenec si sadol a vzal si svoj posledný autoportrét. Nepáčil sa mu. Zistil, že v skutočnosti vyzerá krajšie a zaujímavejšie, a bola to pravda.

Znovu chcel čítať, v knihe sa však ďalej hovorilo o holandskej stoličke, a to ho hnevalo. Zdalo sa mu, že sa okolo nej naozaj robí veľa křiku, a vôbec...

Mladý muž si vzal svoj bohémsky klobúk a rozhodol sa, že sa pôjde prejsť. Spomenul si, že už dávnejšie mu raz zišlo na um, že maliarstvo je neuspokojivá činnosť. Je s ním iba kříž, prináša samé sklamanie a napokon — aj najlepší maliar sveta môže zobrazit iba povrch vecí. Pre človeka, ktorý miluje hĺbku, by to tak či tak nebolo nijaké povolanie. A znovu mu, ako už viackrát, začala v hlave vřtať myšlienka, či by nemal vyhovieť svojej prvej náklonnosti a či by sa radšej nemal stať spisovateľom. Prútená stolička v

manzarde osamela. Bolo jej ľúto, že jej mladý pán odišiel. Dúfala, že sa medzi nimi konečne vytvorí správny vzťah. Rada by s ním bola zavše stratila slovíčko, lebo vedela, že by mohla mladého človeka naučiť veľa cenného. Žiaľ, už z toho nič nebude.

(1918)

IRIS

V jari svojho detstva behával Anzelm po zelenej záhrade. Jeden kvet medzi matkinými kvetmi, kosatec, mu bol mimoriadne drahý. Prikladal si líca na jeho vysoké jasnozelené listy, ohmatával a hladkal ich kopijovité konce, privoniaval k veľkému záračnému kvetu a dlho naň hľadel. Z bledobelasého kvetného lôžka sa dvíhali dlhé rady žltých piestikov, pomedzi ne sa do kalicha a do vzdialeného modrého tajomného kvetu rozbiehala jasná cestička. Miloval ten kvet a dlho naň hľadieval a jeho jemné žlté články sa mu javili hneď ako zlatý plot na kráľovskej záhrade, hneď ako dva rady krásnych zasnených stromov, ktorými nehýbe vietor a pomedzi ktoré vedie dnu jasná tajuplná cesta, popretkávaná sviežimi, ako sklo jemnými žilkami. Klenba sa mocne vzpínala, na spiatočnej ceste sa chodník pomedzi zlaté stromy strácal v nepredstaviteľnej hĺbke, ponad ktorú sa týčila fialová klenba a vrhala čarovné riedke tieň na ticho čakajúci zázrak. Anzelm vedel, že tu má kvet ústa, že za skvostnou rastlinnou žltou v modrej hlbine býva jeho srdce a jeho myšlienky a že touto pôvabnou, jasnou, sklovito žilkovanou cestou vchádza a vychádza jeho dych a jeho sny.

Vedľa veľkého kvetu boli menšie, ktoré sa ešte nerozvíli, stáli na pevných šťavnatých stonkách v malom kalichu z hnedastozelenej kože; mladý fialkastý kvet, zababušený do jasnej zelene, sa ticho a mocne predieral von; hore jemne vykúkal nežne a pevne zavinutý mladý, tuhofialový konček. Aj na týchto mocne zvinutých mladých lupeňoch bolo vidieť storako žilkovanú kresbu.

Ráno, keď sa sem vracal z domu, zo spánku, zo snov a z ďalekých svetov, záhrada ho vždy znovu a nie márne očakávala, a kde včera zo zelenej čaše uprene hľadel nahusto zvinutý kvetný vrcholček, teraz tu visel mladý list, riedky a modrý ako povetrie, ako jazýček a ako pera, hmatkajúc hľadal svoj tvar a svoju klenbu, o ktorej dlho sníval, a celkom naspodku, kde ešte ticho bojoval so svojím okvetím, sa už dala tušiť jemná žltá rastlinka, svetlá žilkovaná cesta a ďaleká voňavá hlboko uložená duša. Možno už napoludnie, možno večer sa otvoril, ponad zlatý rozprávkový les preklenul belasý stan z hodvábu a z čarovnej priepasti ticho vydýchol svoje prvé sny, myšlienky a svoj prvý spev.

Svitol deň, keď sa v tráve belaseli samé zvončeky. Svitol deň, keď záhradou zrazu zaznel nový zvuk, zaviala nová vôňa a nad červenkastým, slnkom prehriatym listím mäkko a zlatisto visela prvá čajová ruža. Svitol deň, keď už nekvitli nijaké kosatce. Odišli, dolu do vonných tajomstiev viac nevedel nijaký chodník so zlatým plotom, cudzo tu stáli meravé listy, nevlúdne a ostré; ale v kríkoch dozrievali červené maliny a nad astrami si voľne a ihravo poletovali nevídané červenohnedé motýle s perleťovými chrbátikmi a bzučiacie roje so sklovitými krídelkami.

Anzelm sa zhováral s motýľmi a s obľými kamienkami, priatelil sa s chrobákom a jašteričkou, vtáčence mu rozprávali vtáacie príbehy, papradie mu tajne ukázalo pod strieškou obrovských listov naznášané semeno, zelené priezračné sklené čriepky mu chytili slnečný lúč a zmenili sa na paláce, záhrady a iskriace klenotnice. Ak už neboli ľalie, zakvitli kapucínky, ak už povädli čajové ruže, dozreli černice, všetko sa posúvalo, jednodaj bolo tu a jednodaj odchádzalo, zmizlo a načas sa vrátilo, ba aj stiesňujúce čudesné dni, keď studený vietor lomcoval jedľou a zvädnuté listie v záhrade nevládne zmierajúc suchotalo, aj tieto dni ešte zazneli piesňou, priniesli zážitok, príbeh, kým všetko znovu zapadlo, pred oblokmi padal sneh a na obločných sklách vyrastali palmové lesy, večer lietali anjeli so striebornými zvončkami a nivy a polia voňali sušeným ovocím. V tomto dobrom svete nikdy nezaniklo priateľstvo a dôvera, a keď raz nenazdajky vedľa listia čierneho brečtanu znovu zažiarili snehové zvončeky a prvé vtáky poznové leteli vysokou modrou oblohou, vyzeralo to, akoby tu všetko bolo odjakživa. Až jedného dňa, vždy nečakane a jednako vždy presne, ako to muselo byť a ako po tom každý túžil, zo stoniek na kosatci znovu vykukol prvý modravý vrcholček kvetu.

Všetko bolo krásne, všetko sa Anzelmovi videlo vítané, obšťastňujúce a láskavé, ale rok čo rok najočarujúcejším okamihom milosti bol pre chlapca prvý kosatec. Kedysi dávno v najranejšom detskom sne prvý raz čítal v jeho kalichu, v knihe zázrakov, jeho vôňa a povievajúca mnohoraká belasosť mu bola

volaním a kľúčom k tvorstvu. Tak s ním kosatec kráčal cez všetky roky jeho nevinnosti, každým novým letom nový, tajomnejší a dojímavejší. Aj iné kvety mali ústa, aj iné kvety vysielali vôňu a myšlienky, aj iné vábili včely a chrobač do svojich malých sladkých komôrok. Ale modrý kosatec bol chlapcovi milší a dôležitejší ako každý iný kvet, stal sa mu podobenstvom a príkladom všetkého zázračného, všetkého, o čom hodno premýšľať. Keď nazrel do jeho kalicha a pohrúžené sledoval ten jasný snový chodník a jeho myšlienky, ako sa vinie pomedzi žlté zázračné kričie v ústrety šerejúceму kvetnému vnútrajšku, vtedy jeho duša nazrela do brány, kde sa vidina stáva záhadou a videnie tušením. Občas sa mu aj v noci snívalo o tomto kvetnom kalichu, bol nesmierny veľký a otváral sa pred ním ako brána nebeského paláca, Anzelm jazdil na koni, vlietal dnu na labutiach, a spolu s ním pomaly letel a jazdil a kľzal sa celý svet, tajomná moc ho sem i tam vodila ľúbeznu hĺbinou, kde sa splní všetko, čo čakáme; a všetko, čo tušíme, je pravda.

Každý pozemský jav je podobenstvom a každé podobenstvo je otvorenou bránou, ktorou duša, ak je pripravená, môže vojsť do vnútornej časti sveta, kde sme všetci jednou bytosťou — ty a ja, noc a deň. Každý človek sa zavše ocitne pred otvorenou bránou, každému niekedy zide na um myšlienka, že všetko viditeľné je podobenstvom a že za podobenstvom prebýva duch a večný život. Pravdaže, iba poniektorí prejdú tou bránou a obetujú krásnu vidinu za tušenú skutočnosť.

Chlapcovi Anzelmovi sa kvetný kalich javil ako otvorená tichá otázka a jeho duša sa v mučivom tušení predierala k oblažujúcej odpovedi. Potom ho znova lákala milá mnohorakosť vecí, zhováral sa a hrával s trávou a s kameňmi, s koreňmi, s krovím a živočíchmi a so všetkým, čo mu svet robilo prívetivým. Často skúmavo pozoroval sám seba, nadchýnal sa zvláštnosťami svojho tela, s privretými očami precíťoval nezvyčajné pohyby pri hltaní, speve a dýchaní, pocity a predstavy v ústach a v hrdle, cítil, že aj tam je chodník a brána, ktorou môže duša prejsť k duši. Začudovane pozoroval veľavravné farebné obrazce, ktoré sa mu pri zatvorených očiach často vynárali z purpurovej temnoty, modré a temnočervené škvrny a polkruhy a medzi nimi jasné sklovité línie. Dakedy Anzelm s radostným úľakom a dojatím pocítil jemný storaký súvis medzi okom a uchom, čuchom a hmatom, v krásnych letných chvíľach cítil príbuznosť medzi tónmi, hláskami a písmenami — ako aj medzi červeňou a belasosťou, tvrdosťou a mäkkosťou, alebo keď prívoniaval k nejakej bylinke alebo k zlúpanej zelenej kôre stromu, čudoval sa, ako nezvyčajne súvisí ich vôňa a chuť, ako sa navzájom prelínajú a zjednocujú.

Cítia to tak všetky deti, aj keď azda nie všetky tak mocne a jemne, mnohé však túto schopnosť stratia, akoby ju nikdy neboli mali, skôr než sa naučia čítať prvé písmená. Iné si tajomstvo detstva uchovávajú dlho a jeho závan a ozvenu si nesú so sebou, kým im neobebejú vlasy, až po neskoré úmorné dni. Všetky deti, kým sú ešte vo veku tajomstiev, sa v duši ustavične zaoberajú jedinou dôležitou vecou — sami sebou a záhadným súvisom medzi vlastnou osobou a okolitým svetom. Hľbaví a múdri ľudia sa v dospelosti vracajú k týmto činnostiam, väčšina však privčas a navždy zabudne, opustí vnútorný svet naozaj dôležitých vecí a po celý život sa potom túla pestrým bludiskom starostí, túžob a cieľov, z ktorých nič nesídli v duši a nič ich nevedie nazad do ich najvnútornejšieho sveta a do ich domova.

Letá a jesene Anzelmovho detstva prichádzali mätko a odchádzali nečujné, vždy nanovo zakvitla a odkvitla snežienka, fialka, žltá fialka, ľalia, zimozelen a ruža kvitli krásne a bohato ako odjakživa. Žil s nimi, privrával sa mu kvet i vták, počúval ho strom i studňa a podľa starej obyčaje brával svoje prvé napísané písmenká a prvé kamarátske starosti do záhrady, k matke, k pestrým kamienkom na záhonoch. Raz však prišla jar, ktorá neznala a nevoňala ako každá jar predtým, spieval drozd, ale nebola to tá stará pieseň, belaso rozkvitol kosatec, ale po chodníku so zlatým plotom, ktorý viedol do jeho kalicha, sa sem i tam neprechádzali nijaké sny ani rozprávkové postavy. Jahody sa smiali z úkrytov v zelenej tóni, vysoko nad okolíkmi poletovali jagavé motýle, nič však už nebolo ako inokedy, na chlapca doliehali iné veci a často sa škriepil s matkou. Sám nevedel, čo je to, prečo ho jednoducho niečo bolí a ruší. Videl iba to, že svet sa zmenil, doterajší priatelia ho opustili a zostal sám.

Tak sa minul rok, minul sa aj druhý a Anzelm už nebol dieťaťom. Pestré kamienky okolo hriadiok boli nudné, kvety nemé, chrobáky napichnuté na ihlách si uložil do skrinky, jeho duša vykročila na dlhú a ťažkú neschodnú cestu a staré priateľstvá sa zmarili a vyschli.

Mladý človek sa nadšene vrhol do života, lebo sa mu zdalo, že sa iba teraz začína. Zaviaty a zabudnutý bol svet podobenstiev, lákali ho nové túžby a cesty. Detstvo mu ešte ako opar uviazlo v modrom

pohľade a v hebkých vlasoch, no nebol rád, že mu ho pripomínali, vlasy si ostrihal nakrátko a do pohľadu vkladal čo najviac odvahy a istoty. Bol samý vrtoch. Hnal sa cez roky plné úzkosti a očakávania — hneď ako dobrý žiak a priateľ, hneď osamelý a plachý, hneď divo vyčíňajúc pri prvých mládeneckých pohľadávkách. Musel opustiť vlast' a vídal ju len zriedka za krátkych návštev, keď sa vracal k matke — zmenený, vyrastený, vkusne oblečený. Privádzal si priateľov, prinášal knihy, vždy niečo iné, a keď šiel starou záhradou, jeho rozptýlenému pohľadu sa videla malá a mlčanlivá. Už nečítaval príbehy v pestrej spleti žiliak na kameňoch a listoch, už nevidel v tajomnom modrom kvete irisu prebývať boha a večnosť. Anzelm bol žiakom, bol študentom, vraciaval sa do vlasti v červenej a potom v žltej čiapke, s páperím nad perami a s riedkou briadkou. Prinášal si cudzojazyčné knihy, raz si priviedol psa, a v koženom puzdre na hrudi nosieval raz utajované básne, raz odpisy prastarých múdrostí, raz fotografie a listy pekných dievčat. Odchádzal nazad, býval v ďalekých krajinách a cestoval na veľkých námorných lodiach. Vrátil sa ako mladý učenec, nosieval čierny klobúk, tmavé rukavice a starí susedia strhávali pred ním klobúk a oslovovali ho profesor, hoci ešte profesorom nebol. Keď sa znovu vrátil, mal čierny oblek a štíhly a vážny kráčal za vozom, na ktorom v ozdobenej truhle ležala jeho mŕtva matka. Neskôr sa vraciaval len zriedka.

Potom býval vo veľkomeste, vyučoval študentov a všetci ho pokladali za významného učenca; chodil, prechádzal sa, sedel a stál tak ako iní ľudia vo svete, v peknom kabáte a klobúku, vážny alebo priateľský, s rozžiarenými a niekedy trochu unavenými očami, bol pánom a bol bádateľom, na čo mal práve chuť. Teraz sa mal tak, ako sa mal na sklonku detstva. Odrazu cítil, že mu už minulo veľa rokov a že je uprostred sveta, po ktorom vždy túžil, veľmi osamelý a nespokojný. Byť profesorom nebolo to pravé šťastie, necítil pravú slasť, keď ho mešťania a študenti s hlbokým úklonom pozdravovali. Všetko bolo akési povädnutá a zaprášené, šťastie sa znovu črtalo v ďalekej budúcnosti a cesta k nemu bola horúca, prašná a obyčajná.

V tom čase Anzelm často chodieval do domu istého priateľa, ktorého sestra ho zaujala. Už ho tak ľahko nezlákala pekná tvárička, aj v tom sa zmenil. Cítil, že šťastie musí k nemu prísť nezvyčajným spôsobom, že ho nemôže čakať za každým rohom. Priateľova sestra sa mu veľmi páčila a často sa presviedčal, že ju má naozaj rád. Bola to neobyčajná dievčina, každý jej krok a každé slovo malo osobitnú vôňu a príchut', nebolo vždy ľahké ísť a kráčať zarovno s ňou. Keď Anzelm občas večer sem i tam chodil po svojom pustom byte a v prázdnych izbách zadumane načúval vlastným krokom, veľakrát sa pre svoju priateľku škriepil sám so sebou. Bola staršia, a on si želel mladšiu ženu. Bola veľmi svojrázna, iste by sa mu pri nej ťažko žilo, ak sa chcel venovať vedeckej dráhe, o čom nechcela ani počuť. Navyše nemala pevné zdravie a osobitne neznášala spoločnosť a slávnosti. Rada sa obklopovala kvetmi a hudbou a knihami, najradšej žila osamelo, ticho, čakala, či k nej niekto príde, a nechala svet bežať svojou cestou. Niekedy bola taká jemná a citlivá, že všetko cudzie jej spôsobovalo bolesť a neraz sa preto rozplakala. Potom zas ticho a nežne žiarila osamelým šťastím a kto ju videl, cítil, ako ťažko je tejto krásnej zriedkavej žene niečo darovať a niečo pre ňu znamenať; Anzelm si často myslel, že ho má rada, no často sa mu zdalo, že nemá rada nikoho, ibaže sa ku každému nežne a láskavo správa a netuží po ničom na svete, len aby ju nechali na pokoji. On však chcel od života čosi iné, a ak by sa raz oženil, tak sa jeho dom musí ozývať životom, ruchom a pohostinnosťou.

»Iris,« povedal jej, »drahá Iris, keby bol svet zariadený ináč! Keby bol iba krásny jemný svet plný kvetov, myšlienok a hudby, neželal by som si nič iné, iba celý život byť s tebou, počúvať tvoje príbehy a žiť tvojimi myšlienkami. Už tvoje meno ma oblažuje, Iris je zázračné meno, no nie a nie prísť na to, čo mi pripomína.«

»Nevieš,« povedala, »že sa tak volajú modré kosatce?«

»Naozaj!« zvolal clivo. »Viem to, a už to je krásne. Ale vždy, keď vyslovím tvoje meno, akoby mi chcelo ešte niečo pripomenúť, neviem čo, akoby sa viazalo k hlbokej, vzdialenej, dôležitej spomienke, a ja neviem a nemôžem zistiť, čo by to mohlo byť!«

Ako tam tak bezradne stál a rukou si šúchal čelo, Iris sa usmiala.

»Aj mne sa to tak vidí,« povedala svojím ľahkým vtáčím hláskom Anzelmovi, »vždy keď privoniavam k nejakému kvetu. Zakaždým v srdci cítim, že sa s tou vôňou spája spomienka na čosi mimoriadne krásne a vzácne, čo mi kedysi patrilo a čo som stratila. Cítim to aj pri hudbe, aj pri niektorých básňach,

odrazu niečo zaiskrí, iba na okamih, akoby si v doline pod sebou zrazu zazrel stratenú vlasť, hneď však aj zmizne a zabudneš na ňu. Drahý Anzelm, ja verím, že zmyslom nášho života na zemi je premýšľať a hľadať a načúvať strateným d'alekým tónom; za nimi je naša pravá vlasť'.«

»Ako pekne to vravíš,« zalichotil jej Anzelm a pocítil vo vlastnej hrudi priam bolestný pohyb, akoby tam skrytý kompas nezvratne ukazoval na d'aleký cieľ. Bol to však celkom iný cieľ, než aký hodlal dať svojmu životu, a bolo to bolestné; ale bolo dôstojné, aby život premrhal snívaním o pekných rozprávkach?

Medzitým svitol deň, keď sa Anzelm vrátil z cesty a jeho pustý byt učenca ho privítal tak chladne a skľučujúco, že sa rozbehol k priateľovi a rozhodol sa požiadať krásnu Iris o ruku.

»Iris,« povedal, »nevládzem takto žiť d'alej. Vždy si mi bola dobrou priateľkou, všetko ti poviem. Musím mať ženu, ináč bude môj život prázdny a nebude mať nijaký zmysel. A koho by som si mal želať za ženu, ak nie teba, drahý môj kvet? Súhlasíš, Iris? Budeš mať kvetov, koľko len budeš chcieť, a krásnu záhradu. Prídeš ku mne rada?«

Iris sa mu dlho a pokojne zahľadela do očí, neusmiala sa, nezapýrila, a pevným hlasom mu odvetila:

»Anzelm, tvoja otázka ma neprekvapuje. Mám ťa rada, hoci som nikdy nezamýšľala stať sa tvojou ženou. Ale vedz, drahý priateľ, na muža, za ktorého sa vydám, budem mať veľké nároky. Budem mať väčšie nároky ako väčšina žien. Núkaš mi kvety a myslíš to dobre. Ja však môžem žiť aj bez kvetov, aj bez hudby, toho všetkého a mnohého iného sa rada zrieknem, ak bude treba. Jedného sa však nemôžem a nechcem zriecť: nikdy, ani len jedinký deň nemôžem žiť bez najhlavnejšej veci: bez hudby v svojom srdci. Ak mám žiť s mužom, musí jeho vnútorná hudba jemne a dobre harmonizovať s mojou a jeho jedinou túžbou musí byť, aby jeho vlastná hudba pekne a čisto ladila s mojou. Vieš to, drahý priateľ? Pravdepodobne by si už nebol slávny, nedostával by si pocty, tvoj dom by stíchol a z čela by ti museli zmiznúť všetky vrásky, ktoré už nejaký ten rôčik poznám. Ach, Anzelm, nemôžem. Veď vieš, ty si budeš stále skúmať vrásky na čele a ustavične si robiť nové starosti; a o čom premýšľam ja a aká som, to máš zaiste rád a páči sa ti to, ale pre teba i pre mnohých iných je to len pekná hračka. Ach, počúvaj ma dobre: všetko, čo ti je teraz hračkou, je pre mňa sám život a musel by ním byť aj tebe; a všetko, s čím sa boríš a trápiš ty, to zas ja pokladám za hračku, pre ktorú podľa môjho názoru nehodno žiť. Nikdy nebudem iná, Anzelm, žijem podľa svojho vnútorného zákona. A ty by si vedel byť iný? A ak by som sa stala tvojou ženou, musel by si byť celkom iný.«

Anzelm mlčal. Ohromilo ho jej odhodlanie, ktoré predtým pokladal za slabosť a rozmar. Mlčal a mimovoľne napriamenou rukou rozmliaždil kvet, ktorý vzal zo stola.

Iris mu nežne vzala kvet z ruky — dotklo sa ho to v srdci ako ťažká výčitka — jasavo a láskavo sa zrazu usmiala, akoby nečakane našla cestu z temnôt.

»Niečo mi zišlo na um,« povedala ticho a zapýrila sa. »Možno to budeš pokladať za čudný rozmar, ale nie je to rozmar. Mám ti to povedať? A súhlasil by si, aby to rozhodlo o tebe a o mne?«

Anzelm jej nerozumel a ustarostené, s bledou tvárou, sa pozrel na priateľku. Úsmevom v ňom vzbudila dôveru a súhlasil.

»Rada by som ťa poverila jednou úlohou,« povedala Iris a chytro znovu zvažovala.

»Vrav, máš na to právo,« podvolil sa priateľ.

»Myslím to vážne,« povedala, »a je to moje posledné slovo. Prijmeš ho, ako mi vyviera z duše, a nebudeš sa so mnou dohadovať a sporiť, ak mu aj hneď neporozumieš? «

Keď Anzelm sľúbil, vstala, podala mu ruku a povedala:

»Viackrát si mi povedal, že zakaždým, keď vyslovíš moje meno, cítiš, že ti pripomína niečo zabudnuté, čosi, čo pre teba kedysi veľa znamenalo a bolo ti sväté. To je znamenie, Anzelm, to ťa po dlhé roky ku mne priťahovalo. Aj ja verím, že sa ti v duši stratilo niečo dôležité a sväté, že si na to zabudol, musí to však najprv precitnúť, skôr než znovu nájdeš svoje šťastie a svoje určenie. Zbohom, Anzelm! Dávam ti ruku a prosím ťa: Choď a hľad', aby si v pamäti našiel, čo ti pripamätáva moje meno. V ten deň, keď sa na to rozpomenieš, pôjdem s tebou ako tvoja žena, kam len budeš chcieť, a budem si želať iba to, čo bude твоjím želaním.«

Zmätený Anzelm jej chcel zarazene vpadnúť do reči s výčitkou, že jej želanie je vrtoch, ona mu však jasným pohľadom pripomenula sľub. Zmĺkol, so sklopenými očami jej chytil ruku, pritisol na pery a

odišiel.

Podujal sa v živote na riešenie mnohých úloh, ani jedna však nebola taká nezvyčajná, dôležitá a navyše odzbrojujúca. Celé dni sa ňou zaoberal, úmorné o nej rozmýšľal, vždy však napokon prišla chvíľa, keď ju v mysli zavrhol a zlostne a zúfalo sa rozhorčoval nad bláznivým ženským rozmarom. Potom sa mu v hĺbke duše niečo vzoprelo, jemnučko, ticho zaboľelo, a nežne, sotva citelne sa ohlásilo. Ten jemný hlások v srdci dával Iris za pravdu a požadoval to isté, čo žiadala ona.

Pre učeného muža však bola táto úloha príťažká. Mal sa rozpamätať na niečo, čo dávno zabudol, znovu mal nájsť jednu jedinkú zlatú niť z pradiva zašlých rokov, rukami mal chytiť a zaniest milovanej čosi, čo bolo iba odviatym vtáčim trilkom, nádychom slasti či smútkom pri počúvaní hudby, niečo jemnejšie, letmejšie a netelesnejšie ako myšlienka, bezvýznamnejšie ako nočný sen, nezreteľnejšie ako ranná hmla. Niekedy, keď si už zúfal a namrzene sa všetkého chcel vzdať, nenazdajky ho ovialo niečo ako dych z ďalekej záhrady, zašepkal si meno Iris — desaťkrát a znovu — tíško a hravo, ako sa skúša tón na napätej strune. »Iris,« šepkal, »Iris,« a pocítil, ako sa v ňom niečo jemne a bolestne pohlo, ako keď sa v starom opustenom dome bez príčiny otvorila dvere a zavŕzga okenica. Skúmal svoje spomienky, lebo veril, že ich v sebe nosí v dobrom poriadku, a pritom prišiel na čudné a desivé objavy. Jeho spomienkový poklad bol nekonečne menší, než by si bol myslel. Keď sa rozpamätával, celé roky mu chýbali, boli prázdne ako nepopísané listy. Zistil, že len s veľkou námahou si vie zreteľne vybaviť matkin obraz. Načisto zabudol, ako sa volalo dievča, ktoré ako mládenec celý rok prenasledoval zápalistým dvorením. Zišiel mu na um pes, ktorého si raz ako študent z rozmaru kúpil a istý čas s ním býval. Trvalo mu niekoľko dní, kým sa rozpamätal na jeho meno.

Úbohý muž bolestne, s narastajúcim smútkom a strachom videl, ako sa za ním vinie rozptýlený, prázdny život, akoby mu už nepatrilo, odcudzil sa mu, nemal k nemu vzťah — ako k niečomu, čo sa človek kedysi naučil naspamäť a teraz len s námahou zliepa pusté úlomky. Začal písať, rok za rokom si chcel zaznamenať najdôležitejšie zážitky, aby ich znovu pevne držal v rukách. Ale čo boli jeho najdôležitejšie zážitky? Že sa stal profesorom? Že bol raz doktor, raz žiak, raz študent? Alebo že sa mu kedysi v nezvestných časoch začal páčiť to či ono dievča?

Zdesene precitol: toto bol život? To bolo všetko? Chytil sa za hlavu a nasilu sa usmial.

Medzitým plynul čas, nikdy neletel tak rýchlo a neúprosne. Minul sa rok a jemu sa zdalo, že stojí na tom istom mieste ako vo chvíli, keď opustil Iris. Veľmi sa však za ten čas zmenil, vedel o tom a videl to každý — okrem neho. Ostarel a zároveň omladol. Známy sa takmer odcudzil, pokladali ho za roztržitého, náladového, získal chýr nezvyčajného čudáka, ktorého vraj škoda, nuž čože, pridlho zostal starým mládencom. Raz sa stalo, že zabudol na svoju povinnosť a študenti naňho márne čakali. Inokedy sa zamyslene vliekol ulicou popri domoch a zašubraným kabátom idúcky utieral na rímсах prach. Podaktorí ľudia si mysleli, že začal piť. Inokedy pred svojimi žiakmi uprostred prednášky zmĺkol, usiloval sa na niečo si spomenúť, detsky a dojímavovo sa usmieval, čo u neho nikdy predtým nebadali, potom vrúcne a dojímavovo pokračoval, až ho mnohým prišlo ľúto.

Na beznádejnej výprave za vôňami a odviatymi stopami ďalekých čias sa už dávnejšie blížil k novému zmyslu, o ktorom ani sám nevedel. Čoraz častejšie mu schádzalo na um, že za tým, čo dosiaľ nazýval spomienkami, existujú ešte iné spomienky, tak ako si na starej pomaľovanej stene za starými obrazmi niekedy skryto driemu ešte staršie, ktoré už raz premaľovali. Chcel si na niečo spomenúť, povedzme na názov mesta, v ktorom raz na cestách strávil niekoľko dní, alebo na priateľove narodeniny či dačo iné, a kým sa v kúsku minulosti prehrabával a rýpal ako v troskách, zrazu si spomenul na niečo celkom iné. Akoby ho ovial akýsi dych, ranný aprílový vetrik alebo hmlistý septembrový deň, zavoňal vôňu, vychutnával chuť, pocítil kdesi neznáme nežné pocity, na koži, v očiach, v srdci, a pomaly sa mu rozjasnilo: určite raz bol deň, modrý, teplý, alebo chladný, sivý, alebo iný deň, a jeho podstata sa v ňom zachytila ako nejasná spomienka a uviazla v ňom. Ten jarný či zimný deň, ktorého vôňu tak zreteľne vnímal a cítil, nemohol objaviť v skutočnej minulosti, ani povedať mená či čísla, možno to bolo za študentských čias, možno ešte v kolíske, ale vôňa tu bola, cítil v sebe niečo živé, o čom nevedel a čo by nemohol nazvať a určiť. Niekedy sa mu zdalo, že tieto spomienky mohli azda životom presahovať nazad do minulosti predchádzajúceho jestvovania, hoci sa nad tým usmieval.

Kadečo Anzelm objavil na bezradnej púti hlbínami svojej pamäti. Našiel spomienky, ktoré sa ho dotkli a

ktoré ho dojali, i také, čo ho vyľakali a vzbudili v ňom strach, nezistil však, čím mu bolo meno Iris.

V trýzni márneho pátrania znovu hľadal svoju starú vlasť, hľadel na lesy a ulice, chodníky a ploty, stál v starej záhrade svojho detstva a cítil, ako mu srdce zaplavujú vlny, minulosť ho opriadala ako sen. Ticho a smutne sa stadiaľ vrátil. Prikázal, aby povedali, že je chorý, a aby každého, kto sa s ním chcel stretnúť, poslali preč.

Niekoľko však predsa za ním prišiel — priateľ, ktorého nevidel od tých čias, ako sa uchádzal o Iris. Prišiel a videl spustnutého Anzelma, ako si hľadá v bezútešnej osamelosti.

»Vstaň,« povedal mu, »a pod' so mnou, Iris ťa chce vidieť.«

Anzelm vyskočil. »Iris! Čo je s ňou? Ó, viem to, viem!«

»Áno,« povedal priateľ, »pod'! Zomiera, už dlho je chorá.«

Prišli k Iris; ležala na pohovke, ľahká a útla ako dieťa, a usmievala sa jasnými, rozšírenými očami. Podala Anzelmovi ľahkú bielu detskú ruku, ktorá mu zostala ležať v pravici ako kvet. Tvár jej žiarila.

»Anzelm,« povedala, »hneváš sa? Dala som ti ťažkú úlohu a vidím, že ju verne plníš. Hľadaj ďalej, choď touto cestou, kým nebudeš pri celi. Isté si si myslel, že to robíš kvôli mne, ale robíš to kvôli sebe. Vieš to?«

»Tušil som to,« povedal Anzelm, »a teraz to viem. Je to dlhá cesta, Iris, a dávno by som sa bol vrátil, ale kde je spiatočná cesta? Neviem, čo so mnou bude.«

Hľadela mu do smutných očí, jasne a utešujúco sa usmiala, on sa sklonil k jej útlej rúčke a dlho plakal a máčal ju slzami.

»Čo s tebou bude,« povedala hlasom znejúcim ako ozvena spomienky, »čo s tebou bude, na to sa nepýtaj. Dost' si sa už v živote nahl'adal. Hľadal si česť a šťastie a vedomosti a hľadal si mňa, svoju malú Iris. Všetko to boli iba utešené vidiny, a tie ťa opustili, ako ťa teraz musím opustiť ja. Aj mne sa tak povodilo. Vždy som hľadala a vždy to boli milé vidiny a vždy nanovo sa rozptýlili a povädli. Už neviem o nijakých vidinách, už nehľadám nič, vrátila som sa domov, treba mi urobiť už len krôčik a budem vo vlasti. Aj ty tam prídeš, Anzelm, a už nebudeš mať na čele vrásky.«

x

Bola taká bledá, že Anzelm zúfalo vykrikol: »O, počkaj ešte, Iris, neodchádzaj! Nechaj mi tu znamenie, že ťa nestratím navždy.«

Prikývla, čiahla do pohára vedľa seba a podala mu čerstvo rozkvitnutý modrý kosatec.

»Tu máš, vezmi si môj kvet, iris, a nezabudni na mňa. Hľadaj ma, hľadaj iris, tak ku mne prídeš.«

Plačky držal Anzelm kvet v rukách a plačky sa rozlúčil. Keď mu priateľ poslal správu, prišiel znovu, pomohol mu ozdobiť rakvu kvetmi a Iris pochovať.

Potom sa mu život zrútil, zdalo sa mu, že túto niť už nemôže ďalej priasť. Všetkého sa vzdal, opustil mesto i úrad a stratil sa vo svete. Tu i tam ho zavše videli, zjavil sa vo vlasti, opieral sa o plot starej záhrady, ale keď sa ľudia na neho spytovali a chceli sa ho ujať, odišiel, zmizol.

Kosatec mu naďalej ostal milým kvetom. Kdekoľvek ho videl, sklonil sa k nemu, a keď už dlho vnáral pohľad do jeho kalicha, zdalo sa mu, že z jeho modravej podstaty k nemu zavieva vôňa a tušenie všetkého minulého a budúceho, až napokon smutne odchádzal, lebo očakávanie sa nesplnilo. Cítil sa, akoby stál a načúval pri odchýlených dverách, počul za nimi dych ľúbezného tajomstva, a práve vtedy, keď čakal, že všetko dostane a všetko sa mu splní, dvere sa pribuchli a vietor sveta studeno zadul nad jeho osamelosťou.

V snoch sa mu prihovárala matka, no teraz jej postavu i tvár cítil tak blízko a zreteľne, ako už roky nie. Zhovárala sa s ním Iris, a keď precitol, doznievalo v ňom čosi, na čo potom vytrvalo myslel celý deň.

Nemal domov, cudzo sa ponevierať po vidieku, spával v chalupách, spával v lese, jedával chlieb alebo maliny, píjal víno alebo rosu z listia na kríkoch, ale nevedel o tom. Mnoho ľudí ho pokladalo za blázna, mnohí za čarodejníka, mnohí sa ho báli, mnohí sa mu vysmievali, mnohí ho mali radi. Neraz sa zamiešal medzi deti, čo nikdy predtým nerobieval, a hrával sa s nimi ich nezvyčajné hry, zhováral sa s odlomenou halúzkou či kamienkom. Ulietali mu zimy a letá, hľadieval do kvetných kalichov a do potokov a jazier.

»Vidiny,« povedal si občas sám pre seba, »všetko iba vidiny.«

Ale hlboko v sebe cítil bytosť, ktorá nebola vidinou, šiel za ňou, a tá bytosť v ňom chvíľami vedela vravieť, a jej hlas bol hlasom Iris a matkiným hlasom, a bola v ňom útecha a nádej.

Stretával sa so zázrakmi a nečudoval sa im. Raz tak kráčal snehom zimnou dolinou a bradu mu pokrýval srieň. V snehu stál útly kosatec s končistými listami, z ktorého vypučal krásny osamelý kvet, on sa k nemu sklonil a usmial sa, lebo teraz spoznal, na čo ho Iris opätovne nabádala. Spoznal svoj detský sen a videl, ako pomedzi zlaté tyčinky vedie do tajomstva a srdca kvetu svetlobelásá jasne žilkovaná cesta, a vedel, že tam je to, čo hľadá, tam bola bytosť, ktorá už nebola vidinou.

A znovu si niečo pripamätal, viedli ho sny a prišiel k chalupe, kde boli deti, dali mu mlieko, on sa s nimi hral, rozprávali mu príbehy a povedali mu, že v lese u uhliarov sa stal zázrak. Videli tam vraj bránu duchov, ktorá sa otvára len raz za tisíc rokov. Počúval a prikyvoval milým povedačkám a šiel ďalej, v jelšovom kríku pred ním spievalo vtáča, malo zriedkavo sladký hlas ako hlas mŕtvej Iris. Šiel za ním, vtáča letelo a hopkalo ďalej a ďalej a ponad potok ďaleko do hôr.

Keď vták zmĺkol a nebolo ho už počuť ani vidieť, Anzelm zastal a poobzeral sa. Bol v hlbokkej doline v lese, popod široké zelené lístie sa tíško rinula riava, ináč všade okolo vládla tíš a očakávanie. V hrudi mu však naďalej spievalo vtáča, spievalo milovaným hlasom, poháňalo ho ďalej, až zastal pred skalnou stenou, obrastenou machom; uprostred sa otvárala úzka trhlina, ktorá viedla do útrob vrchu.

Pred trhlinou sedel starec. Keď videl prichádzať Anzelma, zdvihol sa a zvolal: »Nazad, človeče, nazad. To je brána duchov! Kto raz do nej vojde, viac sa nevráti!«

Anzelm pozrel na skalnú bránu a videl, že v hĺbinách vrchu sa stráca belasý chodník, po oboch stranách nahusto stoja zlaté stĺpy a chodník klesá dolu ako do kalicha obrovského kvetu.

V hrudi sa mu jasne rozospievalo vtáča. Anzelm vykročil popri strážcovi do trhliny pomedzi zlaté stĺpy dolu do modrého tajomstva útrob. Bola to Iris a on prenikal do jej srdca, bol to kosatec v matkinej záhrade a on vznášajúc sa vkročil do jeho modrého kalicha, a ako tak tíško šiel v ústrety zlatému súmraku, razom boli pri ňom všetky spomienky, všetky vedomosti, cítil svoju ruku, bola malá a mäkká, hlasy lásky mu dôverne zvučali v ušiach, zneli a jagali sa zlaté stĺpy, tak ako mu kedysi zneli a žiarili každú jar v jeho detstve.

A zjavil sa aj jeho sen, ktorý sa mu sníval ako malému chlapcovi, že vkročil do kalicha a za ním kráčal a plynul celý svet obrazov, ponoril sa do tajomstva, ktoré sa skrýva za všetkými obrazmi.

Anzelm si zanôtil a pomaly schádzal chodníkom nadol do vlasti.

(1918)

ROZHOVOR S PIECKOU

Predstavila sa mi: tučná, široká, veľká tlama plná ohňa.

»Volám sa Franklin,« povedala.

»Ty si Benjamin Franklin?« spýtal som sa.

»Nie, iba Franklin. Alebo Francolino. Som talianska piecka, skvelý vynález. Nehrejem síce veľmi...«

»Veru,« povedal som, »viem. Všetky piecky s peknými menami sú skvelé vynálezy, hrejú však slabo.

Veľmi ich mám rád, zaslúžia si obdiv. Ale povedz, Franklin, prečo má talianska piecka americké meno? Nie je to čudné?«

»Čudné? Nie. Vieš, je to taký tajný zákon. Tajný zákon vzťahov a vzájomného dopĺňania. V prírode je veľa takých zákonov. Zbabelé národy majú ľudové piesne, v ktorých oslavujú odvahu. Bezcitné národy majú divadelné hry, v ktorých zvelebujú lásku. Tak je to aj s nami, pieckami. Talianske piecky sa zväčša volajú americky, tak ako sa nemecká piecka zväčša volá po grécky. Sú to nemecké piecky, a ver mi, nehrejú o nič horšie ako ja, ale volajú sa Heuréka, alebo Phoenix, alebo Hektorova rozlúčka. Podnecujú veľké spomienky. Preto sa ja volám Franklin. Som piecka, ale podľa mnohých charakteristických znakov by som takisto mohla byť štátnikom. Mám veľké ústa, veľa potrebujem, nevelmi hrejem, rúrou chrlím dym, mám dobré meno a upamätúvam na veľké činy. Tak je to so mnou.«

»Pravdaže,« povedal som, »veľmi si ťa vážim. A keďže si talianska piecka, určite možno na tebe piecť gaštany.«

»Pravdaže. Je to taká kratochvíľa. Mnohých to teší. Nieкто píše verše alebo hrá v šachy. Určite možno na mne piecť gaštany, prečo nie? Spália sa, ale je po dlhšej chvíli. Ľudia milujú rozptýlenie, a vyrobili ma ľudia. My si akurát konáme povinnosť, my pamätníky, nič viac a nič menej.«

»Počkaj! Povedala si pamätníky? Pokladáš sa za pamätník?«

»Pravdaže! Všetky sme pamätníky. My priemyselné výrobky sme všetky pamätníkmi nejakej ľudskej vlastnosti, alebo cnosti, vlastnosti, ktorá sa v prírode vyskytuje zriedka a pri vyššom stupni vývoja sa vyskytuje len u človeka.«

»Prosím ťa, a aké sú to vlastnosti?«

»Zmysel pre neúčelnosť. Ja som popri inom aj pamätníkom tohto zmyslu. Volám sa Franklin, som piecka, mám veľké ústa, ktoré požierajú drevo, a veľkú rúru, ktorou teplo čo najrýchlejšie odchádza. Sú na mne aj ornamenty a dve záklopky, ktoré možno otvárať a zatvárať. Aj to je milá zábavka. Možno sa s nimi hrať ako s flautou.«

»To je úžasné, Franklin! Si najmúdrejšia piecka, akú som kedy videl. Ale ako je to vlastne? Teraz si pieckou, alebo pamätníkom?«

»Načo toľko otázok! Vari nevieš, že človek je jediná bytosť, ktorá veciam prikladá >význam<? V celej prírode je dub dubom, vietor vetrom, oheň ohňom. Pre človeka je všetko iné, všetko plné významov, plné vzťahov! Všetko je mu sväté, všetko je symbolom. Usmrtenie je hrdinský čin, epidémia boží prst, vojna prináša vývoj. Ako by piecka mohla byť iba pieckou? Nie! Aj ona je symbol, je pamätník, je zvestovateľ. Preto ju máme radi, preto jej prejavujeme úctu. Preto má ornamenty a záklopky. Preto v tej troche tepla nevidíme jej jediné určenie. Preto sa volá Franklin.«

(1919)

PIKTOROVE PREMENY

Sotva Piktora vkročil do raja, zastal pred akýmsi stromom, ktorý bol súčasne mužom i ženou. Piktora ho úctivo pozdravil a spýtal sa: »Si ty strom života? « Keď sa mu však namiesto stromu chystal odpovedať had, odvrátil sa a šiel ďalej. Všade mal oči a všetko sa mu veľmi páčilo. Zreteľne cítil, že je vo vlasti a pri prameni života.

A znovu uvidel strom, a ten bol zároveň Slnkom i Mesiacom.

Vráti Piktora: »Si ty strom života? «

Slnko prikývlo a zasmialo sa, Mesiac prikývol a usmial sa.

Hľadel naňho zázračné kvety, samá farba a svetlo, s mnohokrakými očami a tvármi. Zopár ich prikyvovalo a smialo sa, niektoré prikyvovali a usmievali sa, iné neprikyvovali a neusmievali sa: mlčali omámené, do seba pohrúžené, akoby vlastnou vôňou opojené.

Jeden kvet spieval fialovú pieseň, jeden spieval tuhobelasú uspávanku. Jeden kvet mal veľké modré oči, iný mu pripomínal prvú lásku. Jeden voňal záhradou jeho detstva, jeho sladká vôňa znela ako matkin hlas. Iný kvet sa naňho usmial a vystieral k nemu dlhé červené zahnuté jazyky. Oblizol ho, chutil surovo a divo, živicom a medom, ale aj bozkom ženy.

Piktora stál uprostred všetkých tých kvetov plných túžby a stiesňujúcej radosti. Srdce akoby bolo zvonom, mocne búšilo, búšilo veľmi, túžobne vyžarovalo svoje želanie do nepoznaného tušeného sveta.

Piktora uvidel v trávě vtáka, uvidel ho zblízka, farbami sa blýskal, vari všetky farby ten vták kdesi získal. Spýtal sa krásneho pestrého vtáka: »Ó, vták, kde nájdem šťastie?« »Šťastie,« odvetil krásny vták a usmial sa zlatým zobákom, »šťastie, ó, priateľ, je všade v širom svete, na horách i dolách, v krištáľoch i kvete. Tam všade rastie šťastie.«

Pri týchto slovách si vták radostne našuchoril perie, pohol hrdielcom, potriasol chvostom, zažmurkal očkom, ešte raz sa usmial, a ľal'aže: vtáča sa zmenilo na pekný kvet, perie-listy, pazúriky-korienky. Jarabými farbami sa ligotal a pri tanci rastlinou sa stal.

Piktora len vyjavené hľadel.

A hneď nato vtáčí kvietok zaševalil listami a tyčinkami, poznove mal syté okvetie, už nemal nijaké korienky, zľahka sa pohol, pomaly sa vzniesol a stal sa žiarivým motýľom, ktorý hojdavo poletoval bez tiaže, veď ho už nič neviaže, ba aj tvár — ligot, žiar.

Piktora vyvalil oči. Tu však nový motýľ, veselý pestrý vtákokvetomotýľ s jasnou farbistou tvárou, zakrúžil okolo udiveného Piktora, zatrbliet sa na slnco, nežne ako vložka sa zniesol k zemi, zosadol tesne k Piktorovým nohám, jemnučko dýchol, máličko sa mu zachveli jagavé krídla, zrazu sa zmenil na farbistý krištál a z hrán vytrysklo červené svetlo. Zo zelenej trávy a byliniek jasavo, ako keď vyzvávajú zvony, zázračne zažiaril drahokam. No akoby ho volala jeho vlasť, útroby zeme, zmenšoval sa a mizol.

Piktora schvátila nepremožiteľná túžba, čiahol za miznúcim kameňom a vzal si ho. Nadšene hľadel do jeho magického svetla, akoby mu do srdca vlievalo tušenie všetkého blaženstva.

Na konári odumretého stromu sa nenazdajky skrútil had a zasipel mu do ucha: »Kameň ťa premení, na čo len budeš chcieť. Chytro si niečo zaželať, kým nebude neskoro!«

Piktor sa preľakol — bál sa, že si premešká šťastie. Chytro povedal slovo a premenil sa na strom.

Veľakrát si to už želal, lebo stromy sa mu videli nesmierne pokojné, mocné a dôstojné.

Piktor bol stromom. Zakorenil sa do pôdy, vztyčil sa do výšky, z údov mu vyrašili konáre a listy. Veľmi ho to uspokojilo. Hlboko v studenej zemi nasával vlahu smädnými vlásočnicami a listím povieval v belasej výši. V kôre bývala chrobač, pri nohách zajac a ježko, v konároch vtáky.

Strom Piktor bol šťastný a ani nerátal plynúce roky. Veľa sa ich minulo, kým pobádal, že jeho šťastie nie je úplné. Len pozvoľna sa naučil vidieť stromovými očami. A keď už videl, posmutnel.

Pobádal totiž, že všade naokolo väčšina rajských bytostí sa často premieňa, ba že tam všetko plyní čarovným prúdom večnej premeny. Videl, že z kvetov sa stávali drahokamy alebo odlietali ako jagavé kolibriky. Niektorý strom vedľa neho zrazu zmizol: jeden sa rozplynul v pramienok, iný sa stal krokodíлом, iný radostne a rozvážne, s pocitom slasti a čulou mysl'ou, odplával ako ryba, aby potom v novej podobe okúsil nové radovánky. Slony si vymenili svoj výzor so skalami, žirafy s kvetmi.

Ale on sám, strom Piktor, ostával stále ten istý, už sa viac nemohol zmeniť. A sotva si to uvedomil, bolo po šťastí, začal starnúť a čoraz častejšie nadobúdala onen unavený, vážny a ustarostený výzor, aký vídať u mnohých starých stromov. Vidno to deň čo deň aj u koní, vtákov, ľudí a iných bytostí: ak nevlastnia dar premeny, oddávajú sa časom smútku, začínajú chradnúť a strácať krásu.

Jedného dňa sa do tohto rajského kúta zatúlalo plavovlasé dievča v modrých šatách. Plavovláska so spevom a tancom skackala pod stromom a dosiaľ vôbec nepomyslela na to, že by si mohla zaželať dar premeny.

Tu i tam sa za ňou usmiala múdra opica, tu i tam ju z krika nežne pohladila popínava rastlinka, tu i tam jej strom zhodil kvet, orech či jablko, no ona to ani nezbadala.

Keď dievčinu uzrel strom Piktor, vzbĺkla v ňom mocná túžba, horúca túžba po šťastí, akú jakživ nepoznal. A súčasne sa hlboko zadumal, lebo cítil, akoby v ňom volala jeho vlastná krv: »Spamätaj sa! Spomeň si v tejto chvíli na celý svoj život, nájdi jeho zmysel, lebo bude neskoro a už nikdy nebudeš šťastný.« A Piktor poslúchol. Rozpamätal sa na svoj pôvod, na svoje ľudské roky, na cestu do raja, najmä však na okamih, skôr než sa stal stromom, na onen čarovný okamih, keď držal v rukách zázračný kameň. Vtedy, keď sa mu núkala každá premena, blčal v ňom život ako nikdy predtým! Pomyslel si na vtáka, ktorý sa vtedy zasmial, a na strom so Slnkom a Mesiacom, začal tušiť, že vtedy niečo prepásol, niečo zabudol a že had mu neporadil dobre.

Dievčina začula v strome Piktor šum listia, pozrela nahor, srdce sa jej náhle zachvelo bôľom a pocítila, že jej v duši klíčia nové myšlienky, nové túžby, nové sny. Neznáma sila ju primalá, že si pod strom sadla. Zdal sa jej osamelý, osamelý a smutný, ale v svojej mlkve truchlivosti krásny, dojímavý a šľachetný; mámivo jej znela pieseň jeho tíško šumiacej koruny. Oprela sa o drsný kmeň stromu, cítila, ako sa zhlboka zachvel, a tú istú triašku pocítila aj vo svojom srdci. Čudne ju čosi zabolelo, oblohou jej duše leteli oblaky, z očí jej pomaly stekali ťažké slzy. Čo to len bolo? Načo tie muky? Prečo jej srdce túžilo vyskočiť z hrude, primknúť sa k nemu a rozplynúť sa v ňom, krásnom osamelom?

Strom sa až od korieňov zľahka zachvieval, tak prudko v sebe zhromažďoval životnú silu, v blčiacej túžbe po splynutí sa vzpínal v ústrety dievčaťu. Ach, že sa dal hadovi oklamať a sám sa naveky zaklial do stromu! Ó, aký bol slepý, aký šialený! Vari naozaj nič nevedel a tajomstvo života mu bolo také cudzie? Nie — asi ho už vtedy nejasne cítil a tušil — ach, a so smútkom a hlbokým porozumením si teraz spomenul na strom, ktorý sa skladal z muža a ženy!

Priletelo vtáča, priletelo červené a zelené, odvážne si kráča, oblúkom sa vznieslo zo zeme. Dievčina ho zazrela, videla, že mu zo zobáka niečo vypadlo, červenou krví zaiskrilo, červenú žiaru v sebe krylo, spadlo do zeleného býlia, svietilo v zelenej trávě — priateľsky, dôverčivo, červeným svetielkom mu dievča privábilo milo.

Dievčina sa sklonila a červený kamienok zdvihla. Bol to krištál, karbunkul, drahokam číry, a tam, kde on zasvieti, svetlo sa šíri.

Sotva dievča chytilo čarodejný kameň do bielej ruky, hneď sa jej splnilo želanie, ktoré jej zaplavovalo srdce. Krásavica vo vytržení klesla, splynula so stromom, vyrašila z jeho kmeňa ako mocný mladý konár a chytro rástla nahor.

Už bolo dobre, svet bol na poriadku, iba teraz sa tu zrodil raj. Piktora už nebol starým ustarosteným stromom, ale vyspevoval:

Piktoria, Viktória.

Zmenil sa. A pretože teraz dosiahol tú pravú, večnú premenu, lebo z polovičky sa stal celkom, mohol sa od tejto chvíle ľubovoľne premieňať ďalej. Krvou mu jednotaj pretekal zázračný prúd bytia, na večné veky mal účasť na ustavične sa rodiacom tvorstve.

Bol srncom, bol rybou, bol človekom a hadom, oblakom a vtákom. V každej podobe však bol celý, bol párom, mal v sebe Slnce a Mesiac, mal v sebe muža a ženu, ako dvojrieka pretekal krajinami, ako dvojhviezda stál na nebi.

(1922)

KÚZELNÍKOVO DETSTVO

Znovu a znovu duša moja chváta ku tvojim studniam, poveseí dávnoveká, z nich milo znie mi tvoja pieseň zlatá, ako sa smeješ, sníš, prúd slz ti tvárou steká. A z tvojich hĺbočín ma čosi upomína, pošepky slovo zaklínacie vraví, zmámený spím s ťa po pohári vína a ty ma voláš, voláš do diaľavy.

Nevychovávali ma len rodičia a učitelia, ale aj vyššie skryté a tajuplné moci, medzi nimi aj boh Pan, ktorý stál v sklenenej skrini môjho starého otca v podobe malého tancujúceho bôžika. Toto božstvo, ale aj iné, sa ma ujali už v detských rokoch, a skôr než som vedel čítať i písať, ma tak zaplavili pradávnyimi orientálnymi predstavami a myšlienkami, že som neskôr každé stretnutie s indickými a čínskymi mudrcmi pokladal za opätovné stretnutie a za návrat domov. Jednako som Európan, dokonca som sa narodil v čínorodom znamení Strelca, a celý život som vášnivo vyznával západoeurópske cnosti: prchkosť, zmyselnosť a neukojiteľnú zvedavosť. Našťastie som sa, tak ako iné deti, už pred prvými školskými rokmi naučil, čo je pre život veľmi potrebné a cenné, naučili ma to jablone, dážď a slnko, rieka a lesy, včely a chrobáky, naučil ma to boh Pan, naučili ma to tancujúce božstvá zo zbierky starého otca. Vyznal som sa vo svete, nebojáčne som prichádzal do styku so zvieratami, zhováral sa s hviezdami, rozumel som ovocnej záhrade, vode, rybám a vedel som spievať hŕbu piesní. Vedel som aj čarovať, čo som potom, žiaľ, zakrátko zabudol, iba v staršom veku som sa to znovu naučil a voľne som narábal touto podivuhodnou múdrosťou detstva.

Potom prišli školské vedomosti — učil som sa hravo a rád. Škola sa našťastie nezaoberala tými dôležitými činnosťami, bez ktorých sa v živote nemožno zaobiť, ale najmä hrami a milými zábavkami, ktoré ma rozveseľovali, a vedomosťami, z ktorých ma mnohé verne sprevádzali po celý život; ešte aj dnes viem veľa pekných žartovných latinských slov, veršov a porekadiel, poznám počet obyvateľov mnohých miest a všetkých svetadielov, pravda, nie dnešných, ale z osemdesiatych rokov.

Po trinásty rok som sa ani raz vážne nezamýšľal, čím raz budem a čomu sa mám vyučiť. Tak ako všetci chlapi, aj ja som niektoré povolania zbožňoval a závidel som poľovníkom, pltníkom, furmanom, povrazolezcom a polárnym cestovateľom. Najväčšmi som však túžil stať sa kúzelníkom. K tomu smerovalo moje najväčšie, najvrúcnejšie úsilie, bola to akási nespokojnosť s tým, čo sa nazýva »skutočnosť«, lebo sa mi chvíľami javila ako pochaté sprisahanie dospelých; dosť zavčasu som si zvykol skutočnosť raz bojzливо, raz posmešne odmietať a túžobne som si želal zakliať ju, premeniť, zväčšiť. V detstve mali moje čarodejnícke želania vonkajšie, detské ciele: želal som si, aby v zime zrelí jablká a aby sa moja peňaženka zázračne naplnila zlatom a striebrom, sníval som o tom, že svojich nepriateľov ochromím kúzelníckou mocou, potom ich veľkodušne zahanbím a vyhlásia ma za víťaza a kráľa; chcel som nájsť zakopané poklady, prebudiť mŕtvych a mať moc urobiť sa neviditeľným. Veľa som si sľuboval najmä od umenia stať sa neviditeľným a vrúcne som po tom túžil. Aj toto želanie, ako napokon všetky čarodejnícke chůtky, ma sprevádzalo celým životom a malo veľa podôb, ktoré som často ani sám nepoznal.

Neskôr, keď som už dávno dospel a živil som sa literárnou činnosťou, viackrát som sa pokúsil utajiť sa v svojej poézii, prekristiť sa a skryť za veľavravné žartovné meno — pokusy, ktoré mi kolegovia dosť

často zazlievali a zle si ich vysvetľovali. Keď sa tak obzerám dozadu, vlastne celý môj život je poznačený túžbou po čarodejnej sile. Ako som potom ciele svojich želaní časom menil, ako som z nich pozvoľna vypúšťal vonkajší svet a nasycoval ich sebou, ako som sa postupne usiloval nemeniť vecí, ale premieňať sám seba, ako som sa potom usiloval ťarbavú neviditeľnosť maskovať a nahrádzať ju neviditeľnosťou vediaceho človeka, ktorý spoznávajúc sám ostáva nespoznaný — to bolo najvlastnejším obsahom môjho životného príbehu.

Bol som živý, šťastný chlapec, ktorý sa hrával s krásnym farbistým svetom; všade som bol doma — u zvierat a rastlín, v pralese vlastnej fantázie a snov, tešil som sa svojej sile a svojim schopnostiam a horúce túžby ma viac obšťastňovali, ako trápili. Nevedomky sa mi vtedy darili oveľa väčšie kúzla než potom oveľa neskôr. Ľahko som získal lásku, ľahko som vplýval na iných, ľahko som sa ocitol v úlohe vodcu, nápadníka, či záhadného človeka. Mladších kamarátov a príbuzných som roky držal v bázni, že naozaj mám čarodejnú moc, že vládmem nad démonmi, že mám právo na skryté poklady a koruny. Dlhو som žil v raji, hoci rodičia ma zavčasu oboznámili s hadom. Dlhو trval môj detský sen, patrilo mi svet, všetko bola prítomnosť, všetko okolo mňa bolo uspôsobené na peknú hru. Ak sa vo mne ozvala nespokojnosť a túžba, ak sa mi niekedy zdalo, že sa mi radostný svet zatienil a spochybnil, zväčša som hravo našiel cestu do iného, slobodnejšieho, povolného sveta fantázie, a keď som sa z neho vrátil, videl som vonkajší svet novým pohľadom — ľúbezny a hoden lásky. Dlhو som žil v raji.

V našej malej záhrade bol chlievik z latiek, kde som choval králiky a jedného skroteného havrana. Zdržiaval som sa tam nekonečné hodiny, dlhé ako večnosť, v teple a vlastníckej rozkoši, králiky voňali životom, trávou a mliekom, krvou a plodivou silou a havranovi v čiernom prísnom oku svietil plameň večného života. Na tom istom mieste som nekonečne dlhо býval aj inokedy, večer, pri horiacom zvyšku sviečky, vedľa teplých ospanlivých zvierat, sám alebo s kamarátmi, a snoval som plány, ako vykopat obrovské poklady, získať koreň mandragory, dať sa na víťaznú rytiersku výpravu svetom, ktorý treba oslobodiť, a kde by som potom popravoval zločinníkov, vykupoval nešťastníkov, oslobodzoval zajatcov, vypaľoval hrady lúpežných rytierov, zradcov pribíjal na kríž, odpúšťal zradným vazalom, získal kráľovskú dcéru a rozumel reči zvierat.

Vo veľkej knižnici starého otca bola nesmiernе veľká, ťažká kniha, v ktorej som často snoril a čítal. V tej nevyčerateľnej knihe boli staré čudesné obrazy — často už hneď, ako som knihu otvoril a listoval v nej, jasne a lákavo udreli človeku do očí, často som ich však dlhо musel hľadať, a predsa som ich nenašiel, zmizli ako začarované, akoby ani nikdy neboli existovali. V tej knihe bola poviedka, nesmiernе krásna a nepochopiteľná, ktorú som si rád čítaval. Ani tú som vždy nenašiel, musel som mať dobrú chvíľu. Niekedy sa načisto stratila a skrývala sa, neraz akoby bola menila bydlisko a miesto, niekedy bola pri čítaní neobyčajne prívetivá a div nie zrozumiteľná, inokedy celkom nejasná a uzavretá ako dvere do podstrešia, za ktorými bolo zavše na mrku počuť duchov, ako sa tam chichocú a vzdychajú. Všetko bola číra skutočnosť a číre čary, oboje sa dôverčivo rozvíjalo jedno pri druhom a oboje mi patrilo. Ani tancujúce božstvo z Indie, ktoré stálo v sklenenej skrini starého otca plnej pokladov, nebolo vždy to isté božstvo, nemalo vždy tú istú tvár, netancovalo v každej chvíli ten istý tanec. Niekedy to bolo božstvo, zriedkavá a trochu smiešna figúra, aké v cudzích záhadných krajinách robia a núkajú iné cudzie a záhadné národy. Inokedy bolo čarodejnou vecou, nesmiernе a tajomne hrozivou, bažiacou po obetiach, zlomyselnou, prísnou, nespoľahlivou, uštipačnou, akoby ma nabádala, aby som sa z nej vysmial, aby sa mi potom mohla pomstiť. Vedela zmeniť pohľad, hoci bola zo žltého kovu, a niekedy škúľila. A inokedy bola celá symbolom, ani mrzká, ani krásna, ani smiešna, ani hrozná, ale prostá, stará a nevyspytateľná ako stará runa, ako fliačik machu na skale, ako kresba na oblom kameni, a za jej podobou, za jej tvárou a obrazom býval boh, sídlilo bezmenné nekonečno, ktoré som vtedy ako chlapec nectil a nepoznal o nič menej ako neskôr, keď som ho nazýval Šiva, Višnu, Boh, Život, Brahma, Atam, tao alebo večná mať. Bolo otcom, bolo matkou, bolo ženou a mužom, Mesiacom a Slnkom.

A neďaleko božstva v sklenenej skrini a v iných skriniach starého otca stálo, viselo a ležalo ešte veľa iných bytostí a predmetov, reťaze z drevených perál ako ružence, zvitky z palmových listov popísané starým vrývaným indickým písmom, korytnačky vyrezané zo zeleného mastenca, obrázky bohov z dreva, zo skla, z kremeňa, z hlíny, vyšívané hodvábnе a ľanové prikrývky, mosadzné čaše a šálky, a všetko pochádzalo z Indie a z Cejlónu, rajských ostrovov s papradovitými stromami a palmovými

brehmi, s nežnými Sinhalcami s očami ako srna, a ďalšie zo Siamu a z Barmy, a všetko závažalo morom, korením a dial'avami, škoricou a santalovým drevom, všetko prešlo hnedými a žltými rukami, skropené tropickým dažďom a vodou z Gangy, vysušené na rovníkovom slnku, zatienené pralesom. A všetky tie veci patrili starému otcovi, a on, starec, dôstojný, mohutný, s bielou širokou bradou, vševetúci, mocnejší ako otec a matka, vlastnil ešte aj celkom iné veci a sily; patrili mu nielen indické modly a hračky, všetky tie rezby, maľby, pomocou čarov vyrobené predmety, čaše z kokosových orechov a truhlice zo santalového dreva, sála a knižnica, bol aj mágom, vedcom, mudrcom. Rozumel všetkým rečiam, vyše tridsiatim, azda aj reči bohov, azda aj hviezdám, slovom i písmom poznal reč páli a sanskrt, vedel spievať kanárske, bengálske, hindustanské, sinhalské piesne, poznal modlitebné úkony mohamedánov a budhistov, hoci bol kresťan a veril v trojjediného boha; veľa rokov a desaťročí bol vo východných horúcich nebezpečných krajinách, cestoval na člnoch a vozíkoch s volským záprahom, na koňoch a muliciach; nik si tak neuvedomoval, že naše mesto a naša krajina sú len maličkou časťou Zeme, že tisícky miliónov ľudí má inú vieru ako my, iné mravy, inú reč, farbu pleti, iných bohov, iné cnosti a iné neresti. Mal som ho rád, zbožňoval som ho a bál som sa ho, od neho som všetko čakal, vo všetkom som mu dôveroval, od neho a od jeho boha Pana, zamaskovaného do podoby božstva, som sa ustavične učil. Tento muž, matkin otec, prebýval v hore tajomstiev, tak ako mu tvár spočívala v bielej huňatej brade, v očiach sa mu zračila clivota nad svetom, ale aj radostná múdrosť, osihotené vedomie či božské šibalstvo. Poznali, vážili si ho a navštevovali ľudia z mnohých krajín, zhovárali sa s ním po anglicky, francúzsky, indicky, taliansky, malajský, po dlhých rozhovoroch znovu bez stopy odcestovali, možno to boli jeho priatelia, možno jeho vyslanci, možno služobníci a splnomocnenci. Vedel som, že v ňom, tajomnom človekovi, pramení aj tajomstvo, ktoré obklopovalo moju matku, záhadné, prastaré. Aj ona bola dlho v Indii, aj ona hovorila a spievala po malajský a kanársky, vymieňala si so staručkým otcom slová a vtípné úslovia v cudzích magických jazykoch. A tak ako on, aj ona sa chvíľami usmievala cudzo, zastretým múdrym úsmevom.

Otec bol iný. Bol sám. Nepatril do sveta božstiev a do sveta starého otca, ani do jednotvárneho mestského života; stál bokom, osamelý, trpiaci a hľadajúci, učený a vlúdny, bez falše, zápalistý služobník pravdy, ale vzdialený úsmevu, šľachetný a nežný, no jasný, bez akejkoľvek tajomnosti. Nikdy ho neopúšťala dobrotivosť a rozvaha, nikdy však nezmizol v čarodejnom starootcovskom opare, tvár sa mu nikdy nestratila v onej detinskosti a božskosti, ktorej ihravosť často vyzerala ako smútok, často ako jemný výsmech, často ako nemá, do seba sa vnárajúca maska bohov. Otec sa s matkou nezhováral indickými jazykmi, hovoril po anglicky a čistou, jasnou krásnou nemčinou s baltickým prízvukom. Práve reč ma k nemu priťahovala, získal si ma ňou a učieval ma ju, chvíľami som k nemu s obdivom, nadšene prilipol, vari až priveľmi, hoci som vedel, že hlbšie korením v pôde svojej matky — temnookej, tajomnej. Matka bola plná hudby, otec nevedel spievať.

Vedľa mňa dospievali sestry a dvaja starší bratia, veľkí bratia, ktorým som závidel a ktorých som si ctil. Obkľučovalo nás malé mesto, staré a hrboľaté, okolo mesta lesnaté vrchy, prísne a trochu pochmúrne, uprostred krivolako a okúňavo tiekla krásna rieka, a všetko toto som miloval a nazýval vlast'ou; v lese a rieke som dôkladne poznal každú rastlinu a prst', kamene a dutiny stromov, vtáky, veveričky, líšky a ryby. To všetko mi patrilo, bolo moje, bolo mi domovom, ale domovom mi bola aj sklenená skriňa a knižnica a dobrácky výsmech vo vševediacej tvári starého otca a vrúcny pohľad matkiných tmavých očí, korytnačky a božstvá, indické piesne a úslovie, a všetky tie veci mi vraveli o ďalekom svete, o väčšej vlasti, o dávnejšom pôvode, o širšej súvislosti. A hore vo svojom drôtenom domčeku sedával náš sivo—červený papagáj, starý a múdry, s tvárou učenca a ostrým zobákom, spieval a rozprával, a aj on pochádzal zďaleka, z neznáma, vyhvizdoval rečou džungle a závažal rovníkom. V našom dome sa stretávalo a križovalo veľa svetov, veľa krajín sem vystieralo ramená a posielalo lúče. Bol to starý a veľký dom, kde bolo veľa prázdnych kútov, pivnice a veľké duniace chodby, voňajúce kameňom a chladom, a nekonečný pôjd, v ktorom bolo plno dreva a ovocia a prievanu a temnej prázdnoty. V našom dome sa pretínali lúče mnohých svetov. Modlievalo sa tu a čítavala sa biblia, študovalo sa tu a pestovala sa indická filológia, hralo sa tu veľa dobrej hudby, vedelo sa o Budhovi a o Lao-c'em, prichádzali hostia z mnohých krajín, s vôňou cudziny na šatách, s nezvyčajnými koženými kuframi s lykovým výpletom a cvengom cudzích rečí, jedávali tu chudobní, konali sa slávnosti, veda a rozprávka tu bývali blízko jedna

pri druhej. Bola tu aj jedna stará mama, ktorej sme sa trochu báli a neveľmi sme ju poznali, lebo nevedela po nemecky a čítavala si vo francúzskej biblii. Bohato a mnohohlasne zunel život v tomto dome a nie vždy sa mu dalo rozumieť, mnohými farbami tu hralo svetlo. Bol to krásny život, páčil sa mi, no oveľa krajší bol svet mojich myšlienok a želaní, bohatšie ihralo všetko, o čom som sníval s otvorenými očami. Skutočnosť mi nikdy nestačila, potreboval som čary.

Mágia bola u nás a v mojom živote ako doma. Okrem skríň starého otca sme mali ešte matkine skrine plné ázijských tkanín, šiat a závojov, magické bolo aj škúliace božstvo, tajomný bol aj pach starých komôr a zákutí na schodoch. A veľa vecí vo mne samom zodpovedalo vonkajšku. Existovali veci a súvislosti, ktoré boli len vo mne a iba pre mňa boli naporúdzi. Nič nebolo také tajuplné, tak málo výrečné, tak pomimo dennodenných skutočností, ako ony, a jednako nič nebolo skutočnejšie. Už len to nevyspytateľné vynorenie a opätovné miznutie obrazov a poviedok vo veľkej knihe a ustavičné premeny na tvári tej vecičky! Ako celkom ináč vyzerala domová brána, záhradný domček a ulica v nedeľu večer než v pondelňajšie ráno! Ako celkom ináč sa tvárili nástenné hodiny a obraz Krista v obývačke, keď tam vládol duch starého otca, ako keď tam bol otcov duch; a ako sa všetko preinačilo vo chvíľach, keď veciam nedával svoju pečať nijaký cudzí duch, ale môj vlastný, keď som sa v duši s nimi hrával a dával im nové mená a významy. Vtedy sa dobre známa stolička alebo stolček, tieň pri peci či vytlačené záhlavie novín mohlo stať pekným, alebo mrzkým, alebo zlým, významným, alebo banálnym, vzbudzujúcim túžbu, alebo odstrašujúcim, smiešnym, alebo smutným. Ako málo bolo pevného, stabilného, pretrvávajúceho! Ako všetko žilo, podliehalo zmene, túžilo po zmene, striehlo na rozplynutie a znovuzrodenie!

Najdôležitejším a najskvostnejším magickým zjavom však bol »malý muž«. Nevie, kedy som ho uzrel prvý raz, akiste tu bol odjakživa, prišiel na svet spolu so mnou. Malý muž bolo nepatrné sivé záhadné stvorenie, chlápätko, duch alebo škriatok, anjel alebo démon, ktorý sa zavše zjavil a plietol sa mi pod nohami; musel som za ním ísť, či som sníval, či som bdel, skôr než za otcom, skôr než za matkou, musel som ho poslúchať viac než zdravý rozum, ba často ísť za ním aj zo strachu. Keď sa mi zjavil, bol iba on — kam šiel a čo robil, to som musel robiť aj ja. Zjavoval sa, keď mi hrozilo nebezpečenstvo. Keď ma prenasledoval zlý pes alebo rozzúrený väčší kamarát a ocitol som sa v povážlivej situácii, v najťažšej chvíli prišiel malý muž, bežal predom mnou, ukazoval mi cestu, prinášal záchranu. On mi ukázal uvoľnenú latku na záhradnom plote, kde som v najväčšej tvrdzi našiel východ; on mi ukazoval, čo práve treba robiť: vzdať sa, obrátiť sa, ujsť, kričať, mlčať. Bral mi z ruky jedlo, keď som sa chystal doň zahryznúť, zaviedol ma na miesto, kde som našiel svoje stratené veci. Boli časy, keď som ho vídal každý deň. Boli časy, keď ho nebolo. Boli to nedobré časy, všetko bolo neslané-nemastné, nejasné, nič sa nedialo, nič sa nestalo.

Raz na námestí sa malý muž ponevierať predom mnou, zrazu sa rozbehol k obrovskej studni na trhovisku, ku kamennej nádrži na výšku toľkej ako chlap, do ktorej vtekali štyri prúdy vody; vydriapal sa po kamennej stene na obrubu, ja za ním, a keď odtiaľ prudkým rozbehom vrtko skočil do hlbkej vody, skočil som aj ja, nemal som na výber, a len-len že som sa neutopil. Neutopil som sa, lebo ma vytiahli, vytiahla ma pekná mladá susedka, ktorú som dovtedy sotva poznal. Začal som sa s ňou priateliť, doberať si ju a tento pekný vzťah ma dlho obšťastňoval.

Raz si ma otec pre akési lotrovstvo zavolať na slovíčko. Vyhovárať som sa tak i onak s opätovným pocitom trpkosti, ako ťažko vedieť dospelí niečo pochopiť. Vyronil som zopár slz, dostal som mierny trest, a napokon mi otec podaroval malý vreckový kalendár, aby som na tú chvíľu nezabudol. Trochu som sa zahanbil, nespokojný, že sa to takto zvrtilo, a pobral som sa preč. Kráčal som cez most, keď tu zrazu predom mnou kráčal aj malý muž, vyskočil na zábradlie a posunkami mi rozkázal, aby som otcov podarúnek hodil do rieky. Hneď som to urobil, vôbec som nezapochyboval, nezaváhal, len keď tu malý muž bol. Pochyboval a váhal som iba vtedy, keď mi chýbal, keď neprišiel a nechal ma v úzkych. Spomínam si, ako som raz šiel s rodičmi na prechádzku a zjavil sa mi malý muž, šiel po ľavej strane ulice a ja za ním, a keď mi otec rozkázal prejsť na druhú stranu k rodičom, maličký nešiel, tvrdošijne sa uberal po ľavej strane a ja som zakaždým prebehol k nemu. Otca to napokon unavilo a nechal ma, nech si idem, kadiaľ chcem, urazil sa, a iba neskôr, doma, sa ma spýtal, prečo som bol taký neposlušný a prečo som musel odbiehať na druhú stranu ulice. Prišiel som do pomykova, ba priam som sa zľakol, lebo nič nebolo nemožnejšie, ako komukoľvek čo len slovíčkom povedať niečo o malom mužovi. Nič nebolo

zakázanejšie, horšie, nič nebolo väčším smrteľným hriechom ako malého muža zradiť, menovať ho, hovoriť o ňom. Nemohol som na neho ani myslieť, ani ho zavolať, ani si želať, aby prišiel. Ak tu bol, bolo dobre a šiel som za ním. Ak tu nebol, akoby ani nikdy nebol existoval. Nemal meno.

Najnemožnejšou vecou na svete však bolo nejst' za ním, keď prišiel. Kam šiel on, šiel som i ja, aj do vody, aj do ohňa. Niežeby mi bol to či ono rozkázal alebo radil. Nie, on jednoducho toto či ono robil a ja som to robil po ňom. Neurobiť po ňom, čo urobil on, bolo práve také nemožné, ako by bolo nemožné, aby sa môj tieň nehýbal spolu so mnou. Možno som bol iba tonou alebo hračkou maličkého, alebo on mojou, možno som robil, čo som zamýšľal robiť, po ňom, pred ním alebo zároveň s ním. Ibaže, žiaľ nebol vždy pri mne, a keď neprišiel, aj môjmu konaniu chýbala samozrejmosť a naliehavosť; potom sa všetko mohlo stať aj inak, potom si mohol každý krok urobiť alebo neurobiť, váhať, premýšľať. Všetky dobré, radostné a šťastné kroky svojho vtedajšieho života som však urobil bez uvažovania. Ríša slobody je azda aj ríšou klamných predstáv, ktovie.

Aké len milé bolo moje priateľstvo s veselou susedkou, ktorá ma vtedy vytiahla zo studne! Bola čulá, mladá, pekná a hlúpa, ale tak ľúbivo, priam geniálne hlúpa. Rozprával som jej zbojnícke a zázračné príbehy, hneď mi verila veľmi, hneď ani zamak a pokladala ma prinajmenšom za mudrca z východu, s čím som rád súhlasil. Veľmi ma obdivovala. Keď som jej rozprával niečo veselé, nadšene sa smiala oveľa skôr, než vtip pochopila. Vyčítavo som sa jej spýtal: »Pani Anna, ako sa môžete smiať vtipu, keď ste ho ešte vôbec nepochopili? Je to hlúpe a mňa to navyše uráža. Alebo mojím vtipom rozumiete a smejete sa na nich, alebo vám to nezapne, ale potom sa nesmejte a nerobte sa, že ste ich pochopili.« Znovu sa zasmiala. »Nie,« volala, »ty si najmúdrejší chlapec, akého som kedy videla, si ohromný! Budeš profesorom, alebo ministrom, alebo doktorom. Smiech, vieš, smiech netreba nikomu zazlievať. Smejem sa jednoducho preto, lebo mám radosť, a pretože si najžartovnejší človek na svete. No a teraz mi ten svoj vtip vysvetli!« Obširne som jej ho vysvetľoval, to i ono sa ešte musela spýtať, napokon ho naozaj pochopila, no ak sa predtým smiala srdečne a náramne, až teraz sa naozaj smiala od srdca, smiala sa bláznivo a chytľavo, že aj mňa smiechom nakazila. Čo sme sa len spolu nasmiali, ako ma len rozmaznávala a obdivovala, aká len bola nadšená! Vravieval som jej ťažké rečové cvičenia, ktoré som jej niekedy musel predriekať, rýchlo trikrát za sebou, napríklad: »A tie vrabce z toho trnia štrng-brng do trnia«, alebo nejaký žartovný príbeh. Aj ona to musela skúsiť, trval som na tom, ona sa však smiala dopredu, nevyslovila správne ani tri slovíčka, hoci nevolky, a začiatok každej vety sa stratil v novom smiechu. Pani Anna bola najradostnejším človekom, akého som kedy poznal. Svojím chlapčenským rozumom som ju pokladal za nevýslovné hlúpu, koniec-koncov hlúpa aj bola, bola však šťastná; dakedy sa prikláňam k názoru, že v šťastných ľuďoch treba vidieť skrytých mudrcov, hoci sa nám javia ako hlupáci. Čo je hlúpejšie a čo robí človeka nešťastnejším ako rozumnosť!

Roky plynuli, moje láskovanie s pani Annou ustalo, bol som veľký školák a podľať som už pokúšeniam, strastiam a nebezpečenstvám múdrosti, keď som ju jedného dňa znovu potreboval. A znovu sa zjavil malý muž a zaviedol ma k nej. Od istého času som sa zúfalo zaoberal otázkou rozdielnosti pohlavia a vzniku detí, čoraz väčšími ma to umárало a trýnilo, až jedného dňa mi to spôsobovalo takú pálčivú bolesť, že ak by som tú stiesňujúcu záhadu nemal rozriešiť, radšej som nechcel žiť. Vracal som sa zo školy cez trhovisko, divý a zat'atý, s pohľadom na zemi, nešťastný a zachmúrený, keď sa zrazu zjavil malý muž. Bol už zriedkavým hosťom, dávno mi bol neverný — alebo ja jemu — zrazu som ho však znovu videl, maličkého, vrtkého, ako pobieha predom mnou, videl som ho iba chvíľočku, ako vbehol do domu pani Anny. Vzápätí zmizol, ale už som aj ja vošiel za ním, už som vedel, prečo to robím. Pani Anna skríkla, keď som jej tak nečakane vpálil do izby, lebo sa práve prezliekala, ale nezahňala ma a čoskoro som vedel takmer všetko, čo som vtedy tak trpkovo vedieť potreboval. Možno by sa bola z toho vyvinula vášnivá láska, ale bol som primladý.

Táto veselá hlúpa pani sa odlišovala od väčšiny dospelých. Čo aj bola hlúpa, ale prirodzená a nenútená, vždy mala čo povedať, nikdy neklamala, nič ju nepriviedlo do rozpakov. Dospelí boli zväčša iní. Boli výnimky: matka, stelesnenie životnosti a nevyspytateľnej čínorodosti, a otec, stelesnenie spravodlivosti a múdrosti, a starý otec, ktorý už vari ani nebol človekom — tajomný, všestranný, usmievajúci sa, nevyčerpatel'ný. Ale veľká väčšina dospelých, hoci sa ich bolo treba báť a ctiť si ich, boli nepresvedčiví bohovia. Akí boli smiešni, keď sa zhovárali s deťmi a nešikovne hrali pred nimi divadlo! Aký falošný bol

ich hlas, ako falošne znel ich smiech! Ako sa pokladali za dôležitých, seba a svoje konanie a svoje záležitosti, ako prehnane vážne sa správali, keď ich človek videl ísť po ulici s ich náčiním, aktovkou, knihami pod pazuchou, ako čakali, aby ich ostatní poznali, pozdravili a prejavili im úctu! Niekedy v nedeľu prichádzali k mojim rodičom ľudia »na návštevu«, muži s cylindrami v nemotorných rukách, na ktorých mali natiahnuté glacé rukavičky, dôležití, dôstojní, samou dôstojnosťou až rozpačití, právni zástupcovia a úradníci, farári a učitelia, riaditelia a inšpektori, a s nimi trochu bojazlivé, trochu zaznávané ženy. Meravo sedeli na stoličkách, na všetko ich bolo treba upozorniť, pri všetkom im poslúžiť — keď sa vyzliekali, keď vstupovali, keď si sadali, keď sa pýtali a odpovedali, keď odchádzali. Nebolo mi zaťažko nebrať tento malomeštiacky svet tak vážne, ako sa to vyžadovalo, lebo moji rodičia k nemu nepatrili a aj im sa zdal komický. Väčšina dospelých sa mi videla čudná a smiešna, aj keď nehrali divadlo, nenosili rukavice a nechodili na návštevy. Akí sa robili dôležití pre svoju robotu, svoje remeslo, svoje úrady, akí sa cítili veľkí a svätí. Ak povozník, policajt alebo dlaždičkář zatarasil ulicu, bola to posvätná vec a pokladalo sa za samozrejmé vyhnúť sa, urobiť miesto alebo dokonca pomôcť. Ale deti — ich činnosť a hry — tie neboli dôležité, deti sa odtískali nabok a vrieskalo sa na ne. Robili vari niečo menej správne, menej dobré, menej dôležité ako veľkí? Ó, nie, práve naopak, ale veľkí mali moc, rozkazovali, vládli. Pritom aj oni mali svoje hry ako deti, hrali sa na hasičské cvičenie, hrali sa na vojakov, chodili do spolkov a hostincov, ale všetko s výzorom dôležitosti, akoby to tak muselo byť a akoby nebolo nič krajšie a posvätnjšie.

Pripúšťam, že boli medzi nimi múdri ľudia, aj medzi učiteľmi. Nebolo však pozoruhodné a podozrivé, že medzi všetkými »veľkými« ľuďmi, ktorí boli predsa sami ešte nedávno deťmi, sa našlo tak málo takých, ktorí celkom nezabudli a neodnaučili sa, čo je dieťa, ako žije, pracuje, hrá sa, myslí, čo je mu milé a čoho mu je ľúto? Málo, veľmi málo bolo tých, čo to ešte vedeli! Neboli len tyrani a grobiani, ktorí sa k deťom správali neľútne a mrzko, zovšadiaľ ich odháňali, nevraživo a nenávisťne na ne hľadeli, ba niekedy akoby pred nimi pociťovali čosi ako strach. Nie, aj tí, ktorí to mysleli dobre, ktorí sa občas znížili a radi sa dali s deťmi do reči, aj tí zväčša nevedeli, v čom to je, aj oni sa temer všetci museli k deťom s námahou a rozpačito znížovať, keď chceli mať s nimi do činenia, ale nie s naozajstnými deťmi, ale len s vymyslenými, hlúpyimi karikatúrami detí.

Všetci dospelí, takmer všetci, žili v inom svete, dýchali akýsi iný druh povetria. Často neboli múdrejší ako my, často nemali nijakú prednosť — iba tajuplnú moc. Boli silnejší, áno, vedeli nás, ak sme dobrovoľne neposlúchli, prinútiť a zbiť. Bola to však naozaj prevaha? Nebol každý vôl a slon mocnejší ako taký dospelý? Mali však moc, rozkazovali, ich svet a móda bola tá pravá. Jednako však, a to sa mi zdalo neobyčajne pozoruhodné a niekedy div nie hrozné, jednako bolo veľa dospelých, ktorí nám, deťom, zdá sa, závideli. Niekedy vedeli celkom naivne a otvorene so vzdychom povedať: »Čože, vám deťom je ešte dobre!« Ak neklamali — a naozaj neklamali, to som pri takých výpovediach niekedy cítil — potom tí dospelí, tí mocní, tí dôstojní a rozkazujúci vôbec neboli šťastnejší ako my, čo sme ich museli poslúchať a vysoko si ich vážiť. V jednom hudobnom albume, z ktorého som sa učil, bola pesnička s udivujúcim refrénom: Ó, aká blaženosť, aká blaženosť byť dieťaťom! Bola to záhada. Existovalo teda niečo, čo sme my deti vlastnili a čo dospelým chýbalo, neboli iba väčší a mocnejší, boli v istom ohľade aj úbohejší! A oni, ktorým sme často závideli vysokú postavu, dôstojnosť, zdanlivú slobodu a samozrejmú, bradu a dlhé nohavice, chvíľami závideli nám maličkým, dokonca v piesňach, ktoré spievali!

Zatiaľ som však bol napriek všetkému šťastný. Na svete bolo veľa kadečoho, čo by som bol rád mal ináč, najmä v škole. Aj tak som bol šťastný, hoci ma zo všetkých strán ubezpečovali a vtíkali mi do hlavy, že človek sa netára po svete len pre vlastné potešenie a že pravé šťastie sa tým, čo obstoja v skúškach, prisúdi na druhom svete; tvrdilo sa to i v mnohých výrokoach a veršoch, ktoré som sa učieval a ktoré sa mi často zdali veľmi pekné a dojímavé. Tieto veci, s ktorými mal do činenia môj otec, ma však veľmi nenadchýnali, a keď som sa mal zle, keď som ochorel a nebolo všetko podľa môjho želania, alebo keď som sa vadil s rodičmi a robil som im naprotiveň, zriedka som sa utiekal k bohu; mal som iné tajné chodníčky, na ktorých sa mi znovu vyjasnilo. Keď sa mi zunovali bežné zábavky, keď sa mi železnica, obchody a rozprávková kniha videli ošúchané a nudné, práve vtedy som vymýšľal najkrajšie hry. A keď som už nemal naporúdzi nič iné, ibaže som si večer na lôžku privrel oči a stratil sa v rozprávkovej vidine farebných kruhov, svet bol zrazu plný predtúch a sľubov!

Pominuli sa prvé školské roky, veľmi ma však nezmenili. Získal som skúsenosť, že dôverčivosť a úprimnosť môže byť na škodu, naučil som sa, aké dôležité je klamať a vedieť sa pred niektorými ľahotárskymi učiteľmi pretvarovať; len tak som mohol obstáť. Pomaly však aj mne prešiel čas prvého rozpuku, pomaly som sa aj ja nevedomky naučil tú falošnú pieseň života, podriaďovať sa »skutočnosti«, zákonom dospelých, prispôsobovať sa, lebo »svet je taký«. Dávno už viem, prečo sú v spevníkoch dospelých verše: Ó, aká blaženosť byť dieťaťom; aj ja som prežil veľa chvíľ, keď som závidel tým, čo sú ešte deťmi.

Keď som mal dvanásť rokov, bola reč o tom, či sa mám učiť grécky. Bez rozmýšľania som privolil. Zdalo sa mi nevyhnutné, aby som bol časom taký učený ako otec a azda aj ako starý otec. Od tej chvíle som mal životný plán: mal som študovať a stať sa kňazom alebo filológom, lebo som mohol dostávať štipendium. Aj môj starý otec šiel kedysi touto cestou.

Zdanlivo to nebolo nič zlé. Zrazu sa mi črtala budúcnosť, mal som na ceste smerovku, každý deň a mesiac ma privádzal bližšie k vytýčenému cieľu, všetko tam ukazovalo, všetko ma odvádzalo od hier a doterajších dní, ktoré mali svoj zmysel, nemali však cieľ, nesmerovali k budúcnosti.

Sputnal ma život dospelých, spočiatku iba za prstenec vlasov či za prst, neskôr sa ma zmocnil celkom a pevne ma zovrel, život smerujúci k cieľu, k číslam, život poriadku a úloh, zamestnania a skúšok.

Čoskoro mala prísť aj moja hodina, čoskoro som mal byť študentom, kandidátom, kňazom, profesorom, v cylindri chodiť na návštevy, nosiť kožené rukavice, nerozumieť deťom a azda im závidieť. Nechcel som však opustiť svoj svet, v ktorom mi bolo dobre, ba vynikajúco. Keď som myslel na budúcnosť, mal som, pravdaže, aj veľmi tajný plán. Túžobne som si želal stať sa čarodejníkom.

Dlho som bol verný svojmu snu, začal však strácať svoju všemohúcnosť, mal nepriateľov, čelili mu iné veci. Skutočné, dôležité, nezvratné. Pomaly, pomaličky odkvitol aj tento kvet, pomaly mi z bezhraničného kráčalo v ústrety niečo ohraničené, skutočný svet, svet dospelých. Pomaly som aj toto želanie, hoci som naďalej vrúčne túžil, aby sa splnilo, sám začal pokladať za bezcenné, sám som v ňom videl detskú taľafatku. Existovalo už niečo, prečo som viac nebol dieťaťom. Nekonečný mnohotvárný svet možného sa mi ohraničil, rozčlenil na políčka, prehradil plotmi. Prales mojich dní sa pozvoľna menil, raj navôkol zmeravel. Nezostal som tým, čím som bol, kráľovičom a kráľom v krajine možného, nestal som sa čarodejníkom, učil som sa grécky, o dva roky mala prísť hebrejčina, šesť rokov som mal byť študentom.

Skutočnosť ma pomaly zošnurovala, mágia nebadane vyšumela. Utešená poviedka v knihe starého otca, naďalej krásna, bola však na strane, ktorej číslo som si pamätal, bola tam dnes a zajtra a každú chvíľu, bolo po zázraku. Tancujúci indický boh sa pokojne usmieval, bol z bronzu, zriedka som sa naň pozrel a nikdy som ho už nevidel škúliť. A — čo bolo najhoršie — zriedka a čoraz zriedkavejšie som videl malého muža. Všetko naokolo stratilo kúzlo; čo bolo kedysi šire, bolo tesné, čo malo kedysi cenu, stalo sa bezcenným.

Cítil som to však akosi skryte, pod kožou, ešte som bol veselý a panovačný, učil som sa plávať a korčuľovať, vynikal som v gréčtine, všetko bolo zdanlivo výborné. Ibaže všetko akosi pobledlo, malo prázdnejší zvuk, nudilo ma ísť za pani Annou; zo všetkého, čím som žil, sa jemnučko čosi vytrácalo, niečo zanedbateľné, nezjavné, jednako sa však pominulo a chýbalo. A keď som sa znovu chcel cítiť skvele, potreboval som mocnejšie dráždidlá, musel som sa vyburcovať, rozbehnúť. Začali mi chutiť silne korenené jedlá, často som maškrtil, zavše som potiahol nejaký groš, aby som si dožičil mimoriadny pôžitok, lebo ináč to nebolo dost' svieže a pekné. A začali ma priťahovať dievčatá; bolo to krátko po tom, ako sa mi ešte raz zjavil malý muž a zaviedol ma k pani Anne.

(1923)

STOPAMI SNA

Bol raz človek, ktorý sa venoval málo váženému povolaniu spisovateľa zábavnej literatúry, patrila však medzi nemnohých autorov, ktorí brali svoje povolanie vážne a ktorému niekoľko nadšencov vzdávalo úctu ako za dávnych čias, keď ešte existovala poézia a poeti, a aká sa zvyčajne prejavovala skutočným básnikom. Tento autor písal rozmanité milé vecičky, romány, poviedky, ba aj básne a veľmi sa usiloval robiť si prácu dobre. Zriedka sa mu však darilo uspokojiť svoju ctižiadosť, hoci sa pokladal za

skromného človeka. Robil chybu, keď sa pre namyslenosť neporovnával a nemeral so svojimi kolegami a súčasníkmi, inými zábavnými spisovateľmi, ale s básnikmi dávnych čias, čiže s tými, ktorí sa osvedčili o generácie predtým, takže si potom opätovne musel s bolesťou uvedomiť, že aj jeho najlepšie a najvydarenejšie dielka d'aleko zaostávajú za najposlednejšou vetou alebo veršom každého naozajstného básnika. Bol preto čoraz nespokojnejší, práca ho prestala tešiť, a ak zavše napísal nejakú drobnosť, robil to len preto, aby dal voľný priebeh svojej nespokojnosti a vnútornej suchopárnosti v podobe trpkkej kritiky svojich čias a seba samého, no ani potom sa, pravdaže, necítil lepšie. Dakedy sa znovu pokúšal zájsť do začarovaných záhrad čistej poézie a peknými výtvarmi vzdával hold kráse, starostlivo staval pamätníky prírode, ženám, priateľstvu. V básňach naozaj bola istá hudba, dali sa prirovnávať k pravej poézii pravých básnikov, ktorých pripomínali, tak ako letná zaľúbenosť či dojatie nejakého obchodníka a svetáka mu príležitostne môže pripomenúť jeho stratenú dušu.

Jedného dňa, bolo to v čase medzi zimou a jarou, sedel tento spisovateľ, ktorý si tak vrúcne želaný bol básnikom (a zopár ľudí ho už aj za básnika pokladalo), pri písacom stole. Vstal, ako mal vo zvyku, neskoro, keď sa už chýlilo k poludniu, lebo polovičku noci strávil čítaním. Sedel teda pri stole a cival na miesto na papieri, kde včera prestal písať. Popísal múdre veci, vyjadrené svižnou kultivovanou rečou, boli tam pekné nápady, umelecké opisy, na riadkoch a stranách zažiarila nejedna krásna raketa a svetelná strela, autor vzbudil nejeden nežný pocit, jednako ho však sklamalo, čo čítal, vytriezvený sedel nad tým, čo včera večer s istou radosťou a nadšením začal tvoriť, čo včera večer celú hodinu vyzeralo ako poézia a cez noc sa zmenilo na literatúru, na trápne popísané papieri, ktorého vlastne škoda.

Takto žalostne v poludňajšej chvíli znovu pocítil a premyslel, čo už pocítil a premyslel veľakrát — neobyčajnú tragikomickosť svojho postavenia, pochabosť, s akou si tajne nárokuje na pravú poéziu (hoci pravá poézia predsa v dnešnej skutočnosti neexistuje a nemôže existovať), na detinskosť a hlúpu márnosť svojho úsilia, myslel na poéziu, ktorú chcel tvoriť pomocou svojho vysokého vzdelania, pomocou lásky k starej poézii, pomocou jemného citu pre slová pravých básnikov, čo sa vyrovná pravej poézii alebo, ako sa mu zdalo, sa jej na nerozoznanie podobá (hoci dobre vedel, že vzdelanosťou a napodobňovaním sa vôbec nič nedá vytvoriť).

Ako-tak vedel a uvedomoval si, že jeho beznádejné úsilie a detská ilúzia v nijakom prípade nie je len jeho ojedinelá osobná záležitosť, ale že každý človek, aj zdanlivo normálny, aj zdanlivo šťastný a úspešný si sám v sebe chráni tú istú pochabosť a beznádejnosť sebaklam, že každý človek jednoducho túži po niečom nemožnom, že aj ten najbezvýznamnejší človečik nosí v sebe ideál Adonisa, najhlúpejší ideál mudrca a najchudobnejší vidinu Kroisa.

s

Áno, ako-tak vedel aj to, ako je to s tým vysoko uctievaným ideálom »pravej poézie«, že Goethe práve tak beznádejne vzhlíadal na Homéra alebo Shakespeara ako na niečo nedosiahnuteľné, ako dnešný spisovateľ môže upierať zrak na Goetheho, že pojem »básnik« je len ľúbezná abstrakcia, že aj Homér a Shakespeare boli iba literáti, nadaní špecialisti, ktorým sa podarilo dať svojim dielam »punc« nadosobného a večného. Ako-tak všetko toto vedel, do takej miery, do akej tieto samozrejme a hrozné veci môžu viesť múdri, premýšľajúci ľudia. Vedel alebo tušil, že aj časť jeho vlastných spisovateľských pokusov môže azda na čitateľov neskorších čias pôsobiť dojemom »pravej poézie«, že azda neskorší autori sa budú túžobne obzerať na neho a na jeho časy ako na zlatý vek, keď ešte existovali skutoční básnici, skutočné city, skutoční ľudia, skutočná príroda a skutočný duch. Vedel, že blahobytný obyvateľ mestečiek biedermeierovských čias a tučný drobný mešťan stredovekých miest práve tak kriticky a sentimentálne dával do protikladu svoje vlastné rafinované, skazené časy k nevinnému, naivnému, blaženému včerajšku a hľadel na svojich starých otcov a ich spôsob života s takou istou zmiešaninou závesty a súcitu, s akou je dnešný človek ochotný hľadiť na blažené časy pred objavom parného stroja. Spisovateľ často takto uvažoval a všetky tie pravdy dobre poznal. Vedel, že tá istá hra, tá istá žiadostivá, šľachetná, beznádejná túžba po niečom platnom, večnom, vnútorne cennom, ktorá ho poháňa, aby popísal listy papiera, poháňa aj všetkých ostatných: generála, ministra, poslanca, elegantnú dámu či učňa v obchode. Všetci ľudia sa usilovali prekonať seba samého a svoje možnosti, či už je to ešte také múdre, alebo ešte také hlúpe, povzbudzovali ich tajné vznešené predstavy, oslepovali vzory, lákali ideály. Nebolo dôstojníka, ktorý nesníval o Napoleonovi, neexistoval Napoleon, ktorý by zavše nebol sám seba

pokladal za šaša, svoje úspechy za hráčsku mincu a ciele za ilúzie. Nebolo človeka, ktorý by nebol tancoval tento tanec. A nebolo človeka, ktorému by dakedy nepreniklo do vedomia, že o tom klame vie. Isteže, boli dokonalí ľudia, boli ľudskí bohovia, bol Budha, bol Ježiš, bol Sokrates. Ale aj oni boli dokonalí, skrz-naskrz preniknutí vševedúcnosťou iba v jednom-jedinom okamihu, v okamihu umierania. Ich umieranie nebolo ničím iným ako posledným prenikávaním vedomia, ako posledným sebaoddaním, ktoré sa konečne podarilo. Pravdepodobne každá smrť má tento význam, pravdepodobne sa každý umierajúci sám v sebe završuje, zbavuje omylu túžobného želaní, odovzdáva sa a nič viac už nechce. Tento druh myšlienok, čo aj nie sú veľmi komplikované, hatia človeka v jeho úsilí, v jeho konaní, v pokračovaní hry. A tak ani práca nášho horlivého básnika v tej chvíli nepokročila. Nebolo slovička, ktoré by bolo podľa neho hodno napísať, nebolo myšlienky, o ktorej by si bol myslel, že ju naozaj treba niekomu povedať. Nie, škoda papiera, lepšie bude, ak nenapíše nič.

S týmto pocitom spisovateľ odložil pero a papier vložil do zásuvky; keby bolo nablízku horelo, bol by ho hodil do ohňa. Nebolo to prvý raz, neraz to už okúsil, neraz už okúsil krotké trpezlivé zúfalstvo. Umyl si ruky, vzal si klobúk a plášť a šiel von. Zmena miesta sa mu už dávnejšie osvedčila, pomáhala mu, vedel, že nie je dobre dlho zostať v takej nálade v tom istom priestore so všetkým popísaným aj nepopísaným papierom. Lepšie bolo vyjsť si von, cítiť vzduch a popásť si oči na pouličnej hre obrazov. Možno sa stretne s peknými ženami, možno nadábi na priateľa, možno ho na iné myšlienky privedie krdeľ školákov alebo smiešna hračka vo výkladnej skrini, možno ho na rohu ulice zrazí auto niektorého z pánov tohto sveta, vydavateľa novín alebo bohatého pekára — všetko možnosti na zmenu situácie, na utvorenie nových situácií.

Pomaly sa túlal predjarným povetím, na malých smutných trávničkoch pred činziakmi videl chumáče driemkajúcich snežienok, vdychoval príjemný vlhký marcový vzduch, ktorý ho zväbil, takže zabočil do parku. Tam si na slniečku sadol na lavičku medzi holé stromy, privrel oči a oddal sa v tejto priskorej jari hre zmyslov: ako mätko si mu povetrie líha na líca, ako slniečko už naplno prekypuje utajenou páľou, ako tuho a mámivo vonia zem, ako malé detské topánočky podchvíľou milo a ihravo cupkajú po vyštrkovaných chodníkoch, ako ľúbezne, presladko kdesi v háji spieva drozd. Nuž veru, všetko bolo krásne, a pretože jar, slnko, deti a drozd boli samé prastaré veci, z ktorých sa človek radoval už pred tisícimi rokmi, ťažko mu bolo pochopiť, prečo by aj dnes nemohla vzniknúť práve taká krásna báseň o jari ako pred päťdesiatimi alebo sto rokmi. A jednako nevznikla. Stačila chabá spomienka na Uhlandovu Jarnú pieseň (pravdaže, so Schubertovou hudbou, ktorej predohra tak zázračne prenikavo a vzrušujúco chutí predjarím), aby dnešného básnika nástojčivo presvedčila, že tie úchvatné veci sa na istý čas zbásnili zvrchovane a že by nemalo nijaký význam, keby chcel tie nesmierné sýte, blaženosťou dýchajúce výtvary napodobniť.

Vo chvíli, keď sa básnik práve odhodlával znovu zabočiť do starých neúrodných šľapají, zažmurkal spoza privretých viečok cez úzku očnú štrbinu a uzrel, nielen očami, žiarivý závan a ligot, ostrovčeky slnečného svitu, odrazy svetla, tónisté miesta, belasú oblohu s bielym nádychom, trblietavý tanec svetiel, ako ho vidí každý človek, keď žmúri proti slnku, ibaže akosi zvýraznený, akýmsi činom vzácny a výnimočný, ktorý sa akosi tajomne z číreho vnemu stáva zážitkom. To, čo tu azda preblesklo, zavialo, rozplývalo sa, vlnilo a bilo krídlami, nebolo iba vonkajšou svetelnou búrkou a jeho javiskom nebolo iba oko, bol to zároveň život, prekypujúca vnútorná sila, a jej javiskom bola duša, bol vlastný osud. Takto vídajú básnici, »proroci«, takto úchvatne a rozochvené vidia ľudia, ktorých sa dotkol Eros. Zmizla myšlienka na Uhlanda a Schuberta a jarné piesne, neexistoval nijaký Uhland, nijaká báseň, nijaká minulosť, bol iba večný okamih, zážitok, najvnútornejšia skutočnosť.

Oddal sa čaru, ktoré nezažil prvý raz, ale myslel si, že si naň už dávno premárnil talent a milosť, nekonečné chvíle sa vznášal v časoprázdnosti, v súzvuku duše a sveta, cítil, že svojím dychom pohýna oblaky, cítil, že sa mu v hrudi krúti slnce.

Oddal sa zriedkavému zážitku, a keď sa potom prižmúrenými očami zahľadel dolu — pričom brány zmyslov odchyľil len spolovice, lebo dobre vedel, že tá ľúbezna riava pramení znútra — uzrel blízko seba na zemi niečo skutočné, čo ho upútalo. Bola to, ako pomaly postupne spoznával, dievčenská nôžka, ešte detská, v hnedej koženej poltopánke, ktorá si pevne a radostne vykračovala po piesčitom chodníku, s váhou na podpätku. Táto malá dievčenská topánka, hnedá koža, toto detsky radostné vykračovanie

malého chodidla a kúsok hodvábnej pančuchy na jemnom členku básnikovi niečo pripomenulo, zrazu mu zaplavilo srdce a v pamäti ho upomínalo na niečo dôležité, nevedel však k tomu nájsť cestu. Detská topánka, detská noha, detská pančucha — s čím to súvisí? Kde k tomu nájde kľúč? Kde bol pramienok v jeho duši, ktorý by súvisel práve s týmto obrazom spomedzi miliónov iných, mal by ho rád, priťahoval ho, pociťoval ho ako niečo milé a dôležité? Na chvíľu si celkom otvoril oči, kratučko, na pol úderu srdca, uvidel celú postavu dieťaťa, pekného dieťaťa, hneď však pocítil, že to už nie je ten obraz, ktorý hľadá, pre neho taký dôležitý, a nevdojak bleskurýchle znovu prižmúril oči, aby ešte zazrel miznúcu detskú nôžku. Potom načisto privrel oči a utrápený márnym hľadaním, nešťastný pre prenikavú vidinu nôžky rozmýšľal, cítil, že tájí nejaký význam, nevedel však, aký. Tento obrázok, túto nôžku v hnedej topánke, už kdesi kedysi zažil a zostal v ňom ako cenný zážitok. Kedy to bolo? Ó, muselo to byť dávno, pradávno, vidí sa mu ďaleký, predaleký, hľadel naňho z neslýchanej vesmírnej hĺbky, tak hlboko sa vnoril do studne jeho pamäti. Možno sa mu obrázok stratil a dodnes ho nenašiel, možno ho v sebe nosí od bájných čias, na ktoré sa spomína tak hmlisto a neobrazne, ktoré tak ťažko privolať, a jednako sú to spomienky farbistejšie, vrúcnejšie, plnšie než spomienky neskoršie. Dlhو pokyvoval hlavou s privretými očami, dlho prevracal myšlienky, tu i tam sa mu zdalo, že zachytáva nie, rad, reťaz zážitkov, ale ani v jednom nebolo doma dieťa, nebola hnedá detská topánka. Nie, obrázok nemohol nájsť, bolo to beznádejné, škoda času.

Pri hľadaní spomienok sa mu darilo ako človekovi, ktorý nemôže spoznať, čo má tesne pred sebou, lebo to pokladá za vzdialené, a všetky tvary sa mu vidia nezreteľné. Ale vo chvíli, keď sa už nemienil ďalej namáhať a povedal si, že sa tohto smiešneho bleskového zážitku vzdá a že naň zabudne, všetko sa zmenilo a detská topánka sa dostala na pravé miesto. Muž s hlbokým povzdychom zrazu zistil, že v jeho preplnenej duchovnej obrazárni detská topánka neleží celkom naspodku, nepatrí k jeho pradávnomu imaniu, ale že je to celkom nový, svieži zážitok. Zdalo sa mu, že iba nedávno mal s dieťaťom do činenia, iba teraz videl topánku odchádzať.

A zrazu na to prišiel. Áno, pravdaže, bolo to tak, bolo tu dieťa, ktorému topánka patrila, a bolo vidinou zo sna, ktorý sa spisovateľovi sníval minulú noc. Božemôj, ako len mohol na to zabudnúť? Uprostred noci precitol, potešený a vzrušený tajomnou silou sna, zobudil sa a pocítil, že mal dôležitý, skvelý zážitok, a zakrátko znovu zaspal. A hodina ranného spánku stačila, že sa mu skvelý zážitok zotrel z pamäti a že naň pomyslel až v tejto chvíli, pri letnom pohľade na detskú topánku. Také letmé, také pomimuté, celkom vydané napospas náhode sú najzáračnejšie zážitky našej duše! A naozaj, ani teraz sa mu nepodarilo vybaviť si celý sen. Nachádzal iba osamotené obrazy, zväčša bez súvisu, niektoré zachytával, keď sa už rozplývali. A aký to len bol krásny, hlboký, oduševňujúci sen! Ako mu v noci, keď prvý raz precitol, búšilo srdce, nadšene a úzkostlivo ako na sviatky za detských čias! Ako ho zaplavil svieži pocit, že s tým snom prežil niečo ušľachtilé, dôležité, nezabudnuteľné, niečo, čo nemožno stratiť. A teraz, o niekoľko hodín neskôr, tu bol akurát tento čriepok, zopár miznúcich obrázkov, slabá ozvena v srdci — všetko ostatné sa stratilo, pominulo, bolo bez života.

Ale veď čosi sa zachránilo! Spisovateľ sa ihneď rozhodol, že v pamäti pozhľadáva všetko, čo tam ešte zo sna zostalo, a že si to čo najvernejšie a najpresnejšie zapíše. Ihneď si z vrecka vybral zápisník a heslovite si urobil prvé poznámky, aby našiel stavbu, obrysy a hlavné snové línie. Ani to sa mu však nepodarilo. Nevedel už, kde sa sen začínal a kde sa končil, a o väčšine útržkov nevedel, na ktoré miesto snového príbehu patria. Nie, musel začať ináč. V prvom rade musel zachrániť, čo ešte zachrániť mohol, musel pevne uchopiť tých niekoľko obrazov, ktoré sa ešte nerozplynuli, predovšetkým detskú topánku, aby mu aj tie vyplašené zakliate vtáky, neodleteli.

Náš muž prikladal kúsok ku kúsku a usiloval sa čítať v svojom sne, tak ako sa hrobári pokúšajú prečítať nápis, ktorý našli na prastarom kameni, keď začínajú od niekoľkých písmen a znakov, ktoré vedia rozlúštiť.

V sne mal do činenia s akýmsi dievčaťom; bolo to neobyčajné dievča, vlastne ani nie pekné, ale zaujímavé, mohlo mať trinásť alebo štrnásť rokov, ale vzrastom bolo menšie než dievčatá v tom veku. V tvári bolo opálené. Oči? Nie, oči nevidel. Meno? Meno nevie. V akom vztahu bolo k nemu, snívajúcemu? Počkaj, bola tam hnedá topánka! Videl, ako sa topánka vedno so svojím dvojčaťom pohybuje, videl ju tancovať, robiť tanečné kroky, kroky bostonu. No prosím, už vedel o kúsok viac.

Musel začať od začiatku.

Teda: Tancoval vo sne so zaujímavým cudzím dievčatom s opálenou tvárou, v hnedých topánkach — nebolo hnedé všetko? Aj vlasy? Aj oči? Aj šaty? Nie, to už nevedel — mohol sa iba domnievať, pripúšťal to, ale naisto to nevedel. Musel pracovať svedomitě, zotrvať pri tom, o čo sa v pamäti naozaj mohol oprieť, ináč sa nikam nedostane. Už začal tušiť, že ho hľadanie sna môže zaviesť ďaleko, že vykročil na dlhú nekonečnú cestu. A práve teraz znovu našiel kúsok.

Áno, tancoval s maličkou, alebo chcel s ňou tancovať, alebo mal s ňou tancovať, a ona, ešte len tak pre seba, urobila rad rezkých, veľmi svižných a úchvatne ladvých tanečných krokov. Alebo s ňou predsa tancoval, nebola sama? Nie. Nie, on netancoval, iba chcel, dokonca to ktosi dohodol, s kým si sa dohovárať, že bude s tou malou opálenou dievčinou tancovať. Začala tancovať sama, bez neho, on sa akosi bál, či ostýchal, bol to boston, a ten tanec nevedel dobre tancovať. Ona však začala drobčiť sama, hravo, v zázračnom rytme, malými hnedými topánkami starostlivo kreslila tanečné figúry na koberec. Ale prečo netancoval on? Alebo prečo pôvodne chcel tancovať? Aký to bol dohovor? Nevedel na to prísť. Núkala sa iná otázka: Na koho sa to milé dievčatko ponášalo, koho mu pripomínalo? Dlho sa márne pokúšal nájsť odpoveď, znovu sa mu to videlo beznádejné, v jednej chvíli bol už priam netrzeplivý, mrzutý a znovu sa chystal všetkého sa vzdať. Vtom mu niečo zišlo na um, zablysla sa nová stopa. Malička sa podobala jeho milej — ó, nie, nepodobala sa jej, ba dokonca sa veľmi čudoval, že sa na ňu tak málo ponáša, hoci to bola jej sestra. Stát! Jej sestra? Znovu zažiarila celá stopa, všetko dostalo zmysel, všetko sa sprítomnilo. Začal si značiť, načrtávať nápis, ktorý bol zrazu zreteľnejší. Tešil sa, že sa mu vracajú obrazy, o ktorých si myslel, že sa stratili.

Bolo to takto: V sne s ním bola jeho milá, Magda, ale neškriepila sa, nemala zlú vôľu ako v poslednom čase neraz, správala sa veľmi prívetivo, trochu bola zamľknutá, ale ináč veselá a milá. Magda ho neobyčajne ticho a nežne pozdravila, bez bozku, podala mu ruku a povedala, že by ho konečne chcela zoznámiť so svojou matkou, a tam, pri matke, sa potom zoznámil s jej mladšou sestrou, ktorá mu neskôr mala byť milenkou a ženou. Sestra je vraj oveľa mladšia a veľmi rada tancuje, a ak s ňou pôjde tancovať, ľahko si ju vraj získa.

Aká krásna bola Magda vo sne! Ako jej zo živých očí, z jasného čela, z bohatých voňavých vlasov žiarila všetka nezvyčajnosť, pôvab, oduševnenosť, nežnosť, bola taká, akú si ju predstavoval v čase najväčšej lásky.

Potom ho vo sne zaviedla do akéhosi domu, do svojho domu, do domu, svojej matky a svojho detstva, do domu svojej duše, aby mu tam ukázala matku a svoju krajšiu sestru, aby sa so sestrou zoznámil a miloval ju, lebo ona je mu vraj určená za milú. Na dom si už nevedel spomenúť, iba na prázdnu predsieň, v ktorej musel čakať, nevedel sa rozpamätať ani na matku, v pozadí bolo vidieť akúsi starú paniu, vychovávateľku či ošetrovateľku v sivých alebo čiernych šatách. Potom však prišla malička, sestra, utešené dieťa, vyzeralo na desať alebo jedenásť rokov a v skutočnosti malo štrnásť. Najmä nôžka v hnedej topánke bola taká detská, tak náramne nevinná, rozosmiata a nevedúca, ešte vonkoncom nedámska, a jednako taká ženská! Keď ju pozdravil, priateľsky sa zatvánila, a od tejto chvíle Magda zmizla, už tu bola len malička. Spomenul si na Magdinu radu a navrhol jej, aby si zatancovali. Ihneď rozžiarené prikývla a bez otáľania začala tancovať, sama, a on sa neodvážil objasť ju a tancovať s ňou, jednak preto, že svoj detský tanec tancovala tak majstrovsky a krásne, ale aj preto, že to, čo tancovala, bol boston, tanec, v ktorom sa necítil doma.

Spisovateľ sa ďalej namáhal zmocniť sa snových obrazov, no zrazu sa zasmial sám nad sebou. Zišlo mu na um, ako práve uvažoval o tom, že by nebolo užitočné pokúsiť sa o novú jarnú báseň, pretože o jari sa už dávno všetko neprekonateľné povedalo — ale keď si pomyslel na nohu tancujúceho dieťaťa, na ľahké ľúbzné pohyby hnedých topánok, ktoré tak čisto vpisovali tanečné figúry na koberec, a keď si pomyslel, ako sa nad všetkým tým milým pôvabom a istotou jednako vznášal dych rozpačitosti, závan dievčenského ostychu, jasne si uvedomil, že ak chce pretromfnúť všetko, čo dávnejší básnici kedy o jari a mladosti a tušenej láske povedali, musí iba zaspievať pieseň o tejto detskej nôžke. Sotva v mysli zabľúdl do týchto končín, sotva sa letmo začal pohrávať s myšlienkou ospievať »nôžku v hnedej topánke«, s hrôzou pocítil, že mu sen znovu uniká, že všetky tie blažené obrazy rednú a rozplývajú sa. Bojazlivo sa nútil usporiadať si myšlienky, jednako však cítil, že sen, aj keby si bol jeho obsah napísal,

mu už v tejto chvíli vôbec nepatrí, že mu začína byť cudzí a starý. A vzápätí si uvedomil, že tak bude vždy: že úchvatné obrazy bude ustavične vlastniť, budú mu patriť a dušu zaplňovať vôňou, len ak pri nich zotrúva celým srdcom, bez vedľajších myšlienok, úmyslov a starostí.

Básnik sa zadumane pobral domov a sen si niesol so sebou ako nesmierne čudnú, nesmierne krehkú hračku z tenučkého skla. S úzkosťou naň myslel. Ach, keby sa mu pošťastilo znovu si privolať obraz milienky zo sna! Z hnedej topánky, z tanečnej figúry, z hnedozlatého nádychu pleti maličkej, z mála cenných zvyškov zostaviť celok. Zdalo sa mu to dôležitejšie než čokoľvek na svete. A vari to pre neho naozaj nemalo byť nesmierne dôležité? Nebol mu ten spanilý jarný obraz sľúbený za milú? Vari sa nezrodil z najhlbších a najlepších prameňov jeho duše, nešiel mu v ústrety ako symbol budúcnosti, ako tušenie osudovej možnosti, ako najvlastnejší sen o šťastí? — A hoci sa strachoval, v hĺbke duše bol nesmierne rád. Či nie je zázrak, že sa také veci môžu snívať, že v sebe nosíme svet z najvzdušnejšieho čarodejného materiálu, že kdesi v duši, v ktorej tak často zúfalo a márne, ako v kope trosiek, hľadáme zvyšky viery, radosti a života, že v tejto duši vyrástli také kvety?

Keď spisovateľ prišiel domov, zavrel za sebou dvere a sadol si na stoličku, že si odpočinie. V ruke mal zápisník s poznámkami, pozorne si prečítal heslá a zistil, že sú bezcenné, že nič nevravia, že iba mätú a hatia. Vytrhol listy, starostlivo ich zničil a rozhodol sa, že si už nič nebude písať. Nepokojne odpočíval a sústreďoval sa a zrazu sa znovu zjavil útržok sna, zrazu sa znovu videl v cudzom dome, ako čaká v studenej predsieni, v úzadí videl ustarostenú starú dámu v tmavých šatách, ako sa sem a tam prechádza, znovu pocítil osudovú chvíľu: teraz prišla Magda, aby mu priviedla jeho novú, mladšiu, krajšiu, jeho pravú a večnú milú. Stará pani sa priateľsky a ustarostené na neho pozrela — spoza jej črt a spoza jej sivých šiat sa vynárali iné črty a iné šaty, tváre opatrovníčok a pestúnok z vlastného detstva, tvár a sivé domáce šaty jeho matky. A cítil, že mu z tejto spomienkovej vrstvy, z tohto materinského a sesterského okruhu obrazov v ústrety rastie budúcnosť, láska. Za tou prázdnu predsieňou, pod dohľadom starostlivých, milých, verných matiek a slúžok dospievalo dieťa, ktorého láska ho mala oblažiť, vlastniť dieťa malo byť jeho šťastím, budúcnosť dieťaťa mala byť jeho vlastnou budúcnosťou.

Znovu videl aj Magdu, ako ho bez bozku tak neobyčajne nežne a vážne pozdravila, ako sa v jej tvári, ako vo večernom zlatistom svetle, ešte raz zračil všetok pôvab, ktorý kedysi mala pre neho, ako vo chvíli rozlúčky ešte raz zažiarila milotou svojich najšťastnejších čias, ako mu jej zadumaná a sústredená tvár zvestovala mladšiu, krajšiu, pravú, jedinou, ktorú mu mala priviesť a získať. Zdala sa symbolom samej lásky, jej pokory, jej spôsobilosti meniť sa, jej spolu materinskej, spolu detskej čarodejnej sily. V jej tvári sa zhromaždilo všetko, čo kedy v tej žene videl, čo o nej sníval, čo jej želal a čo o nej básnil, všetko zbožňovanie, ktorým ju kedysi zahŕňal v čase svojej vrcholiacej lásky, celá jej duša spolu s jeho vlastnou láskou sa stala tvárou, viditeľne žiarila z vážnych, ľúbeznych črt, smutne a láskavo sa usmiala z jej očí.

Mohol sa rozlúčiť s takou milou? Jej pohľad však vravel: Treba sa rozlúčiť, musí prísť niečo nové.

Nové prišlo na malých vrtkách detských nôžkach, prišla sestra, jej tvár však nebolo vidieť, nič na nej nebolo zreteľné, ibaže bola malá a pôvabná, v hnedých topánkach, hnedá v tvári a v hnedých šatách, a že úchvatne, majstrovsky tancovala. Tancovala boston, tanec, ktorý jej budúci milenec vôbec nevedel tancovať. Ničím iným sa nemohla prejavovať prevaha dieťaťa nad dospelými, skúsenými, často sklamanými ľuďmi lepšie než tým, že tak voľne, svižne a bezchybne tancovalo, a práve tanec, v ktorom bol slabý a v ktorom tak beznádejne neuspel.

Spisovateľ sa celý deň zaoberal svojím snom, a čím hlbšie doň vnikal, tým sa mu videl krajší, tým viac sa mu zdalo, že pretromfne všetky básne najlepších básnikov. Dlho a neraz si želal a zaumieňoval napísať o tom sne tak, žeby nielen on, ale aj iní cítili jeho nevýslovnú krásu, hĺbku a vrúcnosť. Neskôr sa tých želaní a pokusov vzdal. Uvedomil si, že sa musí uspokojiť s tým, že bude pravým básnikom v svojej duši, rojkom, prorokom, ale že jeho spisovateľská práca musí zostať iba remeslom.

(1926)

KRÁĽ YU

Staré čínske dejiny uvádzajú príklady, ako niekoľko regentov a štátnikov zahynulo preto, že sa zaľúbili a dostali pod vplyv ženy. Aj príbeh kráľa Yu z Džou a jeho manželky Bau Si je takým zriedkavým a veľmi podivuhodným príkladom.

Štát Džou hraničil na západe s krajinami mongolských barbarov a jeho rezidencia ležala uprostred neistého územia, ktoré bolo z času na čas vystavené prepadom a lúpežným výpravám barbarských kmeňov. Vládovia museli preto pomýšľať na lepšiu ochranu hraníc, a najmä sídelného mesta. Kráľ Yu nebol zlý štátnik a vedel dať na dobré rady poradcov. V dejepisoch sa vraví, že vedel, ako dômyselným zariadením odstrániť nevýhody hraníc, ale že všetky tie dômyselné a obdivuhodné zariadenia napokon vyšli nazmar pre vrtochy peknej ženy.

Kráľ totiž s pomocou lénnych kniežat vybudoval na západnej hranici pohraničnú obranu a táto pohraničná obrana mala, ako všetky podobné útvary, dvojakú podobu: jednu politickú a jednu vojenskú. Politickým základom dohody bola prisaha a spoľahlivosť kniežat a ich úradníkov. Každý sa zaviazal, že sa na prvú výzvu bude so svojimi ľuďmi náhliť kráľovi a sídelnému mestu na pomoc. A vojenská pozostávala z výborne premysleného systému veží, ktoré dal kráľ na západnej hranici postaviť. Na každej veži mala byť dňom-nocou strážna služba a veže boli vystrojené mocnými bubnami. Ak nepriateľ na ktoromkoľvek mieste zaútočil, na najbližšej veži zabubnovali a hlas bubnov ako znamenie zakrátko preletel celou krajinou.

Kráľ Yu sa dlho zaoberal týmto múdрым a záslužným zariadením, rokoval so svojimi kniežatami, počúval správy staviteľov, organizoval výcvik strážnej služby. Mal však milenku menom Bau Si, krásnu ženu, ktorá vedela, ako nad kráľovým srdcom a rozumom získať väčší vplyv, než je pre panovníka a jeho ríšu dobré. Bau Si, tak ako jej pán, zvedavo a so záujmom sledovala prácu na hraniciach, tak ako sa živé a múdre dievča zavše s obdivom a nadšením prizerá hre chlapcov. Jeden staviteľ jej chcel celý systém vysvetliť názorne a z hliny zhotovil utešený model pohraničnej obrany, ktorý pomaloval a vypálil. Bola tam znázornená hranica a systém veží a v každej tej maličkkej peknučkkej hlinenej veži stál malilinký hlinený strážca a namiesto bubnov tam visel drobušký zvonček. Milá hračka kráľovu ženu nesmierne potešila, a ak mala zavše zlú náladu, tak jej služobníčky navrhli, že jej zahrajú »vpád barbarov«. Potom postavili všetky vežičky, poťahovali trpasličie zvončeky a veľmi sa pri tom veselili a vystrájali.

V kráľovom živote to bola veľká udalosť, keď sa stavba konečne dohotovila, bubny umiestnili, obsluhovači boli vycvičení a určil sa šťastlivý kalendárny deň, keď sa nová hraničná ochrana mala vyskúšať. Kráľ, hrdý na svoj čin, bol nesmierne vzrušený. Dvorní úradníci sa chystali blahoželať mu, najväčšmi zo všetkých sa však vzrušovala krásna pani Bau Si. Sotva sa vedela dočkať, kedy sa skončia všetky ceremónie a vzývania božstiev.

Prípravy konečne dospeli tak ďaleko, že sa po prvýkrát mala vo veľkom a naozaj zahrať veľká hra na veže a bubny, ktorá kráľovnú tak často rozveselila. Sotva sa vedela ovládať, aby sama do hry nezasiahla a nedávala rozkazy, tak náramne a radostne bola vzrušená. Kráľ jej s vážnou tvárou kývol, aby sa krotila. Nadišla chvíľa, keď sa mal vo veľkom a so skutočnými vežami, so skutočnými bubnami a ľuďmi zahrať »vpád barbarov«, aby sa videlo, ako sa všetko osvedčí. Kráľ dal znamenie, prvý dvorný úradník odovzdal rozkaz kapitánovi jazdeckta, kapitán pricválal pred prvú strážnu vežu a rozkázal udrieť na bubon. Mohutne zadunel hlboký hlas bubna, jeho zvuk slávnostne, hlboko a sklúčujúco doľahol do všetkých uší. Bau Si od rozčúlenia pobledla a chytila ju triaška. Mohutne spieval vojenský bubon drsnú pieseň, pri ktorej sa zachvievala zem, pieseň plnú nabádania a hrozby, vyzývajúcu a hroziacu, pieseň plnú budúcich dejov, zvučiacu bojovou pravou a hrdinstvom, strachom a zánikom. Všetci ju počúvali s bážňou. Už začala doznievať, bolo počuť odpoveď z nasledujúcej veže, ďalekú, slabú, chytro zmierajúcu, a potom zavládla tíš; a o chvíľočku sa skončilo aj slávnostné mlčanie, ľudia sa znovu začali zhovárať, prechádzať sa a zabávať.

Hlboký varovný hlas bubna medzitým bežal od druhej k tretej a desiatej a tridsiatej veži, a všade, kde ho počuli, tam sa každý vojak na prísny rozkaz ihneď vyzbrojil a s plným výstrojom nastúpil na presne stanovené miesto, každý kapitán a plukovník musel bez meškania pripraviť a urýchliť odchod a do vnútorných častí krajiny poslať vopred určené rozkazy. Všade, kde sa ozval hlas bubna, ľudia prerušili prácu a jedenie, hru a spánok, balili, sedlali kone, zhromažďovali sa, pochodovali a cválali. Rýchle oddiely zo susedných okresov boli zakrátko na ceste k sídelnému mestu Fong.

Uprostred nádvorja vo Fongu už poľavilo dojatie a napätie, ktoré každý pocítil, keď zaznel hrozivý hlas bubna. Ľudia sa prechádzali po záhradách rezidencie a vzrušene sa zhovárali, celé mesto malo sviatok, a keď sa skôr než za tri hodiny z dvoch strán približovali malé i väčšie kavalkády a potom z hodiny na

hodinu ďalšie a trvalo to celý deň a potom ešte dva dni, kráľ, úradníci a dôstojníci pociťovali čoraz väčšie nadšenie. Kráľa zahrnuli poctami a blahoželaniami, stavitel'ov slávnostne pohostili a bubeníka z prvej veže, ktorý prvý raz udel na bubon, národ ovenčil, vodil ulicami a každý ho dačím obdaroval. Načisto uchvátená a akoby omámená bola však kráľova žena Bau Si. Skutočnosť prevýšila jej zábavku s vežičkami a zvončekmi, bola neporovnateľne skvostnejšia. Rozkaz ukrytý v ďalekých zvukových vlnách úderov na bubon, strácajúci sa v prázdnej krajine, pôsobil magicky. Jeho účinok sa z diaľav vracal nazad — svieži, v životnej veľkosti, úžasný, zo skľučujúceho dunenia bubna povstalo vojsko, vojsko stoviek a tisícok mužov v plnej zbroji, ktoré jednotajným prúdom, jednotajným náhlivým pohybom cváľalo a pochodovalo od horizontu: lukostrelci, ľahkoodenci, ťažkoodenci a kopijníci vo vzrastajúcom virvare postupne zaplnili všetok priestor okolo mesta, kde ich kráľovi ľudia prijali, rozostavili na stanovištia, pozdravili a pohostili. Vojaci sa potom utáborili, postavili stany a zapálili vaty. Deň a noc trvalo, kým ako rozprávkový príznak vzchádzali zo sivej zeme, vzdialení, nepatrní, zahalení oblakmi prachu, a napokon boli tu, priamo pred očami dvora a uchvátenej Bau Si, zoradení, veľkolepo skutoční.

Kráľ Yu bol veľmi spokojný, najmä však bol rád, aká uchvátená bola jeho obľúbená žena; žiarila šťastím ako kvet a nikdy sa mu ešte nevidela taká krásna. Slávnosti však nezvyknú trvať dlho. Aj tento veľký sviatok sa skončil a ustúpil všedným dňom; nekonal sa viac nijaký zázrak, nesplňali sa rozprávkové sny. Záhaľčiví a vrtošiví ľudia sa s tým nevedia zmieriť. Bau Si na niekoľko týždňov po slávnosti stratila dobrú vôľu. Odkedy okúsila veľkú hru, malá hračka s hlinenými vežičkami a so zvončekmi na motúzoch ju nudila. Ó, aké to bolo opojné! A všetko bolo pripravené uchvatnú hru zopakovať, stáli tu veže a viseli bubny, vojaci chodili na stráž a bubeníci v uniformách vysedávali, všetko čakalo, všetko striehlo na veľký rozkaz, všetko však bolo mŕtve a neužitočné, kým rozkaz nezaznel. Bau Si stratila smiech, stratila jasavú náladu, kráľ mrzuto hľadel na svoju najmilovanejšiu družku, olúpený o večernú potechu. Zo dňa na deň stupňoval svoje podarúčky, len aby sa naňho čo len raz usmiala. A bolo by stačilo tak málo — spoznať situáciu a obetovať malú sladkú nežnosťku povinnosti. Yu však bol slaboch. Dôležitejšie než všetko ostatné sa mu videlo, aby sa Bau Si znovu smiala.

Napokon podľahol jej pokušeniam, pomaly, hoci sa vzpieral, ale podľahol. Bau Si ho dohnala tak ďaleko, že zabudol na povinnosť. Podľahol tisíckrát opakovanej prosbe a splnil jediné veľké želanie jej srdca, privolil, aby sa pohraničnej strážii dal signál, akoby bol nepriateľ na obzore. Ihneď zadunel hlboký vzrušujúci hlas vojnového bubna. Kráľovi sa zdalo, že tentoraz znie hrozivo, a aj Bau Si pri jeho zvuku pobledla. Potom sa však uchvatná hra zopakovala: ďaleko na obzore sa zjavili obláčiky prachu, celé tri dni pochodovali a cváľali vojenské oddiely, zhromaždili sa vojvodcovia, vojaci si postavili šiatre. Bau Si bola šťastná, jej úsmev žiaril. Kráľ Yu však mal ťažké chvíle. Musel priznať, že ho neprepadol nijaký nepriateľ, že je všade pokoj. Pokúšal sa síce falošný poplach zdôvodniť a vysvetľoval ho ako užitočné cvičenie. Nik mu neprotirečil, každý sa uklonil a vzal vysvetlenie na vedomie. Ale medzi dôstojníkmi sa povrávalo, že naleteli na kráľov vierolomný čin, že urobil poplach na celej hranici a že všetky tie tisíce vojakov vypochoďovali iba kvôli jeho milenke. A väčšina dôstojníkov sa dohodla, že nabudúce už rozkaz neposlúchnu. Kráľ sa medzitým pousiloval, aby rozladené vojenské oddiely bohato pohostil a zlepšil im náladu. Tak Bau Si dosiahla svoj cieľ.

No skôr než ju znovu pochytili vrtochy a znovu sa mohla nesvedomité zahrávať, kráľ a ju stihol trest. Jedného dňa vtrhli do krajiny cez západnú hranicu veľké jazdecké hordy barbarov. Možno to bola náhoda a možno k nim prenikol chýr o spomínanej udalosti. Na vežiach ihneď zaznelo znamenie, hlboký hlas bubna s nalievavou výzvou sa niesol po najvzdialenejšiu hranicu. Lenže znamenitá hračka s obdivuhodným mechanizmom sa teraz zrejme pokazila — bubny zneli dobre, nič sa však neozvalo v srdciach vojakov a dôstojníkov v celej krajine. Neposlúchli bubon, márne kráľ spolu s Bau Si vyzerali na všetky strany — nikde sa nedvíhali mračná prachu, odkiaľ sa neblížili malé sivé čaty, nik im neprichádzal na pomoc.

Kráľ mal poruke iba niekoľko oddielov a náhlil sa s nimi proti barbarom. Nepriateľov však bolo nesmierne veľa; premohli kráľovské vojsko, obsadili sídelné mesto Fong, zručali palác, zručali veže. Kráľ Yu prišiel o ríšu aj o život a neinak obišla aj jeho obľúbená žena Bau Si, o ktorej nákazlivom smiechu ešte aj dnes rozprávajú dejepisy.

Nepriatelia Fong rozumili, hra sa stala skutočnosťou. Už neduneli bubny, neexistoval kráľ Yu, neexistovala usmiata pani Bau Si; následník kráľa Yu, kráľ Ping, nemal iné východisko — vzdal sa Fongu a sídelné mesto preložil ďaleko na východ; budúcu bezpečnosť panstva si musel vykúpiť spojenectvom so susednými kniežatami, pričom im musel odstúpiť rozsiahle územia.

(1929)

VTÁK

V dávnejších časoch žil v montagsdorfskom kraji istý vták. Nebol ani výnimočne pestrý, ani výnimočne pekne nespieval, azda nebol ani veľký a mocný, nie, ľudia, čo ho ešte videli, vravia, že bol malý, ba drobný. Vlastne nebol ani krásny, skôr zriedkavý a nenašský, bolo v ňom práve to neobyčajné a veľkolepé, čo mávajú všetky zvieratá a bytosti, ktoré ešte nepatria k nijakému rodu a druhu. Nebol to jastrab ani sliepka, nebola to sýkorka ani d'ateľ či pinka, bol to vták z Montagsdorfu; nikde inde taký vták nebol, bol iba tento jeden a vedelo sa o ňom odpradáva a od nepamäti. Ľudia z montagsdorfského kraja ho poznali, no vedeli o ňom aj v ďalekom susedstve a Montagsdorľčanov potom niekedy doberali ako každého, kto vlastní niečo mimoriadne. »Montagsdorľčania,« vraveli, »majú akurát toho svojho vtáka.« Vedelo sa o ňom od mesta Careno po Morbio a ešte ďalej a rozprávali sa o ňom príbehy. Nuž ale ako to už býva: až v novších časoch, vlastne odvtedy, ako ho niet, sa ľudia pokúšali získať o ňom celkom presné a spoľahlivé správy, pýtalo sa naňho veľa cudzincov a ne jeden Montagsdorľčan sa dal počastovať vínom, keď sa ho začali vypytovať, až sa napokon priznal, že on sám vtáka jakživ nevidel. Ale ak ho aj každý nevidel, jednako každý prinajmenšom poznal niekoho, kto tajomného vtáka raz alebo častejšie vídal a porozprával mu o ňom. Všetko sa teraz prebádalo a napísalo, no čuduj sa, svete, všetky správy a opisy sa líšili, či už išlo o výzor, hlas a let vtáka, alebo o jeho zvyklosti a spôsob styku s ľuďmi. V dávnejších časoch bolo vtáka vídať častejšie a kto ho stretol, ten sa potešil, lebo zakaždým to bol zážitok, šťastná náhoda, malé dobrodružstvo, tak ako je pre priateľov prírody drobným zážitkom a šťastím, keď tu i tam uvidia líšku alebo kukučku a môžu ju pozorovať. Akoby vtedy ten tvor na chvíľočku stratil strach pred človekom-vrahom, alebo akoby človek sám znovu získal nevinnosť predľudského života. Boli takí, čo o vtáka nevelmi dbali — ako ľudia, ktorí si necenia, ak nájdú prvý horec alebo ak sa stretnú so starým múdрым hadom; iní však mali vtáka radi a pre každého bolo potechou a vyznamenaním, keď sa s ním stretol. Príležitostne, čo aj zriedka, bolo počuť mienku, že je skôr nebezpečný alebo strašný: kto ho zazrel, ten vraj bol istý čas veľmi vzrušený, mal v noci veľa nepokojných snov a pociťoval v srdci niečo ako stiesnenosť či clivotu. Iní to úplne popierali a vraveli, že nepoznajú skvostnejší a ušľachtilejší pocit, než vo chvíli, keď vtáka stretnú. Človeku je vraj potom okolo srdca, akoby prijal sviatosť, alebo akoby si bol vypočul krásnu pieseň, myslí na všetko pekné a príkladné a zaumieňuje si, že sa stane iným, lepším človekom.

Istý muž menom Schalaster, bratranec známeho Sehubera, ktorý bol zopár rokov starostom Montagsdorfu, sa po celý život o vtáka mimoriadne zaujímal. Každý rok, rozprával starosta, ho raz, dva razy alebo aj viackrát videl a potom sa vraj zakaždým celé dni cítil neobyčajne, vlastne ani nie radostne, ale bol akosi čudne dojatý, akoby niečo očakával alebo tušil, srdce mu vraj v také dni bilo ináč ako inokedy a akoby ho trochu pobolievalo; v každom prípade to človek cítil v hrudi, hoci inak sotva vie, že má aj srdce. A vôbec, vravieval Schalaster príležitostne, keď prišla na to reč, nie je predsa nijaká maličkosť mať takého vtáka v kraji, môžeme naň byť hrdí: je to vraj veľká zriedkavosť a možno predpokladať, že v človekovi, ktorému sa tajuplný vták zjavuje častejšie ako iným, je určite niečo mimoriadne a vyššie.

(Pre čitateľov vyšších, vzdelaných kruhov o Schalasterovi poznamenávame: bol korunným svedkom a veľmi citovaným hlavným prameňom o vedeckom význame vtáka-fenoména, na ktorý sa medzitým znovu zabudlo; okrem toho Schalaster bol, keď vták zmizol, predstaviteľom malej skupinky Montagsdorľčanov, ktorí nezvratne verili, že vták ešte žije a znovu sa zjaví.)

»Keď som ho videl prvý raz,« oznamoval Schalaster, »bol som malý chlapec a ešte som nechodil do školy. V ovocnej záhrade za našim domom práve skosili trávu, stál som pri čerešni, ktorej spodný konár ovisal až ku mne, a obzeral som si tvrdé zelené čerešne; vtom zo stromu zletel vták a ja som hneď

pobádal, že je iný ako vtáky, ktoré som vídal inokedy; vták si sadal na kôpky trávy, poskakoval sem i tam, ja som naň zvedavo, s obdivom hľadel a šiel som cez celú záhradu za ním; on sa na mňa kedy-tedy pozrel ligotavými očami a hopkal ďalej, ako keď si niekto sám pre seba tancuje a spieva; zbadal som, že ma vábi a že mi chce urobiť radosť. Na hrdielku mal čosi biele. Drobčil po trávniku až po zadný plot, švitoril a ešte raz sa na mňa láskavo pozrel, potom však nenazdajky zmizol, až som sa zľakol. Aj neskôr som si to často všimol: nijaký tvor sa nevie tak bleskovo zjaviť a zmiznúť, a vždy veľmi nečakane. Bežal som k matke a porozprával som jej, čo sa mi prihodilo, a ona povedala, že je to vták bez mena, a vraj dobre, že som ho videl, lebo prináša šťastie.«

Schalaster vraví, tu sa však s mnohými inými opismi trochu nezhoduje, že vták bol malý, sotva väčší ako oriešok, najmenšia je vraj na ňom hlava, zázračne malá, múdra, pohyblivá hlavička, vyzerá vraj nenápadne, dá sa však hneď poznať podľa belavého sivého chocholčeka a podľa toho, že sa vtáča na človeka pozerá, čo iné vtáky nerobievajú. Chocholček sa vraj podobá sojčiemu chocholčeku, hoci je oveľa menší; vták ním často živo potriasal, a vôbec — je to vták veľmi vrtký, či lieta a či skacká, a jeho pohyby sú ladné a výrazné, akoby chcel očami, kývnutím hlavy, našuchoreným chocholčekom, chôdzou a letom niečo povedať, niekomu niečo pripomenúť, akoby vždy mal nejaké poslanie, akoby bol poslom; ak ho aj človek videl často, musel naň dlho myslieť a rozmyšľať o ňom, tak ako to vták naznačoval. Nerád bol, keď sa po ňom pátralo a sledilo, nikdy nik nevedel, skadiaľ prichádza, zrazu tu bol, sedel obďaleč a robil sa, akoby tu sedel odjakživa, a potom sa pozrel tým láskavým pohľadom. Ved' všetci vedia, že vtáky majú prísne, plaché a meravé oči a že na človeka nehľadia, tento sa však pozeral celkom bodro a akosi žičlivo.

O vtákovi sa oddávna vraveli rozmanité chýry a povesti. Dnes počuť o ňom zriedkavejšie, ľudia sa zmenili, život zdrsnel, takmer všetci mladí ľudia pracujú v meste, rodiny v letný podvečer viac nesedávajú na schodíkoch pred dverami a za zimných večerov nečupia spolu pri ohníku v kozube, na nič už nieto času; dnes sa už sotva nájde mladý človek, ktorý by vedel pomenovať zopár lesných kvetov či nejakého motýľa. Ešte aj dnes však zavše počuť nejakú starkú alebo starého otca, ako deťom rozpráva príbehy o vtákovi. V jednej takej vtácej povesti, azda najstaršej, sa hovorí: Vták z Montagsdorfu je vraj starý ako svet; kedysi bol pri tom, keď Kain zabil svojho brata Ábela, a vypil kvapku Ábelovej krvi; potom vraj letel so zvesťou o Ábelovej smrti a ešte aj dnes ju oznamuje ľudom, aby sa na príbeh nezabudlo a aby ich napomínal, že život treba mať v úcte a že ľudia majú nažívať bratsky. Povest' o Ábelovi sa zaznamenala už za starých čias a zložili sa o nej aj piesne, učenci však vravia, že povest' o ábelovskom vtákovi je vraj síce prastará, rozpráva sa v mnohých krajinách a jazykoch, ale že do príbehu o vtákovi z Montagsdorfu sa vraj dostala omylom. Treba vraj uvážiť, že ak by sa mnohotisícročný ábelovský vták neskôr bol usadil v tomto jedinom kraji a nikde inde sa viac nezjavil, pieseň by nebola rýmovaná.

Aj my by sme z našej strany mohli povedať: »treba uvážiť«, že k povestiam netreba vždy pristupovať tak rozumovo ako v akademii, a mohli by sme sa spýtať, či práve učenci nevniesli do otázky o vtákovi toľko pochybností a protirečení; pretože v skorších časoch, ako vieme, o vtákovi a o povestiach o ňom nikdy nevznikol nijaký spor; ak niekto rozprával o vtákovi niečo iné ako jeho sused, tak sa to pokojne prijalo, ba vtákovi dokonca slúžilo ku cti, že ľudia môžu o ňom tak rozmanito myslieť a vraviť. Mohli by sme ísť aj ďalej a vzniesť proti učencom výčitku, že majú na svedomí nielen vtákovu záhubu, ale že sa teraz svojím bádáním usilujú ešte aj o to, aby sa stratila spomienka na neho i povesti o ňom, akoby »stratenie«, keď si už nevedia rady, patrilo k vedeckej činnosti. Kto z nás by však mal smutnú odvahu takto surovo zaútočiť na vedcov, ktorým veda vďačí za toľko, ak aj nie za všetko?

Nie, vráťme sa k povestiam, ktoré sa o vtákovi rozprávali v dávnejších časoch a z ktorých sa ešte aj dnes čosi uchovalo medzi dedinským ľudom. Ľudia vtáka zväčša pokladali za zakliatu, premenenú alebo začarovanú bytosť. Povest' mohla vzniknúť pod vplyvom križiakov — kraj medzi Montagsdorфом a Morbiom hrá v ich príbehu istú úlohu. Na stopy povesti možno naďať na každom kroku; vták je vraj začarovaný Hohenstaufovec, a síce posledný veľký cisár a čarodejník z tohto rodu, ktorý panoval na Sicílii a poznal tajomstvá arabskej múdrosti. Často sa vraví, že vták bol predtým princom, alebo (ako to chce počuť B. Sehuster) čarodejníkom, ktorý kedysi býval v Červenom dome na Had'om víšku a v kraji si ho veľmi vážili. Neskôr sa tam zaviedlo nové právo a veľa ľudí prišlo o chlieb, lebo čarovanie, veršovanie, sebaapremieňanie a iné podobné živnosti sa zakázali a trestali ako hanebnosť. Čarodejník vraj

vtedy nasadil okolo Červeného domu černice a agáty, čoskoro však všetko zarástlo trnám; opustil vraj svoje obydlie, pričom ho sprevádzal dlhý rad hadov, a zmizol v horách. Z času na čas sa vracia ako vták, podmaňuje si ľudské srdcia a znovu čaruje. Pravda, aj jeho podivný vplyv na mnohých ľudí nie je vraj nič iné ako kúzlo. Či je to druh bielej, alebo čiernej mágie, to by rozprávač rád nechal ako otvorenú otázku.

Ku križiakom nás nepochybne privedú aj pozoruhodné zlomky povestí, ktoré poukazujú na vrstvu matriarchálnej kultúry a v ktorých istú úlohu hrá »cudzinka«, nazývaná aj Ninon. V niekoľkých rozprávaniach sa hovorí, že cudzinke sa podarilo vtáka chytiť a roky držať v zajatí, až sa dedina napokon vzbúrila a svojho vtáka oslobodila. Boli však aj také chýry, že Ninon, Cudzinka, poznala vtáka oveľa skôr, než ho na vtáka začarovali, poznala ho vraj ešte ako kúzelníka a bývala s ním v Červenom dome, chovali tam vraj dlhé čierne hady a zelené jašterice s hlavami modrými ako páv; ešte aj dnes je vraj černicový vršok nad Montagsdorfom plný hadov a ešte aj dnes vraj možno zreteľne vidieť, ako každý had a každá jašterica na ceste okolo miesta, kde bol kedysi prah čarodejníckej dielne, na chvíľu zastane, nadvihne hlavu a potom sa ukloní. Túto verziu mala rozprávať jedna veľmi stará dedinská žena, Nina, ktorá už dávno zomrela. Prisahala, že často-prečasto hľadávala na trnistom vršku bylinky a pritom videla, ako sa užovky ukláňali na mieste, kde pník ruže ešte aj dnes označuje vchod k niekdajšiemu čarodejníkovmu domu. Iné hlasy však s určitosťou tvrdia, že Ninon vôbec nemala s čarodejníkom do činenia, prišla vraj do tohto kraja oveľa, oveľa neskôr v sprievode križiakov, keď bol vták už dávno vtákom.

Od tých čias, ako vtáka videli posledný raz, neprešiel ešte ani celý ľudský vek. Lenže starí ľudia zomierajú tak nečakane, aj »barón« je už mŕtvy, ani veselý Mario už dávnejšie nechodí tak vzpriamene, ako sme ho poznali; jedného dňa tu zrazu nebude nik, kto ešte zažil časy, keď vták existoval, preto chceme príbeh zaznamenať, aj keď vyzerá veľmi zamotane; ako to vlastne s vtákom bolo a ako sa to s ním skončilo.

Montagsdorf leží dosť bokom a mnohí ľudia nepoznajú malé tiché úžľabiny tohto kraja, kde lesu vládne haja a zo všetkých strán kuká kukučka. A jednako vtáka častejšie zbadali aj cudzinci a vybájili si o ňom svoje legendy: maliar Klingsor tam vraj dlho býval v ruinách zámku, roklinu pri Morbiu objavil križiak Leo (podľa jednej skôr absurdnej varianty povesti od neho vraj Ninon získala recept na biskupský chlebiček, ktorým vtáka krmila a krotila). Skrátka, vo svete sa kadečo povravelo o našom stáročia nepoznanom, počestnom kraji a ďaleko od nás vo veľkých mestách a na univerzitách boli ľudia, ktorí o Leovej ceste do Morbia písali dizertácie a veľmi sa zaujímali o všetko, čo sa o vtákovi z Montagsdorfu rozprávalo. Pritom unáhľene povedali a napísali, že vážnejší výskum povesti sa znovu stal veľmi obťažný. Popri inom sa neraz absurdne tvrdilo, že vták je totožný so známym Piktorovým vtákom, ktorý mal istý súvis s maliarom Klingsorom a mal dar premieňať sa ako veľa neviditeľných bytostí. Lenže vtáka, ktorého poznáme Piktorovým prostredníctvom, »to červené a zelené vtáča, ktoré si tak nebojácne kráča«, pramene popisujú tak presne, že ťažko pochopiť možnosť takej zámeny.

A napokon sa záujem vedeckého sveta o nás, obyvateľov Montagsdorfu, o nášho vtáka a zároveň s tým aj príbeh o vtákovi vyostřil nasledovne:

Jedného dňa prišlo nášmu vtedajšiemu starostovi, bol to Sehuster, ktorého sme už spomínali, od jeho nadriadených úradov pismo s takýmto obsahom: Prostredníctvom p. p., pána poslanca východogótskej cisárskej ríše, na príkaz tajného radcu Liitzkenstetta a tamojšieho mestského úradu sa mu oznamuje a odporúča, aby vo svojej obci súrne dal na známosť: Tajný radca Liitzkenstett na odporúčanie ministerstva kultúry vedecky skúma a hľadá istého vtáka bez mena, v ústnom podaní známeho ako »vták z Montagsdorfu«. Kto by vedel o vtákovi niečo povedať, o spôsobe jeho života, o jeho výžive, o porekdlách a povestiach, ktoré sa o ňom vravia, nech sa prostredníctvom mestského úradu obráti na východogótske vyslanectvo v Berne. Ďalej: kto by na menovaný mestský úrad priniesol predmetného vtáka živého a zdravého, aby ho stadiaľ odovzdali na vyslanectvo, dostane za odmenu tisíc zlatých dukátov; za mŕtveho vtáka alebo za jeho neporušenú kožu príde do úvahy iba odmena sto dukátov. Starosta dlho sedel a študoval úradný prípis. Zdalo sa mu neprimerané a smiešne, na čo všetko sa úrady znovu dali. Keby sa učený Gót sám alebo východogótske vyslanectvo bolo s touto požiadavkou obrátilo na neho, Sehustera, vôbec by nebol odpovedal a prípis by bol zničil, alebo by bol pánom stručne dal

najavo, že na také figle starostu Sehustera nedostanú a že sa láskavo môžu dať vypchať. Takto však požiadavka prišla z jeho úradu, bol to rozkaz a rozkaz musel poslúchnuť. Keď si pismo s vystretou pravicou prečítal aj starý ďalekozraký obecný pisár Balmelli, potlačil výsmešný úškrn, akože táto aféra si nič iné nezasluguje, a rozhodne vyhlásil: »Musíme poslúchnuť, pán Sehuster, nič sa nedá robiť. Pripravím verejnú vyhlášku.«

O niekoľko dní sa teda celá obec z vyhlášky na radničnej tabuli dozvedela: vtáka postavili mimo zákona, cudzina si ho žiada a vypísala odmenu za jeho hlavu; vrchnosť a kantón zanedbali povinnosť vziať rozprávkového vtáka pod ochranu, ako vždy, aj teraz sa čerta starali o drobného človeka a o to, čo mu je milé a drahé. Tak si to aspoň myslel Balmelli a veľa iných občanov. Kto by chcel úbohého vtáka chytiť a zastreliť, toho čaká vysoká odmena, a komu sa to podarí, bude zámožným človekom. Všetci sa o tom zhovárali, všetci stáli pred radnicou, tisli sa pred vyhláskovou tabuľou a živo sa k vyhláške vyjadrovali. Mladí ľudia sa veľmi potešili a hneď sa rozhodli stavať osídla a klásť prúty natreté lepom. Stará Nina potriasala sivou krahulčou hlavou a vravela: »Je to hriech a spolková rada by sa mala hanbiť! Títo ľudia by za peniaze vydali aj samého Spasiteľa. Ale nedostanú ho, chvalabohu, nedostanú ho!« Keď si vyhlášku prečítal aj Schalaster, starostov bratranec, správval sa celkom ticho. Nepovedal ani slovičko, veľmi pozorne si prečítal vyhlášku aj druhý raz, potom nešiel do kostola, ako v to nedeľné ráno zamýšľal, pomaly vykročil k starostovmu domu, vošiel do jeho záhrady, zrazu si to rozmyslel, zvrtol sa a šiel domov.

Schalaster po celý život pociťoval k vtákovi čosi neobyčajné. Vídval ho častejšie ako iní, dôkladnejšie ho pozoroval, patril, ak to tak možno povedať, k ľuďom, ktorí vo vtáka verili, brali ho vážne a pripisovali mu vyšší význam. Preto naňho vyhláška veľmi zapôsobila a rozrušila ho. V prvej chvíli, pravda, nepociťoval nič iné ako stará Nina a väčšina postarších, na starých zvyklostiach lipnúcich mešťanov: zľakol sa a pobúrilo ho, že na žiadosť cudzincov sa má jeho vták, poklad a charakteristický obyvateľ dediny i kraja, chytiť a vydať, alebo zabiť! Akože, tento zriedkavý a tajuplný hosť lesov, táto rozprávková bytosť, ktorú ľudia poznajú odpradávn, ktorá Montagsdorf preslávila a pre ktorú ich posmeškovali a o ktorom sa uchovalo toľko rozmanitých rozprávani a povestí — tento vták sa má teraz pre peniaze a vedu obetovať vražednej zvedavosti akéhosi učenca? Zdalo sa to neslýchané, ba priam nemožné. Vedť to, na čo ich tu vyzývajú, je svätokrádež. Ale zasa z druhej strany, keď sa to všetko zväží a to i ono sa hodí na túto i tamtú miskú váhy: nesľubuje sa človekovi, ktorý obeť dokoná, mimoriadny a skvelý osud? A či nebolo treba, aby sa ten vychýrený vták dostal do rúk nepochybne mimoriadneho, vyvoleného a oddávna predurčeného muža, takého, ktorý s vtákom od malička prichádzal do dôvernejšieho styku a vpriadol sa do jeho osudu? A kto by mohol byť tým vyvoleným a jedinečným človekom, kto iný, ak nie on, Schalaster? A ak sa na vtákovi dopustia násilia a bude to svätokrádež a zločin, svätokrádež porovnateľná so zradou Judáša Iškariotského na Spasiteľovi — nebola napokon práve táto zrada, nebola Spasiteľova smrť a jeho obetovanie potrebné a sväté, od najstarších čias predpovedané a prorokované? Bolo by to, pýtal sa Schalaster seba a sveta, bolo by to čo aj celkom máličko osožilo, bolo by to aspoň trochu zmenilo božiu vôľu a vykupiteľské dielo, keby sa Iškariotský bol pre morálne a rozumové dôvody svojej úlohy zriekol a bol by odmietol zradiť?

Asi takouto cestou sa uberali Schalasterove myšlienky a veľmi mu rozjatrovali myseľ. Teraz sa ponevierať za domom v tej istej rodnej ovocnej záhrade, kde ako malý chlapec prvý raz vtáka zazrel a celý šťastný pocítil pri tom dobrodružstve čudesnú triašku; nepokojne sa potuloval okolo kozieho chlievika, kuchynského obloka, králikárne, v nedeľnom kabáte sa obtieral o hrable visiace na zadnej stene stodoly, o vidly a kosy, myšlienkami, želaniami a rozhodnutiami rozrušený a zmorený do nepričetnosti, s ťažkým srdcom mysliať na Judáša a tisíc ťažkých vysnených dukátov v mešci. Dedina sa medzitým búrila ďalej. Len čo sa správa rozšírila, pred radnicou sa zhromaždila takmer celá obec, z času na čas niekto pristúpil k tabuli a ešte raz sa zahľadel na vyhlášku, všetci vyjadrovali svoju mienku a úmysel a podpíerali ju dobre volenými dôkazmi zo skúsenosti, vrozeným dôvtipom a Svätým písmom; len poniektorí od prvej chvíle nepovedali na oznam ani áno, ani nie, čím by sa dedina bola rozdelila na dva tábory. Nejednému sa povodilo tak ako Schalasterovi, že totiž poľovačku na vtáka pokladal za hanebnosť, ale rád by mal aj dukáty, nie každý si však tento rozpor riešil tak dôkladne a komplikovane. Mladí chlapi to mali najľahšie. Morálne alebo vlastenecké ochranárske úvahy im nemohli

vziať chuť niečo podniknúť. Rozmýšľali, že by to mali skúsiť s klepcami, možno budú mať šťastie a vtáka lapia, aj keď veľkú nádej nemali, lebo nevedeli, na akú návnadu by vtáka privábili. Ak by však niektorému prišiel na oči, tak by sa ihneď chystal neodkladne ho zastreliť, veď sto dukátov v mešci je vždy viac ako tisíc na mysli. Všetci im prikyvovali, chlapci sa vopred svojimi činmi kochali a škriepili sa o jednotlivostiach vtáčej poľovačky. Ktosi skríkol, aby mu dali dobrú pušku a malý preddavok, pol dukáta, tak sa vraj hneď vyberie a obetuje na to celú nedeľu. Ale protivníci, ku ktorým patrili takmer všetci starší ľudia, to pokladali za neslýchané, kričali, alebo si mrmľali múdre porekadlá, alebo preklínali dnešný svet, ktorému už nič nie je sväté a stratil všetku vernosť a vieru. Mládenci im so smiechom odpovedali, že tu vraj nie je reč o vernosti a viere, ale o tom, kto vie strieľať, a že cnostní a múdri bývajú ľudia, čo majú poloslepé oči, na nijaké vtáky už nevedia cieľiť a trasľavými prstami by už neudržali nijakú pušku. A tak sa aj ďalej bodro doťahovali, národ si cvičil ostrovtip na novom probléme, až by boli všetci pomaly zabudli, že je poludnie a čas obedovať. Vášnivo a výrečne vaveli o úspechoch i neúspechoch v rodine, či to už s vtákom nejako súviselo, alebo nesúviselo, spomínali na nebohého starého otca Nathanaela, na starého Schustera, na obdivuhodný pochod križiakov, citovali verše zo spevníka a pekné miesta z opier, jeden druhému sa videl neznesiteľný a jednako sa jeden od druhého nevedel odtrhnúť, odvolávali sa na volebné heslá a ponaučenia predkov, viedli monológy o niekdajších časoch, o zosnulom biskupovi, o pretrpených chorobách. Napríklad istý starý sedliak vraj počas ťažkej choroby uzrel z lôžka cez okno vtáka, iba chvíľočku, a keď ho uzrel, hneď sa cítil lepšie. Rozprávali, čiastočne každý sám pre seba, zahĺbený do vnútorného pohľadu, čiastočne sa obracal k dedinským druhom, alebo ich získaval na svoju stranu, alebo obviňoval, alebo s nimi súhlasil, alebo sa im posmieval, a v škriepke či pohode mali blažený pocit zo sily, veku, večne trvajúcej spolupatričnosti, prichodili si starí a múdri, prichodili si mladí a múdri, doberali sa, vrúcne a plným právom obraňovali dobré mravy otcov, vrúcne a plným právom spochybňovali dobré mravy otcov, dovolávali sa svojich predkov, smiali sa zo svojich predkov, vychľávali svoj vek a svoju skúsenosť, vychľávali svoju mladosť a svoju samopaš, napokon sa div nezačali biť, revali, smiali sa, vychutnávali spolupatričnosť a škriepky, všetci sa až po krk utápali v hlbokom presvedčení, že majú pravdu a že to tým druhým poriadne vytmavili.

Uprostred týchto rečníckych cvičení, kým sa vytvárali skupinky, kým deväťdesiatročná Nina zaprisahávala svojho plavovlasého vnuka, aby pomyslel na svojich predkov a aby sa nepripojil k tej bezbožnej a strašnej a navyše nebezpečnej honbe za vtákom, a kým mládenci pred jej staručkou tvárou pantomímou neúčtivo predvádzali poľovačku, na líca si prikladali imaginárne guľovnice, s prižmúrenými očami mierili a potom kričali pif, paf, zrazu sa prihodilo niečo také neočakávané, že starí či mladí zmĺkli uprostred slova a zostali stáť, akoby skameneli. Na výkrik starého Balmelliho sa všetky pohľady upreli tým smerom, kam ukazovala jeho vystretá ruka a prst, a v náhlej hlbokéj mlkvote videli, ako sa zo strechy na radnici vzniesol vták, vták, o ktorom sa toľko hovorilo, zosadol na hranu vyhláškovej tabule, malú okrúhlu hlávku si obtieral o krídla, brúsil si zobák, zašvitoril krátku melódiu, pritom pokyvkával vrtkým chvostíkom, trlikoval a dovysoka si našuchoril Chocholček; vták, ktorého mnohí dedinčania poznali iba z počutia, sa teraz pred ich očami dobrú chvíľu čistil, predvádzal a zvedavo skláňal hlavu, akoby si aj on chcel prečítať úradný oznam a zistiť, koľko dukátov zaň núkajú. Možno tam pobudol len niekoľko okamihov, všetkým sa však zdalo, že je to slávnostná návšteva a výzva, nik nerobil pif, paf, ale všetci stáli a s úžasom, očarene hľadeli na odvážneho host'a, ktorý k nim priletel a zrejme si zvolil toto miesto a túto chvíľu, aby si z nich utiahol. Udivene a rozpačité na neho vytriešťali oči, lebo ich náramne prekvapil, blažené a žičlivo civeli na prešibaného malého beťára, o ktorom sa tu práve toľko rozprávalo, ktorý preslávil ich kraj, ktorý bol kedysi svedkom Ábelovej smrti, alebo Hohenstaufom, alebo princom, alebo čarodejníkom, ktorý býval v Červenom dome na Had'om víšku, tam, kde aj teraz žije veľa užoviek, hľadeli na vtáka, ktorý vzbudil zvedavosť a hrabivosť cudzích učencov, na vtáka, na ktorého stavili tisíc zlatých dukátov, ak ho niekto lapí. Obdivovali ho a všetci ho mali veľmi radi, aj tí, ktorí o čosi neskôr zlostne kliali a dupotali, že pri sebe nemali loveckú pušku, mali ho radi a boli na neho pyšní, patrili im, bol ich slávou, ich cťou, sedel, potriasajúc chvostom, s našuchoreným chocholčekom tesne nad ich hlavami na vyhláškovej tabuli ako ich knieža alebo erb. A iba keď zrazu zmizol a miesto, na ktoré všetci upierali pohľad, bolo prázdne, pomaly sa prebúdzali z očarenia, usmievali sa jeden na druhého, volali bravo, velebili ho, kričali, kde sú pušky, vypytovali sa, ktorým smerom odletel, spomenuli si, že je to ten

vták, ktorý uzdravil starého sedliaka, ktorého poznal už starý otec deväťdesiatročnej Niny, pociťovali niečo čudné, niečo ako šťastie, chcelo sa im smiať, no zároveň cítili aj niečo ako tajomstvo, čaro a des, a zrazu sa všetci porozbiehali, aby si doma sadli k polievke a urobili koniec tomu vzrušenému ľudovému zhromaždeniu, na ktorom sa duchovná súcosť dediny dostala do varu a ktorému zjavne kraloval vták. Pred radnicou všetko stíchlo, a keď sa o chvíľu ozvalo poludňajšie zvonenie, námestie bolo prázdne a vymreté a na biely, slnkom ožiarený papier vyhlášky sa pomaly spúšťal tieň, tieň lišty, na ktorej prv sedel vták.

Schalaster hlboko pohrúžený v myšlienkach chodil medzitým za domom hore-dolu popri hrabliach a kosách, popri králikárni a zajačom chlieviku, krok sa mu pozvoľna upokojil, stal sa pravidelný, jeho teologické a morálne úvahy sa čoraz väčšími blížili k rovnováhe a pokoju. Poludňajšie zvonenie ho prebudilo, trochu sa zl'akol a čulo sa spamätal, spoznal hlas zvona, vedel, že o chvíľu ho bude volať na obed ženin hlas, trochu sa hanbil za svoju popletenosť a strmsie vykročil. A teraz, práve vo chvíli, keď zaznel hlas jeho ženy, aby pritakal dedinskému zvonu, zrazu pocítil, akoby sa mu zamihalo pred očami. Tesne popri ňom prešumel švitorivý hvizd, čosi ako ľahunký vánok, a na čerešňu si sadol vták, sedel na konári voľne ako kvet a hravo pokyvkať peristým chocholčekom, krútil hlávkou, tichučko čivčal, hľadel mužovi do očí, veď on ten vtáčí pohľad poznal od malička, a potom vták znovu poskočil a pomedzi konáre zmizol v povetrí, skôr než vyjavený Schalaster stihol riadne pocítiť, ako sa mu zrýchlil tlkot srdca.

Od tohto nedeľného poludnia, keď vták sedel na Schalasterovej čerešni, ho už len jeden jedinký raz zazrel človek, a síce znovu tento Schalaster, bratranec vtedajšieho starostu. Pevne si zaumienil, že vtáka chytiť a dostať dukáty, a pretože ako dobrý znalec vtákov presne vedel, že sa mu nikdy nepošťastí lapiť ho, dal si do poriadku starú pušku a zaobstaral si zásobu brokov najmenšieho kalibru, ktoré sa volali vtáčí opar. Rátal s tým, že ak bude na neho strieľať jemnými brokmi, vtáka pravdepodobne nezabije, brok ho neroztrhá, ale že ho jedno z tých nepatrných bročích zrníčok ľahko zraní, vtáča sa ľakom omráči a spadne. Tak ho možno dostane do rúk živé. Obozretný muž si pripravil všetko, čo jeho zámeru mohlo poslúžiť, aj malú klieťku pre spevavce, kam by zajatca zavrel, a od tej chvíle sa úporné usiloval, aby sa nikdy príd'aleko nevzdialil od pušky, ktorú mal vždy nabitú. Kamkoľvek šiel, vždy ju nosil so sebou, a keď nemohol, ak povedzme išiel do kostola, bolo mu ľúto.

A jednako vo chvíli, keď sa s vtákom znovu stretol — ešte na jeseň toho roku — nemal pušku poruke. Bolo to celkom blízko pri dome, vták sa ako zvyčajne nečujne zjavil, a keď si sadol, najprv ho dôverne známym švitorením pozdravil; spokojne si sedel na rozvetvenom kmene starej vŕby, z ktorej si Schalaster odrezával konáre na uväzovanie kordónov. Sedel si tam, ani nie na desať krokov d'aleko, štebotal a džavotal, a zatiaľ jeho nepriateľ ešte raz pocítil v srdci to zázračné šťastie (blaženosť a zároveň bôľ, ako keď sa človeku pripomína život, ktorý nevedel žiť); vtom ho na šiji zalial pot, tak ho schytili obavy a starosti, ako sa chytro dostať k puške. Dobré vedel, že vták sa nikdy nezdržal dlho. Náhlil sa domov, vrátil sa s puškou, videl, že vták ešte sedí na vŕbe, a pomaly, ticho stúpajúc, sa k nemu prikrádal bližšie a bližšie. Vták dôverčivo sedel, nestaral sa o pušku ani o čudné správanie človeka, vzrušeného, s meravými očami, prikrčenými pohybmi a zlým svedomím, ktorému zrejme dalo veľa námahy, aby sa správal nenútene. Vták ho nechal, aby sa priblížil, dôverčivo sa naň pozrel, usiloval sa ho povzbudiť, huncútsky sa prizeral, ako sedliak zdvihol pušku, privrel jedno oko a dlho mieril. Konečne zahrmel výstrel; obláčik dymu sa ešte ani nezačal hýbať a Schalaster už kľáčal pod vŕbou a hľadal. Od vŕby po záhradný plot a nazad, po včelnicu a nazad, prehľadával trávu po hriadku fazule a nazad, každú piad' dvakrát, trikrát, hodinu, dve hodiny, a na druhý deň znovu a znovu. Nemohol vtáka nájsť, nemohol nájsť ani jedno jediné pierko. Odišiel tajne, cítil sa tam nevoľne, veľmi to tresklo, vták miloval slobodu, miloval lesy a tíš, už sa mu tu nepáčilo. Bol preč a Schalaster ani teraz nezbadal, ktorým smerom odletel. Možno sa vrátil do domu na Had'om vršku a na prahu sa mu poklonili belasé—zelené jašteričky. Možno odletel ešte d'alej, nazad k dávny m stromom a časom, k Hohenstaufovčom, ku Kainovi a Ábelovi, do raja. Od toho dňa vtáka nik nevidel. Veľa sa ešte o ňom vravelo, ani dnes, po toľkých rokoch, sa o ňom nemlčí, a v jednom východogótskom univerzitnom meste vyšla o ňom kniha. Ak sa za starých čias o ňom rozprávali povesti, odvtedy, ako zmizol, sa sám stal povest'ou; čoskoro nebude človeka, ktorý by mohol odprisahať, že vták naozaj žil, že kedysi bol dobrým duchom kraja, že sa naň kedysi vypísala vysoká

odmena, že sa naň kedysi strieľalo. Keď neskôr nejaký vedec znovu prebáda túto povesť, možno všetko označí za výplod ľudovej fantázie a možno ho bude znak za znakom vysvetľovať podľa zákonov mýtologickej tvorby. Lebo, prirodzene, nemožno poprieť, že všade sa znovu a znovu vyskytujú bytosti, ktoré ľudia vnímajú ako neobyčajné, utešené a pôvabné a ktoré si poniektorí ctia ako dobrých duchov, lebo nám pripomínajú krajší, slobodnejší, zápalistejší život, než je náš; a všade sa to potom vyvinie podobne: že vnukovia si utáhuju z dobrých mravov starých otcov, že tie utešené pôvabné bytosti jedného dňa chytia a zabijú, že sa vypíšu odmeny na ich hlavy alebo kožu a že sa o čosi neskôr ich existencia stane povest'ou, ktorá potom na vtáčích krídlach letí ďalej.

Nik nevie povedať, akú podobu raz nadobudne zvesť o vtákovi. Pre poriadok ešte spomeňme, že Scholastera iba nedávno stihlo hrozné nešťastie, pravdepodobne si siahol na život; neradi by sme si však dovolili pripojiť k tomu komentár.

(1932)

HERMANN HESSE

Podivuhodné posolstvo z inej hviezdy

Členská knižnica Pravda

Z nemeckého originálu Die Märchen, ktorý vyšiel vo vydavateľstve Suhrkamp Verlag vo Frankfurt nad Mohanom roku 1975, preložila Hana Ferková Ilustrovala Ľuba Končeková- Veselá Graficky upravila Mária Štepková

Vydala Pravda, tlačový kombinát KSS,

Nakladateľstvo Pravda, nositeľ Radu práce,

ako svoju 2687. publikáciu

I. vydanie, Bratislava 1983

Zodpovedná redaktorka Jarmila Samcová

Technická redaktorka Eva Zdražilová

Korektorky Mária Ďurisová a Eleonóra Vallová

Vytlačili Tlačiarne SNP, n. p., Martin

Počet strán 200

Náklad 28 000 ex.

AH 14,36 (text 11,47 ilustr. 2,89). VH 15,94

Tematická skupina 14/75

Povol. SÚKK-ÔR č. 1338/1-74

75-113-83. Viaz. Kčs 40,-